

Рідна Віра

Волхв Світовит Пашник

**РУСЬКИЙ
ПРАВОСЛАВНИЙ
КАЛЕНДАР**

**м. Запоріжжя
Року Божого 7534 (2026)**

Пашник Світовит Дмитрович

Руський Православний Календар. – Запоріжжя: Рідна Віра, 7534 (2026). – 216 с.

Видається: 2007 – 2026 рр.

В книжці використані малюнки Валерія Войтовича, Володимира Форостецького, Віктора Крижанівського, Олесі Вакуленко, Петра Качалаби та ін.

Зв'язок:

Голова РВ Світовит Пашник:

068-643-93-28, 066-153-71-79; pashnyk@ukr.net

Добродійні внески на розвиток Рідної Духовності

Картка ПриватБанк: 4149 6090 4162 1329

Картка Monobank: 4441 1144 6569 7371

Інтернет-сторінки РВ:

Рідна Віра - <http://svit.in.ua>

Академія РВ - <http://ridnovir.in.ua>

Сварга - <https://svarga.dp.ua>

Громада "Полум'я Роду" - <http://yaro.dp.ua>

Блог РВ - <http://rpколо.blogspot.com>

Група в FB - <https://www.facebook.com/groups/rpkolo>

Група в FB - <https://www.facebook.com/groups/svitloroda>

Канал Youtube - <https://www.youtube.com/@Svitovyt>

Рідна Віра на Telegram - https://t.me/ridna_vira

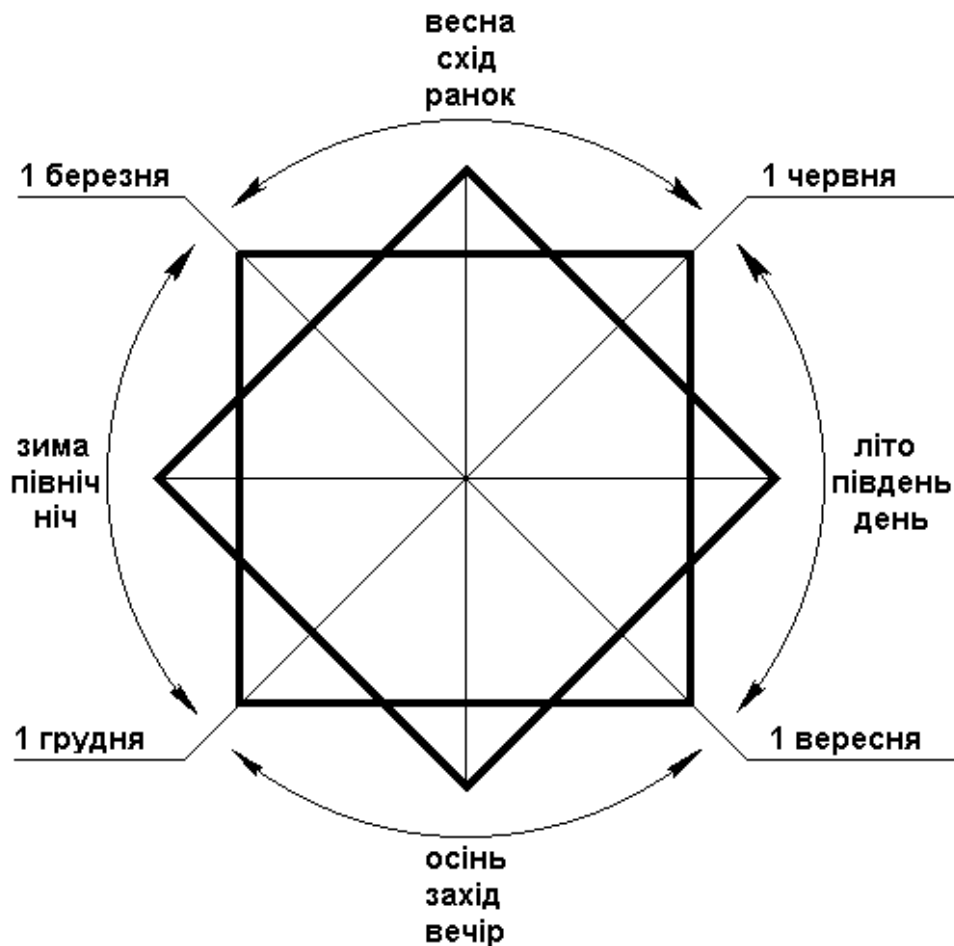
Руський Православний Календар укладено на основі світогляду русинів-українців. Основною метою дослідження є аналіз свят та принципів їх обчислення, для чого залучаються мітологічні й етнокультурні матеріали різних народів. У календарі використано прадавню числову систему; календарні дати не зазнають зсувів відносно астрономічних точок.*

Зміст

Календар свят.	4
Виміри часу. Календарі.	9
Шестиденний тиждень в календарі Русі.	17
Святилище-обсерваторія "Семик"	22
Ранок Сварожий.	25
День Сварожий.	65
Вечір Сварожий.	96
Ніч Сварожа.	141
Малюнки, світлини, схеми календарів.	208
Загальна Література.	213

.

І Числобог рахує дні наші
і речить Богові числа свої,
чи бути Дню Сварожому,
чи бути Ночі.

Велесова Книга, д. 11б.

Календар свят

СІЧЕНЬ

- 01 Новий рік. Різдво Місяця. Василь.** Засівання. 9-й день від смерті Миробога (похорон), 8-й день від Різдва Коляди.
- 05 Голодна Кутя.** Святвечір. Вечірнє освячення води.
- 06 Водосвяття. Богоявлення.** Дух Світла благословляє Воду — Ордана. Освячення Води. 12-й день по Різдву.
- 07 Посвятки.** Виносять з хати хліб і сіль, що лежали на покуті від Багатої Куті, і, розламавши на шматочки, годують тварин. Це ж саме роблять із сіном.

- 15 Чорнобог. Отдання. Видення. Стихія: Вода.** Чаклунський день. Середина Зими. 21-й день по Різдву.
- 24 Оксана.** Зимовий прояв Мокоші.
- 25 Григор. Домовик** Ушанування хатнього охоронця – домового Вогню.

ЛЮТИЙ

- 01 Передстрітіння. Берегиня.** Очищення.
- 02 Стрітіння. Громниця.** 40-й день від заходу Мира і народження Коляди. Освячення води і свічок-громниць.
- 04 М'ясниці. Велес Вовчий.**
- 06 Дорота.** Богині плодючості. Освячення яблук.
- 07 Народження Колодки.** Початок **Колодія (Масниці)** (за 8 тиж. до Великодня).
- 11 Велес.** Похорон Колодки.
- 12 Оплакування Колодки.** Закінчення **Колодія.**
- 13 Жилиник. Зубочист.** Початок **Великого посту** (за 7 тиж. до Великодня).
- 24 Обертіння.** Пташок закликають обертатися з Вирію.
- 29 Вій**.** Закінчення Зими. Запалення священного вогню.

БЕРЕЗЕНЬ

- 01 Веснянка.** Ранок Сварожий. Зустріч Весни, спалення опудала-Зими.
- 04 Утренья.** Початок дії ранкової Зорі.
- 05 Конон.** Ушанування коней.
- 08 Лада.** Весняне свято Матері-Землі.
- 09 Сорочини. Жайворонки.** Матері випікають по сорок "жайворонків" і віддають дітям, щоб вони ходили вулицями і зустрічали птахів з Вирію. Освячення пташок з тіста.
- 14 Пробудження Перуна.**
- 18 Вербиця.** Освячення верби.
- 19 Початок Білого тижня.** Наведення порядку в хаті, на подвір'ї, на могилах перед Великоднем.
- 22 Навський Великдень. Очищення.** День передвеликоднього очищення, купання та обливання водою. Душі померлих приходять на Землю. Поминання, освячення свічок, запалення вогнів.
- 25 Великдень*.** Благовіщення. Різдво весняного Сонця – **Ярила.** День стає більше ночі. Дух Світла благословляє Землю і все живе

на ній. Освячення калачів, крашанок, писанок та інших страв.

- 26 Благовісник*. Волочильне.** Обмін писанками. Обливання. Освячується зерно на посів.

КВІТЕНЬ

- 01 Радуниця. Проводи.** 9-й день від смерті Коляди (похорон), 8-й день від різдва Ярила. Велике весняне поминання: обіди на могилах Предків, поминання покійних родичів.
- 15 Рахманський Великдень. Права Середа. Стихія: Вогонь.** Ушанування Рахманів – благочестивих пращурів, які живуть у Вирії. Середина Весни. 21-й день по Великодню.
- 23 Ляльник.** Весняна Мокоша. Дівчата водять хороводи на лугу, обирають царівну, співають пісень.
- 24 Ярило Вишній.** Ушанування весняного Сонця. Освячення води, криниць.

ТРАВЕНЬ

- 01 Май.** Зустріч Предків Початок Зеленого тижня.
- 02 Ярилиця.** Освячення сходів. 40-й день від заходу Коляди.
- 06 Трійця.** Освячення квітів, зелені. 7 тижнів по Великодню.
- 09 Велес весняний.** Худобу урочисто виганяють на пасовисько.
- 10 Русалчин (Мавчин) Великдень. Зільник.** Збирання цілющих трав. Купіль на травах.
- 13 Проводи Русалок.** Русалок виряджають до лісу, поля.
- 25 Живий Вогонь.** Розпалювання священного вогню на полонинах.

ЧЕРВЕНЬ

- 01 Шум. Старий Змій.** День Сварожий. Початок Літа.
- 04 Денниця.** Закінчення дії ранкової Зорі.
- 23 Ніч на Купала.** Запалювання священного вогнища, купання, парування, пошуки квітки папороті.
- 24 Купало.** Різдво літнього Сонця – Купалбога. Літнє сонцестояння. Освячення води, криниць, збір лікарських рослин.
- 29 Петро (Питар).** День рибалок і пастухів.

ЛИПЕНЬ

- 01 Похорон Ярила.** Обрядові проводи весняного Сонця – 9-й день від смерті; 8-й день від Різдва Купала.
- 15 Білобог. Вітрогон. Стихія: Повітря.** Замовляння вітрів. Середина Літа. 21-й день по Різдву Купала.

- 20 Перун.** Моління біля великих старих дубів – священних Перунових дерев. Братчини.
- 24 Марена – Мокоша літня.** Молитви за плодючість.
- 25 Паликоп.** Женці стрибали через багаття з соломи, щоб очиститись від хвороб. Молитви, для збереження копиць від пожежі.

СЕРПЕНЬ

- 01 1-й Спас. Маковий. Спас на воді.** Поминання. Освячення маку, квітів, води, криниць.
- 06 2-й Спас. Яблучний. Великий.** Освячуються мед, яблука, груші та інші дари саду.
- 15 1-ша Пречиста. Успіння Матері-Землі.** Початок заготівлі калини. 40 днів до Миробога.
- 16 3-й Спас. Хлібний.** Освячення жертвовного короваю з нового зерна, подяка Дажбогу за щедрі дари, врожай.
- 29 Головосік.** Матир-Сва несе вогонь на Землю від Сонця. Готують піч: обмазують, білять, розмальовують комин тощо.
- 31 Симаргл. Свято Священного Вогню*.** Вечірнє запалювання вогнища.

ВЕРЕСЕНЬ

- 01 Комин.** Вечір Сварожий. Початок Осені. Вшанування домашнього вогнища. Жартівливий похорон комах.
- 04 Віста.** Початок дії вечірньої Зорі, як Богині домашнього вогнища.
- 08 2-га Пречиста. Свято Матері-Землі. Рожаниці.** Початок Бабиного літа.
- 14 Здвиження (Воздвиження).** Перун іде спати. Земля здвигається з Літа на Зиму. Проводи птахів до Вирію, молитви до Духів Предків, яким птахи передають звістку від живих родичів.
- 24 Радогощ.** Різдво Миробога. Осіннє рівнодення. Ніч стає більшою за день.

ЖОВТЕНЬ

- 01 Покрова.** 9-й день від смерті Купала (похорон), 8-й день від Різдва Миробога. Поминання. Земля вкривається на Зиму. Час весіль.
- 15 Мати Сира-Земля. Болотиха. Стихія: Земля.** Середина Осені. 21-й день по Різду Мира.
- 24 Мокоша осіння.**
- 25 Дмитро*.** Ушанування мирного, мудрого осіннього Сонця.

ЛИСТОПАД

- 01 Діди. Головань.** Зустріч і ушанування Предків.
- 08 Миха (Михайло).** Вояцько-мисливське свято.
- 21 Введення.** День полазника. З цього дня не можна порати Землі, бо вона відпочиває і набирається сили. Освячення води.
- 24 Доля.** Молодіжні вечорниці. Ворожіння.
- 29 Калита.** Молодіжні вечорниці. Ворожіння. Кусання ритуального хліба-Калити.
- 30 Андра.** Ушанування змієборця.

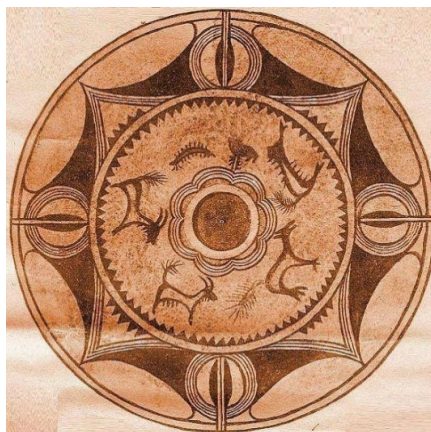
ГРУДЕНЬ

- 01 Наум. Новий Змій.** Ніч Сварожа. Початок Зими. У давнину – початок навчального періоду.
- 04 Варвара.** Закінчення дії Вечірньої Зорі.
- 05 Сава.** Похорон Сави – символу чоловічого начала.
- 06 Велес (Мороз, Микола).** Обдарування дітей.
- 08 Ганна.** Ушанування Землі-Рожаниці.
- 24 Святий Вечір*.** Багата кутя.
- 25 Різдво Коляди*.** Зимове сонцестояння. Після обіду – **Свято Роду.** Одружені діти несуть вечерю батькам.
- 26 Матір-Земля*.** Ушанування Богородиці.
- 31 Миланка. Щедрий Вечір*.**

В календарі враховано зміщення дат григоріанського календаря, вони позначені зірочками. Для запобігання плутанини в числах, дотримано державного (григоріанського) стилю, що в середньому приводить до відставання на 3 доби від астрономічного циклу.

* Свята, які зміщуються на один день при місяці, що тримає 31 день.

** Останній день лютого.

Зображення на трипільській посудині з Крутобородинців-II. За В. Хвойкою.

ВИМІРИ ЧАСУ. КАЛЕНДАРІ

Людина з давніх часів намагається скласти календарну систему, яка б відповідала Божим – Всесвітнім ритмам. Основні вироблені людством одиниці відліку часу визначаються астрономічними факторами: доба – період обертання Землі довкола своєї вісі, місяць – період обертання Місяця довкола Землі, рік – період обертання Землі навколо Сонця.

Розрізняють зоряну і сонячну добу. Зоряна доба дорівнює часовому інтервалу між двома послідовними положеннями в одній і тій же точці неба певної зірки, яка не має власного видимого руху. Сонячна доба визначається аналогічним положенням Сонця. Оскільки Сонце рухається відносно зірок в одному напрямі із Землею, зоряна доба коротше сонячної приблизно на 4 хвилини. За рік між ними накопичується різниця біля доби. Однак Земля рухається навколо Сонця з різною швидкістю, відповідно, і Сонячна доба не є постійною величиною. Для полегшення підрахунку часу введене фіктивне поняття "середнє сонце", тобто рух Сонця умовно прийнято вважати рівномірним. Середня сонячна доба служить основною одиницею обліку часу.

В основі місячного обліку часу лежать спостереження за фазами руху Місяця. Проміжок часу між двома послідовними новими місяцями отримав назву місяця чи синодичного місяця (від гр. "синодос" – зближення, сходження), оскільки в момент нового місяця Сонце і Місяць "зближуються". Тривалість синодичного місяця складає 29 діб 12 годин 44 хвилини 2,9 секунди.

Для календарного обліку нам не знадобиться поняття "сидеричний місяць" – період обертання Місяця навколо Землі, який становить близько 27,32 земної доби, що є часом, за який Місяць здійснює повний оберт навколо Землі відносно зірок. Цей період також збігається з періодом обертання Місяця навколо власної осі, тому він завжди повернутий до Землі одним і тим же боком.

Спостереження за періодичною зміною пір року (сезонів), пов'язаною з видимим рухом Сонця (фактично з рухом Землі довкола Сонця), привели до фіксування астрономічного, або тропічного, року. Два рази на рік Сонце і Земля знаходяться в такому взаємному розташуванні, при якому сонячне проміння рівномірно освітлює земні півкулі – день дорівнює ночі на всій планеті. Це дні весняного (21 березня) і осіннього (23 вересня) рівнодення згідно державного календаря. Інтервал часу між послідовними положеннями Сонця в

точці весняного рівнодення отримав назву тропічного року. Його тривалість – 365 діб 5 годин 48 хвилин 46 секунд.

Легко зауважити, що середню добу не можна співвідносити з тропічним роком і синодичним місяцем, який в свою чергу теж не співвідноситься з тропічним роком. Зрозуміло, що, беручи за основу ці одиниці, неможливо створити абсолютно точну систему обліку часу. Перед людством стояло складне завдання – виробити такі системи літочислення, які максимально наближували б певний умовний рік до справжнього тропічного року. Вся історія створення календарних систем обліку часу наочно ілюструє хід вирішення цього завдання.

В результаті умовного узгодження доби й місяця була створена місячна система обліку часу, яка вважається давнішою. Узгоджуючи між собою добу й рік, людство створило сонячну систему літочислення. Комбінування цих двох систем призвело до утворення місячно-сонячної календарної системи, в якій доба й місяць узгоджуються з роками.

Місячний календар

Перші календарні системи, як на сьогодні відомо, виникли в IV-III тис. до н. д. Давнішими, ймовірно, були місячні календарі, в яких чергувалися місяці по 29 і 30 діб. У місячному році було 12 місяців, або 354 доби, тобто він на 11,25 діб коротший за сонячний рік. Основним недоліком місячного календаря є труднощі узгодження його з порами року. В результаті місячний календар виявився дуже незручним для народів, основою господарського життя яких було землеробство, оскільки початок нового року не припадав на певний день, а зміщувався за сезонами. Щоб наблизити рік місячного календаря до тропічного, стали періодично вводити додатковий (13-й) місяць. Таким чином був створений місячно-сонячний календар.

Місячними календарями були вавилонський, давньожидівський та інші. Місячний до цього часу використовується у ряді мусульманських країн, а також в Індонезії. Відомі два різновиди місячних календарів: вільний (мандрівний), поширений у мусульманських країнах, і зв'язаний (місячно-сонячний), поширений в тюрко-монгольських країнах, юдеїв.

Сонячний календар

Потреба передбачення настання певної пори року призвела до появи більш крупної, ніж синодичний, одиниці виміру часу – року,

тривалістю спочатку 360, а потім 365 днів. В цьому календарі рік поділявся на 12 місяців по 30 діб кожний, місяць поділявся на 5 тижнів по 6 днів. Рік відповідно мав 60 тижнів. На кінець року до нього додавались п'ять (шість) додаткових діб. Такого календаря досі дотримується Коптська церква. А також ми бачимо цю систему на циферблаті годинника і в математиці.

Сонячний календар спочатку був поширений у небагатьох країнах – в давньому Єгипті, в деяких районах Індії й Центральної Америки. Сучасний міжнародний календар є сонячним (див. Юліанський і Григоріанський календарі).

Місячно-сонячний календар

В його будову взято за основу тропічний рік, що дорівнює 365,24 діб, і синодичний місяць, що містить 29,5 діб, тобто в цьому календарі узгоджується рух місяця з річним рухом Сонця.

Для цього використовують Метонів цикл – проміжок часу у 6940 діб, який застосовують для узгодження тривалості тропічного року та синодичного місяця у місячно-сонячному календарі. Запропоновано давньогрецьким астрономом Метоном 443 року до н.е. на основі спостереження, що 19 тропічних років (6939,60 діб) майже дорівнює 235 синодичним місяцям (6939,69 діб). Тобто, через 19 років місяць перебуватиме у тій самій фазі.

Майже через сторіччя астроном Каліпп Кізікський (370–300 рр. до н.е.) вніс в Метонів цикл поправку: з четвертого 19-річного циклу він виключив один день (оскільки 19×4 сонячних років вже на добу були коротше 235×4 місячних місяців), замінивши один повний місяць неповним. Поправка Каліппи, яка значно зблизила періоди тривалості 19 сонячних років і 235 місячних місяців (періоди, які, взагалі кажучи, збігаються випадково), полягала в тому, що з кожних чотирьох циклів Метона (тобто кожні 76 років або Каліппів цикл) віднімався один день, тобто один повний місяць замінювався неповним. Покращенням Каліппового циклу був Гіппархів цикл (148 до н.е. – 126 до н.е.). Припускаємо, що юдейський календар, що використовує цю систему, не такий досконалий, тому наразі він випереджає приблизно на півмісяця.

Рік у календарі складається з 12 місяців, по 29 і 30 днів кожен, а для врахування руху Сонця періодично вводяться т.зв. "високосні" роки, що містять додатковий 13-й місяць. Таким чином, прості 12-місячні роки містять по 353, 354, 355 днів, а "високосні" – по 383, 384, 385

днів відповідно, що приводить до майже точного збігу 1-го числа кожного місяця з народженням молодика (нового місяця).

Такий календар застосовувався у Вавилоні, Давньому Римі, Китаї, Давній Греції та ін., а тепер використовується в Ізраїлі та при обчисленні настання Великодня і пов'язаних з ним "рухомих" свят у греко-ортодоксів і католиків. Припускаємо, що аналогічний місячно-сонячний календар використовувався по всій Європі, в тому числі і на Русі, бо народні свята зберігають відомості про місячні фази, які вплетені в мітологічні сюжети. І 19-ти річний цикл був відомий ще в добу бронзи, так як на святилищі-обсерваторії III-I тис. до н.е. був знайдений горщик з 19 насічками, що безумовно наводить на думку про використання цього циклу.

Окрім того, є міф про те, що Аполлон кожні 19 років приходить на священний острів в Гіпербореї, коли зірки в своєму оберті досягають завершення. Саме тому час тривалістю в 19 років називається еллінами Великим річним періодом. Під час цієї своєї появи бог грає на кіфарі і танцює всі ночі поспіль від весняного рівнодення до сходу Плеяд, радіючи своїм власним успіхам. [див. 1, 404].

Література:

1. Лосев А.Ф. Античная мифология в ее историческом развитии. – Москва, 1957. – 616 с.

Юліанський календар

Календар, запроваджений з 1 січня 45 р. до н. е. Юлієм Цезарем наприкінці 46 до н.е. Спираючись на поради олександрійського астронома Созігена (Sosigenes), Юлій Цезар дав розпорядження на створення менш заплутаного і більш зручного календаря, придатного для загального користування в Римській імперії.

В основу календаря покладено середню тривалість річного обернення Землі навколо Сонця – 365,25 діб. Щоб не мати дробових часток дня, стали в трьох простих роках рахувати по 365 днів, а в четвертому високосному – 366. Початком року в цьому календарі стали вважати 1 січня, оскільки в цей день починалося державне життя в Римі. Але ми можемо стверджувати, аналізуючи давню арійську міфологію, що перенесення Нового року на січень було пов'язане з релігійною реформою. Число днів в місяцях становило 30 або 31 день (у лютому – 29).

Ім'я Цезаря вшановано в латинській назві січня – Julius. Пізніше, Октавіан Август виправив конструкцію високосного року, і восьмий місяць на його честь названо Augustus. А щоб не осоромитися перед імператором-попередником, місяць серпень Augustus також отримав 31-й день, який взяли з кінця року – 29/30 лютого. Таким чином

лютий вкоротився й став тривати 28 днів звичайного року й 29 високосного.

У 325 році Нікейський собор постановив вважати юліанський календар обов'язковим для всіх країн, що сповідували юдо-христосівство.

Через неточності в обчисленнях часу рік в юліанському календарі на 11 хвилин 13,9 сек. довше, ніж в дійсності. Тому він відстає від тропічного року. Через це за кожні 128 років і 68 днів цих хвилин накопичується на цілу добу.

І вже на XVI ст. відхилення від астрономічних подій становило близько 13 діб. Це й стало причиною введення в 1582 році католиками Григоріанського календаря зі зміщенням на 10 діб, бо при його укладанні орієнтувалися на 21 березня – час весняного рівнодення, який був зафіксований на Нікейському соборі. Тобто на той час він вже не відповідав святу Благовіщення (25 березня), яке пов'язане з цією астрономічною подією.

Східна церква грецького обряду (а разом з тим і держави, де вона домінувала) не зробила такої реформи і продовжила користуватися юліанським календарем. На сьогодні різниця між юліанським і григоріанським календарями складає 13 діб. Декретом Совнаркома, підписаним В.І. Леніним 24 січня 1918 року, Росія перейшла на григоріанський календар. (відповідне рішення прийняла також Центральна Рада УНР). За цим декретом наступний за 31 січня день треба було вважати не 1, а 14 лютим. Звичайно, що й це рішення для Російської православної (вірніше – греко-ортодоксальної) церкви не було вказівкою, тому всі свята залишилися на місці, тільки наклалися на новий стиль, наприклад: за старим стилем Новий рік припадав на 1 січня, тепер – на 14 січня.

У травні 1923 року у Вселенському Патріархаті відбувся собор православних східних церков, скликаний патріархом Мелетієм IV. На ньому було обговорено календарне питання і прийнято рішення про реформу. Щоб не приймати григоріанський календар, "вихідний від католицького Папи", було вирішено ввести Новоюліанський календар. Цей календар був розроблений сербським астрономом, професором математики і небесної механіки Белградського університету Мілутіном Миланковичем. Наразі новоюліанський календар збігається з григоріанським, але вважають його ще більш досконалим.

В Україні (як і в Росії чи Білорусі) існують подвійні стандарти: державний календар – григоріанський, а релігійний – юліанський.

Такий підхід призводить до курйозів. Всі святкують Новий рік 1 січня (Обрізання Господнє) за григоріанським календарем, а наступне "державне свято" – Різдво Христове – за наполяганням "православних християн" було встановлено 7-го січня (25 грудня юліанського календаря). Відповідно переважно хибно вітають: "З Новим роком і Різдвом Христовим", що за послідовністю подій є грубою помилкою. Проукраїнські церкви готові перейти з юліанського календаря на григоріанський і неодноразово про це заявляли. Лише впертість Російської православної церкви запобігає зробити цей правильний крок. Постає питання: раз церкви оголосили себе незалежними, то чому досі орієнтуються на Москву? [див. 1, 2].

Література:

1. Пашник С.Д. Юліанський та григоріанський календарі. – <http://svit.in.ua/stat/st1.htm>.
2. Юліанський календар. – http://wiki.svit.in.ua/index.php/Юліанський_календар.

Григоріанський календар

Календар, запроваджений 4 жовтня 1582 року Папою Римським Григорієм XIII, який реформував попередній юліанський календар. Григоріанський календар нині ухвалений у світі як міжнародний стандарт. В Україні григоріанський календар є державним.

Календар ділить час на календарні роки тривалістю 365 або 366 днів. Роки тривалістю 365 днів називають звичайними, а роки тривалістю 366 днів – високосними. Високосним є кожен четвертий рік, за винятком років, порядковий номер яких ділиться без залишку на 100, але не ділиться без залишку на 400. Таким чином, час поділено на цикли тривалістю 400 років. Середня тривалість року в григоріанському календарі становить 365,2425 днів або 365 днів 5 годин 49 хвилин і 12 секунд. Зайва доба у григоріанському календарі накопичується за 3323 роки, на відміну від юліанського, який набирає добу за 128 років.

Кожен рік поділяється на 12 місяців із різною кількістю днів. Місяць лютий триває 28 днів у звичайні роки, і 29 днів – у високосні. Початком календарного року вважають дату 1 січня.

У XVI ст. через відставання юліанського календаря весняне рівнодення приходилося на 11 березня, що не задовольняло католицьку церкву, оскільки дата весняного рівнодення є важливою для визначення дати Великодня, це створювало проблеми. В 1582 р. папа Григорій XIII з духовних осіб і вчених астрономів створив спеціальну комісію, метою якої була реформа календарної системи. Папа врахував пропозиції астронома Петруса Пітата, а проект календаря розробив Луїджі Гараллі. Згідно з нововведенням папи,

одразу ж після 4 жовтня 1582 року настало 15 жовтня. Цього дня в Італії, Франції, Іспанії, Португалії та Речі Посполитій (зокрема, й на території України) запроваджено григоріанський календар – десять днів було вилучено з календаря. Зміщення на 10 діб було зумовлено тим, що під час Нікейського собору (325 р.), коли юліанський календар впроваджувався як обов'язковий для христосівських країн, весняне рівнодення припадало на 21 березня. Тобто на той час календар вже змістився і свято рівнодення, в даному випадку Благовіщення – 25 березня, вже не відповідало астрономічній події.

Григорій XIII 1583 року надіслав Константинопольському Патріарху Ієремії II посольство з пропозицією перейти на новий календар. Наприкінці 1583 року на соборі в Константинополі пропозицію було відкинуто як невідповідну канонічним правилам святкування Великодня.

В Україні григоріанський календар де-юре було запроваджено одразу ж після його ухвалення Папою Римським (оскільки 1582 року українські землі входили до складу Речі Посполитої, що була офіційно католицькою державою). Проте в той час ситуація між польською католицькою та українською православною церквою була дуже напруженою; спроби змусити православних прийняти григоріанський календар лише ускладнили ситуацію. Відтак українська православна (так само, як і греко-католицька) церква дотримувалися юліанського календаря до 2023 року, поки не перейшли на новоюліанський календар. А деякі течії греко-ортодоксів, як УПЦ КП, і зараз використовують юліанський календар.

Натомість у мирському житті григоріанський календар почав діяти в Українській Народній Республіці з 16 лютого 1918 року, цей день стали вважати 1 березня 1918 року. Закон про це було ухвалено 12 лютого 1918 року (за старим стилем) на засіданні Малої ради Української Народної Республіки в Коростені.

Незадовго до того григоріанський календар було запроваджено в Радянській Росії; згідно з декретом Раднаркому після 31 січня 1918 року йшло 14 лютого 1918 року. Російська православна церква й деякі інші православні церкви не прийняли григоріанський календар, тож і далі послуговуються юліанським календарем.

У зв'язку з неодночасним переходом країн на григоріанський календар можуть виникати помилки сприйняття дат. Дати до 4 жовтня 1582 не перераховуються за григоріанським календарем і наводяться за юліанським. У країнах, де григоріанський календар

прийнято із запізненням, існує проблема тлумачення дат. Наприклад, інформація про те, що певна людина народилася в Російській імперії 22 квітня 1870 року, вимагає додаткового пояснення, за яким календарем приведена дата. Зазвичай, проблема розв'язується наведенням дат за обома стилями: старим і новим. Зазначена дата народження виглядає в такому записі як 10 (22) квітня.

ДЦ "Рідна Віра" використовує григоріанський календар, тому що він є державним в Україні. Сам календар в середньому на 3 доби відстає від астрономічних подій, що зменшує його значення, але є незначним у порівнянні з юліанським, який відстає в середньому на 16 діб. Тому прийнято рішення не плутати людей подвійними стандартами, як це робиться у православних церквах, де відбулася накладка на державний календар дат юліанського календаря і утворилося непорозуміння з народними святами, які після реформи отримали датування зміщене на 13 діб.

Деякі рідновірські організації намагаються висмикнути із системи окремі свята і переставити їх в григоріанському календарі на астрономічні точки, що пов'язані із сонячним рухом (наприклад, Різдво 25 грудня, переставляють на 21-22 грудня). Причому інші свята залишаються з традиційними датами, чим порушують системність календарних свят. В кращому випадку, треба було традиційне датування залишити, а в дужках писати відповідник в григоріанському (державному) календарі для орієнтації.

Література:

1. Пашник С.Д. Юліанський та григоріанський календарі. – <http://svit.in.ua/stat/st1.htm>.
2. Григоріанський календар. – http://wiki.svit.in.ua/index.php/Григоріанський_календар.

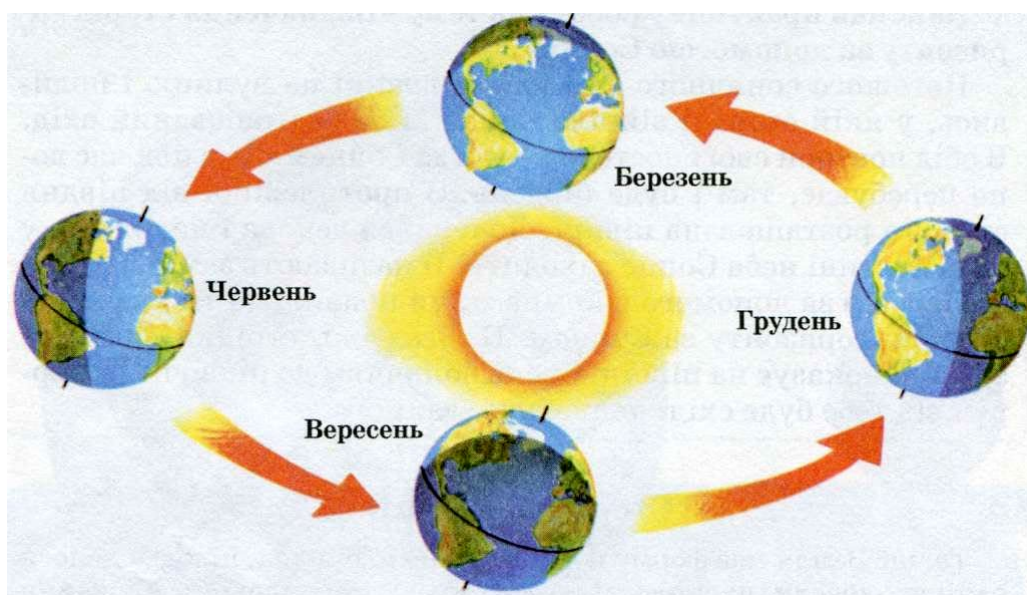

Схема обертання Землі навколо Сонця

ШЕСТИДЕННИЙ ТИЖДЕНЬ В КАЛЕНДАРІ РУСІ

Особливо важливе значення для правильного вирахування і визначення календарних свят є чітке усвідомлення, що звичаєвий календар на Русі мав шестиденний тиждень.

Без цього всі подальші намагання пояснити причину розташування свят будуть марними. На жаль, дослідники руського календаря не звертають увагу на шестиденну систему і намагаються довести, що слов'яни мали семиденний тиждень [3, 90]. Аналогічну помилку роблять в рідновірських громадах [4, 70], що приводить до нерозуміння системності, як і пов'язаної з нею міфології, і довільного розташування свят в річному колі.

Семиденка використовується в сучасному державному календарі, всі добре помічають, що дні тижня постійно зміщуються і не припадають на одне й теж число місяця, а разом з тим свята плавають по різним дням тижня.

Златковська Т. пише, що витoki семиденного тижня лежать в давньосхідних системах вирахування часу, якою користувалися в Шумері, Вавилоні, Китаї. Семиденку від вавилонян перейняли Іудеї, звідки вона лише в I в. н. е. (або в самому кінці I в. до н. е. між 30-м і 26-м роками) потрапила в Рим. [2, 35].

Так як система свят в європейських календарях склалася раніше, то введення 7-денки практично не позначилося на датах свят. Єдине місце, де витримується семиденна система, так це при вирахуванні юдо-христосівських свят відносно Великодня, який вираховується за Пасхалією.

Можна побачити дублювання свят шестиденки, яка йде протягом всього року, і окремих великодніх свят пасхалії, наприклад: Благовіщення (25 березня) відповідає Великодню, Радуниця (Проводи) за постійним календарем припадає на 1 квітня, а при вирахуванні Трійці (Семик), застосувавши шестиденку, отримуємо 6 травня. Відповідно Зелений тиждень починається з 1 травня (час розпускання листя на деревах), а Рахманський Великдень має припасти на 15 (середа) квітня ($6 \times 7 = 42$, $42 : 2 = 21$). Аналогічно, використовуючи шестиденку, можемо вирахувати початок Колодія (за 8 тижнів до Великодня), який припадає на 7 лютого, тоді похорон Колодки отримуємо 11 лютого – свято Велеса (Власія), провідника в потойбічний світ, 12 лютого – оплакування Колодки, а 13 початок великого поста (за 7 тижнів до Великодня).

Припустимо, що при шестиденці досить легко можна рахувати дні і тижні на пальцях. На одній руці рахуєте 5 днів, а шостий палець загинаєте на наступній руці. Одночасно це буде і число тижня (того ж дня), і таких загнутих пальців другої руки буде 5, що відповідає числу тижнів у місяці.

Академік Борис Рибakov також зазначив, що "ряд побічних даних дозволяють думати, що у індоєвропейських народів, в тому числі й у слов'ян, древній облік часу був таким: рік ділився на 12 місяців по 30 днів в кожному; тиждень складався з шести днів. П'ять-шість днів, що не дораховували до сонячного року, виставлялися в особливий передсвятковий тиждень перед Новим роком" [6, 15].

Треба сказати, що ці 5-6 днів при реформуванні римського календаря були розкидані по різних місяцях. І щоб не зламати прадавню систему в місяцях, що стали тримати 31 день, свята в останньому тижні пересунули на 1 день, наприклад: Різдво чи Благовіщення замість 24 числа, відзначають 25.

Цікаве святилище існувало у даків, племен, що займали в давні часи землі сучасної Румунії. Святилище розташоване біля їхньої столиці Сармицегетузи відігравало роль календаря. Воно являло собою коло, що складалося з 180 стовпів, за допомогою яких спостерігали за рухом Сонця. Коло було поділене 30-ма більш товстими стовпами на 30 груп. Вчені зробили висновок, що рік даків мав два півріччя по 180 днів, був поділений на 12 рівних місяців, а кожен з місяців поділявся на п'ять періодів, що складалися з шести днів. Це святилище-календар було збудовано між 89 і 101 р., коли агресія Риму на Дакію тільки починалася. Тому ця календарна система не зазнала впливу римської культури і мала самотійний шлях розвитку. [2, 27].

Загалом така календарна система до сучасності дійшла у вигляді математичного кола, що має 360 градусів і циферблату годинника з поділом на 12 годин і 60 хвилин при 5 хвилинних поділах між цифрами, що означають 5 тижнів у місяці. Загальна кількість шестиденних тижнів у році складає 60, що відповідає давній обчислювальній системі "копі". Така система вимірів використовувалася і в шумерів [1, 40].

Годинник має поділяти добу і рік наступним чином (враховуючи сучасний поділ доби на 24 години):

1 грудня (На(ш)ума, нового зм'я) – 22 до 4

год. – ніч (зима); Новий рік (0 годин) припадає на 1 січня.

1 березня (Веснянка) – з 4 – 10 год. – ранок (весна);

1 червня (Шума, старого змія) – з 10 год. до 16 год. – день (літо);

1 вересня (Комина) – з 16 до 22 год. – вечір (осінь).

У нас викликає сумнів, що шумерська цивілізація, яка належала до індоєвропейців, використовувала 7 денний тиждень [5, 78], бо в протилежному випадку тижнів у році буде 52, як зараз в державному календарі. Швидше за все семиденку принесли семіти, які захопили простір Межиріччя.

Враховуючи, що протошумери вийшли з території Північного Причорномор'я ми можемо припустити про деяку нашу спорідненість. На Русі-Україні існувала така одиниця як копа, яка дорівнювала 60. Треба припустити, що назва копійка, походить від розмінної монети, яка складала $1/60$ (пізніше $1/50$ і $1/100$). Українська народна казка "Коза-дереза", нам також можливо повідомляє не про копицю сіна, а саме про грошову одиницю: "Я коза-дереза за три копи куплена". Звідси походить і копити гроші, накопичувати заощадження, купувати.

Не виключаємо і назву цієї одиниці від копія (списа), адже стрілка на годиннику це також копіє. Можемо припустити, що образ Георгія (Юрія), що вражає Змія могло відображати на годиннику-календарі час перемоги сонячного божества над темрявою. Дата і час припадала в залежності, коли починався Новий рік. Аналогічну стрілу ми можемо бачити і на Триглаві у вигляді середнього зуба, який б'є у сердечко в нижній частині. Відображається боротьба Перуна і Велеса.

Спостерігаючи за рухом Сонця, людина поклала на оберт повного кола і свої роки життя. Так як в році маємо 60 тижнів від народження Сонця до його смерті, то відповідно на кожен тиждень припадає 1 рік. При переході сонячних астрономічних подій (сонцестояння і рівнодення) відбувався віковий перехід людини кожних 15 років (тижнів). Приблизно це мало б виглядати наступним чином: від Різдва (Коляда) до Великодня (Ярило, 15 років) – дитинство, від Великодня до Купала (30 років) – молодість, від Купала до Мира (45 років) – зрілість, від Мира до Коляди (60 років) – дідування. Якщо стара людина живе довше, то вона йде вже по колу новонародженого, тоді приказка "що стрий, що молодий", вірна у накладці життєвого простору.

Хоч Місяць, в сонячному календарі вже не відігравав домінуючої ролі, але за звичаєм зберігав за собою свята протягом свого циклу і вони відобразилися в православному календарі. За давніми назвами

місяця визначимо наступні фази, що мали бути при шестиденному тижні: молодик, підповня, повня, ущерб, старий. Відповідно фази мають припадати на наступні числа. Початок з молодика, 1-6 – молодик, 7-12 – підповня, 13-18 повня, 19-24 – ущерб, 25-30 – старий.

В місячно-сонячному календарі місяці чергувалися по 29 і 30 днів. Це могло відобразитися на зміщенні деяких дат в стародавньому календарі. Як вже зазначали, аналогічно при введенні 31 дня було зміщено свята, аби не ламати системності.

Якщо в давнину міфологічну послідовність намагалися зберегти, то зараз сучасні укладачі календарів дозволяють собі довільне пересування дат, підганяючи їх до астрономічних точок, що є неприпустимим для збереження звичаєвого стилю. Для узгодження існуючого григоріанського (державного) календаря з астрономічними подіями, треба зміщувати всю систему, а це може бути вирішено лише на міжнародному рівні.

ДОДАТОК

Таблиця шестиденного календаря

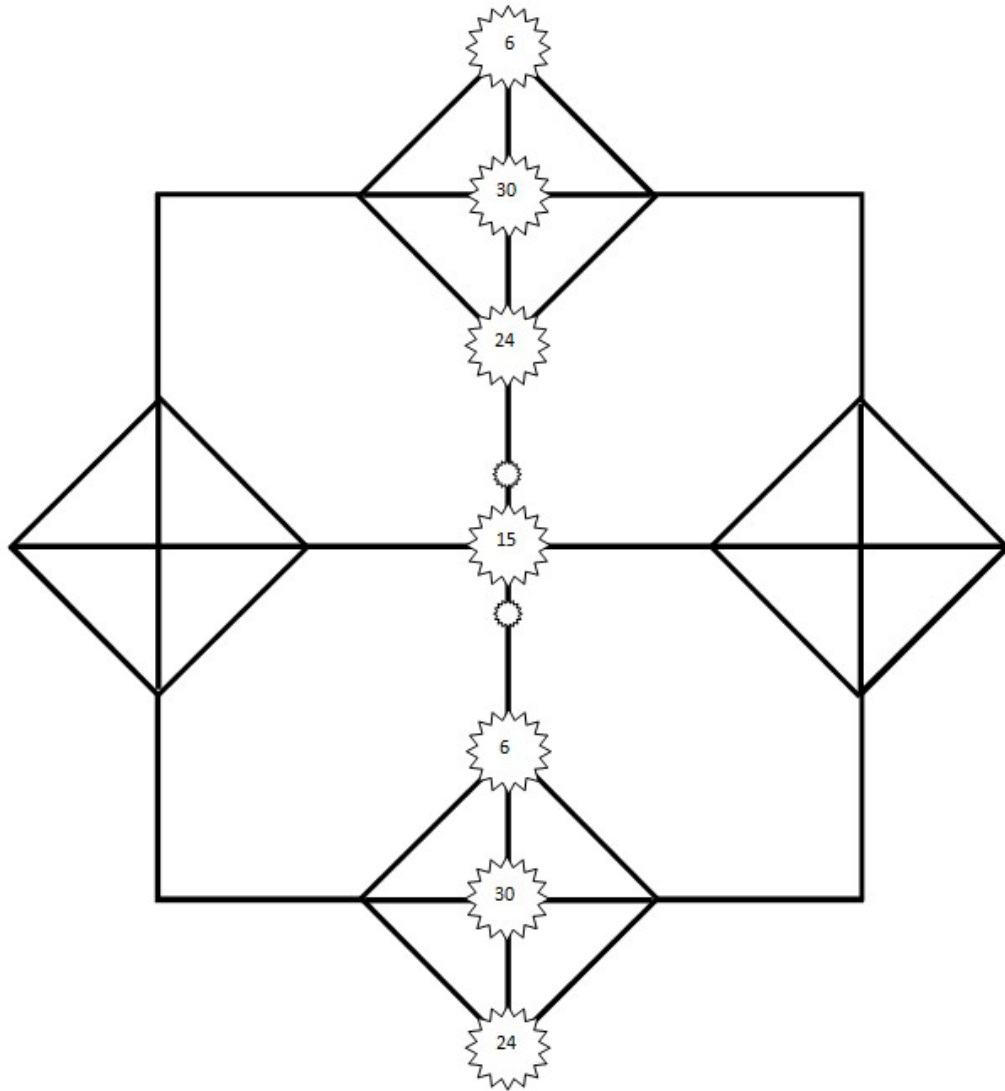
	БЕРЕЗЕНЬ						КВІТЕНЬ						ТРАВЕНЬ				
пн	1	7	13	19	25		1	7	13	19	25		1	7	13	19	25
вт	2	8	14	20	26		2	8	14	20	26		2	8	14	20	26
ср	3	9	15	21	27		3	9	15	21	27		3	9	15	21	27
чт	4	10	16	22	28		4	10	16	22	28		4	10	16	22	28
пт	5	11	17	23	29		5	11	17	23	29		5	11	17	23	29
сб	6	12	18	24	30		6	12	18	24	30		6	12	18	24	30

Схема шестиденного календаря

Календар у вигляді семика (7 тижнів) можна вписати у восьмикутну зірку чи уявити як енергетичні точки людини. Нижнє і верхнє ребро великого квадрату вказують на початок або кінець чергового місяця, тому у повній схемі таких квадратів має бути 12. Сонечками позначаються дати святочних днів. На дату вперед (не відображені) визначаються дні початків тижня, наприклад: 24 сб (25 пн), 30 сб (1 пн).

Чотири малих ромба, що лініями поєднуються в центрі, утворюють сонячне сплетіння (композицію можна замінити козацьким хрестом) і вказують на середину місяця (15). Відштовхуючись від цієї позиції

визначаємо 7 (9) основних маківок (родників) людини знизу до гори: куприк, стать, пуп, (шлунок), сонячне сплетіння, (серце), горло, око, тім'я. Аналогічні або трохи видозмінені візерунки можемо побачити на вишивках сорочок. Календар можна продовжити з таких же частин угору чи вниз утворюючи все річне коло. (Розробка автора).

Література:

1. Варга Д. Древний Восток. – Будапешт: Корвина, 1985. – 166 с.
2. Златковская Т.Д. Исторические корни европейского календаря // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. – Москва: Наука, 1983. – С.24-39.
3. Кобрин В.Б. и др. Вспомогательные исторические дисциплины. – М.: Просвещение, 1984. – 208 с.
4. Лозко Г.С. Коло Свароже: Відродження традицій. – К.: Укр. письменник, 2005. – 222с.
5. Паїк В. Корінь безсмертної України і українського народу. – Лівів: Червона Калина, 1995. – 240 с.
6. Рыбаков Б.А. Календарь древних славян // Сквозь века. К истокам культуры народов СССР: Сборник. Вып.1. – М.: Знание, 1986. – 240 с.

СВЯТИЛИЩЕ-ОБСЕРВАТОРІЯ "СЕМИК"

Святилище-обсерваторія є спробою відтворення на основі давніх святилищ, календаря і символіки. Святилище-обсерваторія сприятиме ушануванню сил Природи і відзначатиме мудрість предків, які склали стародавній календар, яким користуємося досі.

Святилище складається з кола 10 м в діаметрі. На зразок циферблату годинника, як стародавнього календаря, по колу викладається 60 каменів, як 60 тижнів у році (при шестиденному тижні, що був у вжитку в давні часи).

За сторонами світу в колі виставляються чотири образи Богів Сонця: Північ – Коляда, Схід – Ярило, Південь – Купало, Захід – Мир. Від цих чотирьох образів Богів ідуть доріжки шириною 1 м, які сходяться до центру, утворюючи прямий чоловічий хрест. В центрі кола викладається округлий камін для вогнища, заввишки – 0,5 м, діаметр – 1 м. Від центру відходять ще чотири доріжки шириною 0,5 м, його лінії проходять між прямим чоловічим хрестом і утворюють косий жіночий хрест та ведуть до виходу із святилища в чотири боки на північний схід, північний захід і південний схід, південний захід. На виходах будуть встановлені образи берегинь: людина якби заходить до раю-лона і знову народжується при виході із нього.

Орієнтири для сходження і заходження Сонця, є приблизними з подальшою орієнтацією на місцевості.

На весняне і осіннє рівнодення Сонце сходить на сході, орієнтир – образ Ярила, який має шапку у вигляді шолома зі шпилем - єдиноріг, а заходить на заході, орієнтир – образ Мира, що має дворогий шолом. Якщо спостерігати із заходу на схід через дворогий шолом і єдиноріг, то матимемо візир. Таке ж положення спостерігаємо на Триглаві-Тризубі.

На літнє сонцестояння Сонце буде сходити – в північно-східному проході, а заходити в північно-західному проході.

На зимове сонцестояння схід Сонця спостерігатимемо в південно-східному проході, а заходження в південно-західному проході.

Календар-коло визначає "семик" – це сім тижнів між проходом і образом і наступні сім тижнів між образом і проходом. Така система обрахувань (тільки зараз при семиденному тижні) є між тижнем Колодія (прохід) і Великоднем (Ярило), а потім між Великоднем і Трійцею, за якою йде наступний прохід – Русальний тиждень. Тобто саме святилище буде слугувати своєрідним стародавнім календарем.

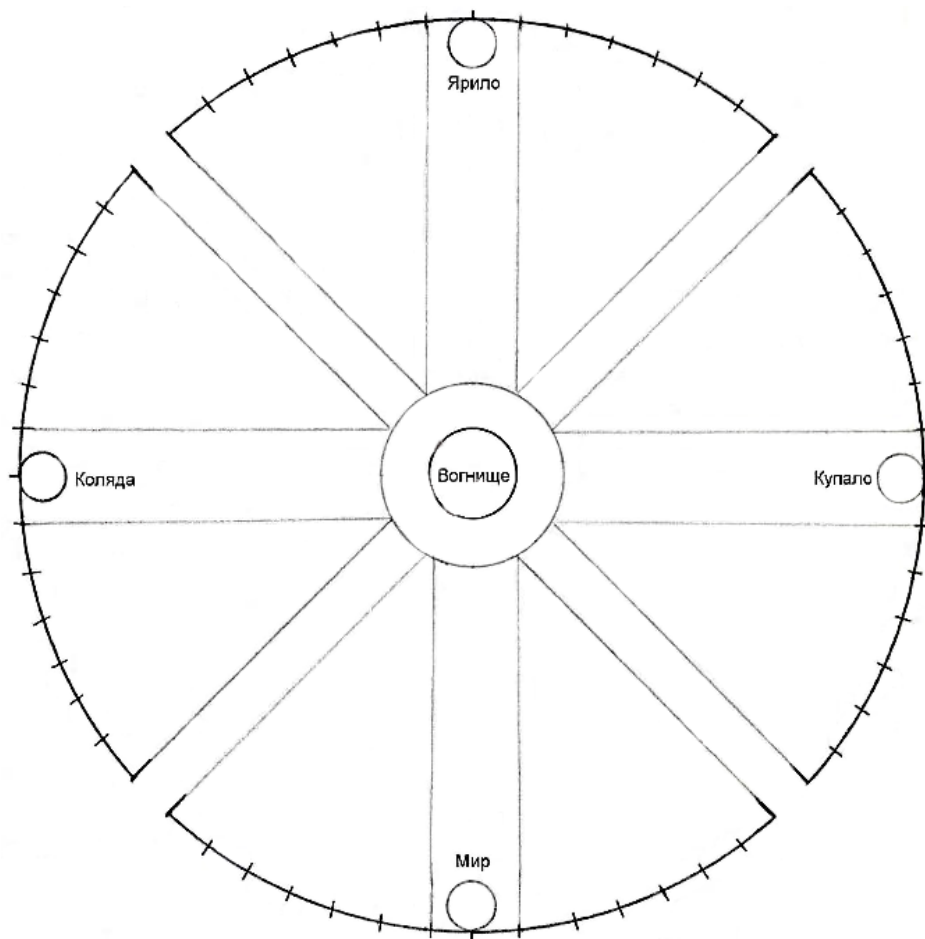
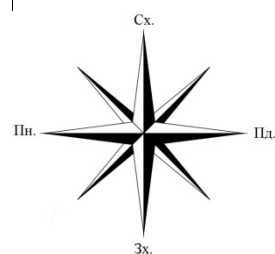

Схема святилища

Подібні святилища і образи

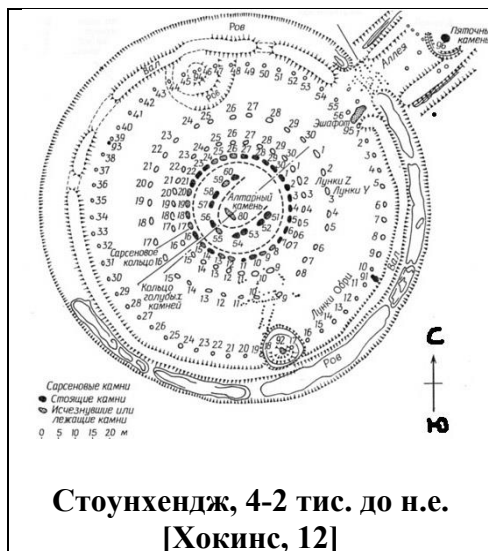
Писанка

Ювелірний виріб

**Мідна бляха
пізньої культури
(Миколаївська обл.)
[Шилов, 706]**

Фібула з камерного жіночого поховання Старовознесенського розкопу у Пскові. Х ст.
[Малюк 2018, 90]

Література:

1. Малюк Н. О фрагменте одного ювелирного изделия X века / Матеріали конференції "VI Наукові читання МІДЦ, присвячені 1030-річчю хрещення Русі-України та охороні культурної спадщини". – К., 2018. – Opus mixtum: № 6. – С.88-92.
2. Сармізегетуза. – <https://uk.wikipedia.org/wiki/Сармізегетуза>.
3. Хокинс Д., Уайт Д. Разгадка тайны Стоунхенджа: Перек. – М.: Мир, 1984. – 256 с.
4. Шилов Ю.А. Прародина ариев: История, обряды и мифы. – Киев: Синто, 1995. – 744 с.

Ранок Сварожий

Веснянка*

1 березня

Перший день календарної весни знаменує початок Сварожого Ранку. День стає все довшим, повертаються перші птахи, що відлітали на зимівлю. У повітрі вже відчувається весняне пробудження природи.

У цей день проводжали Зиму, яка уявлялася старою, кістлявою, згорбленою бабусею, в чорному, вилинялому одязі. Зима постає як богиня Смерті. Натомість закликали Весну – гарну молоду дівчину. Проводилися ігрища: розігрували суперечку між зимою і Весною, влаштовувалися змагання. Весну підтримували обрядовим співом, а наприкінці дійства під спільні вигуки спалювали солом'яне опудало, що символізувало Зиму:

*Опудало Зими спалимо,
Весні шлях стелимо!
Пісень заспіваймо,
Весну закликаймо! [4, 144].*

Збереглися також закляття Смерті і Морозу, які промовляли навесні:

*Смерть з Морозом танцювала
Та за море десь пігнала,
Пішла собі Смерть у ліси,
Побіг за нею Мороз лисий,
І сидить там у темній норі
За водами у коморі.
Смерте, Смерте, не вертайся.
Ти, Морозе, не з'являйся –
Сидьте си там не вертайте,
Нас пожитку не збавляйте,
Най нам Сонце далі гріє,
Жито, ярець скоро зріє. [3, 299].*

У народі це свято називають Явдоха. Одним із можливих тлумачень є пов'язання з появою Духа Яви, що не суперечить церковному ушануванню преподобної Євдокії. Народна традиція трактувала це ім'я як "життєславна", воно звучало як Явдоня і асоціювалося з покровительством земної природи – пробудженням життєвої сили землі.

Докія Гуменна наводить паралель зі старогрецьких вірувань: там існувала німфа Евдотея – дочка морського бога Протея. Вона

допомагала Одисеєві виплутатися із біди. Її ім'я складене з трьох слів: Добра (Ев), Вода (До), Богиня (Тея), тобто "Добра Богиня Вода". Свято Явдоні (Євдокії) припадає на початок березня, час розставання снігів та розливу бурхливих весняних вод. [див. 2, 210]. Ймовірно, пізніше образ німфи трансформувався у христосівську святу-страждалицю, якій відтяли голову.

Ще одну назву свята знаходимо в прозі Т.Г.Шевченка на московській мові, подаємо уривок в перекладі: "Зима з контрастами та іншими радощами невидимо майнула переді мною. Перед обличчям березневого сонця зніжковів і почорнів білий сніг. Струмки весело заворушилися в горах і побігли до свого пращура Дніпра-Білогруда сказати про наближення свята богині Яри." [5].

Шевченко не вказує дату, але судячи за описом свято Яри має бути на межі зими і весни. У XIX ст. це відповідало 1 березня юліанського календаря (13 березня за сучасним стилем), коли сніг справді міг помітно танути навіть за холоднішого тодішнього клімату.

У радянські часи намагалися поєднати Масницю з Проводами Зими. Цей звичай поширився на багато регіонів. [1, 182]. Деякі етноколективи й нині помилково поєднують ці два свята. Це стало можливим тому, що Масниця залежна від рухомої дати христосівського Великодня в місячно-сонячному календарі Пасхалії, інколи "з'їжджає" на березень, створюючи плутанину.

Література:

1. Бондарчук П. Язичницькі та радянські світоглядні елементи в релігійній свідомості віруючих в УРСР (середина 1940-х – середина 1980-х рр.) // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. – К., 2008. – Вип. 14. – С. 147-193.
2. Гуменна Д. Минуле пливе в прийдешнє. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1978. – 384 с.
3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.1. – К.: Обереги, 1994. – 400 с.
4. Пістун Т.В. Рідні свята в Колі Сварожому: сценарії виховних заходів. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 224 с.
5. Шевченко Т.Г. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 4: Повісті. – С. 208-326.

Утрень* 4 березня

Свято початку дії ранкової (весняної) Зорі виставляємо за аналогією зі святами 4 вересня (Віста) та 4 грудня (Варвара). Один із поширених образів Зорі – священна вогняна Птаха. Якщо зазначені свята символізують початок і кінець вечірнього (осіннього) крила Зорі, то 4 березня знаменує початок ранкового (весняного) крила, дія якого завершується 4 червня.

Назву "Утрень" подаємо за однією з назв ранкової Зорі, які досліджував Володимир Шаян. Він зазначає, що *Утро* означало

Ранок, а *Утрень* – ранню Зорю. Згодом ця назва була закріплена церковною традицією за ранковим Богослужінням, яке завершували ще перед сходом Сонця. Треба прийняти, що *Утрень*, подібно як це залишилося в польській мові, означала колись Ранню Зорю. Звідси *заутренья* означає Службу Божу ще перед появою Ранньої Зорі або саме її появу. [див. 3, 342].

Слово *утро* споріднене з *утроба* і *нутро*, адже Сонце до свого сходу ніби перебуває в утробі Матері-Землі. Червона, "кривава" Зоря проливається в обрії, і народжується Сонце, що виринає з пелени-оболонки – ранкового туману.

Поява Зорі та сходження Сонця символізували перемогу світлих сил над темними. Тому битви часто починалися саме зі світанком, аби заручитися допомогою священної Птахи, що "проливається" променями в ранкових обрях. Її поява була знаком до лютої боротьби з ворогами. Віща Птаха – велика натхненниця воїнів Русі – здійснювалася над військом, оспівуючи звиягу хоробрих ратників. [2, 36].

Особливо образно Зорю як Птаху-Войовницю подано у Велесовій Книзі:

Бо Матир-Сва співає над нами, і ідемо стяги наші дати вітрам тріпати, і комоньству степи скакати, да прах підіймемо воєнь за нами, а ворогам дамо дихати ним. (ВК, 7г).

Яко соколи нападемо на них і вержемося до борні сильної. То бо Матир-Сва співає в Сварзі про подвиги ратні. (ВК, 7д).

І се прилетіла до нас, і сіла на дерево, і співає Птиця. І всяке перо є іне, і сяє цвітами різними – стало і вночі, яко вдень. І співає пісню до борні і до прі, то будемо ми прятися з ворогами. (ВК, 8(2)).

Б'є крилами Матир-Сва і кличе нас, якож ідемо за Землю нашу і доб'ємося за огнище племені нашого, се бо суть русичі. (ВК, 14). [1].

Ще в одному образі Ранкова Зоря виводить сонячних коней із стайні, аби Сонце могло об'їхати денне небо.

Література:

1. Велесова Книга / переклад, коментарі С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7527 (2019). – 192 с.
2. Пашник С.Д. Образ Матир-Сви, як священної птахи русів, у Велесовій Книзі / Бойовий дух воїна. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7527 (2019). – С. 35-42.
3. Шаян В.П. Віра Предків Наших. – Гамільтон, Канада: Об'єднання Української Рідної Віри, 1987. – Т.1. – 893 с.

Конон*

5 березня

Це свято присвячене вшануванню коней. Воно є весняною відповідністю святу Сави – 5-го грудня. За народною уявою, Вечірня Зоря 4 грудня заводить до стайні коня, на якому мандрує Сонце, а Ранкова Зоря 4 березня виводить цього коня на новий шлях.

Назву свята подаємо за народними звичаями у викладі Василя Скуратівського: "Загальний зміст скрізь зводиться до того, що святий Конон завжди справно доглядає і шанує коней. Саме за це Ілля-

Громовик, їдучі колісницею, брав його за погонича. "бо він опікун усіх коней і конюхів". Під час грому люди казали: – То святий Ілля через небесний місточок калачі везе, а святий Конон кіньми править." [1, 69].

Література:

1. Скуратівський В.Т. Дідух: свята українського народу. – К.: Освіта, 1995. – 272 с.

Лада*

8 березня

Наш народ уявляв Богів за власною подобою – у вигляді живих людей. Так поставав і образ Матері-Землі, весняний прояв якої є Богиня Лада.

Степан Килимник пише: "Є неясні відомості, що наші далекі пращури "мали" Богиню весни. З фольклору довідуємось, що така Богиня таки була й носила назву Лада." [3, 245]. Він же подає свідчення, яке передавали О.Ю. Федьковичу: "До пізнання віри Христової наші люди вірили у Прабога-Вседержителя. Мав він чотири сини й п'яту дочку. Донька його – це наша Мати Земля, яку звали Ладвою..." [2, 123].

Форостецький В. Лада

Для нас важливо, що у Килимника Лада ототожнюється саме з Богинею Землі. Натомість Олександр Знойко вважав, що Лада уособлює Зорю: "Враховуючи наведені роз'яснення Вацерада й Гезихія та знаючи про успадкування еллінами культури пеласгів, бачимо, що давньогрецька Афродіта – стародавня Лада, це богиня Київської Русі, Лада – Зоря

(Вечірня Зірка) – римська Венера." Проте далі він додає: "Поява на небі Зорі – Вістунки (Венери) сповіщає, що Сонце в цей момент вступило в головне сузір'я Перуна (Стрільця), і саме з появою перших зірок сузір'я Перуна в Лади народжується немовля – Бог зимового сонцестояння". [1, 63-64]. Із основного мітологічного сюжету світотворення відомо, що саме Мати-Земля, яка запліднена Батьком Сварогом, породжує Сонце. А Зоря (чи то Зірка-Венера, чи червона пелена перед сходженням і заходженням Сонця) є лише звістункою народження чи смерті світила. Саме в такому вигляді постає Матир-Сва – вогняна птаха – у Велесовій Книзі [див. 4, 29].

Ладу уявляли стрункою, веселою, співучою юнкою у віночку, дівчину на виданні, яка пробуджується від зимового сну. Де з'являлася вона – оживала природа, блакитніло небо, яріло Сонце, дзвеніли весняні пташині пісні й палахкотіли різнобарвні квіти. Богиня Лада – покровителька любові, кохання, шлюбу, родючості й багатьох інших щедрот.

На свято Лади діти закликали Весну, бо Зима ще інколи нагадувала про себе – засипала землю снігом. На галявинах з поміж гурту обирали найвродливішу юнку, котра виконувала роль Веснянки, себто Лади. Їй вдягали віночок, пишно прикрашали квітами та стрічками, а потім водили навколо неї хороводи:

*Благослови, мати,
Ой Лада, мати,
Весну закликати,
Зиму проводжати!
Зимонька в візочку,
Літочко в човночку... [7, 77,78].*

Степан Килимник зазначає, що у давнину біля весняних священних вогнів на честь Сонця та Богині весни й кохання Лади провадилися ігрища, співи, водили веснянок-гаївок, чаклували словом і рухами: "Ой, Лада, Лада, всім на світі рада..." [3, 79].

Валерій Шевчук про величну картину пробудження природи в образі прекрасної діви пише так: "Вона іде по землі, ця діва, щедра, багата, гарна й пишна і благословляє усе суще й людину, що її придумала, тішить і звеличує життя та світ; примушує уклонитися своїй власній величі, адже вона – вічна, бо вона – земля, вона краса, вона Діва, яка прийшла не просто попишатися у світ, а щоб його оновити, вона ж бо має високу і святую місію – продовжити життя, адже готується дати світові свій здоровий плід." [8, 91].

У календарі існують паралельні свята присвячені Матері-Землі в інші періоди року: Мари-Марії 8-9 вересня та Ганни 8-9 грудня.

Оскільки вони святкуються два дні, за аналогією до сонячних свят, можна припустити, що починали обрядодійства ввечері і продовжували на наступний день – Різдво чергового прояву Землі. Звідси й логічне продовження свята 9 березня – Сорочини.

Свято Лади могло позначати перехідний етап у житті дівчини: розквіт і готовність до подружнього життя. Якщо умовно провести поділ року на чотири рівні частини по 15 років-тижнів (повне коло 60 тижнів-років). І відлік почати зі свята Ганни 8-9 грудня, то на 8-9 березня дівчині має виповнитися 15 років. За звичаєм батьки готували юнку до шлюбу і сповіщали про це, прикрашаючи подвір'я калиною чи квітами.

Навесні Лада-Земля має завагітніти на свято Благовіщення (25 березня), тобто в 17 з лишком років символічного віку.

Свято Сорочини зазвичай пояснюють від птаха сороки (sroka (польська), sraka (словенська), straka (словацька, чеська)), яка стрекоче про прихід весни і кладе у гніздо 40 прутиків, або церковне – про сорок святих мучеників [6, 69].

Однак можна припустити глибинніший сенс, що 15 років це строк, коли дівчина готова до шлюбу, тобто стає статевозрілою. Слово "строк" праслов'янського походження. Воно пов'язане з давньоруським "сѣрокъ" та праслов'янським *sъrokъ, що означало "угода" або "домовленість". Це слово споріднене з дієсловом *sъrekti, що перекладається як "домовитися". Етимологічно, "строк" вказує на певний період часу, який встановлюється для чогось, або на період часу, після спливу якого настає певна подія. Тобто дівка готова до шлюбу і прийшов с(т)рок укласти угоду між родами через сватів.

Зазначимо, що близьким до "сорочини" є слово срачиця (сорочка) – натільна одежина. Отже, в цей час дівчина після "смерті" дитячого стану 8 березня, отримує поновлене жіноче тіло й одягає нову сорочку як знак посвячення 9 березня [5].

Як варіант, пояснення назви "сорочини": слово споріднене з сербським сређа чи хорватським sreća, що тотожне нашому "щастя" (участь). Тобто, це Богиня Доля, Стріча (давньорус. устрѣча) – цей термін уособлював щасливий життєвий шлях, вдачу, участь у суспільному житті. На противагу їй – Нестріча, тобто зла доля (недоля), яка могла уособлюватися протилежною Богинею Марою.

Цікаво й те, що етимологічно назва птаха Гайстер (Лелека), що за уявою приносить немовлят, походить з нижньонімецької heistr (heister) "сорока". Це наближає образ до Богині ранкової Зорі: давньоанглійською Ēastre чи акадської Іштар (Ištar), біблійної Естер. Ось і

сповістила сорока, що прийшла весна і Земля преобразилася в новий прояв.

Література:

1. Знойко О.П. Міфи Київської землі та події стародавні. – К.: Молодь, 1989. – 304 с.
2. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.1. – К.: Обереги, 1994. – 400 с.
3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.
4. Пашник С.Д. Образ Матир-Сви, як священної птахи русів, у Велесовій Книзі / Бойовий дух воїна. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7524 (2016). – С. 28-35.
5. Пашник С.Д. Про наше весняне свято Матері-Землі та нежидівське свято Пурим. – www.svit.in.ua/sta/st30.
6. Скуратівський В.Т. Вінець. – К.: Вид-во УСГА, 1994. – 240 с.
7. Скуратівський В.Т. Русалії. – К.: Довіра, 1996. – 734 с.
8. Шевчук В.О. Мисленне дерево: Роман-есе про давній Київ. – К.: Молодь, 1989. – 360 с.

Сорочини. Жайворонки*

9 березня

Вважаємо, що свято Сорочини є безпосереднім продовженням свята Лади (8 березня). Воно є основним ушанування весняного прояву Богині Землі, адже збереглося в народній традиції.

На 9 березня христосівці наклали свято Сорока мучеників Севастійських, але, як зазначає Степан Килимник, воно має походження з давньої віри предків: "З святом 40 святих тісно

пов'язане вірування, що найраніше прилітають жайворонки з вирію, а в жайворонках то були душі дідів-прадідів, що саме на весну прилітали на рідну ниву. Жайворонки – це маленькі пташки, що жили лише в полі. А тому й випечені "жайворонки" – це була жертва польним духам, рожаницям, душам-прадідів, опікунам нив." [1, 301-302].

Проф. Є. Онацький (Українська Мала Енциклопедія, кн.2, ст.145, Буенос-Айрес, 1958 р.) також підкреслює стародавність звичаю: "На "Сорок мучеників" (9-го березня) пекли з тіста пташків на честь жайворонків, що ніби того дня вилітали з вирію. Це була жертва весні, яка в різних формах була відома ще недавно в нас і в інших слов'ян. Розносячи печених "жайворонків" діти співали веснянки. Головний їх мотив – закликання весни." [1, 302].

Отже, це – давнє свято приходу весни й перших її сповісників – птахів, що прилітали з вирію. Відповідно Мати-Земля з пробудженням природи якби отримувала нове тіло. Далі подаємо опис свята за Василем Скуратівським.

У цей день зустрічають птахів з вирію. Матері печуть з тіста "пташок", з якими діти бігають, закликаючи їх прилетіти:

*Вилети, гулю, горою,
Винеси літо з собою.
Вилетіла гуля горою –
Винесла літо з собою.*

У обрядодії зустрічі птахів беруть участь дівчата і хлопці. Вибравши поміж себе найсимпатичнішу юнку, прикрашали її стрічками й віночком.

Вийшовши за село, гурт заспівує:

*Ой ти Весно, ти Весна,
Ти чого до нас прийшла?
Паняночка відповідає:
Я прийшла до вас з теплом,
Із зеленим житечком.*

Обійшовши довкола, всі стають на пагорбі й закликають птахів:

*Із краю-кураю
Пташок викликаю:
– Летіть, жайворонки,
До нашої сторони,
Спішіть, ластів'ята,
До нашої хати –
Весну зустрічати,
Зиму проводити!*

Якщо бачите в небі гусей, кидайте їм услід соломинки, приказуючи:

– Гуси, гуси! Нате вам на гніздечко та на здоров'ячко, а нам на тепло!

Якщо дітям зустрінесться якась перелітна птиця, то це на радість. Ощасливлені, всі гуртом вертаються в село, співаючи веснянки:

*Зима ти наша біла,
Вже ти нам дуже надоїла!
Весна наша красна,
Що ти нам принесла?
– Мужикам по ціпочку,
Бабам по платочку,
Дівкам по віночку,
Парубкам по квітоньці,
По гарній дівоньці.*

У цей день юнки варять сорок вареників із сиром і частують хлопців. [див. 2].

Література:

1. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.
2. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2-х кн. – К.: Перлина, 1994.

Пробудження Перуна*

14 березня

У наявних народних джерелах це свято безпосередньо не зафіксоване. Однак логічно розмістити його навпроти Здвиження (14 вересня), коли Перун "йде спочивати". Існування такого свята побічно підтверджують аналогічні свята в інших традиціях, що також припадають на 14 березня.

Так, у римлян цього дня відзначали свято Бога війни Марса (старий Марс вмирає, а новий народжується, оскільки в їхній традиції він править упродовж цілого року), а в юдейській традиції на це число припадає Пурим (той же Перун) – свято перемоги Мордехая (походить від вавилонський Мардука) та Естер (Іштар) над Гаманом (наше слово "гаман" має бути пов'язане з Богом достатку Велесом).[3].

Є опис про воскресіння вавилонського Мардука, що нагадує поверження Перуна у Києві за наказом князя Володмира (Велеса): "Його, схопленого перед цим, спочатку судили, а потім піддали жорстокому бичуванню, після чого настала болісна смерть. Жерці омили у водах тіло мертвого бога, облите струменем крові, що пролився з ураженого списом серця. Вони готувалися тепер з плачем і сльозами унести божество "в гору" храму, щоб турботу про померлого прийняла на себе сама богиня-мати. Оплакування продовжить вона, і скорботні сльози її будуть витікати із божеських очей, поки не звершиться чудо воскресіння." [2, 76].

Цілком доречно порівняти весняне пробудження Перуна з середньовічним образом короля Артура, що уособлює весняне сонячне божество. Йому дано силу витягти з каменю меч Ескалібур [4, 139]. Тобто після довгої зими і панування Велеса, войовнича сила пробуджується, щоб воскресити Землю. В цей час починалася навігація, готувалися військові походи, молоді воїни проходили випробування.

Василь Скуратівський подає, що за народною традицією весна настає від Теплового Олексія – 17 березня, а блискавку уособлює архангел Гавриїл (Гаврило), якму віддають шану 26 березня – на Благовісника [5, 20, 36]. 17 березня у більшості західних країн

відзначається День Святого Патрика; інколи Патрика (Петра) в народній уяві наближують до образу Перуна.

Ймовірно, між смертю старого Бога та народженням нового існували три дні переходу. У місячно-сонячному календарі це дні повного Місяця між 13 і 18 березня. Відповідно, зміна влади Перуна на Велеса восени (14 вересня), можливо, відбувалася впродовж одного дня. Тоді як весняне повернення Перуна могло тривати три дні. Не виключено, що це стосувалося лише божества, яке панувало протягом усього року.

В біблійному міті в суботу (перед Вербною неділею) Ісус-Сонце воскрешає свого друга Лазаря (Елеазара), щоправда той був мертвий чотири дні. Ім'я Елеазар може бути співзвучним з Іллею (Eliaz), який у церковній традиції замінює Перуна. У нас ім'я Ілля також може мати варіант Гілько – від "гилити" (бити); від гілки-прута як символу чоловічого начала. Це ознака Бога битви, що тотожна Перуну. Тому на свято Вербиці (18 березня) биття вербою є символічним ударом Перуновим прутком задля плідності.

Іван Огієнко також наводить народне уявлення про пробудження Перуна: "На крилатих вогнистих конях Перун їздить по небу в вогненній колісниці. На зиму він замикає Небо й засинає, а весною своїм могутнім молотом розбиває зимові пута з землі, і все знову оживає. Старе оповідання каже, що як прилетить з Вирію зозуля, вона будить Перуна з зимового сну, і він відмикає Небо й пускає на землю тепло. Тому й зозуля – віщий птах." [1, 98].

Однак щодо зозулі є сумніви: вона прилітає на наші землі наприкінці квітня, тоді як перші грози трапляються значно раніше. Тут, радше, маємо алегоричний образ, подібний до символізму ластівки.

Далі Огієнко подає: "Перун, коли вперше по зимі виїздить на Небо, то своїм першим громом воскрешає землю. Цей перший грім дає силу не тільки землі, але й людям. Коли вперше гримить, то ще й тепер хрестяться й опираються спиною об дерево чи об що інше, і спина не буде боліти цілий рік, і буде щаститися такій людині". [1, 99].

Перун посилає блискавки, що навесні будять землю до життя й запліднюють її дощами. Блискавки, коли треба, розганяють хмари, проганяють злих демонів і випускають на волю Світло...

Література:

1. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. моногр. Видання друге. - К.: АТ "Обереги", 1994. - 424 с.

2. Ларичев В.Е. Колесо времени. (Солнце, Луна и древние люди.). – Новосибирск: Наука, 1986. – 176 с.

3. Пашник С.Д. Про наше весняне свято Матері-Землі та нежидівське свято Пурим. – www.svit.in.ua/sta/st30.

4. Пернатъев Ю.С. Тайны и феномены эпох. От древних времен до наших дней. – Харьков: КСД, 2008. – 320 с.

5. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2-х кн. – К.: Перлина, 1994.

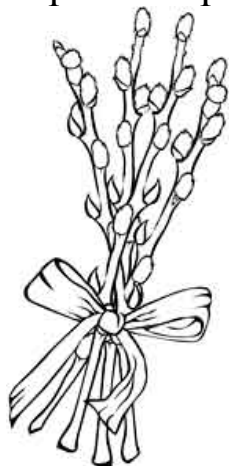
Вербиця*

18 березня

Свято відзначають за тиждень до Великодня. У постійному календарі шестиденки дата фіксована: $24 - 6 = 18$. Зараз, коли свята накладені на семиденку, то втрачається прив'язка чисел до днів тижня. Тому ми подаємо таблицю, щоб легше було орієнтуватися чому саме ці числа вибрані для свят (див. статтю про шестиденку).

Далі подаємо опис свята за етнографічними джерелами.

Верба здавна символізує весняне оновлення та життєдайну силу. Народне оповідання пояснює її святість: вітер відламав гілочку, вона торкнулася сирій землі, пустила корінь і виросла у велику вербу. Це образ непереможної сили життя.

Перед Великоднем люди легко й радісно торкалися себе вербовими гілочками, примовляючи:

*Не я б'ю – верба б'є,
Недалечко червоне яєчко,
За тиждень – Великдень!
Не вмирай, не вмирай
Великодня дожидай!*

Що значить – не я турбую тебе, а сила життя, що є в мені, виявляє торжество своє. [див. 2, 367].

Відтак, на Вербну неділю в усіх храмах відбувається врочистий обряд посвячення вербових галузок. Після Богослужіння священнослужитель скроплював гілочки свяченою водою.

За звичаєм батьки "б'ють" свяченими галузками й дітей:

*Не я б'ю – верба б'є:
Будь великий, як верба,
А здоровий, як вода,
А багатий, як земля!*

Повернувшись із відправи, більші галузки втикають біля дороги чи на городі, щоб свячене дерево пустило глибоке коріння. А якщо ще доволі холодно, то гілочку ставлять вдома у глечик з водою і очікують поки потеплішає і можна посадити деревце у землю. Від того, очевидно, українські села завжди потопають у вербах. Перед тим, як посадити галузку, кажуть:

– Щоб росла Богові на славу, а нам, людям, на вжиток!

Крім доріг та обійсть, вербу висаджують також у полі біля криниць, щоб вода завжди була чистою і холодною, а обіч річок та ставків – щоб зміцнити береги від обвалів та замулення.

Посвячені галузки затикають також у хлівах і стайнях – щоб нечиста не правувала. Решту ж кладуть за образи на покуті. Це дерево допомагає від багатьох недуг і має неабияку магічну силу. Виганяючи вперше корів на пасовисько, їх обов'язково благословляють свяченою вербою – щоб тварини не губили череди й всяка нечисть не чіплялася. [див. 3].

З понеділка після Вербиці починається Білий тиждень – готуються до зустрічі Великодня, наводять порядок.

Можливо аналогом або передоднем Вербиці є свято зеленого Патрика 17 березня в Ірландії, яке поширилося на багато країн. Урочистості у день св. Патрика зазвичай включають паради і фестивалі, виконання танців кейлі і носіння зеленого одягу або трилисників – листочок молодой конюшини. В східній традиції цього дня припадає свято Олексі Теплого – день бджолярів: від того дня виставляють вулики на пасіку [див. 1, 249].

Література:

1. Воропай О. Звичай нашого народу. Етнографічний нарис. – Т.1. – К.: Оберіг, 1991. – 456 с.
2. Силенко Л. Мага Віра. – Канада, США: видавництво РУНвіри, 1979, – 1427 с.
3. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2-х кн. – К.: Перлина, 1994.

Білий тиждень*

19 березня

Професор Степан Килимник пише, що "останній тиждень перед Великоднем має кілька назв: Білий, Жильний, Чистий, Вербний. Чистим називали цей тиждень в давнину, бо протягом цього тижня очищали вогнем та водою хату, господарство, рід, а пізніше – село, все господарство повинно було очиститися перед Великим днем від усякої нечисті, від лихих сил, від бруду, від зимової луди. Хата мусила бути очищена, вимазана-вибілена; всі лави, столи, начиння – випарене, вимите; білизна – випрана до останньої ганчірки... Усі дні чистого тижня були зайняті, робота розподілялася так, щоб до Великодня головні праці в полі та городі до четверга (див. Навський Великдень) були закінчені." [1, 40].

Література:

1. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.

Навський Великдень. Очищення*

22 березня

Чистий четвер у постійному календарі за шестиденним циклом припадає на 22 березня – це 40-й день Великого посту, день поминання Предків та очищення.

Водночас цього дня відзначають і Навський Великдень (у деяких традиціях – у четвер після Великодня). Подібна плутанина існує і щодо Русалчиного Великодня, який святкують в четвер після Трійці, а деякі етнографи подають четвер перед Трійцею.

У Великий Четвер розпочинали орати, спалювали "орачку свічу" (oračka sveča) у церкві, вважалося, що в той день відчиняється райська брама. [див. 1, 85].

На вечірньому богослужінні поминають Предків. Всі в храмі стоять із запаленими свічками, з якими поверталися додому. Різними способами оберігали вогники, щоб вітер не загасив свічку. Якщо вдавалося донести вогник додому, то це вважалося за добру прикмету. Люди освячували вогнем все господарство. [див. 2, 54, 56].

Після відправи люди, прийшовши додому, роблять вечерю, на зразок Вілії на Багатій куті, де обов'язково повинна бути кутя з медом. Це вечеря з предками. Цей день ще зветься "чистим четвергом", бо до схід Сонця необхідно помитись. [див. 3].

Степан Килимник пише, що у давнину молодь у ніч великого четверга розкладала вогні. Вогонь і вода є головними чистителями і святителями, то й при зустрічі Великого дня весни та весняного Сонця цими вогнями очищали села, поля, ліси, води, луки – куди лише досягала заграва цих вогнів. Вірили, що вся місцевість, люди й худоба очиститься від усього лихого, що вогні проженуть злі сили, смерть, хвороби-недуги, що вогні очистять землю, чим викличуть високий урожай, добрий приплід худобі. Друге значення надавали вогням великого четверга: треба умилюстити душі покійних. Чарівними вогнями їм освітлювали дорогу, зігрівали, коли вони блукали по світу.

Вогонь, як для великого четверга, так і для великодньої ночі, здобувався "живий", що одержувався від тертя сухої деревини об деревину. Вогонь вважався небесним гостем, уособленням небесного божества, всеподателя життя на землі – Сонця, – то й благання й шанування в цей день відбувалося на честь Сонця, на честь і пошану весни та добрих душ-духів покійників. [див. 2, 51].

Література:

1. Гейштор А. Слов'янська міфологія / Пер. з польськ. – К.: Кліо, 2015. – 416 с.

2. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.

3. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2-х кн. – К.: Перлина, 1994.

Великдень. Благовіщення*

25 березня

Сонце має чотири основні періоди в річному колі, пов'язані з сонцестояннями та рівноденнями. Ці свята порівнюються з життям людини та віковими посвятами. У цьому світоглядному колі кожен шестиденний тиждень відповідає одному року життя людини. 25 грудня (Коляда) починається життя Сонця (людини) як дитини. Через 15 тижнів-років (25 березня) Сонце (людина) вмирає як дитина і народжується юнаком. Тобто з'являється весняний прояв Сонця – Ярило. Через 30 тижнів (24 червня) народжується зрілий чоловік (Купало), а через 45 тижнів (24 вересня) Сонце стає дідом (Мир).

У постійному календарі свята цього циклу припадають на 24 числа. Як що ж місяць має 31 день, дата зміщуються на один день вперед, щоб зберегти систему звичаєвих відрахувань наступних свят.

Свято весняного рівнодення називається Великдень, оскільки день стає більше ночі – тому й Великий. Вважається, що цього дня Добро перемагає Зло.

Благовіщення – це друга назва свята, яка пов'язується із заплідненням Матері-Землі. У народній традиції часто наголошується про рівнозначність свята Великодня і Благовіщення. Вважали, що раніше Благовіщення Великдень святкувати не можна.

Це пояснюється тим, що дата 25 березня відноситься до того ж Великодня, але в контексті сонячного календаря, який прив'язує свято до рівнодення. Земля "народжує" Сонце через 9 місяців – 25 грудня. Аналогічно церква встановлює запліднення Івана Предтечі на осіннє рівнодення. Важливо не відкидати значення цих свят, бо Біблія не містить точних дат подій, і церква лише співвіднесла їх зі стародавніми святами нашої прадавньої Віри.

Оскільки юліанський календар набирає одну добу відставання за кожні 128 років, папа римський Григорій XIII у 1582 році, за порадою астрономів, провів реформу і змістив календар на 10 діб, щоб повернути рівнодення до дати 21 березня, визначеної Нікейським собором (325 р.), коли й приймалися основні постулати церкви. [див. 2, 51].

Великдень вираховується ортодоксами і католиками за Місяцем: в першу неділю після

повені, що настає після рівнодення. Для цього церква користується Пасхаліями. Дата Великодня може припадати в період між 22 березня і 25 квітня. Для ортодоксів, які користуються юліанською пасхалією (навіть попри перехід українських церков у 2023 р. на новий стиль), у XX–XXI століттях це відповідає періоду з 4 квітня по 8 травня за державним (григоріанським) календарем.

Звідси й різниця: католики можуть святкувати Великдень уже до 4 квітня, а ортодокси часто чекають нової повені. У такому разі свято Великодня інколи зміщується на кінець квітня – травень і втрачає зв'язок із природним відродженням.

Ще одна деталь: якщо Великдень збігається з юдейським Песахом, то католики святкують одночасно із жидами, тоді як греко-ортодокси переносять на тиждень уперед, щоб не відзначати його разом із тими, "хто розіп'яв Ісуса Христа".

Слід також зазначити, що Песах (свято виходу жидів з Єгипту) помилково ототожнюють із Великоднем і рівноденням. Жиди його святкують 15 нісана (місячна повня), що відповідає нашому 15 квітня. Зараз прийнято, що Песах не може бути раніше весняного рівнодення, але, як визнають самі жиди, їхній календар випереджає. Більш традиційно для різних народів після рівнодення чекати молодика для визначення початку року, тобто 1 нісана – жидівський Новий рік царів, але він зараз може бути інколи раніше рівнодення. [див. 3, 323].

Великдень – одне з головних весняних свят. Люди з особливою пошаною ставилися до нього, оскільки вважали, що Дух світла благословляє Землю і все живе на ній, а відтак, є великим гріхом братися за будь-яку роботу.

На Благовіщення-Великдень, Сонце, виходячи з-за гір, "грає". Від Введення до Благовіщення не можна порати Землі, бо Земля відпочиває і набирається сили, а від Благовіщення можна працювати коло неї, бо в цей день Бог благословляє Землю і всяке дихання. За іншим повір'ям, Бог "вкладає голову в Землю", щоб її розігріти, і від того будиться вся живина, що спала в Землі: мурахи, жаби, гади. [див. 4].

Люди йдуть на нічну Богослужбу. Біля Храму розводиться священний вогонь, який підтримується до сходу Сонця. Хто залишився вдома, намагається провести ніч без сну і підтримує вогнище в печі або запалює до ранку свічку.

Степан Килимник повідомляє, що доброю ознакою було, коли господар давав на цей очисний великодній вогонь щось із сухого

дерева з свого господарства – жертва вогню й весні. Старші парубки здобували "живий вогонь" тертям сухої деревини. Потім чотири парубки стають навколо приготовленої великої купи сухого дерева, тримаючи палаючу суху головешку, і під речитатив запалюють вогнище:

Ой ти, сонечко праведне, засвіти, засвіти,

Землю-матінку пригорни, пригорни...

Весну-Ладу запали, запали...

Лихі сили віджени, віджени...

(Зап. о. В.Мельник, Кисілі на Волині, 1915 р.)

У давнину біля цих священних весняних вогнів на честь Сонця та Богині весни і кохання Лади – провадилися ігрища, співи, водили веснянок-гаївок, чаклували і словом, і рухами:

Ой, Лада, Лада, всім на світі рада... [див. 1, 77-79].

Зранку люди в святковому одязі йдуть до храму. Вдома за можливості ніхто не залишається. Кому не вистачає місця в храмі, той стоїть у дворі, знявши шапку.

У храмі в цей день святять хлібці – паски у вигляді фалічного символу (високі, з білою піною-глазур'ю і насінням на маківці), вони символізують родючість; друга форма паски – низька, кругла як Сонце, яйця (крашанки, писанки, дряпанки) – символи вічного життя й відродження, а також іншу їжу в тому числі м'ясну.

Хоча в давнину вважалося, що краще святити паску до сходу Сонця і господар мав повернутися "зі свяченим" ще до світання [див. 1, 83]. Після богослужіння всі братаються, висловлюючи велику радість, вітаючи один одного з Великоднем і Воскресінням природи.

За два тижні до Великодня в тарілку насипають землею, яку засівають вівсом чи іншим зерном. На Великдень, коли зелень підійметься, "могилку" (так називають зелену поросль), обкладають писанками, святять у храмі й ставлять на стіл перед тим, як розговлятися.

У народі побутувало вірування, що на Благовіщення відкривається небо. В той час можна випросити собі від Бога славу. А як уже маєш славу, то обов'язково станеш і багатим і щасливим.

Шкаралупу з посвячених яєць кидають у річку, щоб допливла до рахманів і сповістила про Великдень. [див. 4].

У С. Килимника можна знайти опис великодніх ігрищ. Цокання-товкання писанками-крашанками, полягає в тому, що треба розбити своїм яйцем яйце супротивника. Програє той, чиє яйце з двох спроб розбивається з обох боків. І він має віддати своє розбите яйце переможцю.

В іншій грі участь беруть кілька дітлахів. Під горбочком кожен залишає по яйцю і за визначеною чергою скочують зверху інше яйце. Якщо це яйце зачіпає чиєсь нижнє яйце, то їх забирають собі, а якщо ні – то яйце, що скочувалося, залишається в нижньому ряді. [див. 1, 91-92].

У цього ж автора можна знайти опис, як дівчата на Великдень віддають "колодку" хлопцям за подарунок, який вони зробили на свято Колодія. Це своєрідний вияв симпатії і кохання, навіть за порука до одруження. Хоч дівчина часто віддає "колодку" кільком хлопцям, але "своєму" хлопцю вона віддасть найкращі писанки до пари, ще й вишитій хустинці. Це робиться так, що парубок має здогадатися чи буде дівчина його, натомість дівчина має побачити, чи хлопець до неї має приязнь, коли він приймає "колодку". [див. 1, 92].

Вранці, часто ще досвіту, в перший день Великодня малі хлопці ходять від хати до хати прославляти віршами Сонце, що воскресло. Гарною ознакою вважалося, коли хлопчики першими приходили до хати. Прийнято таких малих щедро обдаровувати. [1, 87]. Цей звичай аналогічний до зимового Різдва.

Література:

1. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.
2. Пашник С.Д. До календарних витоків // Родове Вогнище. – К.: РВ РПВ. – №3. – 7513. – С. 51.
3. Раввин Исраэль-Меир Лау. Практика иудаизма в свете устной Торы. – Израиль: Масада, 1991. – 459 с.
4. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2-х кн. – К.: Перлина, 1994.

Благовісник. Волочильне*

26 березня

Ми об'єднали свята сонячного і місячно-сонячного (пасхального) календарів, тому розглядаємо Благовісник і Волочильне як тотожні. Попередньо встановлено, що Великдень і Благовіщення – це споріднені свята. Понеділок після Великодня називається Волочильне (Пасхалія), а Благовісник припадає відразу після Благовіщення (Сонячний календар). Хоча через відмінності змісту можна припустити й інше датування цих свят.

За стародавнім віруванням, як пише Олекса Воропай, у день Благовісника грім і блискавка пробуджуються від зимового сну, і відтоді щодня можна сподіватися першого весняного грому. В різних місцевостях України збереглося багато казок і легенд про грім і блискавку. В усіх таких оповіданнях народ намагається дати своє пояснення цього грізного явища природи. На Київщині пояснюють так: "Грім і блискавка землю будять, щоб прокидалася, бо вже весна".

У день Благовісника господарі приносили до храму хлібні зерна для посвячення на посів. Повернувшись додому, змішували посвячені зерна з іншим насінням. Від цього дня починають сіяти ранні ярі зернові – овес, ячмінь та пшеницю. Отже, Благовісника святкували перед першими яровими посівами. [див. 1, 285-286].

За греко-ортодоксальною вірою цього дня вшановують архангела Гавриїла, який вважається Божим вісником та посланцем, що оголошує про важливі події на землі. Гавриїл передвістив народження Івана Хрестителя та Ісуса Христа. [див. 2].

Наш відповідник імені – Гаврило, співзвучне зі словом "говорило" – той, хто говорить, сповіщає. Вважається, що він уособлює блискавку і грім, тобто своїми властивостями наближається до Перуна. Можливо, й священна гора Говерла в Карпатах має зв'язок до цього божественного образу – на ній могли звертатися до Бога, та спостерігали за рухом світил і провіщати "запліднення" (рівнодення) та народження (сонцестояння) мітологічних образів Сонця. Гуцули й називали гору "Говирля" від слова "говір", "говорити", "розмова".

У біблійній традиції Гавриїл вважається вісником смерті чи Божим посланцем, що говорить важливі звістки і має владу забирати в людини можливість говорити. [див. 5].

Дзвіниця (аналогічно мінарет) заміняє гору. Коли дзвонар (вартовий) спостерігав народження Сонця, то бив у дзвони (як і грім відганяє нечисту силу), сповіщаючи усе селище. [4, 25].

Опис другої частини свята ґрунтується на етнографічних даних про понеділок після Великодня з назвою "Волочильне" чи "Обливальний понеділок". Василь Скуратівський зазначає, що понеділкові обряди поділяються на два дійства: відвідування знайомих ("нести калача"), що й дало назву "Волочильного понеділка", та обливання водою – "Поливальний (обливальний) понеділок".

Обливання водою має очищувальне значення. Ще до сходу сонця дівчата йдуть вмиватися до криниць. Хлопці тим часом вже підстерігають юнок. Ще до сходу сонця дівчата йшли вмиватися до криниць, а хлопці підстерігали їх і раптово обливали джерельною

водою. Таке обливання вважалося веселою і природною жартівливою витівкою. [див. 5].

Обливальні обряди логічніше було б перенести на 5–6 квітня, за аналогією до Водосвяття 5–6 січня, проте питання ще не остаточно вирішене.

Назву "Волочильне" можна пояснити не лише обрядово, а й польовими роботами, які в ці дні дійсно пов'язані з волочінням землі.

За звичаєм люди в цей день провідують один одного, щоб привітати зі святом, обмінятися крашанками або писанками. Хлопці можуть збиратися у "волочебні" ватаги. Матері кладуть їм у миску чи хустину великодні калачі, крашанки чи писанки та інші свячені харчі. Невеликими гуртами вони вранці обходять дідусів та бабусь, хрещених батьків, знайомих. Заходячи в оселю, діти вітають:

– З Великоднем! Будьте здорові зі святом! Тато й мама просили взяти калач...

– З Великоднем! І ви будьте здорові! – Відповідають їм. – Спасибі татові й мамі і вам діточки! Поздоровляємо вас, ростіть великі та здорові! – приймають "волочебне", а натомість кладуть свої віддарунки – калачі, крашанки чи писанки, печиво, цукерки, інші ласощі.

Є свідчення, що хлопчикам, які провідували на Великдень хрещених батьків, давали граблі, жартома пропонуючи заволочити поле. [див. 3, 218].

Дітей можна запросити до столу, пригостити і дати "на дорогу" кілька копійок. Зібрані дарунки складають до купи, а після останнього обходу рівномірно розподіляються між усіма учасниками. [див. 5].

Натомість волочіння можна пов'язати з весільною обрядовістю. Волочebний обряд становить початкову стадію весняних новорічних обходів. Спочатку був приурочений випробуванням молодих хлопців до їхньої спроможності виконувати польові роботи. Так як оранка і волочіння пов'язане символічно із статевим актом, то це випробування сили молодого хлопця підкреслювала його спроможність до одруження. І якщо вони виявляють хоча б символічну готовість, отримують у віддяку дуже символічну плату у вигляді яйця та маленького коржика із сиру, що досі зветься

"мандриком". Це служило своєрідним благословенням на подальшу ініціальну мандрівку. У волочебній пісні з с. Світязь, коли одному з бабиних онуків забракло яєчка, він не визнає жодного з подарунків, аж поки вона не пропонує дівчину-молодку. Оскільки ж великоднє яйце уособлювало згоду родини на мандрівку, яка могла закінчитися для ініціанта поверненням з невісткою, то заміна його дівчиною означає дозвіл на одруження без проходження ініціальної мандрівки. Спочатку ініціальні звичаї побутували в весняному календарному контексті, а потім була перенесена і на зимовий новорічний цикл з таким же значенням, набуваючи умовних дій. [див. 3, 219].

Саме в цьому контексті стає зрозумілим для чого дівчата на Великдень віддають "колодку" хлопцям у вигляді писанки. Адже таким чином дівчина каже про свою симпатію до хлопця, і зникає потреба для нього відправлятися у мандри для пошуку іншої нареченої.

Великодній вівторок – "день господаря", день взаємних відвідувань родичів, сусідів, знайомих. Селяни цього дня провідують озимі посіви. Привітавши ниву з Великоднем, сідають на узбіччі, їдять свячене й закопують крашанку – щоб добре земля родила. Потім відбуваються масові гуляння.

Як другого, так і третього великоднього дня дівчата водять хороводи – танцюють, співають пісень, влаштовують гойдалки та інші забави. Якщо в понеділок обливають водою переважно хлопці, то у вівторок це роблять дівчата. [див. 5].

Література:

1. Воропай О. Звичаї нашого народу: У 2 т. – К.: Оберіг, 1991.
2. Гавриїл. - <http://uk.wikipedia.org/wiki/Гавриїл>
3. Давидюк В.Ф. Первісна міфологія українського фольклору. – Луцьк: Волинська обл. друк., 2005. – 310 с.
4. Пашник С.Д. Руська Православна Віра у питаннях і відповідях. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7527 (2019). – 72 с.
5. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994.

Радуниця (Проводи)*

1 квітня

Наступна після Великодня неділя, а відтак і увесь тиждень називався Провідним або Радуницею. Свято називали ще Красною Горою або Могилками [1, 240].

Радуниця – це своєрідне виряджання духів. Вважається, що від Чистого четверга до Провідної неділі покійники провідують своїх близьких і далеких родичів. Особливо активізуються духи-душі від сутінків і до третіх півнів. Удосвіта на Великдень вони разом з

членами родин розговляються, а через тиждень їх потрібно урочисто вирядити – до вирію та на охорону нив і врожаю.

Напередодні Проводів у Провідну неділю жінки несуть до храму кошики (хлібини, шмат сала, ковбаси, яйця) й відправляють поминки. Потім з цим їством, що символізує коливо, тобто жертву предкам відвідують могилки. Здебільшого могили відвідують у понеділок (Проводи), хоча подекуди йдуть у неділю після Богослужіння. При цьому гробки приводять до ладу. Якщо страву не святити в храмі, то годиться це зробити на гробках, біля каплиці. Кошики ставлять в ряд, біля них запалюють свічки, і священник править велику богослужбу по Предках. Після богослужіння їжу несуть покійникам і розкладають на могилах. Споживаючи їжу, поминають померлих словами:

– Дай нам, Боже, довго на цім світі прожити, в добрім щасті панувати, а померлим – добре у вирії перебувати! [див. 2].

Існує давній звичай пригощати їжею людей, щоб поминали Предків, а ласощі, залишені на могилах, пропонувати взяти дітям (або діти самі забирають їх після поминок) як згадку про померлого.

Микола Костомаров зазначав, що у багатьох слов'ян після поминальної церемонії в честь покійників проводили тризну, яка включало поминальний обід, змагання (ритуальні битви) та різноманітні весілля. Це вказує на віру слов'ян у воскресіння. [див. 1, 240].

Дата 1 квітня припадає на дев'ятий день від "смерті" Коляди, тому цього дня відбуваються Проводи-поховання в човні-місяці (молодик в місячному календарі). Аналогічні свята річного циклу: 1 січня (Новий рік, похорон Мира), 1 липня (похорон Ярила), 1 жовтня (Покрова, похорон Купала).

В цей день (на молодик) святкували Новий рік в давньому Ірані. Оскільки поховальні обряди є тотожними шлюбним, у Проводи можливі різноманітні ігрища, що відтворювали ритуальні "битви" під час весільного обряду. Подібно до цих свят, ушановували й 8-й день від народження нового прояву Сонця.

Після поминок розпочинаються польові роботи. Давній звичай засівати оселю – пов'язаний із народженням, весіллям і похованням – вважався тотожним обряду засівання поля.

Література:

1. Костомаров М.І. Слов'янська міфологія. – К., 1994. – С. 201-256.
2. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994.

Рахманський Великдень. Права Серeda*

15 квітня

Десь глибоко під землею, в підземному царстві, живуть блаженні люди – рахмани, які померли. Своє життя вони проводять у Раю. За іншим уявленням, рахмани живуть десь на острові у далекій південній або східній країні, начебто у Ирїї, де завжди тепло. Ця земля лише для блаженних.

У рахманів немає літочислення, адже живуть вони в позачасовому просторі. Щоб сповістити їх про настання Великодня, земні люди – їхні нащадки – у Велику суботу пускають у річку шкаралупи з яєць, використаних для приготування пасок, або з крашанок, з'їдених на Великдень. Пускаючи шкаралупи на воду, промовляють: "Плиньте, плиньте у рахманські краї, про Великдень сповістіть."

Коли ці шкаралупи допливають до рахманів – а це, за віруванням, трапляється на Переполовлення (Праву чи Переплавну середу) – тоді праведники і дізнаються, що настало Воскресіння.

У Велесовій Книзі про Рай читаємо:

"А Матир зве до Лук Твоїх, Свароже Великий. І рече йому Сварог: "Іди, сине мій до тієї краси вічної. А там зрідимеш твоїх дідів і бабів, а ті то на radoщах і весіллях те зріючи плакали гірко до днесь. А зараз вони будуть возрадуватися о Животі твоєму Вічному до кінця кінців, і вокраще ся тамо не відомо є." [1, ВК,7є].

Доки шкаралупи пливуть до рахманів, кожна перетворюється на яйце. Одного яйця, яке вони їдять протягом року, вистачає двадцятьом праведникам.

На Рахманський Великдень годиться обливатися водою, щоб не пристали мерці, бо вони її бояться.

Отже, рахмани – це пращури. Люди ті благочестиві, живуть відмінним від земного життя, що можуть слугувати зразком доброчесності. Звідси й прислів'я: "Постимо, як рахмани". А саме такими й уявляють нащадки своїх далеких пращурів. [див. 3, 221-223; 5, 308-310].

Степан Килимник повідомляє: "Святкували Рахманський Великдень в Україні на четвертім тижні по Великодні, у середу. Цей день вважається святом, ніхто нічого не робить, не працюють селяни, лише обходять худобу. Але в звичаї було на Преполовені їздити на

Крижанівський В. Ирїй

ярмарок. У деяких місцевостях на Рахманський Великдень печуть паски та красять яєчка." [3, 223].

Рахманський Великдень – це середина між Великоднем і Трійцею: 7 шестиденних тижнів складає 42 дні, а половина – 21 день. На календарній схемі восьмикутної зірки, яка зорієнтована за сторонами світу, 15 квітня припадає на вершину (схід, середина весни), там народжується Сонце і знаходиться Рай слов'янський. У Триглаві (Тризубі) на свято вказує середній зуб, символ Прави. Це Свято стихії Вогню. Аналогічні свята річного циклу: 15 липня – Білобог, Вітрогон, 15 жовтня – Мати Сира Земля, Болотиха, 15 січня – Чорнобог, Отдання.

У греко-ортодоксів дата цього свята змінна, як і Великдень. Розрахунок проводять так: 7 тижнів по 7 днів = 49 днів (від Великодня до Трійці), але ділять хитро 50 днів (П'ятидесятниця) і виходить 25 днів (Переполювання), що також припадає на середу [див. 2, 163-164], як і 15 квітня (за шестиденкою з прив'язкою до днів тижня).

Цікаво, що Рахманський Великдень відповідно до жидівського календаря тотожний Песаху, що відзначають 15 нісана (15 квітня). [див. 4, 323]. Вважається, що перед Песахом Ісуса Христа було розп'ято. Песах не може бути тотожним Великодню, як твердять прихильники церковного календаря, бо Великдень за сонячним календарем припадає на 25 березня (Благовіщення).

Колода-треба (замість щогли, як роза вітрів) в центрі святилища човнового типу "Триглав" зі східною орієнтацією на о.Хортиця

У світоглядному і схематичному тлумаченні дамо два пояснення розп'яття Ісуса на хресті як сонячному символі.

1. Якщо це момент рівнодення (Великдень), коли хрест із горизонтальними раменами зорієнтований на схід, то Сонце сходить в центрі хреста.
2. Якщо враховувати дату Рахманського Великодня – 15 квітня – у схемі восьмикутника (див. статтю про Шестиденку), то тут місце щогли-хреста в центрі човноподібного святилища (центр Зірки). На щоглі розпинають вітрила з образом Сонця, віддаючи в жертву тріпати вітрам. Замість щогли (древа) ставлять колоду-требу (усічену щоглу), куди кладеться жертва, яка через Стрибога (страва, страта) переноситься на небо.

У цей день також печуть паски, яким іноді приписують фалічну символіку: зверху їх прикрашають "піною" та обсипають насінням. За формою паска нагадує требу-колоду, верх якої може вкриватися зерном або кашею. У такому образі фалос постає як жертвний воїн, який після битви гине, залишаючи насіння для продовження життя.

Звертаємо увагу на слова "пасіка" (давніше "пасока"), та "пасік" – різновид вулика. Етимологію цих назв часто виводять від слова "посікти", тобто вирубати ліс, що пов'язується з образом зрізаного стовбура. Водночас форма давнього вулика, який виготовляли з видовбаного стовбура дерева, також може нагадувати паску. Імовірно, у Біблії у розповіді про вихід жидів з єгипетського полону (тобто потойбічного світу) йдеться не про буквально вбивство юдейським богом перворідних (первістків) єгипетської землі (Вихід 11:5), а про "первенів" – чоловічих фалосів, які мають померти після злягання. У такому тлумаченні бджоли в пасіці можуть розглядатися як образ чоловічого сімені (насіння).

Образ помазаних кров'ю одвірків, які Бог оминає, можна інтерпретувати як символ захищеного входу до житла, що інколи осмислюється як аналогія жіночого лона – місця переходу і народження. Перехід через кров у цій символіці співвідноситься з мотивом Червоного моря. Відповідно, паска (пасха) постає як жертва ягняти заради переходу – виходу з одного стану в інший. Колода-паска в центрі обрядового простору святилища може символізувати цей перехід, що супроводжується жертвою.

Слово "паска" (жид. песах – "минул", "пройшов повз") не треба розглядати як ізольоване явище. У багатьох європейських мовах корінь "пас" пов'язаний із ідеєю межі, переходу або розділення (пор. "пас", "пасок"). Наприклад, в англійській мові слово pass має

широкий спектр значень: пропуск, перевал, проїзний, ущелина, фарватер, паспорт, прохід, фокус, пасуватися, передавати, прогавити, пройти, проходити, розминатися, іти, передати, проїжджати, промайнати, минати, перетворюватися, проїздити, проминати, текти, минути, переходити, приймати та ін. Це узгоджується із загальним значенням ідеї переходу, закладеної у слові "Песах".

Отже, бачимо змішування символів і обрядів. Через брак відомостей про слов'янські обряди на ці свята ми мусимо розібратися з нашаруванням двох свят Великодня (Благовіщення) та Рахманського Великодня, які юдо-євангелісти наклали в часі через різні календарні системи. Імовірно, саме через цю накладку звичай пекти паску перейшов на Великдень-рівнодення.

Література:

1. Велесова Книга / Упоряд., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7531 (2023). – 192 с.
2. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! Літургійний рік Української католицької церкви. – Нью-Йорк, Рим: ОО. Василян, 1982. – 493 с.
3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.
4. Раввин Исраэль-Меир Лау. Практика иудаизма в свете устной Торы. – Израиль: Масада, 1991. – 459 с.
5. Скуратівський В.Т. Русалії. – К.: Довіра, 1996. – 734 с.

Ляльник*

23 квітня

Свято Богині дівочої краси і розквіту природи. За аналогією з іншими періодами року припускаємо, що свято Ляльник присвячене весняному прояву Мокоші.

У місячно-сонячному календарі на цей період нічне світило приймає форму літери "С" – розкритого лона, тобто місячної чаші, наповненою водою. Це підтверджується обрядом ушанування Лялі на лузі біля річки. Ми зміщуємо свято на один день

календаря порівняно з датою, поданою в народознавчій літературі (це стосується також свята Ярила), оскільки припускаємо, що дата 22 квітня виникла внаслідок короткого місяця тривалістю 29 днів у більш давнішому місячно-сонячному календарі.

Етнографічні джерела подають такий опис свята:

По обіді на луках збираються хороводи. З-поміж гурту вибирають найвродливішу дівчину, прикрашають їй шию, руки, ноги й талію всілякою зеленню, а на голову одягають вінок зі свіжих квітів. Потім

дівчину урочисто всаджують на "трон". Його виготовляють зі свіжовикопаного дерну: кілька дернових плиток складають одну на одну, утворюючи своєрідну лавчину. Поруч із "троном" ставлять глечик з молоком, сир, масло та інші молочні продукти. До ніг "Лялі" кожна дівчина кладе віночок.

Дівчата водять довкола "Лялі" хороводи й співають пісень, переважно веснянки.

Після цього "Ляля" роздає подругам гостинці та кидає присутнім по віночку. Дівчата намагаються впіймати їх на льоту і зберегти вдома до наступної весни. [див. 1, 286; 4; 5].

Іноді віночок дівчині на голову кладе сама Ляля, промовляючи:

*Будь щаслива і гожа, як сонце,
Весела, як весна,
Робоча як бджола,
Багата, як земля!* [3, 168].

Натомість Степан Килимник цей же обряд Лялі ставить до описів Зеленого тижня. [див. 2, 367].

Література:

1. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. моногр. Видання друге. – К.: АТ "Обереги", 1994. – 424 с.
2. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.
3. Пістун Т.В. Рідні свята в Колі Сварожому: сценарії виховних заходів. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 224 с.
4. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994.
5. Чубинський П.П. Мудрість віків: У 2 кн.: К.: Мистецтво, 1995.

Ярило Вишній*

24 квітня

Бог весняного Сонця Ярило, народившись на рівнодення, зростає й піднімається у небесну вишину. Він має потужну силу, щоб остаточно воскресити природу, дати ріст весняним сходам і цвітінню. Яриловою силою наснажуються люди – вона надихає їх на великі звершення в ім'я свого Роду.

Подібно до інших сонячних свят переносимо дату вшанування Ярила на 24 квітня замість 23 квітня, яке в церковному календарі зазначено як день святого Юрія [див. 3, 310]. До реформи Юлія Цезаря місяць мав 29 днів, тому в цьому випадку сонячне свято зміщувалося на день назад. Натомість у сучасному календарі, в місяцях з 31 днем, дати зміщуються вперед – на 25 число, щоб до початку наступного місяця залишалося 8 днів. Слід зауважити, що дата вшанування Ярила запозичена з церковного календаря, як і

більшість інших свят річного кола, бо інших витоків до нашого часу не збереглося.

Переважна більшість дослідників вважає Юрія тотожним Ярилові. Наприклад, Федькович О.Ю. посилаючись на народну оповідь повідомляє, що у Прабога-Вседержителя було чотири сини і дочка. Другий син – Яр-Ярило – св. Юр. [див. 2, 123].

У Велесовій Книзі згадується день Ярів, але без зазначення дати. Також у цій стародавній книзі маємо весняного Бога Яра (Яробога) і мітологічний образ отця русів Ора (Арій, Ірій, Єрей, Орій), який за своїми ознаками відповідає Ярилу. [див. 1, 166, 184].

У Галичині побутує уявлення, коли навесні гримить грім, то св. Дмитро передає св. Юрію ключі, тобто, св. Дмитро володіє осінню, а св. Юрій – весною. [див. 3, 310]. Аналогічно до свята Дмитра (25 жовтня), свято Ярила зміщується на один місяць вперед від рівнодення. З чим це пов'язано, наразі складно сказати. Якщо ж брати повний сонячний цикл у 60 тижнів-років при шестиденному тижні, то на цей час молодому Сонцю має бути 20 років.

Степан Килимник пише: "Сказання-апокриф про Юрія їздця-змієборця дуже стародавнє, безсумнівно ще з дохристиянського фольклору. Образ Юрія-переможця овіяний численними апокрифами, сказаннями, легендами, казками та прислів'ями..." [3, 308].

Також професор Килимник намагається пояснити давнє значення свята, спираючись на народну традицію:

"Росу на Юр'їв день вважають цілющою, чарівною. В день Юрія в дохристиянську добу проводились сакральні ходи в поле з хороводами та танцями. Основна мета цих "ходів" полягала в благанні багатого врожаю, в зачаруванні ниви від вогню, граду, бурі та буйних вітрів, як рівно ж – викликати потрібні дрібні та теплі дощі." [3, 306].

"Святому Юрію народна творчість, як вияв віри й вірувань наших далеких пращурів, приділяє чимало опікунства, чимало дуже відповідальних дій і діленьниць весняної пори. Він (Юрій) є сторожем поля, урожаю, бджільного медозбору; та він і поле заорює; він "відає" й опікується всіма тваринами, дикими й свійськими; Юрій опікун їздців, ловів, вояків і т.д." [3, 307].

"... На свій день святий Юрій на коні їде, а де його кінь ступає, там земля си розтворяє, Господом си благословляє – кожна травиночка, кожна деревиночка..." [4, 138].

Далі опишемо свято за Василем Скуратівським з незначною переробкою.

На день Ярила урочисто виганяють на випас домашніх тварин на "Юрієву росу", яка вважається особливо корисною. Корів виганяють до сходу сонця зі свяченою вербовою галузкою – щоб Ярило оберігав худобу. Господині, виганяючи тварин на випас, обдаровують пастухів. На Ярилів день, зазвичай, ходять босоніж по росі і умиваються нею, бо вона вважається вельми цілющою.

Зранку на пасовище виходить священник, щоб молитовно благословити тварин. У храмах до образів Ярила ставлять свічки.

Після обіду священник іде освячувати поля. Він читає молитву на щедрий врожай та рясні дощі, виголошує проповідь, а потім обходить ниву, скроплюючи її водою. Люди всі разом моляться за плодючість землі. Дехто запрошує священника і на особистий посів. Після спільного обходу всі сідають обідати. Для удобрення землі в неї заривають залишки їжі. П'ючи напої, промовляють:

– Роди, Боже, жито пшеницю і всяку пашницю!

– Дай, Боже, нам урожаю! [див. 5].

Література:

1. Велесова Книга / Упоряд., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7524 (2016). – 192 с.
2. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.1. – К.: Обереги, 1994. – 400 с.
3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.
4. Маковій Г.П. Затоптаний цвіт: Народознавчі оповідки. – К.: Укр. Письменник, 1993. – 205.
5. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994.

Май*

1-2 травня

У багатьох європейських народів місяць травень має назву "май". Існує кілька пояснень походження цієї назви. В нашій мові слово "май" означає зелень, найчастіше – зелені гілки дерев: "І за образами май, і по гвіздочках май..." (з народної казки). Або: "А тут їде віз повен маю..." У Ю. Федьковича: "Підгір'я, що ся маєм крило, в шовкові трави спать ся клонило". [1, 292].

В українській мові є також слова "маятися", "майорити", які пов'язують із уявленнями про душі Предків, що приходять до людей під час Зелених свят. Саме з 1 травня починається зелений тиждень, який завершується святом Трійці на 6 травня (сім шестиденних тижня після Великодня). На початку травня дерева розпускають перші листя. Господар заносить до хати клечання, і оселя наповнюється особливим запахом, з яким до дому приходять душі Предків. В

перших числах травня їх із радістю зустрічають. У багатьох народів ще й досі зберігся звичай "маївок" – розваг, гулянь в гаях чи лісах.

Ці свята мають в Колі Сварожему відповідники й в інші пори року: 1-2 серпня, листопада, лютого, коли ушановують Предки.

2 травня відбувається особливе дійство на 40-й день від заходу Коляди і появи Ярила – люди в супроводі духовних осіб, виходять у поле на освячення сходів ярових культур.

В античній мітології Мая (грец. Μαῖα) була дочкою Атланта й Плейони, одна з Плеяд; матір'ю Гермеса. Це також давньоіталійська Богиня природи, на честь якої названо місяць травень-май (Maius). Іноді Маю вважали дружиною Вулкана, ототожнювали з Боною Десю, Фавною й іншими божествами. Пізніше її почали ототожнювати з грецькою Масю та шанувати як матір Меркурія (Гермеса). [див. 3, 173].

В індуїзмі Майя (Māyā – "Ілюзія") – це хибне знання, недсяжна енергія Бога, що маскує, приховує реальний світ, підмінюючи його нереальним, ілюзорним. У "Рігведі" слово "Майя" означає здатність надприродних істот – богів або демонів до чарівних, чаклунських перетворень. Це поняття має позитивне значення стосовно Богів і негативне – щодо ворогів і демонів. [див. 2, 136].

У кельтів 1 травня відзначають свято Белтейн в честь Бога Беленуса, що нагадує образ Білобога. Протилежним йому є свято Савань або Самайн на 1 листопада (наші Діди). За цією календарною віссю проходить поділ року на літо й зиму. У ніч Белтейну запалювали величезне вогнище.

У христосівській традиції цього часу вшановують день св. Вальпурги (Вальбурги), яку в народних уявленнях вважають покровителькою відьом. Вогнище на честь її честь зазвичай запалювали на пагорбах або на відкритій природі. Грецьке слово "πυρ" (пур чи пір) означає "вогонь".

Якщо протилежне свято Дідів (Головань) 1 листопада часто ототожнюють із Вальгалою (давньоскан. Valhǫll – "Зала полеглих", від valr – "полеглий" і hǫll – "зала"), тобто з вогнем усередині валу (хати), то в ніч на 1 травня вогонь запалювали зовні. Якщо першу частину імені Вальпурга співвідносити з *Валь* (наш Бог потойбіччя Велес-Вал), то друга частина – "бург" чи "пург" – може походити від лат. burgus чи грецьк. πύργος (піргос) – "вежа". У шведів ім'я пишеться як Valborg, що, ймовірно, перегукується з нашим словом "борг", яке запозичили вважається із заходу. Воно має той самий корінь, що й нім. *bergen*, укр. *берегти*, і первісно означало "давати

пощаду", "давати строк для виплати". Отже, якщо померлі виходять "маятися" на Зелені свята, живі мають віддячити їм ушануванням.

Цікавим є й західноєвропейський звичай встановлювати 1 травня Майське дерево – прикрашене дерево або високий стовп.

Література:

1. Воропай О. Звичай нашого народу. Етнографічний нарис. – Т.1. – К.: Оберіг, 1991. – 456 с.
2. Калайда Г.І. "Рігведа" для спраглих. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 2009. – 220 с.
3. Словник античної мітології / Упоряд. Козовик І.Я., Пономарів О.Д. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2006. – 312с.

Трійця. Зелені Святки*

6 травня

Свято вираховується в постійному сонячному календарі з шестиденними тижнем. Це сьомий тиждень після Великодня. Аналогічні свята річного кола: 6 лютого – Дорота, 6 серпня – Великий Спас (в обох випадках освячення садовини). Трійця завершує три основні святкування: Великдень (Різдво Ярила), Рахманський Великдень (21-й день від Великодня, припадає на середину весни і в середу) та Зелені Святки (42 день). Третє велике свято є вершиною Божої досконалості (див. схему шетиденки).

Церковна Трійця також святкується за сім тижнів після Великодня (вираховується за Пасхалією) і називається П'ятидесятницею, оскільки за семиденним тижнем минає саме така кількість днів. [див. 1, 21].

У багатьох місцевостях України п'ятниця і субота напередодні Трійці вважалися поминальними. Також зазвичай у ці дні жінки вдосвіта йшли до лісу заготовляти лікарські трави: рвали материнку, чебрець, полин, лепеху та прикрашали запашним зіллям світлиці – обтикували лави, стіни, підвіконня, образи, а лепехою притрушували долівку. Галузками клену, липи, ясена оздоблювали обійстя, ворота, тини, хлів, одвірки хати й стріху. Стежку, яка вела від дороги до порога, обтикують високими галузками. [див. 4; 1, 24].

У день Трійці освячують зелень, яка називається клечанням або маєм. Клечання, за народними уявленнями, мало магічні властивості: з одного боку, сприяло родючості й урожайності, з іншого – виконувало функцію оберегу, відлякуючи нечисту силу від хати, худоби, двору, городу, поля.

Після завершення свят зілля затикали у стріху, під сволок (для захисту від удару блискавки), частину висушували і протягом року, залежно від призначення, заварювали та пили або ж у відварах

купалися. У багатьох районах України зілля розкидали по городу. [див. 1, 22-23].

Обряди, пов'язані із Зеленими святами

Плетіння вінків

Степан Килимник повідомляє, що вранці дівчата брали з собою різні харчі, закликали хлопців і з піснями-веснянками та гаївками йшли до лісу. Там проводяться ігри, співи, хороводи, а потім всі сідали до їжі колом, у перемішку – хлопець-дівчина. Після їжі дівчата вибирали березку – молоде, тонке, непошкоджене деревце. З її тонкого гілля, не зриваючи з дерева, завивали вінки, співаючи відповідних пісень.

Парубки юрбою набігали на дівчат і спочатку перешкоджали вити вінки, а згодом кожен допомагав своїй дівчині:

*Ой зав'ю вінки да на всі святки,
Ой на всі святки, на всі празники,
Да рано, рано на всі празники.
А в бору сосна колихалася,
Дочка батенька дожидалася:
– Ой мій батеньку, мій голубчику,
Ти прибудь сюди хоч на літечко;
У мене в тину під воротьми
Синє море розливається,
Пани й гетьмани ізбігалися,
Сьому диву дивувалися.*

Завивши вінки на живій березі, хлопці обережно їх відламували і віддавали дівчатам. [див. 2, 364-365].

Василь Скуратівський розповідає про кумування під час цього обрядодійства. Упоравшись з плетінням вінків, дівчата обмінювалися одна з одною через віночок крашанками й цілувалися – після цього обоє ставали "кумами". Коли дійство з вінками та кумуванням закінчувалося, вибирали старшу куму.

Кожна дівчина скручувала або зав'язувала у вузол свою хустину, після чого всі разом підкидали їх угору. Чия хустка злетіла найвище, та юнка вважалася "старшою кумою". Далі утворювали коло. Старша кума присідала, а присутні покривали її хустиною, кінці якої прив'язували до кілочків – вона мовби засинала. Взявшись за руки, подружки танцювали навколо "сплячої русалки". Згодом "сплюха" прокидалася, раптово підстрибувала, вливалася у танок і була по руках присутніх. Гурт пожвавлювався жартами, дотепами, голосним сміхом. Після цього всі верталися у село з піснею:

*Прилетіла зозуленька
З теплого лісочку
Сіла, пала, закувала
В зеленім садочку.
Ой як вийшла Марусенька,
В неї запитала:
– Скажи мені, зозуленько,
Довго буду в батька?
– Будеш, мила Марусенько,
Сей день до вечора.
– Бодай же ти, зозуленько,
Сім літ не кувала,
Що ти мені, молоденькій,
Правди не сказала. [див. 4].*

Водіння Тополі чи Куста

Марина Гримич подає опис обряду "Водіння Тополі", що відбувався в Духів день (другий день Трійці). Дівчата обирали одну з-поміж себе, яка зображала Тополю. Вона піднімала руки вгору й з'єднувала їх над головою, а решта дівчат прикрашали їх намистами, стрічками, хустками так, що голови зовсім не було видно з-під прикрас. Груді й стан "тополі" також оздоблювали різнокольоровими плахтами. Щоб дівчина не втомлювалася тримати руки піднятими, до її тіла прикріплювали дві палиці, які зв'язували над головою.

Прибравши Тополю, дівчата водили її селом – від хати до хати, і в кожній оселі господар мав почастивати учасниць. Обійшовши село, дівчата вирушали в поля. Замість дівчини-Тополі іноді використовували деревце або здійснювали дійство, що називалося "віха", "дуб", "явір", для чого могли використати хрест чи щоглу, прикрашену зіллям. Біля такої "віхи", встановленої на галявині в селі чи поблизу, влаштовували народні гуляння: танці, співи, ігри. [див. 1, 25]. Іноді на високу жердину насаджували колесо з воза, прикрашене зеленню, квітами та стрічками. [див. 5, 72].

Світлана Творун повідомляє, що дівчата водили Тополю під супровід пісні:

*Стояла тополя край чистого поля.
– Стій, тополенько, не розвивайся,
Буйному вітроньку не піддавайся.*

На Поліссі на Зелені свята водили Куста. У неділю вранці збирали дівчину в зелене віття і водили від хати до хати, вітаючи господарів, за що отримували гостинці:

*Ми водимо Куста
Од хати до хати,
Щоб були всі люди
Щасливі, багаті. [5, 71-72].*

Галина Лозко пише, що це дійство подібне до колядницького обходу на Різдво:

*Ой ми були у великому лісі,
Нарядили Куста із зеленого клену,
Нарядили Куста із зеленого клену,
Вийди, господарю, із нового покою,
Вийди, господарю, із нового покою,
Винеси Кусту хоч по золотому...*

Господарі зустрічали Куста перед порогом хати, перед яким стояв стіл з подарунками, або господиня виносила дари на рушнику: хліб, яйця, пироги, солодоші, гроші. Склавши дари в торбину, дівчата дякували і йшли до наступного двору. [3, 38-39].

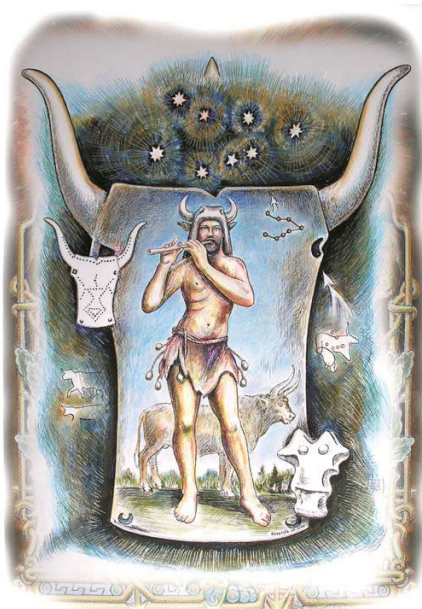
Завершувалося водіння дівчини-Куста на тому самому місці, де її вбирали в зеленину. Дівчину перевдягали у звичайний одяг і, знятими з неї вітами та вінками, обвішували криницю або несли зілля в жито, щоб родило.

Література:

1. Гримич М.В. Зелені свята // Родовід. – 1993. – № 5. – С.21-29.
2. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.
3. Лозко Г.С. Русальна обрядовість у Рідній Вірі // Сварог. – № 24. – 2014. – С.35-41.
4. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994. – Кн. 1.
5. Творун С.О. Практична етнологія для ділових людей. Навчальний посібник. – Вінниця: Книга-Вега, 2005. – 216 с.

Велес весняний*

9 травня

Ушануванням Велеса рідновіри замінюють Миколу Весняного (Квітчатого). Натомість зимового Миколу святкують 6 грудня, що є невідповідним у річному колі, адже проти травневого свята стоїть Михайло – 8 листопада. І хоч Михайло та Микола в календарі вшановуються за різними датами, ми вважаємо їхні властивості тотожними й пов'язаними з місячною сутністю та опікунством тварин [2, 53].

Світлана Творун пише, що на Весняного Миколу влаштовують заздравні обіди. В

деяких селах печуть коржики у вигляді овечок, баранців або їхніх закручених ріжок, які називаються "миколайчиками". Ними пригощають дітей, промовляючи або наспівуючи: "Чибрики, чибрики, миколайчики – пригощайтесь, любі дітки-подолянчики".

Ось як дослідниця народної творчості описує відтворення народного свята Миколи Квітчатого в селі Бохоники Вінницького району місцевим фольклорним колективом "Брикса":

"На кожному кутку села обирають свого Миколу, який має бути гарним хазяїном, прикладом для інших. До нього приходять господині-сусідки й просять бути їм "Миколою Квітчатим", посіяти гречку та постригти овечку. Отримавши згоду (а від такої честі відмовитися не можна) жінки одягають на голову "Миколи" вінок з квітів, а груди перев'язують барвистими стрічками, за які в кожній хаті йому впихають квіти.

"Микола" з процесією обходить усі будинки на своєму кутку. В кожному дворі господині вручають йому сито з гречкою. "Микола" тричі обходить господаря й господиню, засіваючи їх. При цьому всі присутні співають:

*Роди, Боже, гречку на кашу,
На всю годиноньку нашу,
А бджілкам на мед цвіти –
Діточок посолоди,
А нам на гречаники,
Смачні виплиганики.*

Після чого "Миколу" запрошують до хати, дають йому в руки ножиці для стрижки овець. На столі, покритому домотканим рядном, кладуть ягнятко, яке притримують діти. "Микола" починає стрижку: зазвичай він навхрест вистригає лише чотири пучки вовни, м'яв її в руках і роздуває по килиму. Ці дії супроводжуються піснею:

*Святий Миколайчику,
Пострижи нам ярочку,
Ярочку, яриночку –
Цю божу твариночку,
Барана рогатого
Для роду багатого.
А вовну розправ, помни –
Дівчатам на килими,
На вовну теплом дмухни –
Нам на теплі кожухи.*

У кожній хаті "Миколу" частують стравами з гречки, прикріплюють до стрічки квітку та дарують хліб або пряники-

"миколайчики" для дітей. Обійшовши двори свого кутка, "Миколи" разом із сусідами прямують до майдану, де збирається майже все село. Там усі присутні стають у три кола, які під спів веснянок починають рухатися одне супроти другого, по чергово змінюючи напрямок руху то за сонцем, то проти. Перше коло утворюють "Миколи Квітчаті" з хлібом у руках піднятих над головою, друге – дівчата й діти, третє – всі інші учасники свята. Починалось дійство веснянкою:

*Виоремо нивоньку довгеньку,
Посіємо гречку гарненьку,
Гречка вродиться,
Женчики знайдуться –
Гречечку чик, чик, чик.
А в тієї гречки –
Чорнії вершечки,
А в того проса –
Русая коса,
А в тієї пшениці –
Русії косиці.
Від кутка до кутка
Скачуть дівки городка.
Годі, дівки, скакати,
Підем гречку в'язати.
Ти, Галочко сизокрила,
Ти, дівчино чорнобрива,
Скоч у кінець,
А ти, дівчино, поведи танець.*

Після урочистого хороводу грають музики, влаштовуються танці, "Миколи Квітчаті" роздавали всім присутнім діткам печиво- "миколайчики", частували паляницями. Господині пригощали гречаними млинцями, а господарі – медовою. [див. 3, 44-45].

Виходячи з цього, можна припустити, що свято має виразні господарські мотиви й присвячене початку стрижки овець, яка припадає на травень-червень. Також на початку травня відбувається сівба гречки. Опікуном тваринництва і землеробства є Бог багатства та достатку Велес, тому саме йому присвячене це свято. Микола ж у цьому контексті є лише епітетом давньослов'янського Бога [1, 42].

Слід також зазначити, що в цей період у Карпатах починається вигін худоби на полонини. Ці дійства часто приурочують до свята Юрія, який замінює Ярила та переважно пов'язується з весняними святами [4, 36]. Проте тут виникла накладка юліанського календаря

на григоріанський: замість дати ушанування Юрія 23 квітня з'явилося 6 травня. Тому слід бути обережними з висновками, адже зі зміщенням ортодоксального церковного календаря на 16 діб від астрономічних подій відповідно змістилися й обрядові дії, пов'язані господарськими роботами. Нині українські церкви перейшли на новоюліанський календар, який збігається з григоріанським, тож етнографам необхідно внести корективи в датування господарських обрядів.

Література:

1. Пашник С.Д. Руська Православна Віра у питаннях і відповідях. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7523 (2015). – 68 с.
2. Пашник С.Д. Іменослов – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7523 (2015). – 68 с.
3. Творун С.О. Практична етнологія для ділових людей. Навчальний посібник. – Вінниця: Книга-Вега, 2005. – 216 с.
4. Тиводар М.П. Весняні скотарські свята, обряди та вірування населення українських Карпат (друга половина XIX – середина 40-х років XX ст.) // НТЕ. – 1990. – № 5. С. 32-39.

Русалчин (Мавчин) Великдень. Зільник*

10 травня

Свято Русалчин Великдень відзначається у четвер після Трійці. [1, 21]. За іншими джерелами – у четвер перед Трійцею [7, 70], а подекуди "від Зеленої неділі аж по наступну – Нявчин Великдень" [4, 142]. Загалом у цьому питанні серед різних авторів немає єдності.

Приведемо аналогію з Навським Великоднем, який, за одними уявленнями, припадає на четвер перед Великоднем, а за іншими – на четвер після Великодня, коли поминають предків. У цьому контексті постає свято Зільника (у церковному календарі – Симона Зіло́та), яке за постійним календарем припадає на 10 травня. За шестиденним тижнем це якраз і буде четвер після Трійці.

Щодо Зільника та його можливої тотожності з іншими божествами, наведемо таке свідчення. Абат Неплах з Опановиць (1322-1368) писав про язичницьких чеських князів, що "вони мали кумира, якого шанували як свого бога, називався ж цей кумир Зелу" (Zelu), тобто Zelun, Zelaun – від *zel (зелений). Відповідником цієї постаті можуть бути грецька Хлоя (зелена), руський Ярило й південнослов'янський Го́ле, а також – і це найцікавіше – давньоруський Зелус, про якого у XVIII ст. писав Матвій Преторій. [див. 6, 97; 2, 270].

Зазначимо також, що в грецькій мітології Зелус або Зелос (давньогрецьке: Ζῆλος, романізоване: Zêlos, букв. "завзяття") був божком, який уособлював відданість, змагання, нетерпляче суперництво, заздрість, ревності та завзяття. Зелус разом зі своїми

братами і сестрами належав до крилатих воїнів, що стояли біля трону Зевса та входили до його свити. [див. 8].

Степан Килимник також плутав поняття Зеленого й Русального тижнів, однак згодом виокремив пункт – "Мавський Великдень" – і зазначив, що найстрашнішим і найнебезпечнішим днем Русального тижня був Зелений четвер. Лише цього дня русалки могли ходити по селу. У цей четвер – уранці до сходу сонця і ввечері після заходу – русалки справляли Великдень... А в перший понеділок після Русального тижня відбувалися Проводи русалок. [див. 3, 372-373].

Отже, Русальний тиждень таки слід відносити до періоду після Трійці. За христосівською традицією це відповідає Світлому (післявеликодньому) тижню, після якого, у понеділок (у шестиденці це 1 квітня) відбуваються Проводи.

На Русалчин Великдень до сходу Сонця, коли ще не спала роса, йдуть збирати трави. Жінки прямують до потаємних місць – де не чути півнячого співу й не долинає собачий гавкіт. Знайшовши рослину, стають обличчям на схід і моляться:

*Мати Божя ходила,
Зілля родила,
Відром поливала –
Нам на поміч давала!
Або: Трава-травиця, красна дівиця,
Не я тебе садила, не я й поливала:
Господь тебе садив,
Господь і поливав –
Всякому онукові на поміч давав!*

Годилося цього дня митися в купелі з цілющих трав. [див. 5].

Як повідомляє Марина Гримич, селяни вірили, що на Русальному тижні русалки виходять із свої схованок – з лісів, полів, водойм і навіть боліт – і влаштовують собі свято, яке буває раз на рік. І люди мусили поважати це свято: не працювати, не чинити того, що могло б образити русалок, бути пильними, інакше ті могли завдати великої шкоди. Найчастіше русалок уявляли як молодих дівчат з розпущеним волоссям (інколи у вінках), які справляють свій тиждень: роблять гойдалки, сплітаючи дві берези до купи, гойдаються, регочуть, ляскають по воді, співають. У Наддніпров'ї існувало повір'я, що там, де "майки" танцюють, краще росте трава і рясніше зеленіє рута. [див. 1, 28].

Література:

1. Гримич М.В. Зелені свята // Родовід. – 1993. – № 5. – С.21-29.
2. Гейштор А. Слов'янська міфологія / Пер. з польськ. – К.: Кліо, 2015. – 416 с.

3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.
4. Маковій Г.П. Затоптаний цвіт: Народознавчі оповідки. – К.: Укр. Письменник, 1993. – 205.
5. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн.: К.: Перлина, 1994.
6. Слов'янські вірування. Писемні джерела до вивчення курсу "Релігієзнавство" для студентів гуманітарного факультету денної форми навчання / Укладач В. О. Артюх. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – 130 с.
7. Творун С.О. Практична етнологія для ділових людей. Навчальний посібник. – Вінниця: Книга-Вега, 2005. – 216 с.
8. Zelus – <https://en.wikipedia.org/wiki/Zelus> (дата звернення 04.07.2024).

Проводи Русалок*

13 травня (через тиждень після Трійці)

Перший після русалчиного тижня понеділок вважається останнім днем "князівства русалок". Це є звичаєві проводи нявок з поля до лісу чи води. В урочистому дійстві беруть участь усі жінки й чимало чоловіків (за іншими джерелами – лише жінки [3, 72]). Дата свята визначається за шестиденним тижнем із прив'язкою до днів тижня.

Прикрасившись квітами та галузками з дерев, усі йдуть у поле, наспівуючи:

*Ой проведу я русалочок до броду,
А сама вернуся додому.
– Ідіте, русалки, ідіте,
Да нашого жита не ломіте...
Да наше житечко в колосочку,
Да наші дівоньки в віночку.
... Проводили русалочки, проводили,
Щоб вони до нас не ходили,
Да нашого житечка не ломили,
Да наших дівочок не ловили. [2, 374].*

Як варіант обряду, дівчата брали сухий май (троїцька зелень, клечання) і йшли до річки. Там вони робили з маю ляльку, подібну до дівчини, та називали її русалкою. Спочатку цю "русалку" з піснями носили по полю, а ввечері підходили до річки й кидали її у воду. Цей обряд називається "топити русалок". [див. 1, 159].

Жінки цього дня влаштовували для померлих поминальну трапезу, яка мала назви "Мнявку душити", "Шуляка гонити" або "Русалочку проводити". Під час трапези в полі русалкам у жито через голову кидали шматочки хліба та інших страв, виливали вино й воду, роздавали діткам солодощі, співали русальних пісень.

Після завершення трапези жінки струшували зі скатерки крихти їжі в жито й починали махати нею над головою; інші махали невеликими хустинками, вигукуючи: "Гай! гай! гай! Тікай, шуляк, тікай!"

Так проганяли шуляка, який в народних уявленнях символізує передчасну наглу смерть. Обряд мав на меті відвернути від села пошесті, мор, голод, війну – усе те, що несе передчасну загибель людям. [див. 3, 72].

Література:

1. Давидюк В.Ф. Первісна міфологія українського фольклору. – Луцьк: Волинська обл. друк., 2005. – 310 с.
2. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.
3. Творун С.О. Практична етнологія для ділових людей. Навчальний посібник. – Вінниця: Книга-Вега, 2005. – 216 с.

Живий Вогонь*

25 травня

За церковною традицією цього дня відзначають третє знайдення голови Івана Хрестителя (Предтечі). За нашим тлумаченням цей образ є мітологічним персонажем, який уособлює сонячне божество, Різдво якого поставлене на літнє сонцестояння.

29 серпня церковний календар фіксує Усікновення голови Предтечі. За біблійним переказом, Соломія, дочка Іродіади, за її намовленням спонукала Ірода Антипу відрубати голову Іванові Хрестителю [1]. У світоглядному ключі ця подія може символізувати завершення літа й поступову втрату Сонцем своєї запліднюючої сили.

У Велесовій Книзі йдеться про вогняну голову, яку Птаха-Зоря Матир-Сва з Неба приносить людям, після чого її запалюють у своїх домівках, у печах – саме там її й слід шукати.

За легендами, голову Предтечі було поховано, і її тричі випадково знаходили. Перше і друге знайдення (Обретіння Голови) відзначають 24 лютого, а третє – 25 травня [див. 1].

Неважко помітити, що ці "знайдення" припадають за одним принципом ушанування сонячного божества. Логічно припустити, що перше знайдення мало б припадати на 24 листопада.

Можливо свято третього й останнього знаходження Голови Сонця знаменує перехід вогню з хати до літньої кухні, адже в теплу пору року вогонь в хаті більше не запалювали аж до кінця літа.

Нам не вдалося віднайти народної назви цього свята, тому пропонуємо умовну назву – "Живий Вогонь" оскільки вогонь розглядається як зародок Сонця і як сила, що дає людині життя, зігріваючи у холодну пору року.

Михайло Тиводар наводить такі свідчення ушанування Живого Вогню в Карпатах:

З обрядами вигону худоби на полонини пов'язана традиція добування вогню тертям чи викресуванням "живої ватри". Його, як правило, добував "ватаг". З такого вогнища не дозволялося розпалювати вогонь на сусідніх стійбищах, топтати ногами, загрибати палками тощо. Щоб не хворіли пастухи, вони скакали через "живе" вогнище, а щоб захистити тварин од хвороб, їх проганяли через ватру.

"Живий" вогонь підтримували протягом усього полонинського сезону. При переході на іншу полонину його переносили. Викрадення чи згасання вогню вважалося великим нещастям для людей і худоби, бо, за народними уявленнями, "живий" вогонь розпалював Бог. Коли таке траплялося, то, у відповідності до вимог народних вірувань, у жертву вогню приносились вівця. Її різали, варили і поїдали пастухи та присутні на стійбищі господарі. Після того як м'ясо жертвовної вівці повністю з'їдали, "ватаг" починав добувати нову "живу ватру".

Повсюдно в Українських Карпатах відомо чимало таких обрядів і вірувань, які відрізняють "живу ватру" серед інших вогнів. Все це свідчить, що у місцевого населення збереглося чимало дійств з "живими" вогнями, які пов'язані з ранньослов'янським культом Сонця. [2, 39].

Література:

1. Усікновення чесної голови св. Івана Христителя вшановують 11 вересня православні та греко-католики. – http://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/religious_holidays/31568.
2. Тиводар М.П. Весняні скотарські свята, обряди та вірування населення українських Карпат (друга половина XIX – середина 40-х років XX ст.) // НТЕ. – 1990. – № 5. С. 32-39.

День Сварожий

Шум

1 червня

Свято Шума відкриває початок літа. Як повідомляє С. Губерначук, у гетитів літнє свято звалося Ата-Шум (Антахшум. – С.П.) [3, 34]. Це, напевне, Старий Шум, який стоїть у річному коловороті протилежно від Нового Шума (Наум, Нашум), яке святкують 1 грудня. Свято Наума пов'язане з мудрістю і початком у давнину навчального періоду. За багатьма легендами різних народів символом мудрості є Змій. Перед цим святом, 30 листопада, ушановується змієборець Андра (Індра, Ондер). Він своєю палицею мусив вбити Змія, який оновлюється (воскресає) 1 грудня. А вже 1 червня він стає зрілим або старим. Підтвердженням причетності змія до свята Шума, має своєрідний звук, який видає плазун у вигляді шипіння.

Валерій Войтович зазначає, що своїм листям шумить ліс, тому під Шумом саме й розуміють духа ліса. У давнину ліс називали Шумом, ще давніше Шумлячим. Шум Шумлячий – Бог лісу та лісового шуму. Шум – ліс із своїми таємницями та принадами іноді буває страшним і небезпечним. Особливо Шумлячий вельми сердитий тоді, коли б'ються лісовики між собою. Тоді здійсмає він бурю і ламає віковічні дерева. [1, 130].

Слов'янські народи як варіант зберегли назву лісу як шум: шума у сербів, šuma у хорватів, шума у македонців.

В українській гаївці, продовжує Войтович, співається: *"А в нашого Шума зелена шуба"*. Звичайно, що мова йде про зелений ліс, який вже сповна розкрив свою красу в літню пору. Могутнього Бога дівчата викликають веснянками-гаївками, що мають назву "Шум" (див. гру). Цими та іншими магічними піснями юнки пробуджують Шумлячого, щоб розвивався в зелені, набирался весняно-літньої сили, щоб приносив радість і відганяв усе лихе. Утворивши коло, бралися дівчата за руки, то опускали їх, то піднімали до гори – творячи щось подібне до колихання дерев. Коли опускали руки донизу, починали неймовірно жваво танцювати. У цей час "налітали" парубки, кожен хапав свою юнку і утворювався безмежно веселий танець.

Ліс-Шум – святиня Богів, він завжди манив людей своєю безмежною таємницею, своїм дивошумом могутніх вікових дерев. [1, 132-136].

Дослідник А.В. Цьось приводить наступну гру "Віночок", яка пов'язана з ушануванням Шума:

Всі учасники гри стають в шеренгу і беруться за руки. Два крайні гравці з одного кінця підіймають угору руки, а два крайні із другого кінця проходять між ними, ведучи за собою всіх інших. Потім вони так само проходять під руками другої, третьої і всіх наступних пар. Таким чином пари ніби переплітаються у вінок. Кожен гравець кладе ліву руку на плече лівого, праву – на руку правого сусіда, крайні гравці теж переплітаються руками і починається хоровод. Усі співають:

*Ой нумо-нумо
В плетеного Шума!
Як наша мати
Буде розплітати?
Розплетися (заплетися), Шуме,
Розплетися (заплетися)!
Хрещатий барвінку,
Розстелися!*

Коли приспівка закінчиться, ведучий (крайній гравець, який проходив під руками усіх пар) починає з протилежного кінця відривати від ряду одного гравця за одним. Останнього в ряду підкидають вгору, вигукуючи: "Горю, горю!" Так гра закінчується. [4].

Подібні забави описує у книзі "Звичаї нашого народу" Олекса Воропай:

Дівчата беруться за руки і творять два ключі – один за одним паралельно – і при цьому співають:

*Ой, нумо, нумо,
В Зеленого Шума.
А в нашого Шума
Зелена шуба.*

Після цього обидва "ключі" біжать вперед, а потім назад і при цьому співають:

*Ой, Шум ходить по діброві
А Шумиха рибу ловить,
Що вловила, те пропила,
Своїй дочці не вгодила.
Постій, дочко, до суботи,
Куплю плахту і чоботи. –
Червона плахта,
Зелена запаска –
Люби мене, козаченько,
Коли твоя ласка.*

На Чорноморщині дівчата, виводячи "Шум" (*гра аналогічна до "Віночку"*) завертають у коло і пробігають під "Аркою" рук останніх двох дівчат, а ті, пропустивши всіх, самі під своїми ж руками повертаються так, що їхні руки складаються навхрест. Таким чином останні пари дівчат пробігають під руками наступних пар і стають одна проти одної в дві лави, утворюючи при цьому з своїх рук щось на зразок плоту. Заплітаючи такий пліт, дівчата співають:

*Ой, нумо, нумо,
В зеленого Шума,
Огірки-жовтяки,
Женітеся, парубки,
Ой вам тряся – не дівка.
Тряся вам, а не нам,
Тряся нашим ворогам.
Ой, у того Шума, Зеленая шуба...*

На сплетені руки ставлять босоноге дитя років п'яти або шести, хлопця або дівчину – "аби шустре було, щоб шкереберть не полетіло". Дитя ходить по живому "плоті чи містку", а хор співає:

*Шум ходить по діброві,
А Шумиха рибу ловить;
Що вловила, те й пропила,
Сукні дочці не купила.
Пожди, доню, до суботи,
Куплю сукню і чоботи.
Пожди, доню, понеділка,
Зів'ю вінок із барвінка.
Абож мені сукню крайте,
Абож мене заміж дайте.*

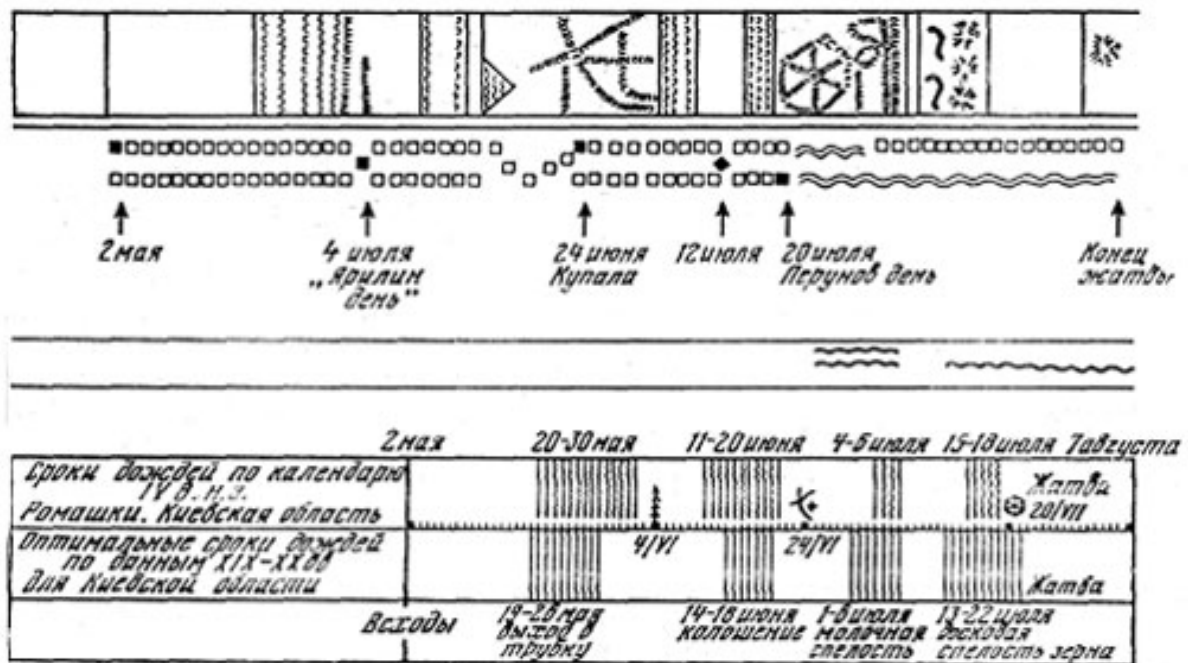
В міру того, як "Шум" рухається вперед по руках хоровідниць, залишені позаду пари дівчат перебігають наперед і знову сплітають з своїх рук "місток". Таким чином "Шум" може йти і йти далі; так він звичайно рухається доти, доки не обійде навколо храму. [2, 308-310].

Література:

1. Войтович В.М. Сокіл-Род. Легенди та міфи стародавніх українців. – Рівне: Оріяна, 1997. – 332 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – Т.1. – К.: Оберіг, 1991. – 456 с.
3. Губерначук С. Дажбог мене вислав... // Сварог. – 2001. – №11-12. – С. 34-38.
4. Цьось А.В. Українські народні ігри та забави: Навчальний посібник. – Луцьк: Надстир'я, 1994. – 96 с.

Денниця 4 червня

Про свято 4 червня як Ярилин день пише Борис Рибаків у книзі "Язычество древней Руси". Досліджуючи календарну систему на глечуку з с. Ромашки (Київщина), він вказує на семик як свято Ярилин день. За сучасним обрахуванням греко-ортодоксії сьома неділя після Великодня – Трійця – може випасти в кінці травня – червні місяці. Б. Рибаків вважає, що за схемою календаря, це свято припадає на 4 червня. [2, 174]. Але він не враховує, що сьома неділя по Великодню за шестиденним тижнем і постійним сонячним календарем, до якого і він схиляється у своїх дослідженнях як давньоруської системи, припадає на 6 травня. Тобто, якщо рахувати від 24 березня (Великдень, Благовіщення) сім шестиденних тижнів (42 дні), то це й буде святковий день 6-го травня, що в давнину мала відповідати суботі (при відсутності 7-го дня – неділі). Тому пов'язувати семик (як і свято Ярила) з 4 червня не видається можливим.

Календарна система на глечуку з с. Ромашки за Б. Рибаківим

Ми маємо надію, що розрахунки схеми календаря були зроблені вірно і свято позначене окремим знаком у вигляді деревця-ялинки. Рибаків приводить згадку Герборда, автора "Життя святого Оттона", котрий зі слів Сефрида описує свято у помор'ян, біля м. Пириця 4 червня 1121 р.: "Наблизившись... ми побачили біля 4000 чоловік, які зібралися зі всієї країни. Було якесь свято, і ми перелякалися, побачивши як божевільний народ справляв його ігрищами, пристрасними рухами, піснями і гучним криком". [2, 174].

Звісно, що приведена в описі Герборда дата свята 4 червня може бути невірною, через відставання юліанського календаря, а слов'яни могли користатися астрономічними вимірюваннями для поправки своїх свят, причому використання місячно-сонячного календаря взагалі можуть привести до відмінних дат в сонячному календарі.

4 червня відповідно Кола Сварожого стоїть проти 4 грудня, що позначає свято присвячене Варварі-Зорі, тому можливий літній прояв цієї жіночої сутності. Аналогічно в нашому календарі виставляються свята Вісти – вечірньої зорі (4 вересня) та Утрені – ранкової зорі (4 березня). Ми вводимо робочу назву свята Денниця, як одне з імен ранкової Зорі [1, 192]. Припускаємо, якщо літо відповідає дню Сварожому, то припиняється дія ранкової зорі. Тобто вона мала своє значення від 4 березня (Утренья) до 4 червня (Денниця). Аналогічно вечірня зоря діє від 4 вересня (Віста) до 4 грудня (Варвара).

Література:

1. Гейштор А. Слов'янська міфологія / Пер. з польськ. – К.: Кліо, 2015. – 416 с.
2. Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси. – М.: София, Гелиос, 2001.

Купало (Рай)

24 червня

Святкують Купало на день літнього сонцезвороту. Свято символізує народження нового прояву Сонця, і тим самим завершується панування Ярила. В календарі Купало припадає на 24 червня (треба врахувати, що календарні системи недосконалі та, маючи зміщення в кілька діб, можуть не відповідати астрономічним подіям).

В цей час небесне світило знаходиться вдень у куполі – найвищій небесній точці, тому дні найдовші, а ночі найкоротші. Рослинний і тваринний світ отримує найбільше тепла і світла, визрівають зерна і плоди. В багатьох європейських народів слово "купол" пишеться майже однаково: португальська – *cupula*, польська – *koruła*, німецька – *kirrpe*, литовська – *kirpolas*, англійська – *cupola*, хорватська – *kipola* і т.п.

Купалу називають Богом плодючості і зображають з відповідними ознаками чоловічої сили. Раніше при шестиденному тижні (див. годинник) в році було 60 тижнів, тому на кожне правління сонячного божества між сонцестояннями і рівноденнями припадає по 15 тижнів. Кожен тиждень у відносному порівнянні якби дорівнював одному року життя. На панування Купала від літнього сонцестояння до осіннього рівнодення відповідно припадає вік від 30 до 45 років. В людському житті на цей час зрілості має бути родина і діти, ось чому плодючість і сила Купали є основною ознакою.

Свято починається звечора, напередодні дня Купала – 23 червня [4, 433]. Зарання хлопцями готуються дрова, смолоскипи, колесо. Дівчата плетуть вінки, кошики, як для себе, так і для хлопців.

Хлопці і дівчата збираються окремими гуртами і стають один проти одного. Головні персонажі свята – Купало (іноді називають Кострубом) та Марена, які уособлюють чоловіче (сонячне) і жіноче (водяне) божества, вони на цьому святі мають пошлюбитися [1, 45]. Ці дві дійові особи можуть обираються відповідно хлопцями й дівчатами серед найкращих молодих людей (якщо можливо, то це має бути пара) або виготовляються як ляльки [4, 449].

Ляльки робляться на хрестоподібній основі з патики. Купало – із сухого сіна, а Марена – із зелені. Зарання для ляльок готується простий, але відносно гарний і відповідний одяг: сорочки, штани і спідниця. Можна підкласти під одяг потовщення, щоб зобразити статеві ознаки. Ні в якому разі не робити ляльки опудалами з ганчірок, у разі відсутності одягу краще перев'язати трав'яні ляльки гарними стрічками. Замість голови можна викласти китиці рослин.

Хлопці ідуть до дівчат сватати свого Купалу за Марену. Ці дії своєрідне випробування перед майбутнім шлюбом. Тому, як і на весіллі, жартами, хитрощами, а також пісеньними перепалками хлопці переконують дівчат пошлюбити пару. На кінець дівчата за викуп погоджуються віддати Марену за Купала.

Поєднання чоловічої і жіночої стихій породжує життя, яке на святі символізує гілка верби як весільне дерево (гільце), яку називають Купайлиця. Вербицю закопують у землю [6, 48]. Головні персонажі стають біля дерева, утворюючи Трійцю. Купайлицю прикрашають стрічками, намистинками, цукерками і навколо неї розпочинають хоровод, прославляючи наш Рід.

Цікаво, що термін "копуляція" (лат. copulatio – сполучення; з'єднання) – це з'єднання двох особин при статевому акті. Слово має відповідник в слов'янських мовах: українською – сокуплення, сокупити, білоруською – сукуплення, російською – совокупление, болгарською – съвкупление. Молоду також на весіллі купують, чим і творять з'єднання.

Купало знайшов свою пару Марену, але ж іншим молодим учасникам обрядодійства теж треба віднайти собі пару. Всіх запрошують до Води, в цей час Сонце купається в Світових Водах, які треба ушанувати і всім очиститися скупавшись або вмившись.

Дівчата гадають на судженого – кидають у воду свої вінки, а хлопці повинні їх дістати. Вінок – це символ щастя та одруження. Чий вінок

хлопець дістане, того й дівчина повинна поцілувати і мусить бути з ним у парі на це свято (як правило, вибір зарання узгоджують). Таким чином, жіноча половина примушує хлопців очиститися в своїй стихії. Поплескавшись у воді, люди проходять через великий Купальський вінок, як би знову народжуючись.

Дійство знову переходить на галявину, де підготовлені дрова для вогнища. Основним стрижнем, довкола якого відбуваються дійства, є Купальський вогонь, який символізує Сонце-зародок в утробі Матері-Землі. Він має горіти цілу ніч – від заходу Сонця-Ярила до лона (смерті) до сходу (народження) Купала.

Перед запаленням вогнища, жінка-Зоря з крилами-рушниками (чи великою хусткою) несе у курильниці вогнище від Небес. Чотири хлопці зі смолоскипами стають квадратом навколо хмизу, що позначає чотири Сонця (чотири пори року). Зоря (або її помічниці зоряниці) запалює їм смолоскипи. Потім хлопці кілька разів обертаються навколо хмизу і запалюють вогнище, що символізує "сонячне сплетіння". Можна задіяти шість або й вісім смолоскипів, всі ці числа все одно пов'язані із сонячним божеством.

Якщо дівчата примусили хлопців (вогонь) зайти за вінком у свою стихію (воду), то після запалення вогню при заході Сонця хлопці перестрибують через вогонь спочатку самі, показуючи свою спритність і бойові навички, а потім, як стихне полум'я, у парі з тими дівчатами, вінки яких дістали.

Кожен вважає за честь очиститися вогнем – тричі перестрибнувши через багаття. Існують прикмети пов'язані з цим: якщо парубок найвище стрибнув – буде гарний урожай у його родини, вскочить у полум'я – чекай біди. Коли ж вдало перестрибнуть багаття юнак з дівчиною і руки не роз'єднуються – вони неодмінно одружаться і проживуть у злагоді все життя [6, 50; 1, 46].

Треба зазначити, що хоч свято Купала переважно популярне серед молоді, але й люди іншого віку також можуть брати у ньому участь [6, 50], тільки, звісно, вони не гадають на свою пару, якщо така є або ще зарано.

Хлопці спускають з гори вогняне колесо-сонце (символ літнього сонцевороту) у воду. Для горіння дерев'яне колесо обгорталося соломою [4, 464; 1, 46]. Ця обрядодія пов'язана зі шлюбом Вогню і Води. Поганим знаком при виконанні обряду вважалося, якщо колесо не докотиться до води або згасне раніше, ніж потрапить у воду. В

такому разі поєднання вогню і води не відбудеться, а це віщує лихо. [2, 47].

Також колесо можна розкрутити на стовпі. Для цього треба на вершечку стовпа встановити колесо із соломою нагорі, щоб воно оберталося, до колеса прив'язати кольорові мотузки та вкопати стовп у землю. Буручись за мотузки під загальне пожвавлення і радість розкрутити колесо. Пізніше всю конструкцію можна спалити, щоб вогонь досягнув колеса [див. 2, 46].

Символіка поєднання двох стихій у нас зазначена на державному прапорі, де Сонце занурюється у Світові Води. Або дають інше тлумачення прапору: "золотокосі поля під синім небом", бо на цей час визріває пшениця, і такий краєвид на свято Купала є в багатьох куточках нашої країни.

Ляльки Купали і Марени мають повернутися до своїх стихій. Тому під загальне пожвавлення урочисто хлопці солом'яного Купалу спалюють, а зелену Марену дівчата топлять у воді. Статний хлопець підіймає Купайлицю і учасники стрибаючи мають відломити собі на щастя гілочку верби, бажано з прикрасою.

Коли забави стихають, люди від вогнища запалюють свічки на заготованих зарання кошиках-віночках і йдуть до річки, щоб пустити їх водою й ушанувати предків. Свічки, що пливуть водою, якби відображаються зорями на Небі, а кожна зірка – це душа наших пращурів, яку вогниками кличемо повертатися до нас.

І побачать наші Боги, що ми ушановуємо предків своїх, і відпустять душі їхні з Небес на Землю. Зірки, що падають з Неба – це душі, що летять до нас, щоб запалати квіткою папороті. Найчарівніша дія Купальської Ночі – пошук цього Перунового цвіту. Хтось намагається знайти за її допомогою скарби, а хтось знаходить своє щастя – кохання. І тоді душа втілиться в нове життя.

Люди знають, що папороть не має квітів і розмножується спорами. Тому сама квітка папороті є образним символом кохання, а відповідно скарбом є народжувані пізніше діти.

Символом цієї чарівної квітки є наш державний Герб – Триглав. А в іншому розумінні Герб символізує чоловіка, жінку і дитину. Це й є для нас свята Трійця – символ нашого Роду.

Купальська ніч духовно єднає людину з природою, возвеличує побут, освячує почуття молодих сердець. Всю ніч біля вогнища проводяться ігрища, співаються пісні, розповідають усмішки, пригоди.

Ще вдосвіта люди йдуть вмитися джерелицею і набрати цілющої води у криницях чи джерелах, яка освячується волхвом. Після дійств біля криниці всі підіймаються на пагорб, щоб зустріти Сонце, вогнище вже більше не підтримують, воно само поступово гасне. На пагорбі проголошуються славні Сонцю, подяки Дажбогу за життя і молитви за добрий урожай.

У Купальську ніч польові та лісові трави набирають виняткових чарівних властивостей, великої лікувальної сили. Здебільшого збиранням зілля займаються літні люди, бо у них є найбільша потреба в допомозі лікарських рослин. Збирати траву виходять дуже рано. До рослин при збиранні промовляють молитви. Найпростіша з них: "Батьку-Небо, Земле-Мати, благословіть траву збирати" [5, 3-5].

Купалбог з цього часу вступає в свої повні права, наділяючи нас добрим врожаєм. Недарма його ще називають Раєм [3, 123], бо літня пора – це дійсно Рай на нашій Богом даній землі.

Література:

1. Волхвиня Зореслава, Проповідник Світлояр. Купайло – Бог земних радощів // Сварог, вип. 6. – К., 1997.
2. Жуйкова М. Номінація смерті та архаїчне мислення // Студії з інтегральної культурології. – Вип. I: Thonatos. – Львів, 1996. – С. 28 – 62.
3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.1. – К.: Обереги, 1994. – 400 с.
4. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.
5. Купало / уклад Пашник С.Д. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7523 (2015). – 32 с.
6. Творун С.О. Практична етнологія для ділових людей. Навчальний посібник. – Вінниця: Книга-Вега, 2005. – 216 с.

Петро (Питар)

29 червня

Етнограф Олекса Воропай пише, що в церковному календарі на цю дату відзначається день святих Первоверховних Апостолів Петра і Павла, або, як кажуть селяни, "Петра". В цей час починаються жнива, звідси походить народне вірування про те, що справа святого Петра – "жито зажинати".

До свята добре готувалися: білили хати, оздоблювали рушниками стіни, вбирали подвір'я, дівчата вбирали свої голови вінками з польових квітів. Після церкви, люди розгівлялися мандриками (пампушки з пшеничного тіста, яєць і сиру), назва яких походить від мандрів, які здійснювали апостоли і жилилися ними. На другий день після "Петра" є теж свято наполовину менше, і

називається воно "Полупетра" або "Петрового батька. [2, 211-213].

Степан Килимник та Василь Скуратівський повідомляють про давній звичай "копати Петра": Напередодні Петра і Павла пастухи та всі інші підлітки на толоках викопували квадратні канавки такої глибини, щоб можна було спускати в них ноги. Землю скидали поруч на купку й прикривали дереном. Середину обкопаного місця, яке правило за стіл, застеляли скатертиною і клали на неї принесені з дому продукти. Навколо стола прикрашували зеленню, а серед столу сталили звитий з зеленого гілля хрест, оздоблений вінками з польових квітів. [4, 318-319; 8, 90]. Таке закопування ніг нам нагадує встановлення стародавніх стел на могилах, нижня часина яких засипалася землею, а споживання їжі, як поминальна тризна.

Так як в народній традиції Петро є опікуном рибалок, бо й сам за Євангеліями є рибалкою, то дослідниця Галина Лозко ставить замість апостола Петра свято Водяника, як рибальське свято, на яке жінки сплітають рибалкам вінки з рослини, що нині має назву "петрів батіг" (цикорій). [6, 344; 5, 92]. Квіти цієї рослини мають синій колір.

А професор Килимник пише, що в цей день вшановували, як дорослих, так і малих пастухів: "День Петра і Павла – це не тільки річне свято, а й День Пастухів "великих" і "малих" [4, 319]. Напевно в цьому криється і порівняння з цими святими, бо Павло вважається малим, а Петро – великим.

За традицією Апостол Петро (первісно має ім'я Симон) є основою, каменем христосівської віри, і його розіп'яли стрімголов. А Павло вважається розумом і устами христосівської віри. 29 червня – це день смерті апостолів Петра і Павла, хоча вони не загинули в одному часі. Давні календарі подають дату ушанування Петра і Павла у різні дні року, основна напроти літній – 28 грудня. [3, 408-415]. Можна судити, що апостоли символізують дві протилежності – низ і верх, зад і голову. Можливо це пов'язано з перехідним періодом в календарній системі після літнього чи зимового сонцестоянь.

Зазначимо, що поєднання апостолів Петра і Павла, що знайшла себе навіть в географічних назвах, порівнюється з подвійністю деяких знарядь праці, музичних інструментів, святилищ з двома колами та ін. Як правило, подібні речі складаються із основного корпусу і ручки (грифу, алеї) з меншим колом на кінці. [7, 35].

Ми залишаємо церковну назву свята, лише беремо ім'я відповідного ап. Петру Бога з Велесової Книги Питара (Патара):

"Молимо Патар Дяїс, що той ізведе огінь, який Матирь-Сва-Слава принесла на крилах своїх Праотцям нашим." (ВК, 19).

"Се бо хранимо Питар Дія, якож той особо є, став о Матері против. Се бо те було за совступлення до Кринь. І та ішла, руками вздимаючи до хлябів. І се дає даждь, якож іде і насичує. І то маємо житень нашу і жнива вінимо у славу Його. Се бо против Нього Земля наша і ту хранимо, якож Отці наші."

*"Се бо Ондера маємо, який є інший Парунець. І се верже ворогів на хрибетище і також одторче глави їхні, і речеть до неба і кидане в море і в пущу. І се сушена [*засуха] тече борзо від краю чуждого, і там є до часу, аж поки Питар її одведе. Можноносець іде оспять і вержить на неї і тлінисть її." (ВК, 30) [1].*

Із цих уривків бачимо, що Питар має чіткі ознаки фалоса, який запліднює і забезпечує вологу. Петро за народними легендами є ключником до воріт Раю. Враховуючи, що Рай символізує жіноче лоно, то відповідно ключ є чоловічим прутнем, що відчиняє ворота. [7, 17]. Звертаємо увагу, що смерть апостола Андрія, брата Петра, припадає на 30 листопада, а обрядодійство "Калита", розпочинається ввечері 29 листопада і теж пов'язується із заплідненням.

Найперших апостолів (зокрема Петра і Павла) у христосівстві метафорично називають «стовпами церкви». Через них, як через непохитні основи, тримається і поширюється віра. Можемо припустити, що має бути 12 апостолів-стовпів, що підтримують Небо. Стовпи стоять в кінці кожного місяця в річному колі. І коли Місяць якби заходить за стовп, то він стає невидимим (новим), а виходить від стовпа і ми бачимо молодик.

Література:

1. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7524 (2016). – 192 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – Т. II. – К.: Оберіг, 1991. – 448 с.
3. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! Літургійний рік Української католицької церкви. – Нью-Йорк, Рим: ОО. Василян, 1982. – 493 с.
4. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. – Кн. II. – К.: Обереги, 1994.
5. Лозко Г.С. Коло Свароже: Відродження традицій. – К.: Укр. письменник, 2005. – 222 с.
6. Лозко Г.С. Українське народознавство. – К.: Зодіак-ЕКО, 1995. – 368 с.
7. Пашник С.Д. Священний острів Хортиця. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7522 (2014). – 64 с.
8. Скуратівський В.Т. Місяцелік: Український народний календар. – К.: Мистецтво, 1993. – 208 с.

Похорон Ярила

1 липня

За аналогією до інших поховально-поминальних свят (Василя – 1 січня, Проводи – 1 квітня, Покрова – 1 жовтня) на 9 день від смерті

Ярила (8 день від народження Купала) проходить його Похорон. Маргарита Жуйкова зазначає, що подекуди похорон відбувається на другий день після Купала чи на початку Петрівки. [1, 48].

Ми виходимо із того, що при місячно-сонячному календарі, 1 липня – це поява молодика, який символізує човен у Небі, а також є образом труни чи колиски. У церковному календарі 1 липня відзначається свято Кузьми і Дем'яна, двох ковалів, які б мали означати Космос (верх) і Демон (низ) або косми (волосся) і домну (зад), а в човна відповідно – ніс і корму. Саме в цей час у древньому Єгипті починався Новий рік (молодик після літнього сонцестояння). Тому логічно, що 9 дня після смерті Ярила і Різдва Купала мають відбутися Проводи, як померлого, так і новонародженого у човні-місяці (труні чи колисці), що й символізує початок відліку часу – човен рушає рікою, звідси рік. Тому на зазначені вище точки Сварожого Кола у різних народів святкували Новий рік.

На похорон виготовляється лялька Ярила з підкресленим прутнем (геніталіями). [1, 48]. Її або спалюють (топлять), або ховають в землю, згідно місцевих звичаїв. Похорон супроводжуються ритуальним плачем за Ярилом, як і при звичайних поховальних процесіях.

Степан Килимник це свято описує (хоч сам свідків не бачив і не розібрався в образі Ярила), наступним чином: "... робили солом'яного бована в образі мужчини. Одягали його в сорочку, штани та оздоблювали зеленню. Свято це проводила молодь, хлопці й дівчата. Під час гри вибирали одну з дівчат, яка мусіла оплакувати "добре божество". Хлопці виносили це опудало у ліс чи до води. Несли як покійника. За ним ішла вся молодь і співала сумних пісень, на зразок тих, які співаються за Кострубоньком. Обрана дівчина вдає, що плаче й приговорює: "Помер Ярило, помер Ярило... Нема Ярила, нема Ярила... Де Ярило, де Ярило... Ой, Боже, його нема". Коли шестя приходило до води, то всі речитативом приказували: "Помер Ярило, нема Ярила..." Коли його вкидали в яму й засипали землею, всі кричали: "Поховали Ярила, поховали Ярила!" Коли ж топили у річці, то кричали: "Утонув Ярило, утонув Ярило! Виплинь, Ярилочку, виплинь Ярилочку!" Коли ж Ярила закопують, чи топлять – молодь веселиться, водить хороводи, співає веселих жартівливих пісень; хлопці зчиняють двобої, вдавану боротьбу. Вже смерком розходиться молодь з цих вдаваних похоронів-грищ." [2, 369,370].

Треба пояснити, що відповідно й до інших поховальних свят, під час обрядодійства має відбутися весілля Батька-Неба і Матері-Землі, для того, щоб поєднати душу й тіло, і померлий має знову

воскреснути. Тому проводи в календарній системі одночасно давали початок весіллям, наприклад з Покрови, аналогічного свята – 9 день після "смерті" Купалбога. Чи назва свята Василя (Різдво Місяця), вказує на весільні обряди. Можливо, що похорон Ярила дублює спалення і топлення ляльок Купала і Марени під час купальських свят і треба роз'єднати ці обряди або визначити причину повторення.

Література:

1. Жуйкова М. Номінація смерті та архаїчне мислення // Студії з інтегральної культурології. – Вип. I: Thonatos. – Львів, 1996. – С. 28 – 62.
2. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.

Білобог. Вітрогон. Стихія: Повітря.

15 липня

Білобог – Бог денного світла, добра, щастя. Білобог вічно бореться з Чорнобогом, вони почергово перемагають один одного і на землі від того змінюється день (літо) на ніч (зиму), і навпаки. У цій боротьбі (взаємодії) твориться життя: *"А обаполи Його Білобог і Чорнобог се перуться. І тих Ісварг держить, аби цьому Світу не бути поверженому."* (ВК,11а) [1]. Тому поняття добра і зла є умовним – ні Білобог, ні Чорнобог один без одного не існують, бо обидва знаходяться у володінні Сварога, який і править Світом.

Зустрічаються вірування, коли Білобога наділяють добром, а Чорнобога злом. Так у Гельмольда в "Хроніці слов'ян" XII ст. зазначено: "Слов'яни мають дивний забобон: під час учт та пиятик вони пускають колом жертовну чашу, в ім'я Бога добра і зла складаючи до неї слова, однак не посвяти, а прокляття. Вони вірять, що добра доля перебуває у владі доброго Бога, а зла – у руках злого. Тому своєю мовою вони називають цього злого Бога Дияволом, або Чорнобогом, тобто Чорним Богом." [2, 152].

За схематичною уявою всесвіту у вигляді восьмикутної зірки, образ Білобога має розташовуватися в правому куті, який відповідає півдню, середині дня та літа. У календарній системі – це 15 липня. На середину літа випадає 21 день після свята Купала.

Народного свята ушанування Білобога не збереглося, але за схематичною розстановкою воно там має бути, як і свято Чорнобога, яке припадає на середину зими (15 січня) і відповідає Отданню (Чаклунському дню).

Образ Бога вітрів Стрибога за схемою восьмикутної зірки стоїть саме в центрі і утворює променями, які від нього відходять, розу вітрів. Промінь, що вказує на південь припадає на народне свято Вітрогону (14-15 липня). [3, 505] – свято стихії Вітру. За "Словом о

полку Ігоревім" вітри є внуками Стрибога. [5]. Про підвладність вітрів Стрибогу говорить і Велесова Книга: *"І тако Стриби свистять во степах"* (ВК,56); *"А Стрибог вітри ярити на землю ся іме."* (ВК,38а) [1].

Слід зазначити, що центр восьмикутної зірки відповідає середині (21 дню) вертикального розташування 7 силових точок-чакр людини, що загалом складають при шестиденному тижні 42 дні. (див. "Шестиденний тиждень") Ця точка позначає "сонячне сплетіння". Одночасно вона символізує щоглу на човні, а на ній чіпляють вітрила, що і є символом Стрибога. На цьому ж місті замість щогли може бути Світове Дерево.

Тримірність Світу: Права, Ява і Нава ототожнюється із Деревом, так і з щоглою у вигляді восьмикінцевого православного хреста. На святилищах човнового типу на місті щогли стоїть колода висотою до живота, яка називається Требою. Не складно побачити тотожність слів "Треба" і "Стриба", тобто Стрибог. Саме жертва, що покладена на Требу через повітря потрапляє на небо. Колода нагадує місце, де проводиться страта і робиться страва. Аналогічно жертву кладуть біля Дуба і Хреста-щогли. [4]. Тому в цьому питанні свято Отдання (15 січня) має також символізувати "отдання" жертви Богам.

Література:

1. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7524 (2016). – 192 с.
2. Гейштор А. Слов'янська міфологія / Пер. з польськ. – К.: Кліо, 2015. – 416 с.
3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.
4. Пашник С.Д. Спроба відтворення святилища корабельного типу на острові Хортиця та його символіка. – www.svit.in.ua/stat/st19.htm.
5. Яценко Б. "Слово о полку Ігоревім" та його доба. – www.svit.in.ua/kny/slovo.rar.

Перун 20 липня

Спекотними липневими днями, коли над землею буйний вітер ганяє масивні хмари, час від часу похмуре небо осяює блискавиця і грізний грім розриває тишу. "Перун б'є", – кажуть люди.

Перун є сином Сварога і суперником Велеса. Восени Перун замикає небо і йде відпочивати. За півроку починає збиратися в похід, щоб першим весняним громом та блискавкою дати Дані пролити чародійний напій з Живої Води Вирію. Він разом з Дажбогом воскрешає землю, проганяє темну Добу, Мару і Морок. Його святості лякається все нечисте і зле, тому православні українці-русичі покривають себе Стрілою Перуновою для захисту від нечисті і кривди.

Войтович В. "Перун"

Особливої сили Перун набирає серед літа, Його грозові хмари пробуджують у Сварзі величезну потугу, яка проливає на землю благодатний дощ. До Перуна люди мають особливу повагу і молять аби вберіг від ворогів нашу землю і поверг їх своїми блискавками. А селяни моляться про збереження врожаю.

Громовержець Перун один із найшановніших серед слов'янських Богів. Давні русичі *"клялися оружжям своїм, і Перуном, Богом своїм"* [2, 19]. Не даремно в пантеоні Богів князя Володимира, він займав найпочесніше місце: *"Поставив він кумири на пагорбі, поза двором теремним: Перуна дерев'яного, а голова його срібна, а вус –*

золотий, і Хорса, і Дажбога, і Стрибога, і Сімаргла, і Мокош..." [2, 47].

Перун вважався Богом військової звитяги, охоронцем Прави, Законів Бога. Ми русини славимо Праву, від того й наша віра зветься Православною. Бог "прі і боріння" стоїть на стику Яви (життя) і Нави (смерті) між Білобогом і Чорнобогом, які по чергово перемагають один одного і на землі від того змінюється день (літо) на ніч (зиму) і навпаки. У цій боротьбі (взаємодії) твориться життя. Наші стародавні отці у Велесовій Книзі оспівують цю священну боротьбу: *"Се бо таїна велика єсь, якож Ісварг. Перун єсь і Свентовенд – ті два єсь удержані у Сварзі. А обаполи Його Білобог і Чорнобог се перуться. І тих Ісварг держить, аби цьому Світу не бути поверженому."* (ВК, 11а) [1]. Також своєрідна битва відбувається між чоловіком (Дажбогом) і жінкою (Мокошею), які творять нове життя. Ось чому Перун уособлює в собі животворчу силу, яка шанувалася нашими предками.

Перун опікується воїнами, які в своїх молитвах просили його про поміч у битвах з ворогами. Бог допомагає тому, хто бореться за своє життя. Воїн, що загинув на полі бою, відправлявся до полку Перунового: *"А й Богу Перунові-громовержцю, і Богу прі і боріння речемо живих явищ не переставати кола врацати в Яві, і який нас веде Стезею Правую до брані і до Тризни великої о всіх павших, які же ідуть в Життя Вічне до Полку Перунового."* (ВК, 11а) [1].

Перун є великий захисник і суворий суддя. Передки, ідучи обороняти Рідну Землю і Віру свою, клялись перед Перуном, Богом своїм, що не осоромлять слави Вітчизни: *"Слава Богу Перуну огнекудру, іже стріли на ворогів верже і вірно вперед веде во Стезі, тому що завжди єсь той воїнам честь і суд і, яко заторун, милостив – всеправеден єсть."* (ВК,116) [1].

Незважаючи на могутність давньої віри Русі, князь Володимир приймає віру від греків. На думку дослідників, князя могло подвигнути на це зміна вічного правління на суто феодальні відносини. Якщо греки не змогли наших предків подолати фізично, вони це зробили духовно. Віра слов'янська була своєрідним захистом сутності народу.

Коли Володимир прибув з Корсуня, після прийняття чужої віри, повелів він поскидати образи Богів – одних порубати, а інших попалити. Образу Перуна була призначена особлива кара: *"Перуна ж повелів він прив'язати коневі до хвоста і волочити з Гори по Боричевому [узвозу] на ручай, і дванадцятьох мужів приставити бити [його] палицями"*. Коли волокли Бога по ручаю до Дніпра, люди оплакували його. *"І проволікши його вкинули в Дніпро. І приставив Володимир [до нього людей], сказавши: "Якщо де пристане він, то ви одтихайте його від берега, допоки пороги пройде. Тоді облиште його". І вони вчинили звелене. Коли пускали [його] і пройшов він крізь пороги, викинув його вітер на рінь, яку й до сьогодні зовуть Перунова рінь."* Так описує "Повість временних літ" події гоніння предківської віри. [2, 66].

Це, звісно, є мітологічна подія, яка відображає поверження Перуна після закінчення його панування. Аналогічний щорічний обряд існував в давньому Вавилоні, там подібною участі був удостоєний Бог Мардук [3, 20]. Пороги слугували своєрідним перетином між світами, тому Перун мав його подолати, щоб відійти на спочинок в потойбічний світ.

Біля острова Таволжаного, серед Дніпрових порогів знаходиться острів Перун [5, 79-80]. Він зараз поглинутий водами Дніпровського водосховища, а проти нього є невелике селище Перун Вільнянського району Запорізької області. Напевне, колись у давні часи тут було святилище, присвячене цього могутньому Богу Русі. Це місце, підсилене виходом граніту, має потужну енергетику, і люди запримітили, що саме там найчастіше "б'є Перун".

Обряд вшанування Перуна здійснюється 20 липня. Громади збираються біля великих старих дубів – священних Перунових дерев

– на Богослужіння. Розпалюється священне вогнище, яке постійно підтримують вогнищеві. Добувається цей вогонь тертям дерева об дерево. Здобутий таким чином вогонь має назву "живий вогонь", і його горіння підтримується до завершення обряду. Дівчата плетуть дубові вінки, які кладуться на голови чоловікам для міцності й здоров'я.

Перун – Бог воїнства, на його свято молоді воїни приймають присягу на вірність Вітчизні. Також поминаються воїни Русі-України, які мужньо стояли в обороні свого Народу.

В цей день освячується джерельна вода. Для цього використовуються давні кам'яні топірці. Вода пролита через отвір у топірці вважається цілющою, бо вона насичується магічною силою воїнів, закладену у давню зброю. Воїни проводять змагання та розваги. На завершення свята всі сідають до Братчини. Під час Святкової Вечері поминаються визначні Воїни Русі-України.

Пропонуємо версію вирахування літнього свята Перуна. За Велесовою Книгою військо русичів шикували у вигляді птиці Матері Слави, яку ще називають Перуницею: голова в центрі – передові загони (тіло птиці), а з боків загони як крила, що оточували ворогів. Ось як описується цей вид шикуння війська в дощечці 7з: *"І да маємо силу нашу по степах – Матир, Сонцем нашим вишикувану: а крила обаполи розпростерті і тіло в середині, а голова Ясуня – на раменах його."* (ВК,7з) [1]. У текстах Велесової Книги під Ясуном треба розуміти Перуна, що виступає – ударним полком: *"Матир Слава б'є крилами о поли. І ідемо до стягів наших, а ті бо стяги Ясуня."* (ВК,7е) [1]. Додатково опис шикуння зустрічаємо в уривках пошкодженої дощечки 20: *"...по-своєму також ішли, Птицею комоньства ставили. І ворога тими крилами накривали, а головою били."* (ВК,20) [1].

Вид вишиковування війська у вигляді Птиці також відображений в календарній системі. Нам відомі опорні точки календаря, які вказують на межі діяльності Зорі. Вечірнє (осіннє) крило Зорі має межі 4 вересня – 4 грудня, аналогічно ранкове (весняне) крило – 4 березня, 4 червня. Літня середина між крилами, якраз і визначить нам свято Перуна 20 липня. [4, 32-33].

Маючи рідну духовність, ідучи шляхом праведним, ми відродимо могутність нашої держави, і Перун нам допоможе своєю силою. Перемога буде за нами! Слава Перуну!

Література:

1. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7527 (2019). – 192 с.

2. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л.Є. Махновця. – К.: Дніпро, 1989. – 591 с.
3. Пашник С.Д. Князь Володимир і хрещення Русі // Мітологічні таїни літописів. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 2019. – С. 40-64.
4. Пашник С.Д. Образ Матир-Сви, як священної птахи русів, у Велесовій Книзі / Бойовий дух воїна. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7523 (2015). – С. 28-35.
5. Яворницький Д.І. Дніпрові пороги: Геогр.-істор. нарис. – Дніпропетровськ: Промінь, 1989. – 142 с.

Марена – Мокоша літня

24 липня

У цьому тексті здійснено спробу реконструкції можливого свята Літньої Мокоші на основі календарно-астрономічних, фольклорних і євангельських відповідностей.

Літня Мокоша виставляється на цю дату аналогічно до інших проявів Богині Води або Місяця (див. інші свята в річному колі). Швидше за все, подібні свята в місячно-сонячному календарі відзначалися з 22 на 23 число, з прив'язкою до днів тижня – відповідно з четверга на п'ятницю. В цей проміжок Місяць приймав форму півкола, в уявленні – як розкрите лоно.

В церковному календарі 22 липня відзначається свято рівноап. Марії Магдалини, яку можна ототожнити з нашою Мокошею-Водою. Вона в народній традиції виступає сестрою і дружиною Ісуса Христа (Сонця-Місяця). В даному випадку ім'я Марія відповідає назві водойми – море, лат. "mare". Чи як подають словники ім'я Марина походить від лат. "marina" – морська [2, 157], хоч ми маємо свій відповідник Марена – водна пара сонцю Купалі. У багатьох народів "Марія" асоціюється з водою, слізьми, жіночим горем, чистотою.

Напевно свято було поставлене церквою за давнім місячно-сонячним календарем, а місяць липень мав 29 днів переважно у різних народів (у римлян 31 день), тоді свята зміщувалися на день назад, щоб 1-ше число наступного місяця припало на 9-й день. Ми зміщуємо свято на 24 липня через те, що місяць липень зараз має 31 день. Тобто Мокоша літня ушановується в ніч з 23 на 24 липня. За нею слідує свято Паликопа – сонячне свято. Як при народженні, спочатку виходять води, а потім дитина-сонце.

Галина Лозко замість Марії Магдалини ставить свято Перуниці (Блискавиці) – жіночу пару Перуна-громовержця [1, 93]. В даному випадку ми вважаємо це недоречним і поки ставимо умовну назву свята Марена, яка символізує Воду, до більш ширшого дослідження питання.

Література:

1. Лозко Г.С. Коло Свароже: Відродження традицій. – К.: Укр. письменник, 2005. – 222 с.

Паликоп

25 липня

В народній традиції свято св. Пантелеймона 27-го липня називається Паликопа чи Палія. Паликоп повеліває блискавками, тому боялися його розгнівати. Селяни молитовно звертаються до Паликопа, щоб у полі копиці зберіг від пожежі, він вважається за оборонця людей від вогню. [див. 7, 45; 1, 235; 6, 105]. Женці стрибали через багаття з соломи [2, 93], щоб очиститись від хвороб і отримати ласку Божу.

Можливо, що ці прояви для Паликопа запозичені від Перуна (20 липня) чи свята Палючого Сонця, яке мало б припадати на 25 липня, але для цього місяця в Україні не виокремлено або прикрите якимось іншим мітологічним персонажем. Виходячи із загальної схеми сонячних свят ми ставимо дату 25 липня, щоб до наступного 1 числа було 8 днів.

Натомість, як подають різні популярні видання, 24 липня церковне свято Бориса і Гліба прозвали Паликопна. З датою пов'язано багато прикмет, і особливо – застережень від пожеж. На Бориса і Гліба намагаються не працювати в полі, побоюючись гроз і блискавок, які могли стати причиною пожежі. Звідси пішла і приказка: "На Гліба і Бориса за хліб не берися".

Можлива плутанина до якого святого прив'язати Паликопа виникла через Івана Нечуй-Левицького: "Прикмету Громовика-хлібороба український народ потім переложив на Гліба й Бориса і на Паликопу, а трохи і на Іллю пророка. В день тих святих люди бояться жати, щоб грім та блискавка не спалили кіп на полі." [3, 24].

Цікавим також є ім'я Пантелеймон (укр. Панько), яке дасть можливість пояснити значення свята. Святий Пантелеймон (грец. Παντελεήμων – все-співчутливий) – за фахом був лікарем, став відомий як великий цілитель [4]. Також ім'я може походити від panteleia – досконалість, вищій ступінь. [5, 90]. Збити з пантелику – позбавити правильного шляху, можливо, заблукати в лабіринті. Ще є пояснення про виникнення слова від давньоіндійського pānthāh "стежка, дорога, путь".

Закінчення імені на "мон" вказує на місячну сутність, а вона може пов'язуватися із лікарською практикою, ворожбитством. Місяць, як правило, наділяють ласкавістю, лагідністю. Перша частина імені "Пан" може позначати і всемогутнього Бога нижнього світу, він є близьким до Велеса, роги якого символізують Місяць.

В місячно-сонячному календарі 27-го липня Місяць досягав найвищого ступеня (ставав серпом, що пов'язувалося з косовицею і копицями скошеного стебла) і зникав з нічного неба. Можливо саме це послугувало для утворення відповідного свята з вогнями із копиць, які заміняли нічне світило. Тому, маючи дві різні дати, можна припустити, що й свято Пантелеймона з іншою назвою могло бути в давньоруському календарі.

Література:

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – Т. II. – К.: Оберіг, 1991. – 448 с.
2. Лозко Г.С. Коло Свароже: Відродження традицій. – К.: Укр. письменник, 2005. – 222 с.
3. Нечуй-Левицький І.С. Світогляд українського народу. – Київ: Обереги, 1993. – 88 с.
4. Святий Пантелеймон. – http://uk.wikipedia.org/wiki/Святий_Пантелеймон.
5. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. – К.: Наук. думка, 1996. – 336 с.
6. Скуратівський В.Т. Місяцелік: Український народний календар. – К.: Мистецтво, 1993. – 208 с.
7. Чубинський П.П. Мудрість віків: У 2 кн. – Кн2. – К.: Мистецтво, 1995 – 124 с.

1-й Спас. Маковій. Спас на воді

1 серпня

Спасівські свята присвячені Дажбогові, що дає нам життя. Вони припадають на завершення основних польових робіт. Ми з вдячністю звертаємося у молитвах до Бога Спасителя, який так щедро обдарував нас новим урожаєм. Свята Спасу поділяється на три частини: 1 серпня – Маковий Спас (Спас на воді), 6 серпня – Яблучний Спас (Великий Спас), 16 серпня – Хлібний Спас.

Маковий Спас, відповідно до Кола Сварожего, тотожний таким святам як Стрітіння (1-3 лютого), Ярилиця (1-2 травня), Діди (1-2 листопада). Як правило, такі свята проводяться два, а то і три дні, але етнографи не фіксують продовження цього свята у серпні, можливо через те, що в полі багато роботи.

У ці дні Кола Сварожего ушановують Предків на 40-й день від смерті попереднього прояву Сонця. В даному випадку це був Ярило, човен якого відправився у вічність 1 липня і досягнув сьомого неба 1 серпня.

Натомість юдейська казка про сімох братів Макавеїв і їхню мати Соломію, що поширена в чужій церкві, взагалі не відповідає нашому звичаю і змісту народного свята. Варто переказати церковну розповідь, щоб не було бажання взагалі якось прив'язувати до нашого світогляду:

Цар Антиох Єпіфан захотів, щоб усі його піддані розмовляли лише грецькою мовою і кланялися грецьким богам, тобто ідолам. Багато хто з юдеїв підкорився цареві, та інші ладні були померти, але не відступитися від істинної віри. Одного старця, Єлеазара, царські правителі примушували їсти заборонену законом Мойсеєвим їжу – свиняче м'ясо. Той відмовився і був закатований. Одного разу до царя привели жінку Соломонію з сімома синами. Цар також примушував їх їсти свиняче м'ясо, та вони сміливо відповідали йому: "Ми краще померемо, ніж переступимо закон наших батьків". Тоді цар віддав їх на муки.

То чи ваші ці "святі" мученики? Адже у нас немає заборони їсти свинину, навіть навпаки – це один із шанованих харчових продуктів. А ось самі "мученики" досить цікаві з погляду мітології і символізму. Пропонуємо пояснювати їх наступним чином: Соломія (Солома) – це стрижень, на якому тримається сім енергетичних точок людини "маківки". Якщо свічки будуть вряд, то можемо мати варіанти: трисвічник, семисвічник, навіть дев'ятисвічник при повному задіянні точок. Якщо ж виводити ім'я Соломії від чоловічого Соломона, то маємо ім'я Соломонія, слід нагадати, що цей персонаж позначає пагорб-могилу-шолом (наше Шеломянь тотожне Велесу), а від нього вже ростуть стебла-роги Дерева роду/життя, на яких при восьмикутній зірці, буде 7 квіток, що вписуються у восьмикутну зірку. Душа померлого якраз і має на 40 день досягнути найвищої сьомої "маківки". Ця календарна схема нам відома при шестиденному тижні (**див. відповідний розділ**). Швидше, цих "героїв" було висмикнуто із більш давньої природної віри і використано для виховання сповідників юдейської віри.

Приводимо опис свята Макового Спасу за книгою Василя Скуратівського "Святвечір". Напередодні свята виготовляють "маковіську квітку" з городніх і частково лісових квітів. Букет має бути різносортним: з чебрецю, чорнобривців, кудрявців, рути-м'яти, васильків, нагідок та ін. Кожне зело в букеті виконує свій символ-оберіг і до кожного господина промовляє приказки, наприклад для льону: "Рости вище по коліна, щоб в нікого з нас голова не боліла"; "Білися біло, щоб хустками твоїми нашої (ім'я дівчини) весільну голову покрило".

Після цього дівчата збираються в гурти, плетуть віночки для освячення в храмі. Рано-вранці храмові дзвони оповіщають про свято. Розбудивши дітей, ненька оздоблює "маковіську квітку" намистом, пов'язує червоною стрічкою і, обгорнувши рушником, приказує:

– На, доню, квітку цю, щоб ти була така гарна, багата й пригожа, як ця квітка, щоб тебе хлопці любили, як люди люблять квітку.

Малеча може готувати квіти безпосередньо перед богослужбою. Після молитви священник виголошує повчальну проповідь для дітвори: аби були чемними, шанували батьків і старших, не лихословили, добре вчилися, допомагали по господарству, були охайними. Це чи не єдина храмова відправа, участь в якій переважно беруть підлітки.

Опісля всі стають в коло, і священник освячує квіти, коржики та пиріжки з маком. Вдома дітям готують святковий стіл.

"Маковійну квітку" підвішують до сволака або до божниці. Вона висить протягом року як оберіг.

Оскільки Маковій вважається дівочим і дитячим святом, то юнь у цей день не працює. Підлітки грають на луках у різноманітні ігри. Молодь натомість збирається на гулі в лісі, щоб розвеселитися й поспівати спасівських пісень. Хлопці в цей день жартівливо називають дівчат "макодзюбками" чи "маковійками".

Крім квітів і виробів з маку на Маковія освячують воду, зокрема криниці. Урочистий хід від храму до криниці влаштовують під співи і музику.

Біля криниці виставляють два столи: на одному хліб із сіллю та запалену свічку, а на іншому – свічку, свячену воду й колово (кутя). Ця обрядова страва призначається добрим духам та предкам.

Також роблять символічне клечання – втикають обіч свіжі галузки, при потребі саджають дерева.

Біля джерела запалюють два вогнища, обкурюють живографі димом з цілющих трав, влаштовують різноманітні ігри, забави, співають обрядових пісень, читають магичні заклинання. [3].

Степан Килимник з приводу свята пише: "Відомо нам з етнографічних матеріалів, що в давнину, правдоподібно, існував культ лісів, дерев, культ квітів, – видно, що й це теперішнє свято є відгомонам того давно-минулого, віддзеркалення тих культів, тих дохристиянських вірувань. З веснянок та коляд, як і з інших джерел, ми довідуємось про вірування, що душі "дідів" відходять у квіти-вирій, а душі новонароджених дітей прибувають з квітів. Шануючи квіти – шануємо й новонароджених і тих, що відійшли – "дідів"... Про покійників у цьому святі спогадується дуже мало, але пов'язано свято з дідами лише тим, що були вірування, що душі "дідів" переселяються в новонароджених. Було й таке вірування, можливо

лише в деяких місцевостях: Нива вижата, й духи польні "Роди-Рожаниці" переселяються у квіти, у дерева (ліси), води. [2, 77].

Аналогічним є гельське свято врожаю Лугнасад (Lughnasadh, Lughnasa або Lúnasa). Історично це широко спостерігалось по всій Ірландії, Шотландії та острові Мен. Лугнасад згадується в ранній ірландській літературі. Свято названо на честь Бога Луга, який пов'язувався із Сонцем, а можливо краще пов'язувати його з Місяцем (Луною). Його порівнювали з Аполлоном, а також з Меркурієм.

Луг зображений як воїн, король, майстерний ремісник і рятівник. На свято оголошувалося перемир'я, з'їжджалися правителі, люди та проводилися спортивні змагання, конкурси музики та оповідання, торгівля, проголошення законів та вирішення судових спорів, складання контрактів та сватання. В ірландській міфології кажуть, що Лугнасад був заснований Богом Лугом, як похоронне свято – ігри на честь смерті Богині Землі. (Див. Вікіпедію).

Тут слід порівняти з нашим святом Спасом на Воді. Аналогічно з водою пов'язується протилежно ірландське свято Бригіти (Берегині) 1 лютого, яке швидше було приурочено зустрічі молодого Місяця-човна (свято Передстрітіння) в місячно-сонячному календарі. В обох випадках поминаються Предки і освячується вода. Не розглядається походження імені від нашого слова "луг", можливо даремно, бо ці дійства мали б відбуватися біля води на лугах, луках, а не на пагорбах, як зазначається в довідниках. Чеською lukavý "луговий" можна порівняти з "лукавим" – кривим, у вигляді лука, тобто Місяця.

З Місяцем треба ототожнювати знаряддя смерті серп, бо в цей час проводиться косовиця, звідси й назва місяця серпень. А ось з самим ім'ям Бога Луга треба ототожнити інше господарське знаряддя п-Луг, що також відоме як образ Місяця і чоловіче начало [див.1, 376].

Швидше наступне свято Великого Спасу 6 серпня (у кельтів названий Старим Ламмасом чи Лугнасадом) вже треба було відзначати на пагорбах. Щодо смерті Землі, то подібне свято христосівці східного обряду відзначають 15 серпня (Успіння Марії), можливо пов'язане із закінченням збору основних зернових культур, і Земля якби завмирає. Маємо поки плутанину, бо у нашому випадку дійство розтягується на два тижні.

Виходячи з вищенаведених свідчень етнографів можемо підтвердити не лише календарну, але й обрядову тотожність Маковія із святами, що відзначаються через місяць після проводів чергового прояву Сонця. При первісному місячно-сонячному календарі на 1 серпня припадав Молодик. Відбувається культ зустрічі нового

Місяця-човна на воді, вшанування зелені, а разом із ними новонароджених дітей, померлих та навколошлюбних обрядів.

Література:

1. Войтович В. Українська міфологія. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
2. Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. – Т. V (Осінній цикл). – Вінніпег, Торонто, 1963. – 250 с.
3. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994. – С.52-57.

2-й Спас. Яблучний. Великий 6 серпня

Опісля семи шестиденних тижнів від Різдва Купала святкується Великий Спас. Аналогічне свято Трійці відбувається 6 травня за постійним сонячним календарем. Також дивимося на паралельне свято Дороти – 6 лютого, яка символізує плодючість і зображується з яблуками. Тобто на схемі восьмикутної зірки свято відповідає найвищій точці, що дорівнюється з найвищим Небом.

У Велесовій Книзі згадується Бог чи місяць Спасіць чи Спасич (11б), а також вживається слово близьке до "спас" – "упасехом души наша" (6г), тобто "спасемо душі наші". [див. 1].

Професор Степан Килимник пише: "Найчільніші річні роботи в господарстві, зокрема жнива з возовицею та косовиця, в загальному, закінчуються до 6-го серпня – до Спаса. Вижато жито-пшеницю, скошено більшість ярих і залишаються уже легші осінні роботи, які можна виконувати й поволі. Та, властиво, на цей час уже відходило й літнє тепло, відчувається подув осені... У давнину, після збору врожаю, близько 6-го серпня, усі хліборобські країни соняшного сільсько-господарського круга-кола віддавали шану й подяку Богу врожаю – Сонцю, чи іншому..." [3, 79].

Якраз деякі пояснення самого свята, що пов'язано із сонячним божеством, нам вдається знайти в юдо-євангельських розповідях про життя Ісуса Христа. Щоправда прив'язка до Бога Сонця і його календарного кола була церквою порушена, але порівнюючи події визначаємо, що тільки два образа сонячного божества мають свята Різдва – Ісус Христос (зимове сонцестояння) та Іван Хреститель (літнє сонцестояння). З цієї позиції виходить, що Ісусом треба пов'язувати тільки першу половину сонячного року, потім він помирав. А після його смерті через 7 шестиденних тижнів відбувається Преображення. Хоч ця подія і не пов'язана напряду зі смертю євангельського Ісуса, але саме про неї

йде мова. І душа померлого має досягнути 7-го Неба, тобто поєднатися з Космосом (косми-волосся на маківці), порівняємо це слово з англ. *space*, лат. *spatium*, ірл. *spás*, ісп. *espacio*, фр. *espace*, яке ще пов'язується з простором, площею, часом. Душа досягаючи простору ішла спати-спочивати, вона спаслася (врятувалася).

Хоч на початку становлення церкви мали різні дати святкування і навіть ставили свято в лютому за 40-днів до смерті Ісуса (умовній, весною на хресті), устійнилася дата Преображення Господнього саме на 6 серпня. Юліан Катрій пише: "Христова прилюдна діяльність добігає до кінця. Невдовзі наступлять Його муки і смерть. Хоча Апостоли вірили, що Ісус це Богом післаний Месія і ту віру прилюдно визнали устами Апостола Петра, то все таки їхня віра ще не була укріплена. Христос хоче надзвичайним актом їхню віру скріпити. Тому, кілька днів потім, як їм предсказав свої страсті і смерть, Він бере із собою Петра, Якова й Івана, виходить з ними на гору Тавор, і тут на молитві відслонює перед ними промінчик Свого Божества. Св. Євангелист Матей про чудесну Христову переміну каже: "І переобразився перед ними: Обличчя його засіяло наче сонце, і одежа побіліла наче світло" (17, 2). Коло Христа явилися старозавітні пророки Мойсей і Ілія і розмовляли з Ним про його смерть. [2, 447].

З цих свідчень маємо просте пояснення, що мітоперсонаж Ісус Христос зійшовши на гору до Бога преображається і стає Сонцем, а поруч із ним постають і душі Предків.

Свято придбало сезонних особливостей, так як на цей час визрівають плоди, то відповідно їх і посвячують. За В. Скуратівським, зібравши у кошик овочі, фрукти, мед, господарі вранці йдуть до храму. Після відправи священник освячує принесені продукти і свічки. Повернувшись з храму, господар із свічкою обходить пасіку, після чого запрошує родину на обід або громада влаштовує братчину. Спочатку їдять яблука з медом, а потім вживають інші страви. [4].

"Запаси" на зиму зроблені на польових обжинкових "запасищах" (заст. військові походи, боротьба), меду на пасіках накачали, можна трохи і відпочити у розвагах і змаганнях. Та вшанувати Богів за їхнє сприяння доброму врожаю.

Література:

1. Велесова Книга / переклад, коментарі С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7532 (2024). – 192 с.
2. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! Літургійний рік Української католицької церкви. – Нью-Йорк, Рим: ОО. Василян, 1982. – 493 с.

3. Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. – Т. V (Осінній цикл). – Вінніпег, Торонто, 1963. – 250 с.

4. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994.

1-ша Пречиста. Успіння Матері-Землі 15 серпня

За 40 днів до осіннього рівнодення 15 серпня відзначають свято Першої Пречистої. Припускаємо, що воно пов'язано зі шлюбним періодом до якого дівчата мали берегти незайманість, тобто були чистими. Відповідно і Земля на той час вже була чистою від основних зернових культур і готувалася до запліднення (посіву озимих). В календарній системі за свято запліднення треба вважати Покров (свято Покрови), який іноді називають Третьою Пречистою – з цього часу починаються весілля. Більшість вважають за 3-ю Пречисту свято Введення, 21 жовтня, хоча в цьому випадку більш логічним і послідовним за переліком свят є Покрова, яка є тотожною новорічним святкам (див. запліднення-засівання на Василя).

Степан Килимник про свято Пречистої зазначив: "До християнства в цей близько день, видно було якесь свято в наших прапрадідів – "зговорів", "родинних нарад", "оглядин", "заручин", – у справі одруження дорослих дітей, – хлопці приглядалися до дівчат для одруження... Доброю ознакою вважалося як для хлопця, так і для дівчини, коли старостів засилають між двома Пречистими." [2, 95].

Приблизно ці дійства з Пречистою нагадують нам Великий Піст перед Великоднем, коли також заборонені весілля до 1 квітня. Відповідно треба вважати, що обмеження в статевих відносинах на ці періоди в більшості стосуються дівчат, які готуються до вступу в шлюб.

У календарі юдо-христосівців це ж свято називається Успіння (смерть) Пресвятої Богородиці [1, 468], яку треба ототожнювати з Матір'ю-Землею. Можна припустити, що це свято приурочене відпочинку Землі на кінець літа, коли її не засівають.

Для підтвердження ушанування Землі, приведемо дослідження про церкву 12 ст. Успіння Богородиці Пирогощої (Пирогоща) в Києві. Староруською пира – "жито", "борошно", а гоща-гощ – це "купець". Можна висловити припущення, що до цього свята на площу перед храмом звозили хліб з нового урожаю і заключали договір з купцями-гостями, а також брали податок з товару. Так в козацькі часи Успенській церкві дозволялося брати помірне (мити) за міри із зернового хліба, який привозився на київський торг. І вважалося, що це право походило з давньоруського часу. [див. 3].

Також ці ділові договори закінчувалися князівським пиром ("учта", "бенкет") і братчинами. До "пир" сходить і слово "пиріг": для урочистих бенкетів готували особливі хліби. Наступне свято Післяуспіння якраз і називається Хлібним Спасом. В переддень закінчувався Успенський піст (1–14 серпня). Пир супроводжувався піснями, танцями, розвагами.

Є цікава інформація про Кереру, Цереру (лат. Ceres) – римську Богиню родючості та хліборобства, яка ототожнювана з грецькою Богинею Землі Деметрою. М. Горький спостерігав в Італії не менш архаїчний успенський звичай: "А вчора, напередодні Успіння, по горах над Сорренто, в садах, палили вогнища – стародавній звичай, прощальна жертва Церері, богині родючості, – гарна картина. Палили коріння піній та олив, вогонь пурпуровий" (15.VIII.1927) [3, 97].

Тотожне кельтське свято врожаю Лугнасад було засноване Богом Лугом як похоронні ігри в пам'ять про його прийомну матір, яка була Богинею Землі Таїлтіу (Taitiu) або Telta (давньоірландський talam – "земля"). Таїлтіу представляла рослинність, яка годувала людство, пов'язана з родючістю і земною щедрістю. Кажуть, що вона померла від виснаження після очищення рівнин Ірландії для сільського господарства чи перенапруження під час роботи в полі. Щоправда день її смерті 1 серпня, але всі ці спасівські свята входять в один цикл і можуть бути зміщені з датами. (Див. Вікіпедію).

Від Першої Пречистої починають заготовляти калину. Степан Килимник пише: "Калина – це улюблене дерево наших далеких прапредків з-перед віків, залишилось воно таким любленим і в наші дні. Можливо, що в доісторичні часи це деревце було священним, чарівним. У наші часи калина прибрала численну символіку, зокрема в Україні. Найголовніший символ калини – це символ чистоти, дівочої невинності, незайманості, краси та любови." [2, 109].

Василь Скуратівський звертає увагу на особливу роль цієї рослини під час святкування 1-ї Пречистої у своїй книзі "Святвечір":

Важко уявити оселю, де б не зростав бодай один кущ калини. Шанують її не лише за смаковиті плоди (з них виготовляють різноманітні наливки, варення, ягодами лікують простудні захворювання), але й символічну роль у багатьох обрядах, зокрема у весільних і поховальних. Проводжаючи людину в останній путь, труну обвивають цвітом або кетягами. Гронами калини прикрашають весільний коровай, ними оздоблюють вінець молодої (її присутність підтверджує дівочу недоторканість). Весільні пісні часто відображають шлюбні символи:

*Ой під лісом битая доріженька,
А серед степу рублена криниченька,
Коло криниці червона калинонька.
Ой, туди їхав Юрасько з боярами,
Йому калина дорогу заступила.
Вийняв шабельку, став калину рубати,
Та стала йому калина промовляти:
– Ой не для тебе ця калина саджена,
Тільки для тебе Маруся наряджена...*

Відтак у кожній родині, де були дівчата на виданні, намагаються удосталь наготувати калинових пучків. Всі знають: якщо під стріхою висять калинові грона, можна приходити зі сватами до оселі. Похід дівчат по калину є врочистим і супроводжується різноманітними обрядовими діями – піснями, іграми, хороводами. Хлопці, крім підлітків, у такому дійстві участі не беруть. [див.4].

Про забавки під час збору калини розповідає професор Килимник: Прийшовши на луг чи до лісу, дівчата знаходять перший кущ калини, співають та водять хороводи навколо нього, проводять ігри. Потім сідають навколо куща й усі разом полуднують. Опісля збирають калину з того куща. З першої зламаної гілочки кожна дівчина бере по дві ягідки в рот, проговорюючи чарівні слова про кохання та свого хлопця. Далі йшли обирати інші кущі, при цьому співали пісні про кохання, плили вінки з калини і вплітали гілочки у коси.

На півдорозі до дому, зробивши засідку, на них уже чатують хлопці. Як тільки дівчачий гурт наближається, парубки зненацька накидаються, намагаючись відібрати пучечки, і юнки, захищаючись, розмальовують їх стиглими ягодами. Не залишаються в боргу й хлопці – вони також малюють калиновим соком дівочі щоки.

Отак гуртом – зі співом та жартами – молодіжне товариство входить в село, де їх зустрічають дорослі. Біля оселі кожна юнка віддає неньці калину, а та в свою чергу промовляє:

– Будь, доню, і ти червоною та здоровою калиною, незайманою та чистою до вінця! А ти, Калино, будь гожою на коровай, гільце, квіти весільні та хрестинні, на здоров'я людям, на добро нашому двору...

Кілька гілочок вносять до хати, закладали за образи, а решту підвішували під стріху хати. [2, 117-118].

З цього часу починаються "заговори", "оглядини", "заручини": "Старости на Пречисту – в хаті речисто", "Як прийде Пречиста – стане дівка речиста", "Прийшла Пречиста – сватів несе нечиста". [див.4].

Література:

1. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! Літургійний рік Української католицької церкви. – Нью-Йорк, Рим: ОО. Василян, 1982. – 493 с.
2. Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. – Т. V (Осінній цикл). – Вінніпег, Торонто, 1963. – 250 с.
3. Писаренко Ю.Г. Топос Пирогощі: історія та сучасність (до 830-ліття "Слова о полку Ігоревім") // Практична філософія №3-2015 (№57). – С.91-103.
4. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994. – С.64-68.

3-й Спас (Хлібний). Післяуспіння 16 серпня

Повністю закінчувався збір основних зернових культур. Освячення і споживання жертвовного короваю з нового зерна, подяка Богу за щедрі дари, врожай [2, 347].

Наприкінці XII ст. Саксон Граматик докладно описав щорічні поганські ритуали, що їх здійснювали після закінчення жнив перед капищем Сятовита на острові Рюген. У кульмінаційний момент святкування заносили великий жертвний калач, дещо менший за людський зріст. Жрець ставив цей калач між собою та людьми, які збиралися перед капищем, і запитував: "Чи ви мене бачите?". Почувши ствердну відповідь, він зичив: "Щоб наступного року ви не змогли мене побачити". Саксон пояснив, що ці слова – побажання багатшого врожаю на прийдешній рік.

Аналогічний опис зустрічаємо у працях етнографів ХХ ст. церковного обряду, що побутує в Болгарії. Під час свята на честь місцевого святого піп ставав за складеними стосом жертвними круглими буханцями хліба й голосно запитував прихожан: "Чи ви мене бачите?", на що ті відповідали: "Так, бачимо тебе, бачимо". А священик казав: "Хоч би наступного року ви мене не змогли побачити", сподіваючись на ще багатший урожай. [1, 9-10]. Цей обряд із хлібом згадується в кількох народів, в тому числі і в Україні, на різні свята.

Щодо назви Післяуспіння Пресвятої Богородиці (Матері-Землі), що пов'язана зі смертю, слід звернути увагу на форму паляниць у вигляді могили-горбка, по нижній частині робиться з тіста обідок-змій, як і давні могили зовні обкладали камінням, а зверху ставлять солянку (або просто робиться отвір куди насипають солі), що нагадує нам живіт з пуповиною. Такий хліб використовують на похованнях, його несуть на кришці труни, а потім в кінці обряду ним пригощають всіх

присутніх. [3, 4]. Аналогічний хліб бачимо і на весільних обрядах, бо поховання одночасно символізує шлюб Неба і Землі.

У кельтів є свято Лугнасад або Ламмас (від давньоанглійської hlāfmæsse, "коровайна меса"), також відомий як День короваю, але у них всі свята подібні до наших Спасів зміщені на 1 серпня.

Література:

1. Гейштор А. Слов'янська міфологія / Пер. з польськ. – К.: Кліо, 2015. – 416 с.
2. Лозко Г.С. Українське народознавство. – К.: Зодіак-ЕКО, 1995. – 368 с.
3. Поховання. – Уклад С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7523 (2015). – 20 с.

Усічення Голови. Симаргл 29-31 серпня

Давню природну віру можна зіпсувати до невпізнання. Але якщо ретельніше розглянути, то можемо побачити мітологічний сюжет, звісно, якщо є з чим порівнювати. Ми спробуємо пояснити, про яку Голову йдеться.

Євангельська легенда повідомляє нам про Усікновення голови Івана Предтечі, яке в народі називають Головосіком. Церква відзначає цю подію 29 серпня. В цей день не можна стинати капусти, а ні навіть її їсти, також уникали праці на городі чи щось різати. [3, 134-136].

Іван Хреститель (грец. Ἰωάννης ο Βαπτιστής, лат. Ioannes Baptista), він же: Іван Предтеча, Іоан, Йоан. Дата життя невідома, ставлять близько 6 до н. е. – бл. 30. Його народження, яке відзначають на літнє сонцестояння 24 червня, було передвіщено архангелом Гавриїлом. Іван вважається попередником Ісуса Христа і пророкував його пришествя. Жив у пустелі і потім проповідував хрещення покаянням для юдеїв, хрестив у водах Йордану Ісуса Христа. Був обезголовлений царем Іродом Антипою за намовленням Іродіади, бо "Іван же казав Іродові: Не личить тобі мати жінку брата твого" (Мк. 6, 18). Пророк, мученик, після Діви Марії найбільший святий.

Відрізану голову Івана Предтечі протягом року знаходять три рази. Ці свята призначені на сонячні дні (див. 24 лютого і 25 травня). Не виникає сумніву, що цей мітоперсонаж уособлює Сонце.

Ми вважаємо що є природне пояснення цього свята. На кінець літа 29 серпня (місяць раніше мав 30 днів, а у давньоримському календарі місяць Секстіліс 29 днів) відбувається усічення голови (швидше, нижньої) Сонця-Дажбога, і священна птаха Матир-Сва (Мати Слава), що символізує Зорю, несе вогняну головню на Землю людям.

Порівняємо аналогічне свято Калити на 29 листопада в кінці осені, коли пан Коцюбинський, що уособлював нареченого, мав прокусити Калиту – символ жіночого лона. Тоді божество Андра (Індра, Ондер) має померти (30 листопада). Швидше він також символізує фалос, що несе горошину. Так само жінка утне голову (нижню) чоловіка.

На вечір останнього дня літа ми ставимо свято Симаргла – це ім'я земного (домашнього) вогню. У самій назві вказується на цифру сім та позначає материнську сутність "мару" і "гл" – голову чи сонце-вогнище. Ось як про це написано у Велесовій Книзі:

"І та Сва-Птиця речить, яко Огень-Смарь понесла до нас і Гелу поручила, да тоє горіння було, і Богам купалити, і Даждю даждіти." [1, 36a].

Матир-Сва приносить нам вогонь як і ведичний Матарішван чи грецький Прометей, щоб у холодні дні він зігрів наші домівки. [2, 140].

Велесова Книга згадує Патар Дія, який приймає вогонь від Матері-Слави. Дий символізує нижній світ Богів і може означати чоловічу силу (нижню голову): "Молимо Патар Дяіє, яко той ізведе огінь, який Матирь-Сва-Слава принесла на крилах своїх Праотцям нашим. І тут піснями поємо одля кострибищ вечірніх" [1, ВК,19].

Цікавим для нас є, що голову Джека (зменшувальне від Джон-Іван) або Світильник Джека, Ліхтар Джека – ліхтар з гарбуза, символ і атрибут Хелловіну (див. свято Діди 1 листопада), у нас могли робити, як тільки гарбузи визрівають. То цілком будемо мати гарбузи на кінець серпня. Можемо припустити, що обрядові дії з головою-світильником є тотожними і будуть доречними і при першому запаленні вогнища в печі.

Не зрозумілим залишається те, що Іван Хреститель, що є тотожним літньому Сонцю Купалу, має закінчувати своє правління на осіннє рівнодення. Тобто його смерть стала передчасною, або це лише втрата запліднюючої сили сонячного божества. А може сходження голови з неба символізує запліднення, так як фалічний символ має опинитися в хатній печі, що, безумовно,

ототожнюється із жіночим лоном. Жіночі піхви, наче жорнами, змелюють чоловічого колоса, і відповідно він має померти, а його насіння залишаються в утробі, аби прорости новим життям і запалити вогонь – зародок Сонця. Ось саме оцю голову і знаходять в печі у подальших святах річного кола.

Література:

1. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7526 (2018). – 192 с.
2. Калайда Г.І. "Рігведа" для спраглих. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 2009. – 220 с.
3. Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. – Т. V (Осінній цикл). – Вінніпег, Торонто, 1963. – 250 с.

Вечір Сварожий

Комина (Семена Стовпника)

1 вересня

Від початку Сварожого ранку минуло шість місяців, і зустрічаємо на протилежному календарному колі прихід осені, яка відповідає Сварожому Вечору. Тому логічно, що на вечір Сонце заходить і його глава занурюється у Землю-Матір.

Перший осінній місяць має назву вересень. Вважається, що вона походить від вічнозеленого куща вереса, який на цю пору буйно цвіте. Та, швидше, назва місяців березень і вересень походить від Велеса – Бога нижньої і зимової частини світу. Аналогічна ведична назва бика – Вріш (заміна р-л). Так як Велес є опікуном поезії і Боян є його внуком, то слово "вірш" походить від Вріша-бика. З латині "вірш" перекладається як "повернення". Порівняємо наші слова: "вертити", "вершина". Календарний рух року зробив півколо і досяг "вершини" і тепер він знову "повертається". Сьома енергетична точка, сьоме небо – це максимальне (мак – вершина, сим – сьома) положення, якого досягає душа і повертається назад до земного життя.

В ніч з 31 серпня на 1-ше вересня на майдан сходяться люди, кожен приносить із собою свічку. Була одна особливо велика свічка та лялька в образі людської постави. Люди відспівували весілля з відповідними рухами та звичаями. Там були "батько і мати", а також "бояри, світилки, дружки, свахи й свати".

Відбуваються масові гуляння до пізньої ночі. На майдані закопують соснові деревця (або вкопується стовп і прикрашається сосновими галузками, квітами), прикрашаючи гілки свічками. З настанням сутінків співали пісень, влаштовували вертепні вистави. Опівночі майдан спалахує безліччю вогнів. Гурти показують вистави, інші народні дійства до світанку. Тут бачимо ознаки новорічного святкування.

Етнограф Степан Килимник пише: "...свічка – це прообраз сонця, життєдайної землі, а тим і людини. Віск, з якого вперше почали "сукати" свічки, вважався продуктом сонця, продуктом і поживою Богів – тих величних сил неба, що такі великі благодаті посилали людині на землю. Символ-прообраз світла-сонця й християнська церква прийняла: авреоля навколо голов святих – є символ сонця-світу й тепла." [1, 168-169].

Свято може приходити і вдома. Увечері проводять обрядове запалення свічки чи комина.

Вранці віником, виготовленим з полину, виганяють комах з хати, промовляючи:

*Киша, мухи, до Снепухи,
А ви, блохи, до Явдоху.*

Віник залишають біля порога – щоб назад не вертали. Або проводять жартівливий похорон комах.

Виконуються також обрядові пісні, які стосуються першого запалення комина, свічок. Тому це свято ще називають "Женити комина", "Весілля свічки" (пор. Новий рік: одруження Василя і Миланки) або "Запалювати посвіт":

Ікона Семена Стовпника, кін. 15
– поч. 16 ст. Костаровці.

*Ой прийшли ж ніченьки довгенькі,
Посвіти ж нам, Комину біленький,
Ми ж тебе квітами убрали,
Барвіночком-рутою оперезали...
Наша праця – дівка гарненька
Полюбити комина раденька.
Ми ж тебе будемо женити,
Горілочку-мед-пиво пити.
Світи ж, комину, ясенько,
Пробуджуй челядочку раненько,
Шити, прясти, ткати молодим,
А подарунки збирати старим... [2, 126].*

Юдо-євангельська церква на цю дату вшановує Семена Стовпника, який був знаменитий тим, що провів на стовпі 37 років у пості і молитві. Можна з впевненістю сказати, що образ Семена Стовпника нагадує свічку, смолоскип чи маяк. Тобто юдо-євангельська церква перейняла цей образ з давнього ушанування земного вогню, який на осіннє-зимовий (нічний) час починає відігравати особливу роль домашнього світила. Якраз свічку і ставлять у храмі молячись до Богів.

Вогонь який запалюється у цей день є святим і має велику очищаючу силу. Хата наповнюється новим духом. Відтепер, коли поступово починає холоднішати, Вогонь-Симаргл у хаті має визначальну роль хатнього охоронця. Також Симаргл є охоронцем човна-храму, його образ встановлюється на носі човна зі східного боку у вигляді собаки.

А в цей час (серпень-вересень) до вирію відлітають ластівки. Степан Килимник називає Семена днем ластівок і горобців. Ластівок

вважають священними птахами, а ось горобців засуджують за їх злочини. Дівчата ворожили на ластівках: спостерігали скільки вперше пролетіло ластівок і чи до пари, чи в одиночку; також спостерігали напрямок лету ластівок, чи летять низько, чи високо. А хлопці подібно загадували і по ластівках і по горобцях. [1, 155, 169].

Від Комина менше ходять гуляти на вулиці – починають проводити вечорниці.

Література:

1. Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. – Т. V (Осінній цикл). – Вінніпег, Торонто, 1963. – 250 с.
2. Скуратівський В.Т. Місяцелік: Український народний календар. – К.: Мистецтво, 1993. – 208 с.

Віста

4 вересня

Свято початку дії вечірньої Зорі, як Богині домашнього вогнища. Вважаємо, що Матир-Сва Слава, як священна Птаха-Перуниця з Велесової Книги мала два крила – ранкове і вечірнє. Відповідно вона провіщала або перемогу Сонця, або його поразку:

"Слава сяє до обляків, як Сунь, і віщує нам побіди і загибель." (ВК, 7є).

"Тут Зоря Красна іде до нас, яко жона блага, і молока дає нам в силу нашу і кріпость двожилу. Та бо Зориня Суне вістяща. [...] І так рече Суне, що віз з волами єсть там і жде його на Молочній Стезі. Як тільки Зоря проллється в степи, позвана Мати, аби Сва поспішила." (ВК, 7ж) [1].

Образ Птиці відтворений в календарній системі. Нам відомі опорні точки календаря, які вказують на межі діяльності Зорі. Враховуючи, що доба прирівнюється до року, то вечірнє (тобто осіннє) крило Зорі має межі і відповідні свята: 4 вересня та 4 грудня. Аналогічно вираховуємо ранкове (весняне) крило: 4 березня та 4 червня. Літня середина між крилами якраз і визначить нам свято Перуна – 20 липня. [7, 33].

Галина Лозко за експедиційними матеріалами на цю дату ставить Осінню Перуницю, свято на честь Блискавки і Грому – останні осінні громи засинають на зиму. В цей день палять вогнище з тернового гілля, яке завдяки особливим речовинам, що містяться в рослині не згорає і з давніх часів було відоме як "Неопалима купина". Перед таким вогнищем читали замовляння проти пожежі. [6, 347].

У христосівстві в цей день ушановують ікону "Неопалима Купина" – палаючий терновий кущ, в образі якого Бог явився Мойсею біля Синайської гори Хорив. В народі ікона вважається захисницею від

пожежі, блискавки і підпалу, а також захисницею душ від геєни вогненної. Спочатку "Неопалима Купина" зображувалася у вигляді палаючого куща з укладеним в ньому образом Богоматері (зазвичай в типі Оранти) і схиленим на коліна пророком Мойсеєм перед ним. Пізніше, вже в XVI столітті, утворився символіко-алегоричний образ у вигляді восьмикутної зірки, яка складається з двох – червоного і зеленого чотирикутників з гострими і увігнутими всередину сторонами, зелений колір означає кущ купини, червоний – полум'я, яке охопило рослину (можуть бути варіації).

Щось подібне було у єгиптян, де Богиня Хатхор (Хата-Гора) теж відображалася серед дерева (Сокомор), плоди якого червонуваті. Ця Богиня є близькою до образу Богинь Зорі, але не з крилами, а з рогами, між яких перебуває Сонце. Хатхор долала кордони між світами, допомагаючи померлим душам у переході в загробне життя. Швидше, вона є близькою до Богині домашнього вогнища.

Свято названо "Віста" умовно, бо ми не знайшли народного відповідника саме на цю дату. До слов'янської Вісти близька біблійна Вашті з "Книги Естер" чи римська Веста (Vesta) – вечірня зоря, якою називають планету Венеру. Веста, як і грецька Гестія чи скіфська Табіті (пор. "топити") [2, IV,59], є Богинею домашнього вогнища, покровителька міст і держав. Вислів "Де ти вешталася?" стосується саме порівняння із зорею. Західна частина світу має близьку назву до "Вісти" у ряді європейських мов: west (анг.), westen (нім.), ovest (італ.) та ін.

Чому ж більшість ознак Богині пов'язана з домашнім вогнищем? Тому що наша вогняна птаха-зоря Матир-Сва-Слава несе вогонь небесний у наші домівки: *"Молимо Патар Дяїє, яко той ізведе огінь, який Матирь-Сва-Слава принесла на крилах своїх Праотцям нашим."* (ВК,19) [1]. Цей вогонь мають затопити в печах на свято Комина 1 вересня – початок Сварожого вечора. Тому птаха-зоря для нас є доброю гостею (Гестія), віщункою (Віста) зародження Сонця, бо вогонь символізує зародок (або дитину) небесного світила [8, 22].

Степан Килимник повідомляє, що "ще в XIX ст. в селах називали пожежу – "гість"; "Бог з неба послав гостя", – говорили, коли грім запалить щось під час бурі. Предмета, запаленого громом, не можна було гасити... Бо вірили, що вогонь прийшов з неба." [5, 74].

Як бачимо, на це свято продовжується ушанування Матир-Сви – Богині домашнього вогнища і Зорі, яка ще зветься Перуницею.

З Вістою, як Зорею, пов'язана весільна обрядовість. Переважно на осінній час припадали сватання, які починалися від 1-ї Пречистої (15

серпня). Тоді вже збирали калину і прикрашати нею двори, де були молоді дівчата. Калина мала "вістити" про дівку на виданні. Дівчина ототожнювалася із Зорею, про це, наприклад, пише Людмила Іваннікова: "Зоря, що сходила і зарожевіла край неба, нагадує дівчину, що засоромилася при зустрічі з милим:

– Ой ізійди, зійди ти, зіронько та й вечірняя,

Ой вийди, вийди, дівчинонько моя вірная!

– Не подоба Зірці проти Місяця зіходити,

Не подоба дівці до козака та й виходити." [4, 114].

А ось коли дівку вже засватали і готувалися до весілля, то вона ставала "невістою", тобто вже не вістять про її готовність до шлюбу. Етимологічно слово "невіста" походить від давнього "невѣста". Невіста – це дівчина або жінка, яка одружується, наречена, молода, заручена, відданиця. З цим корінням і подібним значенням слово зустрічається в інших слов'янських мовах [3, 60]. Ця назва залишалася за молодою жінкою, як "невістка" – дружина сина, брата, дівера, тобто невістка – дружина по відношенню до сім'ї чоловіка.

Література:

1. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7525 (2017). – 192 с.
2. Геродот. Історії в дев'яти книгах / пер. А.О. Білецького. – К.: Наук. думка, 1993. – 576 с.
3. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1983. – Т. 4: Н – П / Уклад.: Р. В. Болдирев та ін.; Ред. тому: В. Т. Коломієць, В. Г. Складенко. – 2003. – 656 с.
4. Іваннікова Л. Зоря // Українські символи. – К.: Ред. час. "Народознавство", 1994. – С.110-114.
5. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994.
6. Лозко Г.С. Українське народознавство. – К.: Зодіак-ЕКО, 1995. – 368 с.
7. Пашник С.Д. Образ Матир-Сви, як священної птахи русів, у Велесовій Книзі / Бойовий дух воїна – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7524 (2016). – С.28-35.
8. Пашник С.Д. Руська Православна Віра у питаннях і відповідях. – Запоріжжя: РПК, 7525 (2017). – 68 с.

2-га Пречиста. Свято Матері-Землі. Рожаниці.

8-9 вересня

У більшості мітологічних сюжетів Богиня-Мати – головне жіноче божество – ототожнюється із Землею і жіночим творчим началом у природі. Землю, яка "парує та людям хліб готує", називали святою, матір'ю, годувальницею. Земля поставала як цілісна жива істота. Тіло Землі має свої жили, якими замість крові пульсує вода, котра поїть криниці, річки і моря. Всі

ці животоки пов'язані з "пупцем", що знаходиться в центрі Землі. [див. 5, 121].

Юдо-євангельська церква в цей день святкує Різдво Пресвятої Богородиці. Біблійних відомостей про різдво Марії чи батьків немає, як і про дату святкування. Церковники використали мотиви апокрифів та народних традицій для складання легенди про Різдво Богородиці. Головним церковним джерелом про життя Марії є апокрифічна книга, що написана коло 170–180 року, що зветься Протоєвангеліє Якова. [3, 213, 214]. Довідуємося, що батьками Марії були Яким (з роду Давида-Сонця) та Ганна (з роду Харона-Місяця). Зачаття Анни відбулося 8-9 грудня, а вже звідси вираховується різдво Марії 8-9 вересня. З цього робимо висновок, що це свято має стародавнє природне походження, яке христосівці прилаштували для своїх потреб.

Іван Огієнко надає наступні відомості про це свято: "У нас Рожаниці святкувалися на другу Пречисту, на Народження Богородиці 8-го вересня. "Слово Св. Григорія" розповідає, що "по Святім Крещенії череву роботні Попове уставиша Трепар прикладати Рожества Богородиці к Рожанічній трапезі, отклади діючи". Отже, мішали Різдво Богородиці з Рожаницями. Справляли це Свято так, що справляли трапезу з "крупичного хліба, сира й добровонного вина", пили й їли, і співали Тропаря Різдва Богородиці. Про цю трапезу Роду й Рожаницям згадує й Слово Христюлюбця XI віку." [1, 115.].

Степан Килимник також пише про ці згадки: "У давнину, та й ще в XVII стор., у день Другої Пречистої святкували специфічне свято "Роду-Рожаниць". Цебто добрих духів-душ, опікунів нив, творців врожаю – вірили, що "Рід і Рожаниці" "робили врожай"... Тому то це дохристиянське свято затрималось довший час. Про це свято, як "поганське", ми довідуємось з досить численних письмових джерел XII-XIII століть. [2, 171].

Гарафіна Маковії повідомляє, що на Другу Пречисту був своєрідний Жіночий День. Особливо ушановувалася і обдаровувалася найстаріша у домі жінка. Також на це свято був Мамин День, коли діти вітали своїх матерів, які отримували подарунки від дітей та чоловіка.

"Відвіновані (одружені) дочки ішли по службі Божій з вітанням до свої матерів. Зносили дарунки, страви, і під воротьми починалося:

Гой хто в цім гнізді? Сива голубка.

Рано вставала, дзьобиком пряла.

Дзьобиком пряла, крильцями ткала –

Своїх маленьких потят вбирала,

*Своїх маленьких потят вбирала,
Та й на дорогу їх споряджала,
Та й на дорогу їх споряджала,
Крилом сивеньким сльозу втирала,
Крилом сивеньким сльозу втирала,
Та й у віконце їх візирала.
Та й у віконце зранку до ночі –
Крилом втирає сумненькі очі.
Не плач голубко, та й не дивися –
По сходах з ганку до нас спустися,
Стрічай велику свою родину.
Стрічай родину та й дяку Богу,
Що всі знайшли ми до тя дорогу.*

Починалося застілля, а за довжелезним столом кожен розповідав про своє життя-буття." [4, 170-171].

Припускаємо, що свята ушанування Рожаниці (Матері-Землі) на Русі припадало на 8-9 числа кожного початку сезону року. Чотири Рожаниці відповідно мали бути дружинами Сварога (тобто Рода у чоловічому прояві), можливо через це у мусульман дозволяється офіційно мати чотири дружини. Святкувалося свято на зразок Різдва Сонця, починаючи з вечора і наступний день. На 8-9 вересня шанували найстарший прояв Рожаниці – Мару. В цей період природа завмирала, тому Мару часто ототожнюють зі смертю. В той же час Землю засівали озиминою – починалося нове життя.

Дивіться свято Ганни (8-9 грудня) і Лади (8-9 березня).

Література:

1. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. моногр. Видання друге. – К.: АТ "Обереги", 1994. – 424 с.
2. Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. – Т. V (Осінній цикл). – Вінніпег, Торонто, 1963. – 250 с.
3. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! Літургійний рік Української католицької церкви. – Нью-Йорк, Рим: ОО. Василян, 1982. – 493 с.
4. Маковій Г.П. Затоптаний цвіт: Народознавчі оповідки. – К.: Укр. Письменник, 1993. – 205.
5. Федорович Н. Українська народна астрономія / Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні: збірник наук. праць / за заг. ред. О. Петрука. – Львів: Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Під-стригача НАН України, 2014. – С.88-155.

Здвиження (Воздвиження)

14 вересня

Свято Здвиження рідновіри, як правило, подають за народними переказами, що зафіксовані етнографами. Вони пов'язані з сезонними змінами природи восени.

На Здвиження земля "движиться" ближче до зими або, як кажуть, в цей день здригається-здвигається земля з літа на зиму. Птахи відлітають у вирій. Їхні проводи розпочинаються молитвами до Духів Предків, яким птахи мають передати звістку від живих родичів. [10, 348].

Народознавець Василь Скуратівський пише, що все лісове гаддя мусить зійтися на свою останню раду перед тим, як сховатися в землю. На ній кожен плазун має звітуватися за свої вчинки. Ті, які нікого не вжалили, мають право на спочинок до Змієвого дня, коли плазуни виходять із землі. Натомість такі, що порушили обітницю, не мають права на спочинок, бо їх "не бере земля", а відтак нечестивців проганяють геть. Це особливо небезпечне гаддя – воно кидається під колеса, нападає на людей. Тому люди в цей час остерігаються їх. [16, 120].

Аналогічно проводиться суд над птахами, Степан Килимник приводить наступне сказання: "Птиці довго й нерадо ждуть цього дня, бо сонце відкликає назад усіх тих птахів, що прилітають до нас весною. Вони повинні б радіти, бо полетять у рай-ірій. Але ніхто з них не знає, що присудить їм суд, що саме в цей день відбувається і між птахами й над птахами. Ще сонце не глянуло на землю, як усі птиці, кожний окремий вид, злітаються у заповіджене їм місце. Ось тому на Здвиження й буває такий страшний птичий гамір. Одні птиці збираються на дротах, другі на деревах, треті у полі на траві, на горбочках, четверті – у лісі, п'яті – на воді, в очереті, одні в день, другі вночі. До цих птиць прилітає з вирію Птах-Суддя. Птах-Суддя походить, чи сидить в середині між птахами – й усі по черзі оповідають йому про свої добрі і злі діла..." [8, 174].

В цей день церква відзначає празник Воздвиження Чесного і Життєдайного Хреста. Отець Юліан Катрій зазначає, що ВЧХ належить до дуже стародавніх празників, але, як історія знайдення св. Господнього Хреста, так і історія установаження празника покрита серпанком різних легенд і нелегко тут відрізнити історичну дійсність від звичайної побожної легенди. [7, 222, 224].

На нашу думку, більшість духовних свят треба розглядати зі світоглядних основ, а не пізнішого накладання на історичні події, які часто взагалі не відбувалися, а придумані для поучення побожних вірян. Все ж ці легенди допомагають дізнатися первісну суть обряду.

Юліан Катрій пояснює, що у святкуванні ВЧХ не йдеться про звичайне почитання-поклоніння св. Хрестові, яке буває в Хрестопоклінну неділю. Тут ідеться про те, що властиво становить

цей празник та про що говорить сама назва празника: Воздвиження, що значить Піднесення, цебто особливий урочистий обряд почитання і прославлення св. Хреста. [7, 224].

Ми не будемо зупинятися на кумедній історії віднайдення св. Хреста блаженною Оленою, матір'ю цесаря Костянтина в 326 р., цю подію христосівські церкви відзначають навесні. А згадаємо, як повідомляє Ю.Катрій, що початок празникові Воздвиження дало посвячення храму Господнього Воскресіння, що його збудував св. Костянтин Великий на Голготі в Єрусалимі. Це посвячення відбулося 13 вересня 335 року. Наступного дня після посвячення храму (14 вересня) було врочисте воздвиження віднайденного св. Хресного Дерева.

Аналогічно було ще раз встановлено Хреста після персидської неволі, коли цар Хозрой у 614 р. здобув Єрусалим і забрав Господній Хрест до своєї столиці в Ктесифоні. Чотирнадцять літ пізніше цісар Іраклій по своїй перемозі над персами відзискав св. Хреста і приніс його до Єрусалиму, де 14 вересня відбулося друге врочисте воздвиження св. Хреста. Празник воздвиження належить до 12 великих празників – так повідомляє нам о. Юліан Катрій. [7, 224, 225].

У цих розповідях ми бачимо звичайну казку з мандрями дерев'яного хреста, який мав би вже давно згнити або використаний на дрова, бо це знаряддя катування не гідне таких почестей у іновірців, але ніхто йому не завдав шкоди. А що зробили з хрестом віруючі?..

Пастор Іван Барчук засуджуючи хрестопоклоніння зазначає: "Але хоч люди наробили тих "рабських шибениць без міри", то, однак, найбільшою святинею є для них хоч маленька трісочка з того хреста, якого, ніби, цариця Олена знайшла, цебто того, власне, на якому був справді розп'ятий Сам Христос. Тим більше, що люди користолюбні і, замість того, щоб мати цілого "Нехуштана", то вони порубали "хреста Христового" на дрібні кусочки і розпродали їх за грубі гроші по цілому світі. Під час хрестоносних походів на турків (мусульман. – С.П.) від 1096-1291 рік йшли в Європу з Палестини цілі транспорти тих реліквій, які зробились предметом дуже оживленої торгівлі. З бігом часу не було майже церкви, яка не хвалилась би, що має хоч маленьку трісочку тієї святині. Пізніше вираховували, що коли б зібрати всі частини з того, ніби, хреста Господнього за всіх церков, то можна було б збудувати з них величезного корабля." [1, 20].

Ми бачимо, що особливо шанували безпосередньо хрест. Але ж поклоніння хресту, як символу Сонця, відомо у багатьох стародавніх народів, в тому числі археологами віднайдено різноманітні хрести на території сучасної України, це всім відомий факт. Для прикладу наведемо хрест (див. мал.) знайдений В. Хвойкою у Подніпров'ї, який датується добою Середнього Трипілля 4 тис. до н.е. [14, 18]. Виникає питання, чи винайдені хрести більш пізніших часів дійсно належали першим христосівцям, чи це були обереги стародавніх природних вір?

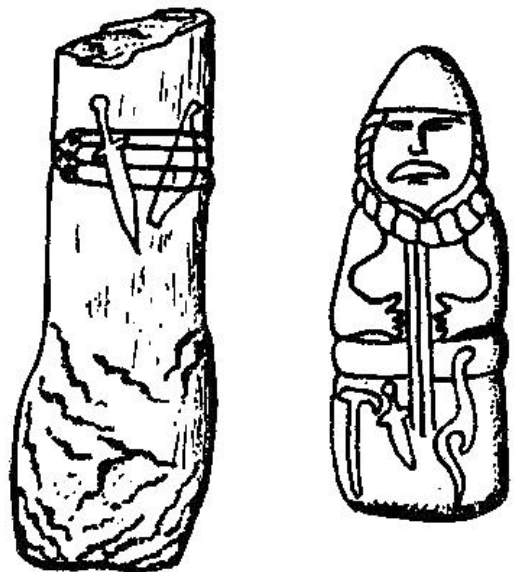

Трипільський хрест
[14, 18]

У цьому дослідженні нас цікавить чому саме 14 вересня воздвигають символ Хреста, адже на цій даті особливо наполягають церковники. На нашу думку, ця подія дійсно пов'язана з переходом на осінньо-зимовий період, як і зазначено в народних віруваннях. Осінь рівнозначна вечору, коли Сонце заходить до лона Матері Землі. Це може ототожнюватися з битвою і запліднюючими функціями.

Нам відомо, що у вересні місяці закінчується панування Перуна. [10, 346]. Замість нього володарем від вересня до березня стає Велес. Ці два місяці, що тотожні у своїй назві з Велесом, як дві віхи, які Сонце має подолати, заходячи в потойбічний світ і виходячи з нього. Ім'я Віх(к)тор вказує нам на того, хто торує ці дві віхи через боротьбу. Супроводжує цю боротьбу Зоря (Вік(с)торія), крила якої символізують схід і захід.

Сонце може позначати фалічний символ Батька Неба. Відомим фалічним символом є також меч. Встромлений у землю меч є ознакою запліднення. В свою чергу, меч за своєю формою тотожний видовженому хресту (див. мал. стел). На варіанті Триглава середній зуб у формі хреста (меча) встромлюється в яйце в нижній частині. Яйце може означати могилу – символ вагітності Землі і одночасно символізувати храм-вмістилище. Часто храми ототожнюються з кораблем, тому

Кам'яні антропоморфні стели з
Північного Причорномор'я [5, 157]

хрести ще можуть означати щоглу.

Можемо припустити, що й хрещення Русі князем Володимиром і його поверження Перуна є міфологічним сюжетом. В імені Володимир можна розпізнати Бога Велеса, що дійсно є володарем нижнього світу. Інші складові імені Лад і Мир є ознакою осіннього Сонця. [12, 43]. Тому стає зрозумілим хрещення Володимира на Василя, бо це ім'я етнографи ототожнюють з Місяцем [6, 68] – потойбічним Сонцем. Сонячна сила завмирає доки не пробудиться навесні. Образ Князя Володимира відображає встановлення Хреста на київських горах. Цей образ одночасно символізує смерть і утворення зародку сонячного Бога.

Треба згадати й середньовічні розповіді про легендарного короля Артура, що уособлює весняне сонячне божество, якому дано силу витягти з каменю меч Ескалібура [15, 139]. Артур з 12 лицарями нагадує нам Ісуса Христа з 12 апостолами.

Дата пробудження Перуна повинна бути протилежною даті його смерті, і таке свято фіксується в календарях. На місце старого Римського Бога війни Марса кликали нового, який мав би забезпечити врожай у новому господарському році. [4, 37]. І це дійство має відбуватися 14 березня. Аналогічно на цю ж дату жиди святкують Пурим (Перун) – перемогу Мордехая (походить від вавилонського бога Мардука, пор. місяць март) над Гаманом. Звідси руське гаман (також пор. "гумно") – вмістилище для скарбів, що тотожно Велесу. [13].

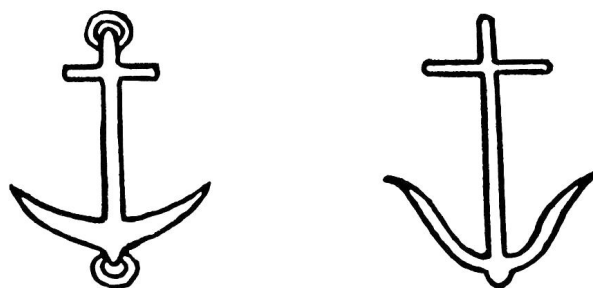
У скіфів було ушанування Бога війни Арея. Геродот описує наступне жертвопринесення цьому Богові: "В центрі області кожного народу існує священна споруда для Арея, яку вони роблять ось як: накладають в'язанки хмизу завдовжки і завширшки до трьох стадій, але не дуже високі. На них влаштовують чотирикутну площадку, три сторони якої стрімчасті, а на четверту можна зійти. Щороку вони накладають на цю споруду сто п'ятдесят возів хмизу, бо через непогоду вона постійно осідає. В таку купу хмизу кожен народ встромляє старий залізний меч, який є символом Арея..." [3, 194].

Леонід Залізняк наводить докази існування культу меча у скіфів. В урочищі Носаки поблизу с. Василівка Запорізької області київським археологом Ю. Балтриком розкопано курган висотою до 3 м. Поховань під курганом не знайдено, але у насипу стирчав залізний скіфський меч. Поклонялися мечу й сармати. Пізньосарматське плем'я алани "за варварським звичаєм встромляє у землю меч і

поклоняється йому, як Марсу", – пише давньоримський історик Аміан Марцелін. [5, 169].

Боротьбу (поєднання) верхнього і нижнього світу бачимо на зображеннях священних якорів на монетах V–I ст. до н. е. Георгій Шаповалов звертає увагу на дуже важливий момент. У всіх якорів головними деталями являється веретено з рогами в нижній частині і закріплений у верхній частині веретена шток, що кріпиться під кутом 90°, але античні художники відображали рога і шток в одній площині, що утворювало образ хреста, що вінчає якір. Прикладами подібних зображень якорів і хрестів об'єднаних в одну композицію являються символи на монетах, що відкарбовані в Сирії біля 100 р. до н. е. і на монетах Нерона, датованих 60 р. до н. е. Археологічні знахідки підтверджують, що образ священного якоря з хрестом в верхній частині в римський час був використаний ранніми христосівцями. [17, 118, 119].

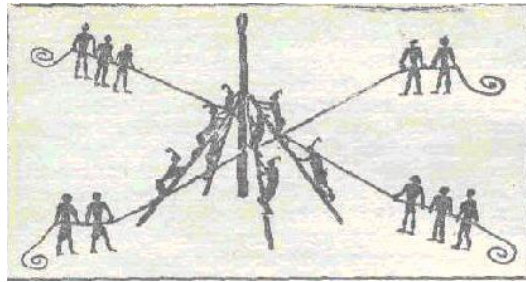
Подібний символ ми бачимо і на церковних куполах, де хрест у нижній частині закінчується півмісяцем. Можемо визначити, що півмісяць символізує роги Велеса, в які встромлений меч – символ Перуна. В іншому випадку символ хреста між рогами означає Сонце чи Вогонь, що знаходиться в човні (каміні) [11, 116]. Велесові роги, як варіант, можуть позначати жіноче лоно. Одними із символів Триглава є поєднання чоловічого (середній зуб) і жіночого (двозуб) начал [12, 48]. Запліднююча сутність образу відповідає вечірньому періоду, коли Сонце заходить до жіночого лона, а якір, який в цілому тотожний Триглаву, опускається в підводний мир. Ця ж позиція відповідає і державному прапору Русі-України: сонце (жовтий колір), що занурене під воду (синій колір).

Зображення стародавніх якорів [17, 118]

В додаток наведемо приклад древнього єгипетського свята. Воно відбувалося в кінці літа, з появою в небі Молочного Шляху, що зникав на час спекотних місяців. Свято теж пов'язане з воздвиженням, але не хреста, а священного стовбура "Деда" з характерною рогулею на горі, що нагадувало роздвоєння одного з

кінців Молочного Шляху. Ритуальний акт підняття "Деда" на землі символізував "відродження" на Небі "зоряного стовпа" або "зоряного дерева", яким вбачався Молочний Шлях. [9, 64].

Встановлення Деда. Єгипет

Єгипетське свято Воздвиження має відповідник у руській міфології. Роздвоєність стовбура може бути образом Велеса. Осіннє Сонце стає Дідом, адже це останній проміжок в річному колі, коли завмирає сонячна активність. Велесова Книга пов'язує захід Сонця із Молочним Шляхом (Стезею): *"Тут Зоря Красна іде до нас, яко жона блага, і молока дає нам в силу нашу і кріпость двожилу. Та бо Зориня Сонцю вістяща. А також слухаємо: се вісники комонні скачуть до заката Сонця, аби управити його човен злат до ночі, аби віз із волами смирними волокти по степу синьому. Там бо ляже Сонце спати в ніч. А то ж коли день прийде до вечора і вдруге скакатиме цей у Яві перед вечором. І так рече Сонцю, що віз з волами єсть там і жде його на Молочній Стезі."* (ВК, 7ж) [2].

Виходячи з наведеного матеріалу, зробимо наступні висновки: свято Здвиження (Воздвиження) 14 вересня треба відзначати як день, коли Перун іде спати до свого пробудження 14 березня. В цей осінне-зимовий час у володіння вступає протилежний Перуну Бог нижнього світу Велес, який в той же час може сприйматися як "старий" Перун. Символом Перуна служить видовжений Хрест, що первісно позначав меч або щоглу човна. Цей символ є прийнятним для сучасного рідновірства, незважаючи на те, що був використаний юдо-христосівством. Пропонуємо хрести вважати стародавнім символом нашого народу, які оберігають його духовну сутність.

Література:

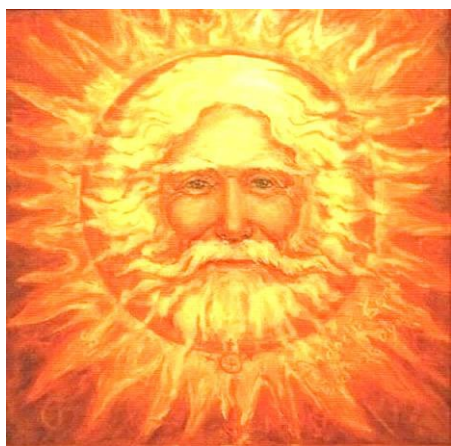
1. Барчук І. Хрест і хресне знамення. – Чікаго – Саскатун, 1951. – 52 с.
2. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7524 (2016). – 192 с.
3. Геродот. Історії в дев'яти книгах / пер. А.О. Білецького. – К.: Наук. думка, 1993. – 576 с.
4. Жуйкова М. Номінація смерті та архаїчне мислення // Студії з інтегральної культурології. – Вип. І: Thonatos. – Львів, 1996. – С. 28 – 62.
5. Залізняк Л.Л. Нариси стародавньої історії України. – К.: Абрис, 1994. – 256 с.
6. Знойко О.П. Міфи Київської землі та події стародавні. – К.: Молодь, 1989. – 304 с.
7. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! – Нью Йорк – Рим: ОО. Василян, 1982. – 493 с.

8. Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. – Т. V (Осінній цикл). – Вінніпег, Торонто, 1963. – 250 с.
9. Ларичев В.Е. Колесо времени. (Солнце, Луна и древние люди.). – Новосибирск: Наука, 1986. – 176 с.
10. Лозко Г.С. Українське народознавство. – К.: Зодіак-ЕКО, 1995. – С. 348.
11. Пашник С.Д. Духовне значення Хортиці // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Основи теорії військової справи та бойових мистецтв", м. Запоріжжя, 20 квітня 2007 р. – Запоріжжя, 2007. – 112-128.
12. Пашник С.Д. Іменослов – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7524 (2016). – 68 с.
13. Пашник С.Д. Про наше весняне свято Матері-Землі та нежидівське свято Пурим. – www.svit.in.ua/stat/st30.
14. Перегуда В. Трипільський хрест // Перехід-IV. – вип. 12. – С. 18.
15. Пернатъев Ю.С. Тайны и феномены эпох. От древних времен до наших дней. – Харьков: КСД, 2008. – 320 с.
16. Скуратівський В.Т. Місяцелік: Укр. нар. Календар. – К.: Мистецтво, 1992. – С. 120-121.
17. Шаповалов Г.И. Корабли веры: Судостроение в духовной жизни древней Украины. – Запорожье: Дикое Поле, 1997. – 160 с.

Радогощ. Різдво Миробога

24 вересня

На кожную сонячну точку сонцестояння і рівнодення припадає вмирання одного прояву Сонця і воскресіння в іншому. В річному колі Сонце було Колядою – дитиною, Ярилом – юнаком, Купалом – чоловіком, а його останній період – Мир-дід. На цей період Сонце втрачає свою силу і перебуває все нижче до Землі, а дні стають коротші за ніч. Бога-діда зображують у вигляді богатиря з бородатою головою на Землі, а тіло його якби перебуває під Землею, що наближує цей образ до Велеса. У людському житті Мир відповідає віку в 45-60 років, коли людина може мати онуків і дійсно стає дідом. 1 шестиденний тиждень в календарі – 1 рік, повне коло – 60 років-тижнів.

Федькович О.Ю. з людської оповіді повідомляє, що у Прабога-Вседержителя було чотири сини і дочка. Так от четвертий наймолодший був Лад або Мир, з якого зробили Дмитра. [4, 123]. Обидві складові "Мир" і "Лад" є в імені Володимир, а билинний князь названий Красним Сонечком, бо мітологічно уособлює осінній прояв Сонця. [6, 30].

Складова "Лад" підтверджується Велесовою Книгою у вигляді Бога Лада при структурованому переліку Богів: *"Володарі наші єдині єсь: Хорс і Перун, Яро, Купалва, Лад і Дажбо"*. (ВК,8) [1]. Тобто сонячні Боги стоять у наступному чергуванні: Яр – весна, Купало – літо, Лад – осінь, Дажбо – зима.

Велесова Книга зазначає, що Купало править до Митниць (Митнищ): *"...і Купалбог, який до Митниці правити має і всячеське омовіння."* (ВК,38а) [1]. У збірнику норм давньоруського права XI-XII ст. "Руська правда" Ярослава Мудрого застосовується слово "мити", що здавна вживалося у торговій практиці. На підступах до міст Київського князівства будувалися застави-фортеці, де уповноважені князем збирачі стягували митні податки за перевезення товарів та прогін худоби. Тобто на осінній період масової торгівлі збирали державну подать з гостей (купців). [1, 163]. Ще одна назва свята пов'язана з Радогостом – Радогощ. Цей Бог є покровителем гостей (купців): *"І там були гості старі: верманове, арабове й інші. Се бо ті гості Радогостом чтені. І так брали од кожного з них гостинці (податок)."* (ВК,14) [1].

На святилище біля села Буші (Ямпільського р-ну Вінницької обл.) Валентин Даниленко прочитав надпис над рельєфом, де був відображений жрець, що стоїть на колінах перед деревом з півнем на вершечку, а позаду нього стоїть олень. Надпис повідомляв: *"Аз есмь Миробог жрець Ольгов"*. Із цього тексту треба розуміти, що символом Миробога як осіннього Сонця є Олень. І, напевне, Оленя (або його молоко), як священну тварину, приносять у жертву Миробогу під час осінніх полювань. [7].

У Велесовій Книзі є два отця Русі – Богумир і Ор. В імені Богумира не складно побачити Миробога – осіннє Сонце, який був перед отцем Орієм – весняним Сонцем: *"А по Богумиру був Орій з синами своїми"*. (ВК,10) [1]. Аналогічно в Євангелії мітоперсонажі Іоанн Хреститель є предтечею Ісуса Христоса.

Іранський Мітра – персоніфікація правового ладу, також приніс частину значення свого імені до слов'янських мов: праслов'янське слово *тігъ має семантику мирного ладу, згоди під верховенством закону. [3, 71].

Степан Наливайко ототожнює Митру зі слов'янським Миром. І наводить свято врожаю у іранців під назвою Міхраган. [5, 225]. Частка 'ган' може символізувати народження (або смерть), тому імовірно, що міхраган – це народження Митри.

Західнослов'янське ім'я осінньо-зимового Сонця – Поревит. Яків Головацький писав: *"Поревит, що зображується беззбройним, уособлює зимове сонце, що втратило свою пекельну силу. Він, на противагу Яровиту та Руєвиту, що означали бога війни, був богом миру."* [2, 21].

У юдо-христосівстві свято осіннього рівнодення позначене заплідненням Іоанна Хрестителя – 23 вересня. Протилежне в Колі

Сварожому свято – Благовіщення (запліднення Ісуса Христа), яке припадає на 25 березня і відповідає весняному рівноденню.

Треба врахувати невелику розбіжність григоріанського календаря з астрономічними точками, ми виставляємо календарне 24 вересня, яке має відповідати рівноденню, за аналогіями до подібних дат і правилами їх вирахування в загальній системі свят. Зміщення в церковному календарі на один день, напевне, було пов'язано із тривалістю місяця.

Аналогічно до весняного розташування свят, коли Ярило (Юрій) ушановується через місяць після рівнодення (24 квітня), Миробогу відповідає **Дмитро (Митя)** (церковна дата 26 жовтня, ми виправляємо дату свята на 25 жовтня).

Література:

1. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7523 (2015). – 192 с.
2. Головацький Я.Ф. Виклади давньослов'янських легенд, або міфологія. – К.: Довіра, 1991. – 94 с.
3. Гейштор А. Слов'янська міфологія / Пер. з польськ. - К.: ТОВ «Видавництво "Кліо"», 2015. - 416 с.
4. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.1. – К.: Обереги, 1994. – 400 с.
5. Наливайко С.І. Таємниці розкриває санскрит. – К.: Вид. центр "Просвіта", 2000. – 288 с.
6. Пашник С.Д. Мітологічні тайни літописів. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7525 (2017). – 64 с.
7. Пашник С.Д. Святилище біля села Буша. – www.svit.in.ua/sva/mi6.

Покрова

1 жовтня

Після впровадження чужовір'я на Русі, ієреями грецької ортодоксії заборонялися споконвічні свята нашого народу і оголошувалися поганськими. Натомість силоміць нав'язувалися звичаї чужої нам візантійської та жидівської культури.

Коли побачили, що викоренити в русинів-українців їхні прадавні свята не так легко, христосівці почали пристосовувати їх до своїх потреб, замінюючи слов'янські духовні образи на біблійні. І так вони плідно попрацювали, що наразі нам складно знайти в етнографічних джерелах першооснову світогляду наших Предків. Крім того, підмінювалося наше природне прагнення жити законами рідної моралі, пригнічувалися патріотичні почуття: ставилося за мету подавити в нас гордість за свій Рід.

Не обійшла ця участь і шановане серед козаків свято Покрови. До свята покрови Пресвятої Богородиці в ЗМІ озвучувався уривок з "Повісті временних літ". Авторство твору приписують Нестору-

літописцю, чорноризцю Феодосієвого монастиря Печерського. Уявімо, до якого божевілля доведена свідомість нашого народу, щоб він вважав цю подію за велике свято:

"6374 (866) Рушив Аскольд і Дір на греків... А цесар Михайло був тоді у поході на агарян. І коли дійшов він до Чорної ріки, єпарх Орифа послав йому вість, що Русь іде на Цесароград. І вернувся цесар. А ці, [руси], в середину Суда увійшовши, вчинили убивство багатьох християн і Цесароград двомастами кораблями оточили. Цесар же ледве в город увійшов, і з патріархом Фотієм у церкві Святої Богородиці, що є у Влахернах, всю ніч молитву творили, а тоді, божественну ризу Святої Богородиці зі співами винісши, у море вмочили [її] полу. Була тиша і море заспокоїлось. [А тут] одразу знялася буря з вітром, і знову встали великі хвилі, і кораблі безбожної Русі розметало, і до берега пригнало, і побило їх [так], що мало їх вибавилося з такої біди і до себе повернулося". [6, 13].

Греки-христосівці полюбляли перекручувати історичні події на свою користь і, до того ж, прикрасити їх чудом. Цей прийом використали і при описанні вищенаведеного походу. Михайло Грушевський у своїй праці "Історія України-Русі" зазначає, що патріарх Фотій, безпосередній свідок нападу русів на Царгород нічого не згадує про чудо. Ці чудеса з одягом Божої Матері з'являються у пізніших хроніках X сторіччя. [3, 403].

Лев Силенко у "Мага Вірі" пише: "Візантійський патріарх проголосив і канонізував "Свято Похвали Богородиці", яка "помогла візантійцям затопити скитів у Босфорі". У п'яту суботу великого посту греки з акафістом хвалять "Покрову" за таке "покровительство". Ми (після хрещення Русі) стали людьми грецької віри. І це грецьке антиукраїнське свято (свято проклинання українців) відзначаємо, бачачи в рідній церкві рідні святощі." [8, 872-873].

Не кращий зміст має розповідь про св. Андрія Юродивого (юродивий – це людина, яка в ім'я Ісуса Христоса вдає з себе недоумкуватого). З ним пов'язана інша легенда про Покрову Пресвятої Богородиці. Подія відбувається в Царгороді, столиці Візантії, яку взяли в облогу сарацини. Що ж роблять у тривожну мить побожні христосівці? Вони набилися в храм Пресвятої Богородиці на Влахернах, де переховується її риза, і правлять всенощне, замість того, щоб зі зброєю в руках обороняти своє місто від ворогів або активно допомагати захисникам. Між народом своїм молиться про охорону міста св. Андрій Юродивий зі своїм учнем Епіфаном. Виникає питання: чому може навчити свого учня юродивий?

Звичайно, лише одному, – як вдавати з себе недоумка. Гріх сміятися з хворих людей, але тут мова йде саме про шарлатанів.

Так ось, відправа йде до закінчення, і тут св. Андрій бачить, як від головних дверей йде "світлом осяяна Пресвята Богородиця у супроводі св. Івана Хрестителя і св. Івана Богослова та при співі великого хору Святих. Божа Мати підходить до престолу, вклякає, довго молиться і заливається слізьми. Відтак встає, знімає зі своєї голови преясну хустку-покров-омофор і широко простилає її над народом у церкві". Видіння зникає. Андрій і Епіфан, які бачили це видіння (дивно, але священнослужителі цього не бачили!), зрозуміли, що Пресвята Богородиця прийшла урятувати місто. Юродиві рознесли вість про це "чудо" по всьому місту, що навіть налякались вороги і відступили. Місто врятоване... Вочевидь – казки писати христосівцям розуму і справді не бракує.

Церковники доводять, що Андрій за своїм походженням був скитом – слов'янином з південних земель Русі-України. Він разом з іншими невільниками опинився в Царгороді в одного багатого пана. Складається враження, що греки-христосівці в ім'я любові до ближнього забирають русинів-українців у рабство, щоб урятувати від поганства.

Тут Андрій пізнав і полюбив христосівську віру. Розмірковуючи над словами св. Апостола Павла: "Ми нерозумні Христа ради, ви ж у Христі Розумні" (1 Кор. 4,10), він почав поводитися як нерозумний-юродивий. По сучасному кажучи – "скосив під дурника". Оце так віра! Тяжко навіть уявити собі, що було б, якби всі додумалися слідувати євангельським настановам. Тут вже точно всі відійшли б з голоду до Раю, зате уподобалися Ісусу Христосу.

Пан, повіривши, що Андрій зійшов з розуму, вигнав його. Кому ж потрібні зайві нахлібники? Діставши свободу, Андрій почав багато часу проводити в молитвах й читанні св. книг христосівської віри. Шукав, певно, побільше прикладів із життя "святих", як краще паразитувати на суспільстві, адже сам Ісус Христос вчить: "Погляньте на птахів небесних, що не сіють, не жнуть, не збирають у клуні, та проте наш небесний Отець їх годує. Чи ж ви не багато вартніші за них?" (Мат. 6, 26).

Послідовників-юродивих у Андрія було більш ніж достатньо, бо дурний приклад заразний, тим більше освячений. Далеко за прикладом ходити не треба – достатньо вам, шановні панове, підійти до церкви. Там таких "розумників" досить.

Коли жив св. Андрій і коли було чудо Покрови, церковники чіткої відповіді дати не можуть, бо, мабуть, ця подія дійсно є вигадкою. Як і багато інших, що з'явилися в пізніші часи для "поученія побожних християн". Відразу стає зрозуміло, що "святі" отці дали маху. Ну що ж, які святі, така й віра... юродива! [Див. 5, 230-234; 1].

Отже, відзначати свято Покрови Пресвятої Богородиці за грецьким трактуванням для українців-русинів є справою не лише принизливою, а й ганебною. Але в нашій країні вся ця чужовірна пропаганда відбувається на державному рівні. І на такій ідеології збираються збудувати могутню Україну!?

Тож яка є наша рідна Покрова? Ми, українці-русини, діти Природи і завжди жили в злагоді з нею. І свята свої творили, узгоджуючи їх з природними явищами. Покрову ми святкуємо 1 жовтня. Саме з цього осіннього часу, коли завмирає природа, Земля-Мати починає швидко покриватися листям, першим снігом, готується до зимового сну. Це свято припадає на 9-й день після закінчення панування Купалбога, який править до Митнищ [2, д.38а], і на 8-й день від народження на рівнодення Миробога – осіннього Сонця, що уявлявся Дідом.

У більш давньому місячно-сонячному календарі початок місяця приходився на молодик, який символізував човен-труну. Труну клали до лона Матері-Землі, і вона покривала померлого. Зверху насипали могилу – символ вагітності Землі і ставили стелу чи хреста, що був образом Бога Неба, тобто чоловіче начало. Ось як описується поєднання Землі і Сварога (Неба) у Велесовій Книзі:

"І се повінчаємо Сварога і Землю, і правимо свадьбу їм, якож се Творець є Сварежь і противе Нього – жона Його. І се празденство мали діяти, якож для мужа і жони, і ми діти їхні. І тако речити будемо тим здоровими бути і щасливими, і мати дітей многа, і собою хвалитися. І тако зріть до вод – будуть велеплодні." (ВК, 30) [2].

Обряди похорону та весілля мають між собою багато схожого. Тому з цього дня починаються весілля. З нетерпінням це свято чекають заручені чи ті юнки, які сподіваються на сватів. Кожна

дівчина, яка хоче вийти заміж, напередодні свята, ввечері, молиться до образу Покрови:

*Святая Покровонько
Покрий мою головоньку,
Покрий в'ялим листочком,
Червоним платочком,
Покрий в'ялою квіткою,
Білою намиткою... [9]*

Покриття голови молодой символізувало її смерть як дівчини і народження як жінки.

Проводили ось такі змагання-гадання. Десь на відстані на дереві чіпляли рушник і вигукували:

*Свята Покровонько, покрий головоньку,
Зрости барвінчик мені на вінчик! –*

при останньому слові бігли по рушник – котра швидше схопить його, то швидше голова їй покриється. [7, 178].

А ще наші Предки спостерігаючи за Сонцем-Дажбогом, бачили як воно заходить (вмирає) за Землю, яка його покриває. А вранці Земля-Мати його народжує. Звідси постала віра у вічне воскресіння. А на весіллі молодий-князь уподібнюється Дажбогу, який відправляється за нареченою до потойбічного світу, тобто двору молодой, де він сам покриє свою суджену, як свою жінку:

*Між трьома дорогами
Там здибався князь з Дажбогом,
– Ой ти Боже, ти, Дажбоже,
Зверни ж мені з доріженьки,
Бо ти Богом рід од року,
А я князем раз на віку,
Раз на віку в неділеньку. (Скорочено). [4, 242]*

Земля для нас Покрова і Богородиця. Вона свята Берегиня Роду нашого! І на життя вічне Роду нашого засівають зерно на весіллі та на похоронах. І не дай, Боже, перебігти дорогу Хорсу (човну-місяцю) на цих обрядодіях – позбавишся духовної сили.

Новонароджених також обсіпають зерном на 8-й день, давши ім'я і поклавши у човен-колиску. Тим самим благословляють і відправляють у далеку дорогу рікою життя. Тому подібні до Покрови свята (1 січня, 1 квітня, 1 липня) часто ототожнюються з початком Нового року у різних народів.

Особливо Покрова ушановується воїнами – охоронцями Землі Рідної. Оскільки смерть чекає їх на кожному кроці, козак бере з собою у похід горстку рідної Землі, щоб вона оберігала його у

військовому поході. А коли трапиться, що смерть наздожене козака, то побратими посипають могилу землею, яку носив він біля грудей. Ось тоді і вважається, що рідна Земля його *покрила*. Із Землі зроджується людина-сонце – в Землю вона і йде.

Могила, хата, церква – це все образи жіночого лона, куди потрапляє людина під захист Богородиці Землі-Матері. У тому Раю знаходиться і зародок Сонця у вигляді Вогню, який має вийти у зазначений час на у явний світ осяявши Землю.

Яка поезія, яка магія давнього світогляду наших Предків, що єднає нас з рідними Богами! Тому ми є дітьми своїй Богів, а вони є нашими родичами.

Література:

1. Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового заповіту. – Druckhaus Gummersbach West-Germany, 1988.
2. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7522 (2014). – 192 с.
3. Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн./ Редкол.: П.С.Сохань та ін. – К.: Наук. думка, – Т.1. – 1991. – 736 с.
4. Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі / Упор. М. Москаленко. – К.: Дніпро, 1988. – 296 с.
5. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! Літургійний рік Української католицької церкви. – Нью-Йорк, Рим: ОО. Василян, 1982. – 493 с.
6. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л.Є.Махновця. – К.: Дніпро, 1989. – 591 с.
7. Маковій Г.П. Затоптаний цвіт: Народознавчі оповідки. – К.: Укр. Письменник, 1993. – 205.
8. Силенко Л. Мага Віра. – Нью-Йорк, 1979. – 1144 с.
9. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994.

Мати Сира-Земля. Болотиха

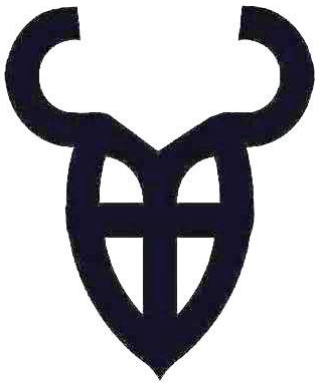
15 жовтня

Про свято "Болотихи" згадує В. Скуратівський називаючи його народним відповідником до христосівського свята Євфимії. [4, 193] (хоча церква ушановує Єфимія Нового). У народі цей день називають Химки-болотихи. Якщо іде дощ, то дощитиме аж до морозів. "Розкисли дороги – застрягли у Єфимки ноги". Ми залишаємо цю назву за відсутності інших варіантів.

Це свято припадає на середину осені 15 жовтня – 21 день по народженню Мира. Свято рівнозначне (однаково вираховується) Рахманському Великодню – 15 квітня, святам Білобога і Чорнобога, відповідно – 15 липня і 15 січня.

За схемою календаря у вигляді восьмикутної зірки, а також Триглава, точка 15 жовтня знаходиться в нижньому куті. На Триглаві у цьому місці розташоване яйце-зародок і символ вола або овна, яке відображене на державному гербі у вигляді перевернутої

п'ятикінцевої зірки, а на традиційних сергах у вигляді рогів місяця та сердечка, що позначає голову Велеса.

Фрагмент Триглава свято і фіксує дану подію в осінню пору – слякоті і боліт. Свято стихії Землі – Мати Сира-Земля.

Як версія. На 15 жовтня католики ставлять свято монахині Терези Авільської. Попри описи її життя як історичної особи, могло бути підтасування під мітологічний сюжет, як це часто трапляється в христосівстві.

У доримські часи (V ст. до н. е.) Авіла була населена веттонами, які називали її Обіла (Οβίλα) ("Висока гора"). Можливо треба пов'язати назву міста з іменем біблійного героя Авелем (Абель), сином Адама і Єви. Авель мітологічно близький до нашого Велеса, а його брат Каїн тотожний з Перуном. Звісно, що біблійним персонажем могли замінити популярного бога Баала (Белоса).

Так як Велес пов'язаний з потойбіччям, то цілком може уособлювати гору зі схованими в ній скарбами, яка в свою чергу ототожнюється з жіночим лоном.

Розглядаючи ім'я Терези (Teresa), лат. Thēresia, гр. Θηρασία (Thērasia), можемо пов'язати її із Землею – Terra (лат.), наше – терени. Також один з біблійних воротарів (рогів) Ахашвероша (Могутнього бика) з книги Естер мав ім'я Тереш (пор. Тарас), що часто зустрічається в українських прізвищах. [див. 3]. Є також село в Польщі – Тереслав. З цього можемо зробити висновок, що Тереза Авільська може ототожнюватися із Землею Велесовою.

У жидів на 15 тішрея (жовтня) починається свято Сукот (свято Шатрів, Урожаю, а також називають свято Кучок, Куща), що протилежне Песаху.

Література:

1. Жуйкова М. Номінація смерті та архаїчне мислення // Студії з інтегральної культурології. – Вип. I: Thonatos. – Львів, 1996. – С. 28 – 62.
2. Пашник С.Д. Святилище біля села Буша. – www.svit.in.ua/sva/mi6.
3. Пашник С.Д. Про наше весняне свято Матері-Землі та нежидівське свято Пурим. – www.svit.in.ua/sta/st30.
4. Скуратівський В.Т. Вінець. – К.: УСГА, 1994. – 240 с.

Мокоша

24 жовтня

Мокоша – Велика Богиня милосердя, жіночої працелюбності та майстерності, Берегиня домашнього вогнища, цілителька, покровителька родини, материнства: опікунка пологів, породіль, здоров'я дітей. [1, 319].

Загалом Мокоша позначає водну, жіночу сутність Землі і є матір'ю живучої сили природи. Привабливою є й спроба зв'язати цю назву зі слов'янським коренем *мок-, присутнім у словах "мочити", "мокий" [2, 193].

З давніх часів вона зображувалася у вінку з колосся та пишних квітів в оточенні двох вершників на конях, іноді з півнем у руках чи над головою, а поруч неї – знаки Сварги (образ на рушниках); є її зображення з рогом достатку в руках (образ у камені, на статуйі Святовида).

Інша форма її імені Макоша, як вважають, походить від назви рослини мак, який у русинів завжди був символом родючості, достатку, а також розуму. Звідси й розуміння Макоші, як Матері Коша – вмістилища для насіння.

Мокошами ще в XVI ст. називали знахарок, чаклунок. Мокошин день – п'ятниця. У цей день жінки намагалися не шити, не прясти, не прати білизни, щоб не розгнівити свою покровительку. [3,54].

Це свято виставлено за аналогією до подібних свят ушанування Мокоші у різні пори року: Ляльник – 23 квітня, Мокоша літня – 24 липня та Оксана – 24 січня. Можливо свято відзначали за постійними числами місячно-сонячного календаря в ніч з четверга 22 числа на п'ятницю 23 числа. Місяць на ці числа приймає форму літери "С" – розкритого лона. В даному випадку зміщуємо свято на один день, бо місяць жовтень складається з 31 дня.

Література:

1. Войтович В. Українська міфологія. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
2. Гейштор А. Слов'янська міфологія / Пер. з польськ. – К.: Кліо, 2015. – 416 с.
3. Лозко Г.С. Рідна читанка. – Вінниця: континент-Прим; К.: ВЦ "Сварог", 2007. – 64 с.

Дмитро*

25 жовтня

Свято Дмитра за церковним календарем припадає на 26 жовтня. Причини такого зміщення від основних принципів святкування сонячних днів 24 (25) числа залишаються не до кінця зрозумілими. Свято Дмитра (Мира) у Сварожому Колі стоїть навпроти свята Юра (Ярила), яке відзначається 23 квітня (у нашому календарі – 24 квітня).

Зміщення від сонячного рівнодення в обох випадках складає один місяць.

Те що ім'я Дмитро (укр.), Дмитрій (рос.), Змитрок (біл.), Димитр (бол.) є означенням сонячного Бога, доводить Степан Наливайко, розглядаючи походження імен на індійському матеріалі: "... ім'я Деметр вірменської легенди споріднене з індійським іменем Дгімітра, засвідченим якраз у царів. Воно складається з компонентів Дгі+мітра, де *дгі* означає "мудрий", а *мітра* – ім'я індоіранського божества Сонця і Мирного Договору – Мітри. Усе ім'я Дгімітра, що його грецькі джерела подають як Деметрій, означає "Мудрий Мітра", "Мудре Сонце", оскільки в деяких міфологіях Мітра став синонімом Сонця." На слов'янському ґрунті Мітра має форму Мир. [3, 232, 192].

Щодо "мудрості" у цьому контексті варто погодитися, адже ми рахуємо повний сонячний рік як 60 людських тижнів-років. Тому на цю дату має бути повних 50 тижнів-років, що якраз і підкреслює поважний вік людини.

Сучасні словники ім'я Дмитро пояснюють, як правило, грецьким походженням, як той, що належний до Деметри – богині Землі, родючості та хліборобства. Його часто зображають у вигляді голови богатиря із сивою бородою, що лежить на землі. Таке зображення відповідає дійсності, адже Мир, як Бог осіннього Сонця, уявляється дідом, який все ближче спускається до Землі.

У Дмитрову, або "родинну" чи "дідову" суботу справляють поминки померлих родичів. Б. Рибаків пише, що святкувати починають увечері в п'ятницю. Після вечері господиня накривала стіл новою скатертиною, ставить їжу і запрошує предків. На день Дмитра готують 12 страв із зерен і м'яса. Поминання можуть продовжуватися на кладовищі. [4, 113]. Якщо припустити, що сонячні свята при шестиденці припадали на суботу, то відповідно в п'ятницю ввечері треба було вшановувати предків, як на Святвечір перед Різдвом.

Натомість Олекса Воропай подає тільки суботній поминальний обід з Рівненського повіту: "Хозяйка наготує якнайбільше страв, які люблять діди. Обід буває пізніше, ніж звичайно, після полудня, або над вечір. За обідом з кожної страви по ложці одкладають в окрему посудину, яку з ложками ставлять на ніч на покуття. Тут ще в посудині ставлять воду і вішають рушник, щоб уночі "душечки померлих помилися й пообідали". [1, 247].

Існує повір'я, що в цю ніч на цвинтарі можна бачити тіні померлих, як вони встають із гробів і розходяться по хатах своїх родичів. [1, 248].

Зустрічаються відомості, що Предків ушановують у суботу після Дмитра. Це більш логічно, оскільки з 31 жовтня на 1 листопада традиційне ушанування Предків і темних духів у багатьох народів світу. А Гарафина Маковій пише, що з Дмитра починалися дідівські суботи і аж до Різдва вони присвячувалися дідам-прадідам. [2, 184].

Література:

1. Воропай О. Звичай нашого народу. Етнографічний нарис. – Т. II. – К.: Оберіг, 1991. – 448 с.
2. Маковій Г.П. Затоптаний цвіт: Народнознавчі оповідки. – К.: Укр. Письменник, 1993. – 205.
3. Наливайко С. таємниці розкриває санскрит. – К.: Просвіта, 2000. – 288 с.
4. Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси. – М.: София, Гелиос, 2001. – 744 с.

Діди. Головань*

1 листопада

В листопаді настають холодні осінні дні. Земля вкривається опалим листям, і Природа завмирає. Останній місяць осені ще може порадувати сонячними днями, але сили темряви беруть владу передвіщаючи майбутні холоди.

Поминання Предків і сакральна дата.

На початку листопада є особливе свято поминання Предків у різних народів. Проводяться вечорниці з 31 жовтня на 1 листопада (часто і наступного вечора) з ватагами ряджених, що уособлюють демонічні сили. Відзначається ця подія на сороковий день від смерті попереднього прояву Сонця – Купалбога і народженню нового – Миробога.

За аналогією до інших свят (1 лютого, 1 травня, 1 серпня) ця дата є поминальною, але водночас є збірною для усіх проявів нашого життя, які сходяться до храму, щоб засвідчити своє народження та приєднання до Роду Земного, свою смерть та приєднання до Роду Небесного і творення нової Родини для пошлюблених.

Місячно-сонячний календар.

За більш давнім місячно-сонячним календарем усі ці прояви життя на молодика (1 жовтня – Покрова) відправилися у човні-місяці у велике плавання очищення, яке закінчується з початком нового молодика (1 листопада). Люди приходять усіх зустрічати до води увечері з виходом молодого серпа на небі, а його відблиск спостерігали у воді.

Співзвучність Геловіна.

Можливо саме цей збір і послугував для ушанування західною католицькою церквою Дня всіх святих – Геловіну (Хелловіну). "Уперше назва Хелловіну (Halloween) згадується у 1745 році. Як

вважають, слово походить від англійського Hallowe'en – скорочення виразу All Hallow's Eve – надвечір'я (переддень) Дня всіх святих. У рівнинній шотландській мові надвечір'я – це *even*, що видозмінилося до *e'en* або *een*. Хоча раніше, у давньоанглійській мові трапляється вислів All Hallows' (день повернення усіх святих), власне "переддень" All Hallows' Eve згадується лиш у 1556." [див. 7]. Саме слово hallow(s) перекладається як "освячувати", "святий", "святі моці".

Нас цікавить співзвучність Геловіна до наших слів "голова", "головань". Справа в тім, що за календарною схемою на основі восьмикутної зірки (див. "Шестиденний тиждень в календарі Русі"), сороковий день опиняється в районі голови, якщо саму зірку розглядати як сидячу людину. Початок жовтня за схемою припадає на низ квадрату, а його протилежна верхня частина буде символізувати початок наступного місяця листопада, що відповідає середині голови. Якщо продовжити малювати квадрати далі, то ви отримаєте календарний ланцюжок. Такі візерунки можна спостерігати на українських вишивках.

Гель, Гол та Храм.

Разом із тим збір у храмі однозначно відповідає залу-холу (*hall*); давньоанглійською *heall* (*hell*) – скривати, ховати, ад-пекло). Відомо, що сам храм (церква) символізує потойбічний світ, де перебувають душі і моці Предків, а також зберігаються образи Богів, клейноди та інші громадські цінності.

У герmano-скандинавській мітології Богиня підземного світу (Гельгейм) зветься Гель (давньоскан. *Hel* – "та, що обіцяє горе"). Термін "Гель" має прив'язку до усіх давньогерманських мов, включно зі староанглійською *hell* ("пекло"). Також часто вживається вираз: "Піти до Гель", що означає "померти". Правительці підземного царства прислуговує Гарм – величезний пес, який охороняє вхід до Гельгейму (можливо, треба ототожнювати ім'я цього пса зі словом "гармидер", який наводять ряджені в оселі).

Гель тотожна руській Богині похоронного обряду, жалю, плачу, яка зветься Жаля (Желя, Жля); вона супроводжує покійного до поховального вогнища. Могила називається жальник.

Голова як Пагорб-Могила.

Приведемо приклад образу Дмитра (осіннього Сонця, див. 25 жовтня), якого зображають у вигляді голови богатиря із сивою бородою, що лежить на землі. Ця голова в шоломі може ототожнюватися з могилою чи пагорбом. Порівняймо назви пагорба у деяких народів: *холм* (давньоруська, російська), *hill* (англійська); та

шолома: *helm* (голландська, німецька), *helma* (словацька, чеська), *hjelmt* (норвезька, датська), *helmet* (англійська).

У "Слові про похід Ігоря" пагорб-могила названий "Шеломянемь" [див. 8], що нагадує нам відоме ім'я з біблійної мітології – Соломон (Шломо). Цей же шолом-могилу бачимо у нижній частині Триглава, він одночасно може символізувати яйце (голову), а в середині нього – перевернута п'ятикінцева зірка (вогонь), що ототожнюється з Велесом – Богом нижнього світу. [5, 13].

З пагорбом треба пов'язати наші слова "схил", "похил" і т.п., що наближає їх до аналогічних англійських слів з основою "hil". А ось закінчення "мянь", "мон" слід порівняти з ознакою Місяця-мужа (англ. – moon, man), який, як відомо, символізує нижній світ, і на це свято в місячно-сонячному календарі, як зазначалося вище, зустрічали молодик. Звісно, що до назви Halloween, це не має відношення, але дає пояснення звідки до слова "холм" додалася літера "м".

Версія з "віно" та голова Івана.

До закінчення "*ween*" у слові Halloween можна пошукати наш відповідник, припустимо, що йому тотожне наше "*віно*" (чеськ. *vepo*, пол. *wiano*, рос. *вено*). Тобто при внесенні голови до хати ніби відбувається шлюб і збивається вінок, за який потім наречений, маючи провину, мусить заплатити, як варіант, червоним вином, що замінює кров. Заходження Сонця (фалічного символу Батька-Неба) до потойбічного світу (лона Матері-Землі) відбувається ввечері (восени), тому пролиття червоної Зорі цілком погоджується з трактуванням закінчення як "вечір".

Ліхтар з гарбуза чи ріпи ще називають головою Джека (зменшувальне від Джон-Іван) або Світильник Джека, Ліхтар Джека. Тобто свято тут може бути тотожним церковному Усікновенню голови Івана Предтечі. У Велесовій Книзі птаха-зоря Матир-Сва несе вогняну голову з Неба на Землю. І запалюють її в печі на свято Комина 1 вересня. А осінь відповідає вечору, тобто ім'я Іван це і є "even".

В Україні на свято також прийнято робити голову з гарбуза. Ножом зрізують маківку так, щоб з неї потім вийшла кришка. Вичищають ложкою середину. Вирізають обличчя: очі, носа, рота. В середині на дні закріплюють свічку і запалюють її, щоб голова світилася. Виходить такий кумедний світильник.

Виходить, що ряджені, які уособлюють потойбічні сили, мають прийти до храму чи капища, де урочисто запалюється священний вогонь на свято, взяти звідти вогник у світильники і розносити їх по селищу, пропонуючи поновити вогонь у хатніх печах за винагороду.

Це не є суто західним звичаєм: згадую своє дитинство кінця 70-х років ХХ століття, ми виготовляли подібні голови із свічками, щоб лякати ввечері запізнілих перехожих біля старої церкви в с. Рубанівське. Причому це робили від визрівання гарбузів у серпні місяці і не приурочували до якоїсь дати календаря.

Подібні дитячі розваги описує етнограф Олекса Воропай: "Коли дозріють гарбузи, то хлопці роблять із гарбуза опудало: зрізують вершок, вичищають середину, прорізують ножом очі, ніс, здоровенного рота. В рот настромлюють паличок і виходить, ніби це опудало вишкірює зуби, а в середину ставлять запалену свічку. Темного осіннього вечора котрийсь хлопчак бере таке опудало і йде туди, де бавляться діти. Підкрадається й виставляє з-за плоту гарбуза з запаленою свічкою. Діти, несподівано побачивши в темряві великі вогняні очі та величезну пащеку з вишкіреними зубами, — лякаються і з криком розбігаються геть." [1, 251-252].

Також в Україні прийнято було робити керамічні світильники із різними отворами у вигляді округлої голови.

Кельтський Самайн.

У кельтів свято називається Савин або частіше Самайн (англ., ірл., гел. Samhain), так само називався місяць листопад. Свято позначало завершення сільськогосподарських робіт: повернення худоби з літніх пасовиськ та завершення збирання врожаю, а також ушановувалися мертві, чиї духи були активними в цей час. Характерні для Савину (Самайна) вогнища та танці навколо них. [див. 7].

Футбол, Гол і Зала полеглих.

Висловимо ще одну версію, що пов'язується з відомою грою в м'яч. Футбольне поле – це трохи видозмінена вже згадувана восьмикутна зірка без бокових трикутників, що нами пояснюється як календар. Ворота розташовані на верхній і нижній "голові". Основне завдання в цій грі – забити "гол" у ворота суперника, які охороняє Воротар (відомий мітологічний персонаж). Сам м'яч нагадує голову або горошину-насіння. Як правило, забивання гола порівнюють із статевими стосунками між чоловіком і жінкою. Однак у шлюбі грають в одні ворота, а в грі кожна з команд намагається "впарити" м'яч у ворота супротивника. [4, 29]. Саме "Вальголл" (давньоскан.

Valhǫll, "Зала полеглих") виводять від *valr* (полеглий, загиблий) + *hǫll* (зала).

Ворота двору символізують вхід до жіночого лона, тобто потойбічного світу. А вогник в голові (замість насіння в гарбузі) – це зародок Сонця, який має потрапити в утробу жінки [4, 29]. Тому на святі ряджені (люди перевдягнені в божеств потойбічного світу) обов'язково до хати-утроби мали занести священний вогник у світильник, ніби запліднити оселю. За прикладом великодніх свят, такий вогонь треба урочисто запалити в храмі і передати людям, щоб ним освячувати оселі і поновлювати вогонь у печі.

Косма і Дем'ян.

В календарі ортодоксальної церкви на 1 листопада стоїть свято чудотворців ковалів (церква вшановує пам'ять святих братів-безсрібників, які були лікарями) Косми (Кузьми) та Даміана (Дем'яна), які за легендою подолали Змія і проорали ним Змієві вали [2, 166]. Вони також символізують човен-місяць: Косма – косми-волосся, голову чи ніс човна і Космос, а Даміян – корму чи зад човна і Демона. Ці двоє святих ще вшановуються 1 липня, це теж початок місяця, але на дев'ятий день від смерті Сонця Ярила, і символізують його похорон у човні-місяці.

Так як Косма і Деміян вважаються ковалями, то дослідниця Галина Лозко вирішала, що вони замінили небесного "ковалю" Сварога і поставила на цю дату ушанування Бога-Отця. [3, 95]. Це хибне приписування функцій Сварогу, якого в "Повісті временних літ" христосівці порівняли з кульгавим ковалем Гефестом (Вулканом), який безумовно символізує потойбічний світ і ближче за своїми ознаками до Велеса.

Назва свята "Велесова ніч" з'явилася порівняно нещодавно – завдяки московському волхву Велеславу Черкасову та гурту "Аркона". У 2007 році гурт назвав свій концерт на Гелловін "Ночь Велесова", а вже у 2009-му вийшов їхній однойменний альбом. Хоча, загалом, усі ночі можна вважати велесовими, особливо ті, що передують великим святам, коли вшановуються Предки, якими опікується Велес.

Зв'язок майських свят з Осінніми Дідами.

Протилежно в календарі проводять поминки на 1 травня (Мая) і починають Зелений тиждень із вшануванням Предків, які приходять "маятися" до світу живих. Вогнища слугують своєрідними маяками, що закликають Предків повернутися до світу живих і відродитися в наступних поколіннях. У цей час зустрічали весняні сходи ярих

культур. Натомість, можна зробити припущення, що на 1-2 листопада зустрічали сходи озимини. Таким чином, ці два свята є маяками – віхами на протилежних кінцях календарного кола.

Етнограф Василь Скуратівський пише, що "у давнину на Кузьму-Дем'яна справляли "осінніх дідів" – вшановували покійників" [6, 140]. У білорусів також спостерігається свято Осінні Дзяди, що припадали на ніч з 31 жовтня на 1 листопада, яка в народі вважається Днем поминання померлих. Це свято було підготовкою до основного дня поминання мертвих, що святкувався 2 листопада.

У литовців вшанування Предків відбувалося 2 листопада на свято Ілгес (Ilges). Після християнізації Литви приблизно в 13 столітті свято стало відомим як Велінес, що є аналогом Дня всіх душ. Частиною справляння обряду була родинна трапеза, в якій обов'язково мусило бути м'ясо. Господар запалював свічку, що тричі передавалася навколо столу. Також на свято відвідували могили.

Поетична драма польського поета Адама Міцкевича "Дзяди" (пол. *Dziady*) публікувалася з 1823 по 1860 роки. Назва драми пов'язана з давнім слов'янським та литовським святом Дзяди – вшануванням пам'яті померлих. Над поемою "Дзяди" Адам Міцкевич працював протягом усього життя, але так і не завершив її.

Багато свят природного циклу є однаковими для багатьох народів, бо маємо спільну мітологічну основу світоглядних вірувань. Ми маємо визначити свій відповідник і святкувати його згідно з рідними звичаями і тим збагачувати нашу самобутню культуру.

Література:

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – Т. 2. – К.: Оберіг, 1991. – 448 с.
2. Легенди та перекази / упор. А.Л. Юаніди. – К.: Наук. Думка, 1985. – 400 с.
3. Лозко Г.С. Коло Свароже: Відродження традицій. – К.: Укр. письменник, 2005. – 222 с.
4. Пашник С.Д. Символіка святилища-обсерваторії на острові Хортиця / Священний острів Хортиця. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 2014. – С. 24-39.
5. Пашник С.Д. Триглав. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7525 (2017). – 20 с.
6. Скуратівський В.Т. Місяцелік: Український народний календар. – К.: Мистецтво, 1993. – 208 с.
7. Хелловін. – <http://uk.wikipedia.org/wiki/Хелловін>.
8. Яценко Б. "Слово о полку Ігоревім" та його доба. – https://svit.in.ua/kny/slovo/slovo_yatsenko.pdf

Миха (Михайло)

8 листопада

Один із шанованих мітологічних образів в Русі-Україні є Михайло або Миха, який пізніше був запозичений юдо-євангельською вірою.

Так Степан Килимник зазначає, "що легенди про св. Михаїла збереглися і дохристиянські, і ранні апокрифічні християнські... За

наших дідів-прапрадітів в Україні було в лісах чимало вовків, які ніччю набігали в села, тягли з кошар ягнята та вівці, інколи нападуть на кошару й передують 8-10 овець, розірвуть одну-дві, поїдять, а на ранок знову втікають у ліс. Єдиним рятунком селяни вважали молитви до Миха-Михайла, який міг наказувати любій дикій тварині й звірі лісові підкорялися йому, слухали його." [2, 201, 202].

У народній традиції, описує Валерій Войтович, Михайло – опікун звірів та захисник мисливців. Ще у стародавні часи він допоміг людині добувати для прожитків їство, мед, хутро, а також приручити дикого собаку, котрий, як казали ще волхви "вивів людину в люди". Миха навчив звірину розуміти людську мову, а вибраних людей розуміти мову звірів і птахів.

Про славного молодця Михайла згадується у стародавній колядці, в якій чарівна королівна-Зоря прибуває до свого молодця, щоб стати жоною:

*Славен, славен молодець Михайло,
Як був славен да й прославився,
Написав листа до королівни.
Вона йому одписує:
"Ой гордуй, не гордуй, коня не мордуй,
Та я до тебе сама прибуду.
Буду йти лісом та з лютим звірем,
Буду йти полем та з буйним вітром,
Буду йти водою та з ютонькою,
А під село прийду – чорною хмарою,
В село войду з дрібним дощиком,
На подвір'я зйду з ясним Сонечком,
А в сінечка войду з ясним Місяцем,
У світилку войду з ясною Зорею,
За столом сяду красною панною
Та допіро буду твоєю жоною".*

В. Войтович. Миха

Миха – покровитель сміливців. Він непримиренний войовник з усякою нечистою силою. Це йому Господь доручив вогненний меч – символ нового Місяця. На початку холодів Миха приїжджає до людей на білому коні – "справжню зиму приводить". На Миху господар гарно припрошував домовика ставив йому кухоль пива, просив не залишати оселю.

У народній поезії Михайл Архангел виступає в ролі перевізника душ:

*Протікає тут ріка, да ріка огнена
Від сходу да і до заходу.*

Від заходу да і до сівера;
По тій річці та по огненій
Їздить Михайло-архангел-світ,
Перевозить він душі, душі праведні.

В одному з апокрифів є цікаве відлуння легенди про походження вогню: то архангел Михаїл запалив його від зіниці Божої, тобто від Всевидючого ока, і приніс на землю; так і вогонь, викрадений Прометеєм, був запалений від сонячної колісниці. [1, 303].

Олександр Гіслоп повідомляє, що "згідно папським легендам, Святий Архангел Михаїл відповідає за ваги "Божої справедливості", і що на двох протилежних чашах зважуються заслуги і провини померлого, і, в залежності від того, в який бік схилиться чаша ваг, людина буде виправдана або засуджена." [4, 149].

Український індолог Степан Наливайко, роз'яснюючи культ іранського Бога Мітри зазначає, що дехто вказує на відбиття образу й функцій Мітри в християнській міфології в образі Георгія Побідоносця. З іншого боку, чимало спільного Мітра виявляє і з образом архистратига Михаїла, котрий є захисником Києва. Цікаво, що в деяких іранських мовах ім'я Мітра має форму Міша, Меша, що спонукає звернути увагу на скорочену чи просторічну форму імені Михаїл, Михайло – Миша, Мишко. Що в свою чергу, засвідчує: імена Мітра, Мехр/Міхр, Михайло, Мишко – споріднені й сходяться до одної основи.

У таджиків Мітра (Міфра, Місра) видозмінилося в Мехр і стало означати "сонце", та "любов", "дружба", "приязнь" (у сучасній мові хінді *мітр* означає "друг". Певно, подібна трансформація сталася і на слов'янському ґрунті, компонент *мир* (іранська трансформація – міхр, мехр, міхір) у деяких слов'янських мовах видозмінився на *мил* і став пов'язуватися з поняттями "милий", "любий", а також "любов", "кохання".

Таким чином, компонент *мир*, у слов'янських мовах споріднений з індоіранським Богам Сонця і Мирного договору Митрою і відбився в слов'янських іменах і назвах. [3, 196, 197].

Нам залишається лише зазначити, що Мітра тотожний слов'янському Богу осіннього Сонця Миру, який також відобразився

в ушануванні святого Дмитра. Але функції Мира і Михи (який, як сонячне божество, їздить на білому коні) поки що залишаються не роз'єднаними. Можливо в тлумаченні імені Михайло (Миха, Міша) нам допоможуть українські слова мішок, міхур, миска, миша. Так як людина створена по образу Божому, то саме чоловічий міхур мав би мати відповідне значення для процесу світотворення і продовження роду. Схематично осінній період відображає нижню частину людини, а разом із тим і нижній світ Богів.

Польський князь Мешко I (Mieszko), якому легендарно приписують хрещення Польщі, мав рідне ім'я і був сповідником слов'янської віри. Аналогічно Володимиру I також приписується хрещення Русі. Обидва пов'язані зі сліпотю. Імовірніше, це образність, бо вони були уособленням осіннього Бога Сонця, яке осліпло, мало зануритися у воду (хрещення) і прозріти. Також польською *mieszkać* "перебувати, жити, гаятися", як і наше мешкати, пов'язано із Сонцем та людьми, які все більше перебувають у помешканні, що уособлює потойбічний світ.

Тому не дивуємося, що на Майдані Незалежності захисник Києва Архангел Михаїл відображається чорним, бо він порядкує темними Богами. Але це не зменшує його духовної сили, бо ми шануємо, як світлу, так і темну сторону Божої сутності. Швидше сама складова імені "міх", "міш" вказує на Місяць. Аналогічно темне (бліде) обличчя має індуський Крішна чи єгипетський Осіріс, що означає перехід Сонця до темряви і перетворення його на Місяць – Князя Темряви.

На 8 число в місячно-сонячному календарі місячна миска чи мішок мав би наполовину наповнитися, фаза має народну назву Півповня. Також зазначимо, що Михайлу навесні 9 травня відповідає свято Миколи Весняного, який швидше замінив рогатого Бога багатства Велеса. Тотожність імен "Микола" і "Михайло" наводить на думку про їхню мітологічну спільність. Це підкреслюється і тим, що Велес і Миха є перевізниками мертвих.

Висунемо ще одну версію і пов'яжемо образ ангела Михайла з українським державним гербом Триглавом. Як відомо, один із його образів, це сокіл чи ангел, що падає до Землі. Тобто Михайло може супроводжувати померлих до нижнього світу, бо він, як сонячне божество, має теж зайти до потойбіччя. Якщо перевернемо Триглав, то ангел вже буде стояти головою догори. Цей образ нам ще може нагадувати терези, якими і вимірюються проступки людини. Тобто

тут Права займає центральне місце, а Ява і Нава відповідають добрим і злим вчинкам.

Література:

1. Войтович В. Українська міфологія. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
2. Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. – Т. V (Осінній цикл). – Вінніпег, Торонто, 1963. – 250 с.
3. Наливайко С. Таємниці розкриває санскрит. – К.: Просвіта, 2000. – 288 с.
4. Хислоп А. Два Вавилона, или папское поклонение, являющееся на самом деле поклонением Нимроду и его жене. – <http://www.herbert-armstrong.org>.

Введення. День полазника

21 листопада

Це свято присвячене Матері-Землі. Після Введення до Благовіщення (25 березня) не можна копати, або зрушувати Землю, бо вона спочиває і на літо сили набирається. [див. 4, 57].

Церковне свято називається Введення в храм Пресвятої Богородиці. Ця подія не відома в Євангеліях і взята в апокрифічних книгах. Ці джерела подають, що батьки Пресвятої Богородиці св. Йоаким і Анна, будучи бездітними, дали обіцянку, що якщо в них народиться дитя, то вони віддадуть її на службу Богові у Єрусалимський храм. Господь Бог вислухав їхні молитви і дав їм доньку. Коли їй виповнилося три роки, батьки привели її до храму і віддали в руки первосвященика Захарії, батька св. Івана Предтечі. Тут Пресвята Богородиця перебувала тривалий час аж до заручин з св. Йосифом. [1].

Як версія, Яким і Анна можуть мати походження від шумеро-аккадської мітології, де Боги Кі – Земля і Ан – Небо, це разом дає Океан, який в деяких грецьких мітосюжетах виступає "генезисом для всіх". Вважається, що походження імені титана Океан етимологічно є незрозумілим, можливо східним. У багатьох космогонічних міфах Світовий Океан як первозданні води є одним із втілень Хаосу або самим Хаосом.

Нам відомо, що Діва Марія уособлює Матір-Землю, яка породжує Сонце-Ісуса. Але сам принцип вирахування свята залишається невизначеним. Єдине, що ми знаємо, від дня народження Марії 8-9 вересня проходить 72 дні до цього дня. Посередині будемо мати свято Болотихи (Матері Сирої Землі) 15 квітня, а протилежне 15 квітня – Рахманський Великдень, що утворить стрілу п'ятикінцевої зірки. Ще варіант – це 40 днів до Нового року 1 січня. Числа є відомими в мітології, але циклічність у подальшому не проглядається.

На Введення широко культивується День полазника. В кожній оселі з нетерпінням вичікують, хто першим в цей день провідає оселю (як на Різдво й Василя). Якщо заходить до хати веселий парубок, або статечний чоловік та ще й з грішми, то це віщує благополуччя – в сім'ї будуть здоровими протягом року й вестимуться гроші. Недоброю ознакою приходить за позичкою.

Нерідко роль полазника виконує господар. Вставши рано вранці, він виходить на подвір'я, обмірявши його широкими кроками вздовж та впоперек, заходить до хати й виголошує побажання:

– Дай, Боже, добрий день, щоб худібонька здорова була і я з тобою, моєю жоною, і діточками!

За народними уявленнями, полазник обов'язково приносить щастя й багатство на увесь рік, здоров'я, щедрість ниви, щасливий шлюб або вдалі пологи, багатий приплід у господарстві. Тому до перших відвідувачів ставилися з побожністю. [3].

Ксенофонт Сосенко пише, що в день свята Воведення народ просить духовенство освятити воду в церкві по богослужбі, а ввечері перед Воведенням святить народ воду у себе в оригінальний спосіб: беруть її в такому місці, де сходяться три води, проливають через полум'я підставляючи миску. І держать відтак цю воду як цілющу на всякі хвороби та від уроків. [4, 46].

Степан Килимник про свято робить наступні висновки: "На Введення вводиться зима та "лазять" полазники. В деяких місцевостях замість Введення кажуть "Видіння" (праведні душі приходять дивитися на своє тіло), в інших Введення називають "полазником" і до цього часу – "День полазника". Ці останні точки піддають думку, який був зміст передхристиянського цього свята: – введення зими; прощання з старим роком, освячення вод, спогадування покійників." [2, 210].

Література:

1. Введення в Храм Пресвятої Діви Марії. – <https://uk.wikipedia.org>.
2. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. – Т. V (Осінній цикл). – Вінніпег, Торонто, 1963. – 250 с.
3. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994.
4. Сосенко К. Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечера / Репр. вид. – К.: Сінто, 1994. – 360 с.

Доля*

24 листопада

За народними уявленнями образ Долі – це неопредметнене явище, яке супроводжує людину в усіх її діях: допомагає чи, навпаки, завдає

прикрощів. Відтак, у тяжкі години люди звертаються по допомогу до власної долі:

*Ой піду я до Дунаю,
Гукну-крикну непомалу –
Обізветься моя доля
На тім боці моря.*

Найперше до своєї долі звертаються дівчата, щоб вона ошчедрила їх щасливим подружнім життям, та жінки, в котрих не склався родинний затишок. На це свято люди йдуть до храму і ставлять свічки за добру Долю.

У цей день дівчата збираються на вечорниці для ворожіння. Останнім дійством ворожіння, якого з особливим нетерпінням чекають хлопці, є "Кликання судженого до каші" або "Закликання Долі до каші". Насипавши в миску заготовлене їство, дівчата виходять на двір і гукають: "Іди, іди, суджений, кашу їсти!" або "Доле, Доле, йди до нас кашу їсти!" – і б'ють по черзі макогоном у ворота.

Хлопці, що сидять у схованці, на кожну накличку подають відповідні звуки. Їм нетерпиться, адже більшість з них цілий день не їсть – щоб Доля послала гарну дружину. Голодують переважно ті парубки, які мають намір невдовзі одружитися.

Коли ж закликання на кашу закінчується, юнаки почергово заходять до хати, запитуючи:

– Добридень, пані-матко, вся чесна громадо і хато! Чи дозволите завітати до оселі й привітати з Долею?

Отримавши дозвіл, хлопець переступає поріг, кладе хліб та іншу їжу і каже:

– Зі святом Долі, з добрим вечором, здоровенькі були. [див. 4].

Елеонора Гаврилюк зазначає: "Еротичний підтекст простежується у ворожіннях молоді на Катерини та Андрія, зокрема, у "засіванні конопель" та ворожінні з кашею. Засівання, що розцінюється у семіотичному просторі традиційних землеробських культур як запліднення лона Матері-Землі, сприймалося у зв'язку з цим як дієвий магичний засіб завороження шлюбу, наслідком якого, звичайно, мало бути "вивільнення" жіночої плідності. Ворожіння з кашею базується на подібних символічних асоціаціях: каша у горщику пов'язувалася із запліднювальним началом (чоловічим сім'ям), вилізання ж на ворота теж було значущим обрядовим моментом обговорюваного дійства, адже ворота уявлялися не тільки кордоном між "своєю" і "чужою" територією, але й знаковим еквівалентом вагіни." [див. 1, 37].

За вечерею молодь веселиться, співає пісень, в яких згадується про Долю. Зразок старої коляди про Долю:

*Закликав Господь у віконько;
– Ой вийди, вийди, господареньку!
Господар вийшов, Богу ся вклонив:
– Щоб мені Господь доленьку дав!
– Обозрися, господареньку,
Чи світить зоря на подвіроньку?
– Вже вийшла та й засвітила,
Всю челядоньку розвеселила.
А за зоренькою доленька йде,
Стала вона ся допитувати:
– Для кого ви столи стелете?
– Ми тут, Доленько, трійцю робили.
Трійцю з вощеньку до Божого домоньку.
Взялася допитувати:
– Яку вам доленьку дати?
– Дай нам, Доленько, всім здоров'янько,
Бо підемо в багаті домоньки,
Понесемо трійцю з вощеньку,
Поставимо на престолоньку.
Трійця буде ся світити,
Ми ся будемо Богу молити.*

(М. Грушевський. Історія української літератури, т. IV-й, стор. 357).
[2, 217].

Після обрядової вечері влаштовують різноманітні ігри та забави. Наприклад, зав'язують хлопцеві очі, а дівчата в різних кутках кімнати подають голос: "Доля тут". Ловець мусить впіймати свою Долю. Повернувшись з вечорниці, дівчата продовжують ворожити вдома. [2, 215].

"Основна думка свята Долі-Катерини, – підсумовує Степан Килимник, – це без найменшого сумніву свято еротичне, причарування кохання, любови, хлопця – долі. Це підтверджують і всі гадання, і самі вечорниці, і традиційна їжа, і кликання долі, і піст хлопців, і своєрідність співів, і вияв тієї високої пошани до долі. І це свято є цілком мітологічне, в якому подано могутній і непереможний образ неблаганної долі, що лише частко-во подібна до римської фортуни." [2, 215].

Доля – це також Богиня, яка пряде долю людині. Свято Долі відзначається 24 листопада. В місячно-сонячному календарі Місяць на цей день починає переходити у серп. На свято Долі відбуваються молодіжні вечорниці, дівчата ворожать на судженого, варять кашу і

закопують у садку (символи кохання) з примовкою: "Закопали горщик каші, ще й кілком прибили, щоб до нас на вулицю парубки ходили". Напевне, Доля є ознакою місячної сутності і має відношення до Мокоші, яка приймає до свого лона кашу-насіння.

В церковному календарі їй відповідає свята Катерина, яка в народних уявленнях вирішує долю людини: "котитися" чи "ринутися" (зануритися, загинути). Це образ жіночої сутності, що вміщує і вмертвляючу, і народжуючу сили. Порівнямо: косар (Смерть з косою), кат, каторга, кіт (киця), окотитися. Катраниця – ім'я однієї з русалок.

Літера "т" може переходити на "с" (лат. *th* - Katharina), що видно в зменшеній формі імені "Кася". У білоруському варіанті – Кацярына (Касіаруна). У цьому випадку можна прочитати "косарина", звідси й косар – той, хто "скошує", умертвляє рослину. Тому Богиня Долі може мати ознаки Смерті з косою, яка визначає долю людини – кому жити, а кому не жити. Місяць, що спадає і набуває форми "коси", символічно підкреслює цю ідею. [див. 3, 51].

В сексуально-символічному контексті жінка-жниця "скошує" чоловічий колос (пруть), забираючи "кашу" до свого кошика, таким чином сама стає "кашерною", тобто заплідненою. Професор Володимир Шухевич про поліжницю (породіллю) пише: "Не вольно їй до часу виводу далше як 35 кроків відходити від хати, аби не занечистила поля, на яке вона, ще некашерна, ступила би." [6, 15].

А в Мексиці вшановують Катріну на День мерців (1-2 листопада). У святковій ході беруть участь люди різного віку цілими родинami. Жінки за допомогою макіяжу створюють образ Катріни, елегантного жіночого скелета, популярного у мексиканській культурі. Дати свят на ушанування Катерини різні, але образ має спільні риси.

(Є)Катерина за іменем і ознаками схожа на Гекату (гр. *Hekate*, дав.-гр. *Εκάτη*). Словник античної мітології визначає її у найдавнішу епоху як богиню Місяця, пізніше богиня чаклунства, володарка всіх страховищ і примар. Її культ перейшов до греків від тракійців. Геката дарує мудрість на народних зборах, щастя на війні, багату здобич на полюванні тощо. Культ Гекати як богині підземного царства зливається з культом Персефони. Як і Артеміду, її вважали володаркою звірів, покровителькою мисливців. У культі Гекати знаходимо риси місячного божества, тому вона іноді ототожнювалась із Селеною. Зображення Гекати були в Атенах біля кожного будинку. Вона поставала високою жінкою з двома смолоскипами в руках, іноді у вигляді трьох жінок, з'єднаних спинами. На фризі Пергамського

вівтаря Геката триголова й шестирука, озброєна смолоскипом, мечем та списом. На думку Клеомеда, потрійне обличчя Гекати означало три форми місячного диска. За Сервієм, це увінчана трояндами лагідноока богиня пологів Люцина, богиня полювання Артеміда і Геката, яка визначає смертним останню годину. [див. 5, 74-75].

Як бачимо, Геката цілком відповідає образу Богині Долі, і за ознаками має перерізати місячним серпом нитку життя людини, бо відповідає за смерть. Але у триєдності з іншими богинями нагадує трьох божественних прях, таких як Норни, Мойри чи Парки.

Підтвердження зв'язку Катерини-Гекати з Мокошею знаходимо в давньоруському повчанні проти язичництва – "Слово об идолах" (повна назва "Слово святого Григорья, изобретено в тольцех о том, како първое погани суще языци кланялися идолом и требы им клали, то и ныне творят", відомо 4 списки з XIV ст. по XVII ст. В повчанні засуджується наступне: "Иже от первенець лаконьская требищная кровь, просашаемая ранами то их епитемья, и тою мажутъ Екатию богыню, сию же девоу творять и Мокошь чтоутъ". Так як це компіляція на працю константинопольського архієпископа Григорія Богослова (IV ст.), то швидше він засуджував давньогрецьких богів, а вже руські христосівці додали відповідник з нашої мітології, тому Богиню Єкатию порівняли з Мокошею.

Література:

1. Гаврилюк Е. Еротичні імплікації рослинної символіки в українській календарній обрядовості // Ритуал. Студії з інтегральної культурології. – Львів, 1999 – С. 32–55.
2. Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. – Т. V (Осінній цикл). – Вінніпег, Торонто, 1963. – 250 с.
3. Пашник С.Д. Руська Православна Віра у питаннях і відповідях. – Запоріжжя: РПК, 7527 (2019). – 72 с.
4. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994.
5. Словник античної мітології / Упоряд. Козовик І.Я., Пономарів О.Д. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2006. – 312с.
6. Шухевич В. Гуцульщина. – Ч.3. – Львів: НТШ, 1902. – 270 с.

Калита (Андрій)*

29-30 листопада

Свято напередодні Андрія (Ондери, Андри, Індри – це Бог різних народів [1, 157]) називається Калита. Іноді Калитою називають безпосередньо свято Андрія 30 листопада [8, 221].

Образ Андрія/Індри в мітології.

Наш Андрій близький за значенням авестичному Андрі, який є демоном і протистоїть добрим Богам Асурам. У Ведах Асурів замінили Деви, тому Індра став Верховним Богом. У слов'янській

мітології відомий Індрик-звір, як Бог підземелля, який прочищає джерела [13, 310].

Ім'я войовничого Індри, який в іранській і ведичній традиціях уособлював чоловічу силу, збереглося у вигляді праслов'янського прикметника *jēdrъ, з якого утворилося слово "ядерний", іменники "ядро", "ядра". [4, 71].

Середній зуб Триглава в нижній частині означається ядром-яйцем, а верхня частина – це перо (Перун). Тобто Індра – це нижній Перун [1, 157]. Про це каже й Велесова Книга: *"Се бо Ондера маємо, який є інший Перунець... І се віну одвержимо до них і речемо, яко вергунець Ондер упаде до нас і зростить віна і злаки ті. І се маємо справді їсти хліби свої."* [1, д.30]. Бог Індра передав зброю Перуну [1, д.6г]. Індра і Перун є антагоністами, як і Перун протиставляється Велесу. Тобто Велес і Індра мають бути близькими. І саме на Триглаві в нижній частині в Ядрі бачимо перевернуту п'ятикінцеву зірку та інші символи Велеса.

На цьому святі відбуваються молодіжні вечорниці, де розігруються давні міти за участю Індри-Андрія: він звільнив ріки, забивши змія Врітру, блискавкою знищив перепони. Те що Індра у слов'ян позначає нижній світ підтверджується його символом – косим (Андріївським) хрестом, який є також символом потойбічного світу і Місяця. [14, 17].

Випікання Калити.

Дівчата випікають Калиту – головний символ цього свята. Кожна дівчина повинна брати участь у готуванні Калити, починаючи від найстаршої і закінчуючи наймолодшою. Тісто мусить бути солодким і міцно запеченим, щоб нелегко було вкусити.

Замішування тіста має обрядове значення підтримання єдності в родинних зв'язках. А виконання цього обряду дівчатами – майбутніми матерями – є тим дійством, яке на духовному рівні об'єднуватиме їх дітей у великий єдиний рід, тобто народ.

Дрова у печі складали навхрест, що символізувало Сонце. Розпалювання дров – то священна обрядова дія, адже вогонь здавна був найкращим другом і помічником людини, без нього не було ні тепла, ні їжі, ні захисту від небажаних гостей. Тому, розводячи вогонь, приказували:

*Гори, гори ясно
спечи нам Калиту красну!
Щоб ми її кусали
та й горя не знали!*

Ворожіння.

З давніх-давен у ніч на Калиту дівчата ворожать. Глибоко в душі дівчата вірять, що ця ніч допоможе їм пізнати свою долю – дізнатися, чи вийдуть заміж, а чи доведеться знову дівувати цілий рік.

*Калита, Калита,
На тебе надіємось
Хочемо долю свою знати
Просимо тебе допомагати!*

Для ворожіння під Андрія дівчата "сіють" льон чи коноплі й приговорюють:

*Андрію, Андрію,
на тобі коноплі сію,
дай мені, Боже, знати,
з ким буду шлюб брати! [див. 5, 305].*

Або:

*Сонце до заходу, а конопельки до сходу.
Калитою радію, конопельки сію.
Пеленою волочу, бо заміж вийти хочу.
Дай, Доле, знати, з ким життя буду мати. [див. 12, 200].*

Ворожать, як хто вміє: на люстерко, кидають чобіток, слухають під вікном, ллють віск зі свічок на воду і дивляться на фігури. Ще й так ворожать: беруть два сірника чи дві воскові свічки, запалюють їх, і якщо вони прихилияться одна до одної, то це ознака щасливої долі.

Вечорниці та гра "Калита".

Одна з обов'язкових умов проведення свята – жартівливий "напад" на хату хлопців. Або, як пише Степан Килимник, хлопці просяться весільною піснею у пань-матки та всього чесного товариства:

*Впустіть нас, впустіть,
Або нам відчиніть,
Про нас славонька йде,
Мороз зверху нас б'є...
Ми люди з дороги,
Та болять нас ноги,
Ми люди подорожні,
Животи в нас порожні!..*

Дівчата відспівують:

*Відчини, неню, ворота,
Поглянь, яка то голота...
Сховай мене, моя нене, в коморі,
Це гукнули бояри надворі...*

В. Войтович. Калета

Після початкових жартів, отаман хлопців звертається: "Пань-матко й усе чесне товариство, час Калиту чіпляти, час у небо заглядати!" Усі хлопці в один голос: "Господині наші милі, час Калиту чіпляти до шиї". З ванькира пань-матка гукає: "Бог благословить!" Усі хлопці наперебій біжать до стола й видирають у дівчат Калиту. Калита в руках хлопців. Усі встають. [див. 8, 228-229].

Хлопці прив'язують червоною стрічкою Калиту до сволюку так високо, щоб тільки підстрибнувши можна було її дістатися, а другий кінець стрічки протягують через сволок, щоб Калиту можна було підсмикувати вгору. Інший варіант, коли Калиту підвішують на палицю і підсмикують як вудилом. Це урочисте дійство супроводжується словами:

*У небо, наша Калита, у небо,
А ти, сонечко, підіймись
Та нас подивись.
Ми Калиту чіпляємо.
На місяць поглядаємо,
Свою долю закликаємо. [8, 230].*

Кусання Калити.

Хлопці готують горнятко з сажею, квач, обирають Калитинського – веселого, жартівливого парубка, який відповідатиме за обряд кусання Калити і є її охоронцем разом із дівчатами-дружками, бо він відіграє роль батька нареченої.

Паном Коцюбинським, що відіграє роль нареченого, може бути кожний учасник гри чоловічої статі. Спочатку він виконує танець навколо косого хреста, складеного коцюбою і рогачем, а всі присутні намагаються його розсмішити. Засміявся чи наступив у танку на рогач або коцюбу, не зміг вкусити Калити – отримай сажею по писку! Звичайно, дівчата перші над ними сміються й підколюють дотепними примовками й жартами.

Взагалі дії свята відтворюють шлюбний обряд, де Андрій (Коцюбинський), як і сама коцюба-кінь (кося), ототожнюється з фалічним символом, і він має подолати перепони до жіночого лона, що уособлюється у вигляді Калити. Та, своєю чергою може символізувати огорожу двору (селища). Тому у весільному обряді намагалися збити ворота (символ цнотливості) і проникнути у двір, що якраз і обіграється при надкушуванні Калити. [11, 28-29].

Дослідниця Елеонора Гаврилюк підкреслює: "...очевидно, що корж – це ніщо інше, як символ дівчини, ба навіть, жіночого лона. На це вказує і форма коржа, і його оздоблення червоними ягодами, і підвішування на червоній стрічці (див. весільну символіку калини і

взагалі символіку червоного кольору як одну з маніфестацій цноти молодої), і оздоблення коржа маковим насінням (з огляду на асоціацію насіння з чоловічим сім'ям, це могло б натякати на запліднене жіноче лоно). Окрім того, як відомо, за міфологічною таксономією поїдання і статеві злука – явища одного порядку." [3, 37].

Огорожа двору – це також роги Велеса, які одночасно символізують Місяць. Ксенофонт Сосенко зазначав, що "надкусувана калета се символ меншіючого місяця". Також він писав, що вавилоняни мають аналогічний культ, де сонце Шамаш, як батько, мав наречену "kallatu" (слово значить: наречена, невістка), на ім'я Аја, що була жіночою постаттю Місяця. І підсумовує, "що кушання калети як нареченої, ще й до того з солодким медом, що саме при забаві все пригадується учасникам, дуже годиться з прочими містеріями на св. Андрея, які відносяться по більшій частині до женихань і будучої долі, про яку мріє молодіж." [15, 55,56].

Цікаво, що пан Калитинський може бути тотожний вавилонському *kalu* – 'духівник' і *ka-lu-ti*, що значить 'духовенство' [див. 15, 87]. Тоді охоронець Калити є не просто батьком, а й духівником, якого за звичаєм називають отцем, батюшкою.

Степан Килимник наголошує: "Не менш цікаво в ритуалі "Калити" – це вінки з колосся. Вінок, покладений на голову переможця "Андрія", визначає сили Бога чистого кохання – долі, – приєднання цього хлопця до цих сил неба, запорука врожаю, добробуту, чистоти, любови та щасливого шлюбу." [8, 246]. Тобто віншування колоссям символізує викид насіння чоловічим прутнем під час шлюбних стосунків.

Оскільки жіноче лоно ототожнюється з потойбіччям, то в царстві мертвих, за віруванням, є характерна заборона сміятися [9, 34]. За церковною традицією (як східною, так і західною) дата свята є кончиною апостола Андрія [10, 48]. Тобто його заходження в потойбічний світ є смертю, а це в порівнянні є обов'язковим завершенням статевих актів.

Найкраще духовний зміст свята Калити розкривається в народній пісні "Їхав Молодець Хоробрий Стрілець" з явним натяком на шлюбні дії:

Їхав Молодець, Хоробрий Стрілець, дай Боже!

Коня поганяв, Калету шукав, дай Боже!

Зійди, Калето, зійди Круглая, дай Боже!

Калета зійшла, щастя принесла, дай Боже!

Печем Калету, ой, Дірявую, дай Боже!

Калето, пахти, Дівчино, цвіти, дай Боже!
Калета пахтить, Козака манить, дай Боже!
Високо скавав, Калету кусав, дай Боже!
Калету зловив, дірку прокусив, дай Боже!
Калету ламав, крихти розкидав, дай Боже!
Ой, ті крихтоньки, сяють Зіроньки, дай Боже!
Сяють Зіроньки, малі дітоньки, дай Боже!
Диво-Калета світ ізродила, дай Боже!
Ой, Ти Калето, ой, Медовая, дай Боже!
Хто Тебе місив, хто Тебе змастив, дай Боже!
Хто Воду носив, хто Тебе смішив, дай Боже!
Мене місила Красна Дівчина, дай Боже!
Красна Дівчина, як та Калина, дай Боже!
Калето, місись, Житечко, зродись, дай Боже!
Калето, котись, звірино, родись, дай Боже!
Їли Калету, їли Медову, дай Боже!
Кругла Калета світ звеселяла, дай Боже! [6]

Але не довго хлопці витримують таке знущання. Наймолодший Коцюбинський врешті-решт хапає обома руками Калиту і втікає геть. Втім, ця Калита знов опиняється на святковому столі і дістається всім учасникам дійства. Та не всім просто так: хлопці, як основні "винуватці" втрати Калити, мусять викупити свою долю, дівчата ж, як вправні господині отримують свою частку без викупу.

Закінчується свято сонцесяйної Калити доброю вечерею, досвітніми посиденьками і веселими іграми й танцями. Буває, що саме на цих досвітках дівчина зустрічає свого судженого, на якого гадала вночі. Але, як би там не було, це свято запам'ятовується надовго! [2, 128].

От поволі затихають наші вечорниці.
Не забудьте ви дороги до нашої світлиці.
Хай любов і щире слово Душу гріє ту,
Що вечорниці пам'ятає в ніч на Калиту. [7, 5].

Література:

1. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7523 (2015). – 192 с.
2. Войтович В. Сокіл-Рід. – Рівне: Оріяна, 1997. – 322 с.
3. Гаврилюк Е. Еротичні імплікації рослинної символіки в українській календарній обрядовості // Ритуал. Студії з інтегральної культурології. – Львів, 1999 – С.32–55.
4. Гейштор А. Слов'янська міфологія / Пер. з польськ. – К.: ТОВ «Видавництво "Кліо"», 2015. – 416 с.
5. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. моногр. Видання друге. - К.: АТ "Обереги", 1994. - 424 с.
6. Їхав Молодець Хоробрий Стрілець. Українська народна пісня. – <http://www.pisni.org.ua>.
7. Калита / упор. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7523 (2015). – 16 с.

8. Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. – Т. V (Осінній цикл). – Вінніпег, Торонто, 1963. – 250 с.
9. Курочкін О. Маски тварин у поховальних іграх // Родовід. – № 4. – 1992. – С. 32-38.
10. Никифор архимандрит. Иллюстрированная полная популярная Библийская энциклопедия. – Москва, 1990 (Репринт 1891). – 902 с.
11. Пашник С.Д. Символіка святилища-обсерваторії на острові Хортиця // Священний острів Хортиця. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7523 (2015). – С. 24-39.
12. Пістун Т.В. Рідні свята в Колі Сварожому: сценарії виховних заходів. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 224 с.
13. Серяков М. Рождение вселенной. Голубиная книга. – М.: Яуза, Эксмо, 2005. – 576 с.
14. Словник рідновіра / Уклад С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7517 (2009). – 48 с.
15. Сосенко К. Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечера / Репр. вид. – К.: Сінто, 1994. – 360 с.

Ніч Сварожа

Наум*

1 грудня

Ведична легенда про перемогу Індри над Змієм Врітрою цілком могла сформуватися на теренах Запорозжя. На користь цього свідчать перекази та образи стародавніх героїв, що збереглися на острові Хортиця та в її околицях – від Лисої Гори (с. Лисогорка) до Дніпрових Порогів. [2, 121-123].

Згідно з мітом, Індра зробив із черепа Врітри собі чашу, а тіло розітнув навпіл: одна його частина, створена з соми, була піднесена на небеса й стала Місяцем – тому Місяць має другу назву Сома. Інша ж, демонічна, нечиста, стала невід'ємною часткою всіх живих істот – їхнім животом, шлунком. [1, 157].

Опісля перемоги Андрюю (Індрюю) над змієм Воротарем (Врітрою) та подолання Врат Калити (символічної перепони до жіночого лона-двору), Старий Змій мусить померти, а натомість відроджується Новий. Саме цим Новим виступає На-ум.

У словниках це ім'я подається як давньожидівське Nachūm – "той, хто втішає, розраджує, розрадник" [3, 81]. Можливо, у певному значенні Змій і є тим розрадником. Однак для нас важливо, що На(ш)ум постає Новим Змієм, який знаменує початок зими, а водночас і початок навчального року у давнину.

Відомо, що Змій, крім охоронної функції – обвиваючись навколо вмістилища земних скарбів (кромлехів довкола могил, огорож дворів) й символічно уподібнюючись рогам Велеса, – мав ще й значення мудрості. Підтвердженням того, що це свято справді пов'язане зі Змієм, є протилежне свято Шума (Ата-Шума у хетів), якого етнографи також ототожнюють зі Змієм, але вже Старим (див. 1 червня).

Василь Скуратівський зазначає, що у давнину навчальний процес розпочинався взимку – 1 грудня. Це була найзручніша пора, коли сільські діти могли здобувати освіту. В цей день батьки приводили дітей до школи саме на свято Наума, кажучи: "Пророк Наум наведе на ум".

Хоча згодом терміни навчання змінилися, але у ремісничих цехах і при братствах продовжували давню традицію: майстри набирали учнів саме на свято Наума. На його честь влаштовували цікаві обрядові дійства, професійні посвяти тощо. [див. 4, 221-222].

За місячно-сонячним календарем 1 грудня припадало на молодик. Він, подібно до човна (колиски, труни чи воза для молодих), обсипався зерном і грошима і "рушав у далеку дорогу". У деяких народів саме цього дня відзначали Новий рік. [див. 5, 151]. Можливо, цей час і став символом появи Нового Змія, якого після смерті відродила Дана. [6, 145]. Через рік Андра-Індра знову має вбити Змія, і відбудеться оновлення світу.

Література:

1. Наливайко С.І. Таємниці розкриває санскрит. – К.: Вид. центр "Просвіта", 2000. – 288 с.
2. Пашник С.Д. Духовне значення Хортиці // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Основи теорії військової справи та бойових мистецтв", м. Запоріжжя, 20 квітня 2007 р. – Запоріжжя, 2007. – 112-128.
3. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. – К.: Наук. думка, 1996. – 336 с.
4. Скуратівський В.Т. Вінець. – К.: УСГА, 1994. – 240 с.
5. Скуратівський В.Т. Місяцелік: Український народний календар. – К.: Мистецтво, 1993. – 208 с.
6. Шилов Ю.А. Пути Ариев: Роман, документи, хроніка. – К.: Полиграфкнига, 1996. – 426.

Варвара*

4 грудня

У день Варвари традиційно готували пироги, тобто вареники – символ Місяця. За народним повір'ям, цього дня не можна було прати, білити чи місити глину – лише вишивати й прясти. Вважається, що Варвара навчила людей вишивати. У сербів побутувало гадання на Варвару за кашею ("варицею"): якщо під час варіння страва здималася – це віщувало добрий урожай, якщо ж тріскалася – поганий рік або навіть смерть когось із роду.

Народна приказка каже: "Свята Варвара ночі увірвала, дня доточила". Докія Гуменна припускала, що цей вислів свідчить про її владу над космічними силами – адже лише могутнє божество могло скоротити ніч і подовжити день. Образ Варвари постає величним, майже всесвітнім. Це підтверджує й народна лірницька пісня:

Зійшла зоря посеред моря,

То не зоря, лише свята Варвара... [див. 4, 264].

Отже, Варвара уособлює Зорю. Після заходу Сонця вона своїм світлом подовжує день. У замовляннях часто згадуються три зорі – рання, вечірня і полунощна (або полуденна). Найсильнішою серед них вважається рання. Три зориці-сестриці – символічні постаті, що позначають сакральні відрізки часу. У замовляннях їх навіть називають поіменно:

Ви, зорі-зориці, Божі помічниці,

одна Захариха, друга Варвара, третя Марина...

У слов'янській міфології Зоря – це красна панна, що вранці відмикає небесні ворота золотими ключами і випускає Сонце, яке женеться слідом за нею. Або розповідається, що появі на небі Дажбогу передуює Ранкова Зоря, яка виводить на небосхил його білих коней; друга сестра – Вечірня Зоря – заводить коней назад до стайні, після того, як Дажбог закінчив свій об'їзд.

Людмила Іваннікова зазначає, що в пізніших колядках образ зорі і дівчини тісно переплітаються, замінюють один одного і загалом сприймаються як єдине ціле. Колядки, які з божественних гімнів перетворилися на величальні пісні, відображають перехід думки від мітологічного образу до символу – коли вже не зорю порівнювали з дівчиною, а навпаки – дівчину із зорею. [див. 5, 110].

Крилата Матир-Сва у кількох місцях Велесової Книги також ототожнюється з Красною Зорею:

*Тут Зоря Красна іде до нас, як жона благая,
і молока дає нам у силу нашу і кріпость двожили.
Бо ти, Зориня, Сонцю вістяща. [...]
І так рече Сонцю, що віз з волами есть там
і жде його на Молочній Стезі.
Як тільки Зоря проллється в степи,
покличе Мати, аби воно поспішило. (ВК, 7ж) [1].*

Ця "Красна Птиця" уособлює як вранішню, так і вечірню зорю, тому вона є провісницею і перемоги, і загибелі. Ім'я Варвара (Барбара) може співвідноситися зі словом 'боротьба' (бол. *борба*, бос., хар. *borba*). В англійській *war* – "війна". Кохання і війна (боротьба) – характерна ознака Зорі, що у весільному обряді є поняттями тотожними.

Можливо, одним із образів Матир-Сви є вечірня птаха – сова. У весільній пісні саме так названо молоду, яку привели в дім нареченого:

*Прилетіла сова,
Сіла на покуті
У червоних чобітках.
Не кишайте, не полохайте,
Нехай собі привикає,
Хліба-солі поїдає
Та додому не тікає...*

Доречним буде запропонувати пояснення назви міста Варшава. Згідно з поширеною етимологією, *Warszewa* чи *Warszowa*, означає "належить Варшу" чи походить від імен рибалки Варса і його дружини Сави. Проте латинська форма *Varsovia* дозволяє припустити

інше тлумачення: Вар – вечірня зоря, а Сова – її земне відображення, птах ночі. Це співзвучно зі святом Сави, яке іде слідом за Варварою, і символічно – адже старе місто Варшава розташоване на захід від Вісли, тобто в напрямку заходу Сонця.

Докія Гуменна писала, що на свято Варвари обов'язково варили кашу – обрядову страву, що супроводжує всі найважливіші події людського життя. За давнім повір'ям, ще задовго до того, як дитина вродиться, свята Варвара на тому світі годує її кашею. Як уже вродиться, баби й молодиці приносять на хрестини кашу. Підносять цю кашу тричі до стелі і промовляють заклинання:

Як у полі туман, так хай буде немовляті щастя й талан.

У весільному обряді молоді не доторкаються ні до чого, що наставлено на столі, а ритуально їдять кашу. Умерла людина – відпровождають її на той світ, то при цьому мусить бути коливо (також каша). Каша це найстародавніша варена страва із зерна, вона з тих часів, як люди ще не навчилися розмелювати зерно, а варили його цілим, як є. [див. 4, 162, 264].

Варіння каші, за своєю суттю, може символізувати поєднання чоловічого й жіночого начал – статевий акт. Це відображено в ритуалі *пересвар* під час сватання, коли представники молодого вриваються на подвір'я нареченої. Саме подвір'я символізує жіноче лоно, а зоря може позначати жіночі геніталії:

По той бік гора, по сей бік друга,

Поміж крутими горами – ясная зоря... [5, 110].

В ісландській "Молодшій Едді" ("Ведіння Гюльви") згадується Вар (від давньоісл. *varar* – "обітниця", можливо, первісно – "кохана") – Богиня заступниця шлюбних обітниць:

*Дев'ята – Вар, підслуховує клятви і обітниці,
якими обмінюються наодинці чоловіки і жінки.*

Тому ці обітниці називаються її ім'ям.

А у "Пісні про Трюма" ("Старша Едда") нетерплячий наречений вимагає:

Хай Вар десниця

Союз благословить. [6].

Степан Наливайко наводить ще одну паралель: у хінді слово "*вара*" (вар, бар) означає "коханий", "чоловік", "жених", "сватальник". А санскритське парне словосполучення "вара-канья" – "жених і наречена", "молоді". [див. 7, 269]. Це співзвучно українським словам "*воркувати*", "*воркотати*" (ніжно розмовляти, як голуби) або "*бурчати*", або ж "*ворогувати*" [див. 2, 158], що ще раз підкреслює подвійність значення цього слова як поєднання кохання й боротьби.

Тема боротьби перегукується з ведичним мітом про битву Індри (Андрія) зі змієм Врітрою (Воротарем). Цей сюжет відображений в кількох українських святах і легко розпізнається в весільній обрядовості. Індра розколює вмістилище Валу і випускає Води, після чого народжується Сур'я-Сонце – це дійство також позначає народження дитини. Разом з тим проливається червона кров, що є кольором Зорі.

Валерій Войтович зазначає, що камінь Алатир є метафорою ясного весняного Сонця. На ньому любить сидіти красна діва Зоря, котра зашиває рани криваві, тобто щоранку просвітляє небо своєю пеленою. [див. 3, 8].

Для свята Варвари характерне не народження, а вечірнє запліднення, акт творення життя. В цих двох діях можемо знайти послідовність: після запліднення (оплата насінням) йде відплата дитиною з "утроби", тобто зранку.

Іноді так легко спотворити значення імені, а потім сторіччями вбивати народу негативний його зміст. Дотепер у словниках тлумачать Варвара з грецької "чужоземець". А треба було хоч трохи подумати: чому у багатьох народів досі популярне це жіноче ім'я. Невже батьки хотіли підкреслити, що їхня донька "чужоземка" чи "неосвічена, жорстока, груба, безкультурна людина" – саме так пояснюють значення слова "варвар". Очевидно, ні. Популярність цього імені в багатьох народів свідчить про його первісно сакральне, світле значення.

Вечірня зоря Варвара символізує заходження і смерть Сонця – завершення його щоденного шляху. Свято 4 грудня знаменує кінець "вечірнього крила" Птиці-Зорі. Разом із зникненням Сонця за обрієм ніби "падає" небесне склепіння чи перевертається світ – звідси таке негативне бачення. І тому цей момент сприймався як тривожний або небезпечний. Та в той самий час захід Сонця, тобто його занурення у Води є символом кохання (боротьба між чоловіком і жінкою), поєднання Вогню і Води – *вар*, що породжує нове життя. Тому в усіх народів Богиню-Зорю під різними іменами вшановували як життєдайну силу. [див. 8, 61].

Свято Варвари посідає важливе місце в ланцюгу космічних перетворень і у взаєминах між чоловіком і жінкою. Схематично ці взаємодії відображені на подвійних святилищах-обсерваторіях доби бронзи, які позначені чоловічим і жіночим дворами. Подібні святилища, а також аналогічні подвійні побутові знаряддя, були представлені на всьому просторі, де живе людина. [див. 9].

Література:

1. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7522 (2014). – 192 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. – 1440 с.
3. Войотович В. Українська міфологія. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
4. Гуменна Д. Минуле пливе в прийдешнє. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1978. – 384 с.
5. Іваннікова Л. Зоря // Українські символи. – К.: Ред. час. "Народознавство", 1994. – С.110-114.
6. Мировое дерево иггдрасиль. Сага о Вельсунгах. – М.: Эксмо, 2002. – 432 с.
7. Наливайко С.І. Таємниці розкриває санскрит. – К.: Вид. центр "Просвіта", 2000. – 288 с.
8. Пашник С. Д. Іменослов. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7522 (2014). – 68 с.
9. Пашник С.Д. Символіка святилища-обсерваторії на о.Хортиця та спроба її інтерпретації. - <http://www.svit.in.ua/stat/st51.htm>.

Сава*

5 грудня

Василь Скуратівський зазначає, що Сава – це свято пошлюблених. У родинях, де були чоловіки з таким ім'ям, справляли жартівливий обряд "похорону Савки". Збиралися переважно родичі й сусіди, щоб ушанувати іменинника: "Як був Сава, казали з цього приводу, – то не їв сала, а їв паляниці, щоб любили молодиці". Винуватця події садовили на ослін і гутали, приспівуючи:

*Савка вмер, бо слабий був,
Жінку бив, бо дурний був.
Ой вип'ємо по чарочці,
Заспіваємо по Савочці.*

Обрядодія "похорону Савки" супроводжувалася цікавими, переважно жартівливими піснями. Василь Скуратівський зауважує, що містерія "похорону" цього загадкового персонажу поки що не досліджена. [див. 6, 652].

Леся Українка в свої фольклорні записи вносить пісню-гру "Савка":

*"Клем-бом-клем! Савка вмер.
Прийшов піп – Савка втік.
Прийшла попадя – Савки нема.*

Часом се так собі співають, без гри. А часом одно з дітей удає "Савку" і лягає долі, як мертве, друге – "попа", третє – "попадю", і тоді так грають, як співають, що приходить "піп", а "Савка" втікає і ховається. "Піп" з "попадею" шукають "Савку", і котре знайде, то само стає за "Савку". Решта дітей з гурту не грає, тільки приспівує." [3, 106].

Причина нерозуміння символіки "смерті Савки" полягає в тому, що дослідники зазвичай не пов'язують обряд із його сороміцьким, еротичним підтекстом. Якщо розглядати попереднє свято Варвари (Сови), як безпосередньо статевий акт, то "вмирання Сави" логічно

вказує на завершення чоловічої дії, адже Сава уособлює чоловічий орган. У божественній символіці Зоря заводить "коня" у стайні на ніч, а вранці знову виводить. "Коня" у стайнях зображено на Триглаві (Тризубі), де середній зуб – булава-кінь розташований між двозубом-стайнями.

Вшанування Сави відбувається напередодні свята Велеса (Миколи). Образ святого Миколи в червоному вбранні з мішком і білою бородою – це символ чоловічого прутня. Білу "шапку" має і великодній калач, обсипаний зерном, біля якого кладуть крашанки – також образ родючості. Останні колоски на полі залишають Велесу "на бороду", а Дідух-сніп, що ставиться на Бабу-солому, має очевидний фалічний образ.

Одне з імен Бога Отця в Біблії – Саваот [1, 847], зображуваного як сивого старця на небесах. Руським Богом Неба, тобто Отцем Небесним, є Сварог:

*І так маємо зріти Степи Райські на Сварзі,
яка синя є, і та синь іде од Бога Сварога. (ВК, 26) [2].*

Отже, можемо говорити про тотожність Сварога і Саваота. Треба додати, що Сварог є Богом шлюбу, а "сват" – це людина, яка за дорученням того, хто хоче одружитися, або його рідних сватає обрану особу. Також це староста на весільному обряді, батьків або родичів одного з подружжів називають сватами.

Лев Силенко у "Мага Вірі" визначає ім'я Саваота, посилаючись на Джана А. Алегро, як створене з сумеріанського слова "Сіпа-ад" ("сіпа" – розтягнений ріг, пеніс), що значить "пеніс приступу", "зливи". Далі в "Мага Вірі" пишеться, що люди, які щонеділі співають "Свят, свят, свят Господь Бог Саваот" довідавшись про історію значення слова "Саваот", можуть оправдано огірчитися. Джан А. Алегро, довівши, що слово "Саваот" означає "пеніс", нікого не огірчує. Усі частини тіла людського гарні. Людина – найгарніше в світі створіння. [див. 5, 184-185].

У ведичній міфології Індра відриває у свого батька-бика фалос, який стає його зброєю – булавою-ваджрою. Ця битва Індри зі Змієм Врітрою відбувається за кілька днів перед святом Сави (див. Калита).

Степан Наливайко у книзі "Таємниці розкриває санскрит", звертає увагу, що покровитель і захисник худоби у сербів святий Сава увібрав чимало рис "скотьего бога", тобто Велеса. А ім'я "Сава" перегукується з індійським Шівою, який може мати і форму Сіва. [див. 4, 242]. Це ім'я споріднене зі словом "сивий", що пов'язане з образом сивого діда Миколи (Мороза). Роги Велеса можуть

позначати "сивий Місяць", який іноді ототожнюється з чоловічим прутнем або небесним плугом.

Свято Миколи-Велеса за стародавнім шестиденним календарем припадало на суботу (сobotку), що співзвучно з іменем Саваот. Також воно може бути споріднене з ранньохетським сонячним Богом Сіватом [див. 8, 301].

Фалічний культ – це не вшанування "соромного", а природне возвеличення сили творення. Давні стели, що символізували чоловіче начало, ставили на могилах, а сім'я сприймалося як Божий дар, адже Отець Небесний Сварог поєднуючись із Матір'ю Землею Рожаницею, дарує нове життя. Особливо реалістичні фалічні стели скіфського Бога неба Папая. Природні відображення символів продовження роду є притаманними для усієї обрядовості протягом року.

Фалічні стели, які означали Батька-Неба, раніше стояли на кожній могилі. Адже Сварог мав поєднатися у шлюбі з Матір'ю-Землею і тим самим відродити земне життя померлої людини. Такий звичай у нас зберігся до сьогодення, тільки замість стели ми часто ставимо хрест, який має аналогічне значення, що й скульптурний образ Бога.

Кілька курганів на території України називаються Савур-Могила, яке тотожне з більш повним ім'ям Сави – Савл (Савелій, Савло). Один із скіфських царів, за Геродотом, мав ім'я Савлій. Юрій Шилов у книзі "Джерела" наводить легенду про Городище, що розташоване між селами Юльївка і Григорівка Запорізького району:

За переказами, в незапам'ятні часи тут стояла буцімто велика фортеця і жили в ній наші люди, дніпряни. Одного разу підійшло до Городища чуже військо: чи то турецьке, чи то татарське, чи, може, ще яке інше. Почалася облога: без води, при недостатній кількості воїнів. Виручив Савура, себто Сава; так звали у фортеці старого-престарого немічного, але дуже мудрого діда. Він показав, де колодязь копати, а на загарбників таку ману наслав, що покотилося все вороже військо в Кінську, мов його мітлою, хто змив. Та й топилося там к лихій годині!... Але вся сила дідова на ворогів пішла, помер. Поховали мудрого Савуру з великими почесностями на горі, відтоді та гора його іменем зветься. [див. 7].

На відкритих пагорбах, які часто називають Лисими Горами, дуже зручно спостерігати за Сонцем, яке може виступати фалічним символом батька Неба. Литовською (латиською) Сонце буде Saule.

Сюжет балтійського міфу про Совія (литов. Sovijus) відомий по вставці 1261, зробленої західноруським переписувачем до руського перекладу "Хроніки" Івана Малали. Згідно з міфом, Совій був

натхненником стародавньої балтійської традиції спалення померлих. Його іншою метою також був супровід мертвих душ у підземний світ. (див. Вікіпедію).

Степан Наливайко зазначає, що індійське плем'я сувіри, яке мешкало на півдні України й має надзвичайно багато спільного зі слов'янами-сіверами, також має свого легендарного предка – царя Сувіра. [див. 4].

Отже, вшанування Сави, як образу Батька-Неба або його фалічного сонячного символу – природна частина українського світогляду, що втілює ідею продовжені роду.

Література:

1. Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового заповіту. – Druckhaus Gummersbach West-Germany, 1988.
2. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7518 (2010). – 160 с.
3. Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. – К. : Наукова думка, 1977 р., т. 9.
4. Наливайко С.І. Таємниці розкриває санскрит. – К.: Вид. центр "Просвіта", 2000. – 288 с.
5. Силенко Л. Мага Віра. – РУНВіра, 1979. – 1428 с.
6. Скуратівський В.Т. Русалії. – К.: Довіра, 1996. – 734 с.
7. Шилов Ю.О. Джерела витоків етнокультури ХІХ тис. до н.е. – ІІ тис. н.е. – К.: Аратта, 2002. – 272 с.
8. Щокін Г.В. Людство і віра: Всесвітня історія народів і релігій: Енцикл.-довід, вид. – К: МАУП, 2005 – Т. ІІ. – 640 с.

Велес (Мороз, Микола)*

6 грудня

В народній та церковній традиції 6 грудня поминають Миколу Зимового. Образ святого Миколая відповідає давньому Богові Велесу та його зимовому втіленню – Діду Морозу. Він постає у червоному вбранні, з білою бородою й мішком дарунків, мандруючи від оселі до оселі.

Велеса-Мороза можна порівнювати з червоним римським Марсом (лат. Mars), який первісно був Богом родючості, рослинності та дикої природи, а згодом ототожнений з грецьким Аресом – Богом війни. [див. 6, 172]. Якщо у слов'ян був поділ року між Перуном і Велесом, за лінією вересень-березень, то в римлян Марс і його вавилонський відповідник Мардук (від імен яких походить місяць "март") стали правити цілий рік, перероджуючись у березні місяці. Назви місяців березень і вересень тотожні Велесу, а також рослинам березі і вересу, що пов'язуються з цими місяцями.

Дід Мороз відповідає Богу осінньо-зимового Сонця-діда, який має ім'я Мир чи Миробог. Це відображено в іменах Мирослав чи Морослав, де суфікс *-лав* може випадати.

За церковною легендою, святий Миколай був єпископом міста Мира. Може це збіг, а може навмисно "святотому" підібрали відповідне місце перебування, що відповідає імені Сонця холодного періоду року.

Таким чином, старий Бог осінньо-зимового Сонця Мир-Мороз виступає дарувальником і прощається з людьми, провіщаючи народження Нового Сонця Коляди. Подібно до сучасного Діда Мороза, який приводить із собою "Новий рік" – малого Мороза. Це символізує завершення старого циклу й народження нового.

Ще одна подія зі "святим" Миколою, яка за переказом трапилася на Нікейському соборі 325 р. – бійка з єпископом Арієм. Про обох персонажів нічого не збереглося в давній історії, зате пізніше утворилися легенди, які збігаються з відомими мітологічними подіями.

Так ось, місто Нікея, де відбулася подія, походить від імені Ніки – крилатої богині перемоги, уособлення звитяги, тобто Зорі, яка сповіщає перехід між світами, відповідно там же й битва між Богами за Сонце. Якщо ми вже визначили, що Микола тотожний Велесу, то Арій має бути тотожний Перуну. Геродот називає скитського Бога війни Арея, що відповідає грецькому Аресу [див. 3, IV,62]. В даному випадку, з настанням темної пори і холоду, Микола має перемогти Арія.

Як зазначає Скуратівський, три послідовних свята – Варвари, Сави та Миколи – в народі називали "миколаївськими". Вважалося, що з Миколою остаточно приходить Зима: "Хвали зиму після Миколи". [див. 5, 224].

Ім'я Микола (Никола) можна вважати загальним на індоєвропейському просторі. Так, наприклад, "Велика хроніка про Польщу, Русь і їхніх сусідів" XI–XIII ст. згадує легендарного короля слов'ян Микла. [див. 1, 65].

За дослідженнями Степана Наливайка, у мові хінді слово *куль* (від санскр. *кула*) означає "рід", "гурт", "плем'я", "оселя". Йому відповідають іранське *хіль/хель* та слов'янське *сіль/село*. Це споріднені поняття, що позначають громаду або спільноту. [див. 4, 62-64]. Отже, Микола-Велес виступає опікуном народу, покровителем простолюду та родини.

Можна також простежити інше тлумачення імені: никати (ховати), никнути (зникати) або никнути (схилятися до Землі) [2, 622]. У цьому сенсі Микола символізує Сонце, яке низько опускається над землею, "зникає" у зимовій темряві. Або позначає фалічний символ (див. Сава), який заховав (сховав) сім'я (пор. сім'я-зерно і сім'я-родина) до жіночого лона. Це відображено у звичаї ховати подарунки, які приніс Микола-Мороз, у чобітки, шкарпетки, під подушку чи ялинку. Окрім того, під снігом, як під покровом, приховані "скарби землі" – зерно, життя. У цей час і люди "ховаються" у теплі домівки, очікуючи відродження Світла і Тепла.

Існує інше пояснення: ім'я *Микола* може розкладається на частини *Ма* (мати) і *коло*, що можна порівняти з могилами, валами, які є образом вагітності Матері-Землі – Магури. Там померлі, як насіння, сховані в лоні Землі, очікуючи воскресіння. А Велес опікується світом мертвих. Латинське *mors* – "смерть". У стародавньому римському міті та літературі Морс є уособленням смерті, еквівалентний грецькому Танатосу. Морс іноді ототожнюється з римськими богом війни Марсом.

Якщо розглядати образ Миколи, як символічну постать, пов'язану з переданням насіння в лono Матері-Землі, то поширені варіанти імені із закінченням на "-с" (Nicolas, Nikolaus, Miklos, Mikulaš, Nikolaos) можна пояснювати як умовний знак втрати "колоса". У переносному значенні "колос" інколи використовується як метафора чоловічого запліднювального начала. Відповідно, після вивільнення сім'я цей образ символічно втрачає функцію носія насіння та ознаку сили, величі, повноти.

У сповідників західного юдо-євангелізму антиподом Миколи став Крампус – рогатий демон, що карає неслухняних дітей, щось на зразок Чорта. *Kram* (нім.) означає "мотлох" або "товар", споріднене з нашими словами "крам", "крамниця". Також "крам" близьке до "храм", де зберігаються скарби. А *Rus* (англ.) – "гній". Можливо Крампусу, відмінно від Миколи, надали мішок з непотребом, щоб своїм виглядом лякав дітей, які погано поводитися.

Стародавні римляни ушановували бога Фавна, якого вважають тотожним грецькому богу Пану, і він міг зображатися з козячими ногами і рогами. Йому присвячені урочисті дні – Фавналії, що починалися 5 грудня – саме тоді, коли Микола вирушає до осель із дарунками.

Очевидно, у більш давні часи існував єдиний Бог-дарувальник. Цю єдність відображає німецький народний персонаж: одне із імен

Крампуса – Белснікель (Belsnickel) – це чоловік у хутрі, часто в масці з довгим язиком. Він розпатланий і одягнений у подертий, пошарпаний і брудний одяг, у руці він тримає різку, якою можна бити неслухняних дітей, а також повні кишені тістечок, цукерок і горіхів для хороших дітей. Він відомий у фольклорі регіону Пфальц на південному заході Німеччини вздовж Рейну, Саару, і район Оденвальд у землі Баден-Вюртемберг. Цей образ також зберігся в голландських громадах Пенсільванії та бразильсько-німецьких громадах. Белснікель не супроводжує Св. Миколая, а натомість відвідує людей сам і поєднує в собі як загрозливі, так і доброзичливі аспекти, які в інших традиціях поділяються між Св. Миколаєм і його супутником. (див. Вікіпедію).

Етимологічно складне слово Belsnickel поділяють на Bels (шкіра/хутро) плюс ім'я Nickel (Нікола, Микола). Проте очевидно, що Bels – це не що інше, як Велес. Тобто маємо поєднання імен Велес і Микола – доказ тотожності обох образів в народній пам'яті, що підтверджує одну з основних версій дослідників, де Велес і Микола є одним і тим же божеством з однаковими функціями.

У сучасній рідновірській обрядовості Волхв у червоному одязі, який символізує Велеса, після служби роздає дітям подарунки – зазвичай від імені громади чи батьків. Волхва можна запросити до хати, де він благословляє родину, віншує дітей і приносить добрі побажання на зиму. Діти, як і колись, щиро вірять у доброго захисника, що знає про їхні вчинки, тому стараються поводитися чемно й готуються до його приходу, вивчаючи пісні, вірші й загадки.

Література:

1. "Великая хроника о Польше, Руси и их соседях" XI–XIII вв. / Под. ред. В.Л. Янина. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1987. – 264 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. – 1440 с.
3. Геродот. Історії в дев'яти книгах / пер. А.О. Білецького. – К.: Наук. думка, 1993. – 576 с.
4. Наливайко С.І. Таємниці розкриває санскрит. – К.: Вид. центр "Просвіта", 2000. – 288 с.
5. Скуратівський В.Т. Вінець. – К.: УСГА, 1994. – 240 с.
6. Словник античної мітології / Упоряд. Козовик І.Я., Пономарів О.Д. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2006. – 312с.

Ганна*

8-9 грудня

У ці дні, що припадають на 8–9 грудня, вшановують Землю-Рожаницю. Це зимовий прояв Матері-Землі, коли народжується Божич-Сонце, тому вона Ро-ганиця – та що "жене", тобто народжує Ра-Сонце. Водночас Земля символізує і смерть, бо вся природа гине,

засинає на зиму. Гине, гнітиться й "старе" Сонце, завершуючи річне коло. [див. 2, 44-45].

Свято Ганни є тотожним іншим проявам Матері-Землі, які відзначаються 8-9 вересня (як Мара) та 8-9 березня (як Лада).

Можна припустити, що цей зимовий період символізує дитинство Землі, адже наступний весняний прояв пов'язаний уже з юністю та розквітом.

Церква цього дня відзначає празник зачаття Св. Ганни (Анни), яка стала матір'ю Діви Марії (чиє Різдво припадає на 8-9 вересня). Головним церковним джерелом про життя Ганни є апокрифічна книга, що написана близько 170–180 року – "Протоевангеліє Якова". З неї довідуємося, що Ганна була з роду Харона (Місяця. – С.П.), а її чоловік Яким з роду Давида (Сонця. – С.П.). [див. 1, 214].

Як версія. В Шумеро-аккадській мітології Намма – первісна богиня-мати, яка спочатку уособлювала первинне море. Згодом вона ототожнилась з Тіамат – богиня солоного моря та втіленням космічного хаосу. Намма породила Небо (Ан) і Землю (Кі), а від них народилися перші божества. Син Ана та Кі – шумерський бог води АнКі (або Енкі), який створив людей. Можемо припустити, що поєднання імен Землі *Кі* і Неба *Ан* утворює також ім'я грецького божества *Океана* – найстарший син Неба-Урана і Землі-Геї. Певної етимології слова "Океан" не має. Оскільки в мітології різних народів трапляється заміна понять "низ-верх", то це відповідає парі Яким + Анна, які породили Марію.

Література:

1. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! Літургійний рік Української католицької церкви. – Нью-Йорк, Рим: ОО. Василян, 1982. – 493 с.
2. Пашник С.Д. Іменослов. – Запоріжжя: Рідна Віра, 7533 (2025). – 76 с.

Святвечір*

24 грудня

Вечір напередодні Різдва має назви Святвечір, Багата кутя, Вілія. Щойно на небосхилі з'являється перша зірка, родина сідає за стіл, який звуть багатим, бо на ньому має бути 12 різноманітних пісних страв. Звідси й назва "Багата кутя" чи "Багатий Святвечір".

Степан Килимник пояснює, що дванадцять страв це тому, що протягом року "Місяць Землю оббігає 12 раз". Отже, кожному Місяцю наче присвячена страва. По-друге, на Багату кутю мусять бути приготовлені страви з усієї родини та садовини, що тільки є в господарстві, щоб усім цим прийняти й Бога врожаю і святі душі

дідів-прадідів. А вони покуштувавши всього, дадуть у цьому році іще більший урожай.

Пісні страви мусять бути на Багату Кутю тому, що слов'яни з давніх часів у цей Вечір приносили Богові урожаю – Сонцю – безкровну жертву з усієї рослинності, яку тільки людина вживала, бо це магічні дії – дати повний достаток на Багату Вечерю, усе рослинне багатство. Але разом з Богом урожаю невидимо у цей Вечір та в цю ніч буде оглядати "скотій Бог", якого називали Велесом. А тому жодна тварина в цей вечір не повинна зазнати найменшої кривди й не мусить бути крові. [див. 4, 20-21]. До Святого Вечора триває передріздвяний піст, і скоромну їжу дозволялося споживати лише з наступного дня. Подібна заборона існувала й напередодні Великодня.

Дідух.

Обов'язковим символом різдвяних свят є Дідух, який виготовляють з обжинкового снопа. Його урочисто вносять до світлиці й ставлять на Бабу – оберемок соломи, якою застеляють долівку.

Добрий вечір! З Колядою!

Несемо жито з травою.

Дай, Боже, на жито уроду,

а на сіно погоду! [3, 214].

Дідух символізує культ роду Предків. Вважається, що добрі душі пращурів мають оберігати посіви та врожай від всіляких бід: повені, граду, бурі, вогню тощо. Казали приказку з цього приводу: "Дідух – до хати, біда – з хати".

Оскільки вважається, на час народин Сонця, тобто на Різдво, духи пращурів з настанням сутінків оселяються в помешканнях, то на їхню честь і ставлять на почесне місце (покуті) Дідуха, біля якого обов'язково мають бути кутя та узвар, які є поминальними стравами.

Усі душі померлих вважаються святими, то мусили перебувати в Раю. Тому і сніп, в якому, як вважають, перебувають душі Предків, носить другу назву "Сніп-Рай", "Дідух-Рай". [див. 4, 24].

У Велесовій Книзі згадується ушанування Снопа:

"То Велес учив Праотців наших землю раяти і злаки сіяти, і жняти віна-вінча на полях страдних, і ставити Снопа до огнища і чтити його, яко Отця Божого" (ВК,8(2));

Войтович В. Дідух

"І там оселилися і огнище творили Дубу і Снопу, який єсь Сварог – Пращур наш" (ВК,156);

"І огниці розпалюємо біля дубів; і тако Снопа велечаємо і речемо хвалу про нього" (ВК,246). [2].

Напередодні Щедрої куті (з 31 грудня на 1 січня) Дідуха виносять з оселі. В одних випадках його повністю спалюють в садку біля хати так, щоб дим ішов на дерева і молили про добрий урожай, в інших – обмолочують (солому все одно палять) і зерно змішують з тим, яким засівають оселі на Новий рік або тримають до Благовісника і змішують з посівним зерном.

Дідух є символічно тотожним ялині чи сосні – Світовому дереву. У степовій Україні, де хвойних дерев бракувало, їх цілком заміняли Дідухи. Зерна Дідуха – це як душі Предків, подібно до того, як на ялинці шишки, іграшки, цукерки, свічки є наче зорі-зерна на Небі. Улітку ж на Купала аналогічну роль виконує переважно гірка верби – Вербиця, яку також прикрашають, стрічками, цукерками. Як і Світове дерево декоративні Дідухи роблять найчастіше у три яруси: маківка – світ Прави, середня частина з китицями на різні боки – світ Яви, а ніжки – світ Нави.

Обрядові прикраси (павуки, їжаки).

З житніх стебел нарізають різних розмірів соломинки. Просовуючи через порожнину нитку, роблять з них різноманітні кубики, пірамідки. За основу беруть найбільшу фігурку. До неї долучають з боків менші (іноді в середині центральної фігурки знаходилося кілька маленьких ромбиків або квадратиків). Бокові стебла обмотують різнокольоровим папером або ж пацьорками.

Напередодні Різдва "павуків" підвішують до центрального сволока чи на виході напроти дверей. Вони тримаються на довгій волосинці з конячого хвоста (або на нитці) і постійно крутяться, наче живі, завдяки циркуляції повітря.

Ці іграшки названо "павуками" за подібність до цих комах і павутиння, яке вони виплітають. Вишуканість, з якою виготовляють павуки свої дивовижні мережива, завше викликала симпатію. За народною уявою вони уособлюють працьовитість.

Крім цього, відоме й повір'я: якщо поруч з вами спустився павучок, то це має віщувати якусь новину. Можливо, їх виготовляють для того, щоб у такий спосіб сповістити про Різдво.

Поруч з "павуками" ставили "їжачки". Їх роблять з тіста або глини. У виліплену форму густо затикають невеличкі колоски, потім все це сушать на комині.

Поміж подвійні вікна вставляли різноманітні прикраси. Вони виготовляються із різновідтінкових стебел соломи, кольорового паперу.

Замовляння.

Степан Килимник записав замовляння на Гуцульщині, що промовлялося перед вечерею, вони мали різні варіанти. Після обходу двору господар брав у руки макітру з кутею, а господиня тримала свічку. Зупинившись посеред сіней, чоловік каже:

– Пресвяте Сонце, Місяцю ласкавий, зорі ясні, дощі рясні – йдіть до нас на Святу Вечерю – Кутю їсти!

– Святі наші діди-прадіди, батьки-матері, брати-сестри, діти онуки-правнуки – усі душі наші-Лада, йдіть з нами вечеряти! (Промовляє тричі).

Жінка додавала:

– Шануємо вас і просимо до господи Святу Вечерю споживати!

Потім хатні двері зачинялися, а надвірні відчиняє господиня:

– Лихий морозе, буйний вітре, палючі промені, люта буре, лихе й зле – йдіть кутю їсти! (Проказує тричі).

Потім виходить надвір, стає перед порогом і каже:

– Кличу вас!... Не йдете? Щоб повік-віків не приходили... Щоб ми вас видом не видали, слихом не слухали... Скам'янійте ж у скелях, кручах, темних лісах, високих горах, глибоких кручах, у снігах-льодах, куди курячий голос не доходить... [див. 4, 29].

Ксенофонт Сосенко пише, що вертаючись до хати викручується господар три рази проти сонця, запирає й засуває двері, немов виключаючи в святвечірнім містичнім моменті свою хату і свою рідню від усього світового лиха. Потім обкурює ладаном хату та всіх домашніх три рази та кладе черепок з ладаном на камінь під стіл, щоб викурити з хати нечисту силу. [див. 7, 98].

Святвечірнє застілля.

На столі обов'язково має бути кутя – це основна обрядова їжа. Її готують з пшеничних або ячмінних зерен (на півдні України – з рису). До звареного зерна додають солоду. На особливу увагу заслуговує обряд внесення куті, яку зазвичай несе господиня:

– Кутю на покутю, узвар – на базар, а пироги – на торги.

Горщик із кутею ставлять на покуті в кублище, яке роблять з найзапашнішого сіна. Горщик прикривають хлібом та дрібком солі. Після свят частину сіна віддають худобі, а решту тримають для кубел, де мають нестися кури чи висиджуватися курчата.

За Святвечірній стіл першим, як і годиться, сідає господар, а за ним інші члени родини. Під час святкової вечері намагаються не виходити з-за столу, розмовляють тихцем. Вставши, глава сімейства пропонує пом'янути предків і запросити їх до Святвечора. Вважається, що саме в цей час усі предки мають прийти до оселі, а відтак для них звільняють місця на лавах, ліжках, стільчиках, ставлять на ніч страви й кладуть ложки. Слідом за господарем усі присутні виголошують молитву, яка звернена до тих, хто заблукав у лісі, втопився у морі чи не повернувся з далекої дороги або війни. Тому перед тим, як сісти, домочадці дмухали на лаву, "щоб не присісти чиюсь душочку". [див. 1, 17].

Господар називає імена небіжчиків, приказує:

– Хто вмер, той у Наві, а хто живий, той з нами. Хай їм легко ведеться, а нам легко живеться!

Наступну молитву виголошують усім нині сущим членам родини. Їм зичать здоров'я і щастя, бажають, щоб гуртом і в злагоді дочекались наступного Різдва. Після цього господар бере свічку та миску з кутею і, поклонившись до чотирьох кутів, передає страву дружині. Кожен з присутніх мав з'їсти по три ложки куті. [6].

Діти несуть вечерю.

Після вечері діти повинні віднести обрядову їжу своїм хрещеним батькам, бабусям-дідусям. Звичайно, коли близько, а коли далеко, то це робилося на 1-й день Різдва разом із батьками. Матері кладуть дітям до куті ще книша та калачі та інші страви за бажанням.

Діти, зайшовши до хати, кажуть: "Добрий вечір! Мамо й тато прислали вам хліб, сіль і вечерю".

Миску з "Вечерею" ставили на стіл. Ощедрені дякують і куштують кутю, хвалять її, беруть частину інших гостинців, дякують, що принесли вечерю. В свою чергу вони обдаровують дітей горіхами, яблуками, цукерками, грішми та ін. [див. 4, 35-36; 5].

Колядування.

Надвечір на Різдво село оживає – починається масове колядування. Колядки – це переважно величальні пісні, призначені для кожної конкретної людини: господаря, господині, хлопця, дівчини, дитини. Найдавнішими з них вважаються колядки мітологічного змісту: про космічне море, острів-камінь, світове дерево (образ Всесвіту), про птахів-деміургів – творців світу. Ось приклади такої колядки:

Коли не було з нащада світа, Дажбоже!

Тоді не було Неба, ні Землі, Дажбоже!

А лише було синєє Море, Дажбоже!

А серед моря – зелен Явір, Дажбоже!

*На явороньку три голубоньки, Дажбоже!
Три голубоньки радоньку радять, Дажбоже!
Радоньку радять, як Світ сновати, Дажбоже!... [5].*

Різдвяні колядницькі гурти споряджають переважно парубки. Вони заздалегідь вибирають ватага, міхоношу, козу, пастуха та ін. Неодмінним атрибутом усіх колядницьких ватаг мала бути восьмикутна (шестикутна, семикутна) зірка (звізда), що носив ватаг Береза чи Звіздар (Звіздоноша).

"Звізду", – як зазначає О. Воропай, – роблять з дерев'яної обичайки та тоненьких дощечок – шалівок. Звізда прикрашається кольоровим папером і стрічками, іноді в середину вставляють свічку. Те, що всередині величезної зірки горів живий вогонь, означало, що новонароджене Сонце заходить у кожний дім. [див. 8, 141].

Заходячи на подвір'я, колядники просять дозволу, і коли господар зголошується, починають забавну виставу із віншувальних пісень-колядок та жартівливих сценок. У поетичних текстах оспівуються господар, господиня та їхні діти, колядники зичать їм щастя й здоров'я, а господарству – статків і щедрого приплоду. [див. 6].

Література:

1. Борисенко В. Культ предків в обрядах українців // Родовід. – Черкаси: Родовід, 1991. – Ч.2.
2. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7527 (2019). – 192 с.
3. Давидюк В.Ф. Первісна міфологія українського фольклору. – Луцьк: Волинська обл. друк., 2005. – 310 с.
4. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.1. – К.: Обереги, 1994. – 400 с.
5. Пісенник / упорядник С.Д. Пашник. – Запоріжжя: РПК, 7527 (2019). – 60 с.
6. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994.
7. Сосенко К. Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечера / Репр. вид. – К.: Сінто, 1994. – 360 с.
8. Федорович Н. Українська народна астрономія / Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні: збірник наук. праць / за заг. ред. О. Петрука. – Львів: Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Під-стригача НАН України, 2014. – С.88-155.

Різдво Коляди*

25 грудня

З Різдва починається нове річне сонячне Коло. Старе Сонце вмирає, а натомість народжується нове – Божич-Коляда. Люди сподіваються на зміни у своєму житті та радіють, що від зимового сонцестояння день починає збільшуватися.

Степан Килимник писав, що назва свята "Коляда" означає Коло Сонця – "Коло дає". Як Сонце-Сварожич, син Неба, є життєдайним, так і його коло (річний круг, хід) є силою, що дає життя. Інша назва

"Корочун" (або "Корчун") – також пов'язана із Сонцем: це Бог, який скорочує ніч і збільшує день. [див. 2, 67]. Хоча існує й протилежна думка – що Корочун уособлює Бога, який скорочує день, а його сутність близька до серповидного Місяця.

У Велесовій Книзі з цього приводу зазначено:

"Славимо Дажбога, і буде Той наш покровитель і заступник од Коляди до Коляди. І плоди на полях, і дає трави для скотини, і да нам во всі дні говяди умножиться і зерна житнього множество, аби мед віщий затвержити і пекти. Бога світа славити Суронжа, бо ж одречено од зими і тече на літо. Тому бо поємо славу, яко отці в полях." (ВК,31) [1].

Ще в ХІХ ст. Микола Костомаров висловив думку: "Вважаю ж, що ім'я Коляда зовсім не походить від Calendae, а скоріше тотожне слову Іола, що означає колесо – коло сонця; то ж виходить і Коляда від коло – круг, колесо. У відповідності релігійній це свято у слов'ян відзначається в честь, сонця, що народжується, з чого вже слід зробити висновок, що рік слов'яни починали з зимового сонцевороту." [3, 249].

У Миколи Костомарова також можна прочитати і про прояви Бога Сонця, який у західних слов'ян називався Свентовитом і відповідав східному Дажбогу. Його зимовий прояв він називав Поренутом: "Біля храму Поревитова стояв храм Поренута. Нарушевич тлумачить, що це слово походить від poronić (Hist. Nar. polsk., t. 1 Mythol. Slaw.), народити, і вважає, що він був символом сили, що народжує... Ідол зображувався з чотирма головами, а п'яту тримав на грудях, одною рукою за бороду, а другою за лоба. У слов'ян, як і в інших народів, було поняття про щорічне народження сонця, так виявлявся поворот на літо, і тому Поренут чотириголовий (тому вже схожий з Свентовитом), здається, зображував сонце в момент його повернення до діяльності після зимового усипляння... Чотири голови були постійним атрибутом сонця взагалі, а п'ята на грудях означала народження нового сонця." [3, 213].

Після святвечора з 24 на 25 грудня в опівночі в храмі відправляють нічну Божу Службу приурочену Різдву – народженню Сонця-Коляди.

До сходу Сонця вишиковуються колони на чолі зі священнослужителями, за ними ідуть козаки на чолі з отаманами, а далі – люди. Через певні відстані стоять юнаки зі смолоскипами. Урочиста хода під спів славнів Непереможному Сонцю прямує до святилища під відкритим небом, на пагорбі, де заздалегідь приготовано хмиз для священного вогнища.

Прибувши, люди стають обличчям до сходу Сонця, утворюючи природний напівмісяць навколо майбутнього вогнища. Запалюється Священний Вогонь. Перші промені Сонця зустрічаються радісним співом.

Коли Непереможне Сонце піднімається над обрієм, волхви виголошують молитви на честь Сонця-Дажбога, згадуючи славетні діяння Предків, священні місця свого роду-племени, які присвячені Богу Світла. Учасники замикають коло біля Священного Вогню і співають славні.

Потім відбувається спільний сніданок. Свято завершується всенародним гулянням. Під час обіду в кожній сім'ї розрізають свіжеспечену паляницю – символ Сонця. Увечері того ж дня люди урочисто проводжають Сонце на нічний спочинок. [див. 5, 65-66].

Першими сповісниками народження Сонця є діти. Ще вдосвіта хлопчачи обходять двори, вітаючи господарів зі святом Різдва, бо, за повір'ям, у цей час у господарстві ще перебувають добрі духи-душі.

Вітання лунають так:

– Зі святом Різдва, будьте здорові!

– І вас також вітаємо й бажаємо здоров'я!

Після цього хлопець проказує:

*З святим Різдом вітаю,
Всім здоров'я бажаю:
Господарю – на воли,
Господині – на квочки,
Хлопцям-дівчатам – на гуляння,
Малим дітям – забавляння,
Коляді-Богу – вихваляння!*

Окремо віншували менші діти, вони здебільшого оббігали лише родичів і найближчих сусідів, приказуючи:

*Я маленький хлопчик,
Ізліз на стовпчик,
У дудочку граю,
Коляду забавляю!
Горобчик летить,
Хвостиком вертить, –
А ви, дядьку, переймайте,
Мені копійочку дайте!*

Віншувальників чекають з нетерпінням – як добрих сповісників, і щедро обдаровують яблуками, горіхами, бубликами, а найчастіше навмисне випеченими маленькими хлібинами "з душею". Вважається,

чим більше дітей-полазників завітає до хати, тим щедрішим буде новий рік.

Колядують зранку лише хлопчики, бо, за давнім віруванням, на великі свята першими полазниками мають бути представники чоловічої статі – вони приносять господарству щастя [див. 4].

Полазники ходять тільки до сходу Сонця. Це пояснюється тим, що в Різдвяну ніч ходять добрі духи-душі, і Бог урожаю перебуває в господарстві до сходу Сонця. Тому хлопчики-полазники в уяві селянина були – посланцями добрих духів і Бога Сонця, що благословляються родину на достаток. [див. 2, 38].

Ті, хто не пішов на зустріч Сонця, після служби у храмі повертаються додому і снідають, доки не зійшло Сонце, адже вірили, що добрі духи перебувають у хаті лише до світанку. При цьому господар скроплює оселю свяченою водою, обкурює пахучим зіллям і запалює свічку – праобраз Сонця. Помолившись, усі сідають на простелені рушники; при цьому годиться "продмухнути місце", щоб не нашкодити добрим духам.

Після першої ложки куті господар піднімає келишок і виголошує:

– Будьмо здорові зі Святим Різдвом! Хай Господь милує нас і має нас у своїй опіці на кожному кроці, а всім померлим, пошли, Боже, царство небесне – раювання в небі!

Після розговіння, лягають спочивати. До обіду зазвичай у гості не ходили. [див. 4].

Література:

1. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7524 (2016). – 192 с.
2. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.1. – К.: Обереги, 1994. – 400 с.
3. Костомаров М.І. Слов'янська міфологія. – К.: Либідь, 1994. – 384 с.
4. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994.
5. Федоренко Д.Т. Спочатку був Дажбог... Про що розповідає першоукраїнський літопис Велесова книга. – Кривий Ріг: Саксагані, 1994. – 87 с.

Свято Роду*

25 грудня, після обіду

У перший день Різдва не прийнято було ходити до сусідів чи знайомих, проте з другої години дня виконували давній родинний обов'язок – одружені діти (син з невісткою чи дочка із зятем) "везуть до діда вечерю" – відвідують своїх батьків або дідусів і бабусь. Разом з батьками їдуть і малі онуки, якщо напередодні не носили "Вечері". Вони беруть з собою хліб, кутю, сало, ковбаси, напої. [див. 1, 40-41].

Батьки або старші родичі з нетерпінням чекають бажаних гостей, адже цього дня збиралася вся родина. Діти із старшими обмінюються

різдвяними привітаннями і гуртом сідають за святкову вечерю. Запаливши свічку, господар першим куштував кутю, закликаючи при цьому померлі душі. Те саме роблять інші члени родини. Господар піднімає келих і виголошує урочисте побажання:

– Пошли, Боже, царство небесне й вічне панування у небі всім тим, що відійшли з нашого Роду, а нам усім пошли, Боже, щастя, здоров'я, многая літа.

Родинна вечеря триває допізна. Ніхто з присутніх у цей день не згадує сумних історій та образ, бо це трапезування має очистити всіх від скверни і об'єднати злагодою та любов'ю родину. [див. 2].

Література:

1. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.1. – К.: Обереги, 1994. – 400 с.
2. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994.

Свято Богородиці – Пресвятої Матері Землі*

26 грудня

Наступного дня після Різдва відзначають свято Богородиці. Особливо шанують його жінки, оскільки воно пов'язане з Матір'ю Божою – Землею, яка, за повір'ям народжує Сонце. Було за звичай у цей день відвідувати бабів-повитух, які приймали пологи, дякуючи їм за допомогу і бажаючи здоров'я.

Також у цей день влаштовували поминальні обіди та правила поминки у храмах, бо вірили, що вночі душі померлих сходяться до храму, де для них моляться навіть волхви, що відійшли у Вирій.

На Богородицю молодь справляла великі вечорниці з продуктів, що заробили на колядуванні. Зароблені гроші віддавали на потреби громади та храму. [див. 1].

Література:

1. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2-х кн. – К.: Перлина, 1994.

Щедрий Вечір (Миланки)*

31 грудня

У цей вечір, коли вже зовсім стемніє, ходять щедрувати дівчата та молодиці. Вони, як правило, не заходять до хати, а щедрують під вікнами, лише запитуючи: "Чи можна защедрувати вам?" Насамперед щедрують неодруженим, коли таких немає – господині, господареві, а потім дітям.

Мотиви щедрівок близькі до колядок, однак у них відсутні теми про створення світу, натомість переважають мотиви про одруження, героїзму та оспівується праця. Для цих пісень характерні пестливі епітети, імена, зменшені назви, ідеалізовані образи, високі ідеали

жінки й чоловіка. Порівняння в них надзвичайно поетичні: господиню уподібнюють до зорі, господаря – до сонця, парубка-князенка – до місяця і т.д.

В щедрівках використовуються одноманітні рефрени, які можуть трохи відрізнитися:

*Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я. [див. 3, 118,120].*

Основні дійства належать парубочим та дівочим Миланкам (Маланкам, Меланкам). Хлопці вибирають з-поміж себе найжартівливішого, переодягають його в жіноче лахміття – він виконує роль Миланки. Окрім неї, підбирають ще кількох персонажів. Вийшовши на вулицю, починають із жартів: "Ведмідь" запрошує до танцю, "Коза" грає на скрипці, а "Журавель" вибиває на бубні. Побавившись, ватага йде в оселі, де є дівчата.

Заходячи в хату, хлопчача ватага робить шарварок. Особливо непосидюча Миланка: вона розкидає сміття, нишпорить в миснику, щоб відшукати глечик з молоком і помазати ним причіпок, тож господарі заздалегідь приховують всяке господарське начиння від шкідливої Миланки. Гурт у цей час приспівує:

*Наша Миланка качура пасла,
Заким вечірня зоря не згасла.
А як вечірня зоря згасла,
Наша Миланка качура напасла.*

Віддарувавши міхоношу, хлопців запрошують до столу.

На відміну від парубочої дівоча ватага не заходить до оселі, а щедрує під вікнами:

*Ой та учора ізвечора
Пасла Миланка два качура.
Ой пасла, пасла, загубила,
Ішла додому, заблудила.
Ой приплудила в чисте поле,
А там Василько конем оре.
– Ой ти, Василю, Василечку,
Виведи мене на стежечку.
Буду тебе шанувати,
Щонеділеньки прибирати,
За головоньку затикати.*

Господарі виходять й ощедровують скарбника грішми – "Миланці на вінок". Дівочі щедрювання тривають до півночі. [див. 5].

Могли бути і спільні гурти – подібно до весільного обряду. Припускаємо, що в давній календарній системі Божественне

Вінчання мало бути разом із Різдвом 24 грудня (при 30-ти денному місяці), яке традиційно припадало на суботу при шестиденному тижні. Після того молоді мали тиждень, щоб у вінках обійти селище та запросити гостей на весілля. Статевих стосунків у цей час вони не мали. Наступна субота – 30 грудня – молоді знову приходили до храму, де з них знімали вінки, проголошували чоловіком і жінкою, після чого на вечір вони мали усамітнитися в коморі (володінні Велеса) – тобто символічно потрапити у потойбіччя.

І лише після цього проводилося Весілля із щедрим застіллям. За відсутності молодих, поки вони перебували в коморі їх заміняли ряджені – "цигани" (тобто ті, що творять ганьбу). Василь і Миланка – це персонажі, де хлопець і дівчина міняються місцями і, перевдягнувшись в одяг протилежної статі, бешкетують в хаті. Тобто створюють "потойбічний хаос" і вимагають викуп за припинення безладу. Так вони ходять від двору до двору і бешкетують.

Теж саме на звичайному весіллі "цигани" в укороченому варіанті на другий день весілля жартують з гостями, поки молоді сплять, а то й ходять вулицею і бешкетують із зустрічними. Натомість дівчата-дружки співали щедрівки з побажаннями приплоду живності, адже саме в коморі, де вона зазвичай перебувала, уєдналася молода пара. [див. 4, 4].

Із записів В. Шухевича дізнаємося, що в гуцулів основні персонажі Василь та Маланка звались князем та княгинею, а отже, можемо припустити, уособлювали почтиву молоду пару [див. 6, 517]. Такі дійства відповідають весільній частині новорічного свята. Василь символізує чоловіче начало – фалос-місяць, а Маланка – жіноче начало – зорю-звізду (піхви). Тобто маємо пряму тотожність між звичайним і божественним весіллям в календарній обрядовості.

Є одне суперечливе питання на щедрюваннях, спробуємо його пояснити. Завдяки Миколі Леонтовичу народна пісня "Щедрик" в його обробці набула популярності:

Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,
Стала собі щебетати,
Господаря викликати:
Вийди, вийди, господарю,
Подивися на кошару, –
Там овечки покотилися,
А ягнички народились.
В тебе товар весь хороший,
Будеш мати мірку грошей,

Хоч не гроші, то полова,
В тебе жінка чорноброва.
Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка.

Якщо вівці вже можуть на той час окотитися, то ластівки взимку, звісно, немає. Розчаруємо й прихильників березневого Нового року: ластівка з'являється на території України в середині квітня, а в північні райони Європи долітає на початку травня.

Отже, маємо два пояснення. Перший варіант, "Щедрик" належав до весняного циклу пісень. Можемо припустити, що у нас було, як і в деяких народів, кілька нових років, на які щедрували. Міг бути аграрний Новий рік навесні. Але ж ластівка все одно не долітає в наші краї до початку засіву ярової пшениці. Другий варіант, ластівка – умовний образ, птаха-сповісниця, що приносить добру звістку в будь-яку пору року, тобто ви отримуєте "листа чи листівку" про свято. Вона якби доставляє цю звістку з потойбіччя, де перебувають померлі і які чекають свого відродження, а Сонце має воскреснути в новому прояві.

Таким чином, "ластівка" – це символ Зорі (Венери), що передвіщає схід Сонця. А Місяць може супроводжувати Зоря-Венера, що відображено на деякій символіці. Не випадково різдвяну зірку (звізду) носять саме на цей час – як провісницю народження Сонця-Коляди. Ластівка має роздвоєний хвіст, який ми спостерігаємо і на зіркових променях колядницької Звізди.

Священна птаха Матир-Сва у Велесовій Книзі теж пов'язана із віщуванням, вона виступає Зорею, Веселкою і Блискавицею, до якої приписали і ластівок: *"Грім гримихаєть в Сварзі синій. І маємо летіти на ворогів, яко ластівки борзі і гримавії."* [1, ВК,8].

Ластівки перед грозою літають низько над землею за комахами, тому є вісниками грози своїм щебетанням. Блискавицю бачимо перед громом (звук доходить пізніше ніж світло), то вона якби провіщає його появу.

Маланку, як персонаж щедрого вечора, теж пов'язують із Зорею чи Блискавицею, яку так і називають пол. *małanka*, біл. *маланка* (малянка, маланя, малання), походить від псл. **mьlni* "блискавка" [див. 2, 370]. Звісно, що й блискавиць узимку немає.

Отже, і ластівка, і блискавка є образами віщої сили, що сповіщають про визначні події – ім'янаречення, весілля і похорон, – саме те, що відбудеться у перший день Нового року 1-го січня.

Література:

1. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7528 (2020). – 192 с.
2. Етимологічний словник української мови: В. 7 т. – К.: Наук. думка, 1989. Т. 3. – 552с.
3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.1. – К.: Обереги, 1994. – 400 с.
4. Пашник С.Д., Яковенко Я.В. Вінчання – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7529 (2021). – 44 с.
5. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994.
6. Харчишин О. Маланкові пісні українців півночі Молдови: поетичний аспект (переосмислення мотивів) // Народознавчі зошити. – 2014. – № 3 (117). – С. 514-528.

Новий рік. Василь (Різдво Місяця)*

1 січня

Новий рік завжди є найбажанішим святом у кожній родині. З ним пов'язують сподівання на краще майбутнє, завбачують добробут, родинну злагоду, щедрий урожай зернових та садовини, приплід худоби, здоров'я для людей. Найурочистіше новорічні дійства відзначаються напередодні, опівночі. Цей час називають чародійним, оскільки існує вірування, що розвидняється і розкривається небо і люди можуть просити Бога про все, що їм забагнеться.

У новорічну ніч переважно не сплять. За повір'ям, уночі світом шугають різні злі сили і можуть заподіяти лихо тим, хто спить. [див.6, 128].

За своєю структурою свято Нового року можна поділити на три основні частини обрядодійств: ім'янаречення, весілля і похорон. Ці частини переплелися між собою і зараз складно визначити чітку послідовність між діями. Проте її усвідомлення є дуже важливим для осягнення світобачення предків і дає можливість зрозуміти значення прадавнього календаря.

Народження Нового Місяця і Свято Василя.

Насамперед, Новий рік є святом народження Нового Місяця або святом Василя [див. 3, 49]. У давньому місячно-сонячному календарі, який використовувався і нашим народом, кожен новий місяць починався з Молодика. Хоча зараз у нас діє сонячний календар, свята і обрядові дії враховують попередню календарну систему, де Місяць відігравав важливу роль.

Олександр Знойко зазначає, що "Східносередземноморську назву Місяця Уаціля, що далі в колядках перейшло у Василля, а потім у чоловіче ім'я Василь, змушена була "узаконити" навіть християнська церква, призначивши на 1 січня свято святого Василя." [3, 109]. Все ж вважаємо, що це ім'я Місяця є загальним для багатьох народів. На зразок заміни вогонь-огонь, можна записати Василь-Осиль, що близько до слів "оселя", "село" (у греків Селена – Богиня Місяця). До

Василя близькі слова "весь" (село), "всі". Це давнє ім'я пов'язане також з індуською кастою вайшів, тобто селян, які за арійською мітологією утворилися із черева (стегон) першолюдини Пуруші [див. 4, 73].

Місяць виступає фалічним символом, що пов'язано з чоловічою "силою", насінням. На православних хрестах (див. Світове дерево) у нижній частині (коріння – Нава) є зображення Місяця, що є означенням потойбічного (нижнього) світу. У храмі цьому місцю відповідає західна частина, там де "всі" збираються.

Недаремно саме в цей день (1 січня) юдо-христосівці святкують "Обрізання Господнє" (на восьмий день від народження, згідно з юдейським обрядом) [див. 5, 343]. В Біблії не зазначено, коли народився Ісус. Це свято було встановлено на зимове сонцестояння (народження Сонця-Коляди), яке споконвіку вшановували арійські народи. Оскільки у нас немає звичаю обрізати крайню плоть, то треба припустити, що саме на восьмий день до "оселі" приходили, щоб обдарувати новонародженого – його обсипали зерном і грошима на здорове і багате життя. Новонародженому мали дати ім'я та покласти в колиску, неначе в човен-місяць, в якому він мав відправитися рікою життя. Ми кінці відв'язали, юдеї відрубали, і човен рушив.

Весільний обряд.

Досить виразні паралелі можна провести й між обрядом "Весілля" та святами Миланки (31 грудня) і Василя (1 січня), коли хлопець переодягається дівчиною Миланкою, а дівчина – хлопцем Василем (весільний ритуал перевдягання). Ряджені бешкетують, тому, за звичаєм, від таких гостей потрібно відкупитися, інакше вони влаштують повне безладдя в оселі.

Перевдягання хлопця в дівчину і навпаки нагадує нам весільних циган-ряджених, дослівно – "це ганьба" (ряджені начіпляють на себе статеві ознаки жінки і чоловіка). Тобто ті, що відтворюють ганебний вчинок символізують нижній, потойбічний світ, де все перевертається. Тому молода стає Сонцем, а молодий – Місяцем (зазвичай ці символи діють навпаки). Нижній світ уночі виглядає як такий, що висить над землею в перевернутому стані. Це наче Світове Дерево з гілками донизу, а корінням догори. [див. 8, 21].

Тому в сучасних обрядах ми бачимо білий одяг нареченої і темний – нареченого. Цигани, як народ, отримали це прізвисько за свою ганебну поведінку у більш цивілізованому суспільстві, що нагадує ряджених-бешкетників на весіллях.

У рідновірів немає різкого дуалізму, а є світоглядний, у якому Верхній світ представлений батьком Сварогом, а нижній – матір'ю Рожаницею (Рогань), тобто Слава (Сва) – гора, Ганьба – низ. Обидві частини разом – це Всевишній Род – яйце-Всесвіт.

Як зазначає О. Знойко, у містеріях з Василем – Місяцем і Маланкою – Водою та в забавах з щедровечірніми весільними парами провіщаються наступні комічні події. У Вавилоні з дня одруження богині вод Бау з богом Сонця Бар-Баром (Баббар) починався новий рік. [див. 3, 219].

На Новий рік двір зорюють плугом. Двір співвідноситься з жіночим лоном, а плуг з чоловічим прутнем, тому це є шлюбний обряд. Після оранки відбувається засівання-запліднення поля-двору, а також оселі.

Про взаємини між чоловіком і жінкою співається в українських весільних і сороміцьких піснях, наприклад:

*Ой піду я темним лугом,
Оре милий своїм плугом,
Чужа мила поганяє,
І к сонечку промовляє:
Помож, Боже, чоловіку,
Щоб так орав покуль віку.*

Те ж саме відбувається і на Небі, бо Місяць виступає плугом чи фалосом, який зорює нічну чорну небесну ріллю, а зірки на небі наче насіння розкидане по полю. Це насіння і є душі наших Предків, що світять від Ірію. Тому в родині відтворюють це засівання не лише на добробут і достаток, але ще й на плідність та відродження душ померлих. Запалюємо свічки на підвіконні, щоб душі-зірки з Неба бачили, куди їм повертатися до роду земного.

Після весілля молодята мали сісти у човен-місяць (будь-який транспортний засіб) і вирушити "рікою" у подорож, провівши "медовий місяць", мандруючи краями та відвідуючи дальніх родичів, які мали надати їм прихисток як новоствореній родині.

Поховальний обряд.

Тепер розглянемо поховальний обряд у Новорічному святі. Перед Різдвом "старе Сонце" вмирало, а на дев'ятий день (1 січня) воно відправлялося у човні-місяці рікою (течія часу – "рік") до Раю. Тобто відбувався похорон (Хорс – Бог місяця у слов'ян, Харон – перевізник мертвих через річку смерті у греків). Час, коли човен пішов у Вічність, можемо вважати відліковим. За українським звичаєм похорон супроводжувався засіванням на "життя вічне". [див. 7, 51].

Водіння Кози на Новий рік також має відношення до описаних обрядодійств. Слово "коза" пов'язано зі смертю і відродженням. Х (ксі) – косий хрест є символом Місяця і потойбічного світу. Роги кози – це Місяць, а напередодні старий Місяць має зникнути (коза вмирає) і народжується новий місяць (коза оживає). Коса – це знаряддя Смерті, а також заплетені у вічність волосся жінки (Волос-Велес – провідник у потойбіччя). Козак (косак) – воїн, життя якого знаходиться на волосині, тобто він стоїть на межі життя і смерті, він носить косу.

Вакуленко Олеся.
Ой де коза ходить

В обрядодійствах з водіння Кози застосовується вивернутий (волосатий) кожух, у якого одягають Козу. На вивернутий кожух кладуть новонароджену дитину або саджають молодих. Можливо, Козу водять, щоб показати, що молода помирає як дівчина і відроджується як жінка.

У цих обрядах проглядається культ продовження роду. Тому обряди народин, весілля і поховання супроводжуються відповідним засіванням. Закиди окремих дослідників, що не можна засівати взимку, є невірними, бо ці діє можуть проходити протягом усього року. Тому ми маємо у нашому звичаєвому календарі відповідники святу Василя:

Проводи (мається на увазі в потойбічний світ, що відбуваються в човні-місяці) – 1 квітня – Новий рік в давньому Ірані;

Похорон Ярила (Косьми і Дем'яна – космос і демон – два кінця човна) – 1 липня – Новий рік в давньому Єгипті та в давній Україні;

Покрова (покриття після смерті померлого, початок періоду весіль) – 1 жовтня – Новий рік в юдеїв, козаків.

Усі ці свята припадають на 9 день від смерті попереднього прояву Сонця.

Свиняче свято.

На новорічному столі обов'язково були страви зі свинини, тому 1 січня відоме як "свиняче свято". Ростислав Забашта, описуючи слов'янські ритуали середньовіччя, де священним "перуновим" дубам-корчам у стовбури було встановлено нижні щелепи свиней, зазначив: "У руслі порушеної теми привертають увагу й окремі обрядові дійства з кістками свині під час Різдвяно-Новорічного циклу

свят, зафіксовані етнографами у кінці XIX – на початку XX ст. у деяких слов'янських народів. Так, наприклад, у селах регіону Хомолья (Сербія) господар дому в день Нового року приносив свинячу голову перед святковим обідом і розколював її на порозі, стоячи знадвору (аби щастя залишилося в хаті). Кожен член родини з'їдав шматочок тваринного мозку та пирога (у формі вола), відкладеного з Різдва, "для щастя всього дому". Після трапези свинячі кістки ховали під плодовим деревом або клали у розсоху його стовбура задля посилення родючості (Милосављевић 1913, с. 21; Schneeweis 1925, S. 36)." [2, 200].

Рік і ріка є тотожними поняттями.

Скориставшись словниками, визначимо спорідненість слів "рік" і "ріка". Слово "рік" походить від праслов'янського *rokъ, що означало "термін", "умовний чи визначений час". Це слово пов'язують із праслов'янським дієсловом *rekti ("ректи") – "говорити", "висловлювати". Мова "ллється", "тече", наче ріка. У цьому контексті й проведення обряду ім'я-наречення на цей час узгоджується зі значенням "ріки-мови".

Слово "ріка" походить від праслов'янського слова *reka і споріднене зі словами "рік", "річка", що виводяться від спільної основи *rek-. Таким чином, слова "ріка", "рік" та "річка" мають спільне давньослов'янське коріння, яке пояснюється уявленням про зв'язок між плином часу та плином води.

Натомість для позначення похоронної скрині маємо інше слово "рака" – "гробниця", "скринька", "ковчег", "труна". [див. 1]

Розглядаючи святилище-обсерваторію на Хортиці (велике коло), бачимо образ "рогів" Велеса, які, подібно до "раки" чи "раковини", утримують зародок або дитину-Сонце, а подекуди й померлого. Роги можуть символізувати Змія-огорожу. Змій творить річне коло; водночас він уособлює ріку-океан, що могла бути за валами як рів навколо фортеці.

Зобразять структуру святилища також підняті над головою руки, які утворюють замкнений простір, у якому опиняється голова як образ Сонця. Власне тому річкові відгалуження називають рукавами. Неначе змії переплітаються водні потоки, і навіть жест руки може позначати Змія.

Човен-Місяць рушив рікою і відлік часу річного кола почався. Шлях має перепони, та їх потрібно долати, аби човни з новорародженими, пошлюбленими і похованими досягнули своєї мети.

Як бачимо, зимовий Новий рік має мітологічну прив'язку і немає особливої потреби переносити його на молодика близько 1 березня (літописний Новий рік) чи на 21 березня (весняне рівнодення), як це робиться в деяких рідновірських течіях. Від цих дат зовсім не ведуть відліку часу, що повністю ставить під сумнів доцільності таких дій.

Література:

1. Горох (українська публічна електронна бібліотека). – <https://goroh.pp.ua>
2. Забашта Р.В. До проблематики середньовічних ритуальних дубів басейну середньої та верхньої течії Дніпра // Археологія і давня історія України, 2024, 3 (52). – С. 195-214.
3. Знойко О.П. Міфи Київської землі та події стародавні. – К.: Молодь, 1989. – 304 с.
4. Калайда Г.І. "Рігведа" для спраглих. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 2009. – 220 с.
5. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! Літургійний рік Української католицької церкви. – Ч 1. – Нью Йорк, Рим: Василіан, 1982. – 493 с.
6. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.1. – К.: Обереги, 1994. – 400 с.
7. Пашник С.Д. До календарних витоків // Родове Вогнище. – К.: РВ РПВ. – №3. – 7513. – С. 51.
8. Серяков М. Рождение вселенной. Голубина книга. – М.: Яуза, Эксмо, 2005. – 576.

Сосна та ялина – новорічні дерева

Ми святкуємо Новий рік узимку, і вічнозелені дерево є символом Всесвіту для цього періоду року. На нього чіпляються іграшки, гірлянди, наче зірки на нічному небі. [див. 2, 50].

Новий рік об'єднує в собі кілька свят: це 8-й день від народження нового прояву Сонця і 9-й день від смерті старого, а також божественне весілля. У цих обрядах, які мають деякі спільні ознаки, за звичаєм використовують сосну чи ялину, залежно від того, що росте на території. В обрядових піснях також оспівуються ці дерева, наприклад:

*На Горі Сосна Золоторясна
Під тов Сосною Срібна Колиска
Колише ся в Ній Гречная Панна
Колишуть Єї Три Молодчики. [3].*

*Стояла сосна серед Дунаю, Дажбоже!
На тій соснонці сив сокіл сидів, Дажбоже! [4, 7].*

*В дорогу, бояри, в дорогу,
Та рубайте ялину здорову,
Та рубайте ялину-дерево
Молодій Марусі на гільце. [5].*

*Горіла сосна, смерека,
Сподобавсь хлопець здалека.
Сподобавсь хлопець та й навек,
Тепер вже він мій чоловік. [4, 32].*

Ой піду я гукаючи,

*Да матеньки шукаючи;
Й ой не найду матюнки,
Да найшла ялину,
Матюнчину могилу. [1, 278].*

Аналогічно до весняного прикрашання зеленню оселі, хвоя наповнює узимку нашу хату гарним духом, а з ним до нас приходять душі Предків.

Закликаємо берегти природу і не рубати ялинки в лісі. Є спеціалізовані господарства, які вирощують ялинки на продаж, бувають навіть з корінням у горщиках, щоб потім можна було посадити деревце надворі. Або ж можна зробити віночки з хвойного дерева і за звичаєм повісити на вхідних дверях як оберіг.

Дідух і Ялина мають приблизно однакове значення. Але раніше в степу ялини не росли, то їх заміняв Дідух, і навпаки в лісі мало хто займався хліборобством, то й Дідуха не було з чого зробити. Все ж ці два символи доповнюють один одного.

Література:

1. Дикарев М. Знадоби до української народної ботаніки / Бандурка: Українські сороміцькі пісні / Упоряд. М.Сулима. – К.: Дніпро, 2001. – 280 с.
2. Знойко О.П. Міфи Київської землі та події стародавні. – К.: Молодь, 1989. – 304 с.
3. На Горі Сосна Золоторясна. Колядка стародавня. – <http://www.pisni.org.ua/songs/430939>.
4. Пісенник / упорядник С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7531 (2023). – 60 с.
5. Плетіння гільця. – <http://vesillya.in.ua/pletinnya-gilcy>.

Засівання*

Хлопці ходять по хатах засівати до сходу Сонця. Вони набирають у мішечок або в рукавицю змішаних зерен: жито, пшениця, горох, просо та інше, і в кожній хаті обсипають цими зернами господаря і хату, промовляючи:

- На щастя, на здоров'я, та нове літо;
- Роди, Боже, жито, пшеницю і всяку пашницю;
- Добридень, будьте здорові з Новим роком; [4, 5]
- Сію, вію, посіваю – з Новим роком поздоровляю;
- Сійся, родися жито, пшениця, усяка пашниця. З Новим роком будьте здорові; або таку приказку:

*Сійся, родися,
Жито, пшениця,
Горох, сочевиця
І всяка пашниця.
Внизу корениста,
Зверху колосиста,
Щоб на майбутній рік*

*Було більше, ніж торік,
Щоб всього було доволі
І в коморі, і на полі.
Сію, сію, посіваю,
З Новим роком
Поздоровляю!*

Хлопці можуть підготувати і невеличку виставу, наприклад:

1 сівач: Ми щедрієм і співаєм під вікном.

Щастя, долі вам бажаєм всім гуртом.
Хай квітують ваші ниви золоті,
Щоб життя було щасливе в майбутті. (Посіває зерном).

2 сівач: Сієм, сієм, посіваєм,

Щастя-долі вам бажаєм!
У щасливій вашій хаті,
Щоб ви всі були багаті,
Щоб лежали на столі
Паляниці немалі,
Щоб були у вас ковбаси,
Молоко і сало, й м'ясо,
І млинці, і пиріжки,
І пухнасті пампушки.
Щоб були ви в цій оселі
І щасливі, і веселі! (Посіває).

3 сівач: Сієм, сієм, посіваєм,
З Новим роком вас вітаєм!

Сієм зерном ваговитим
Добрим людям працюватим,
Не з сівалок, а з долоні,
По долівці, по ослоні,
Посіваєм в кожній хаті,
Будьте радісні, багаті.
Сієм густо, перехрестям
На добробут людям чесним.
Промовляєм з кожним кроком,
З новим щастям, з Новим роком!

Господар: Вам й батькам вашим цього ж бажаємо. Дякуємо за віншування, ростіть здорові та веселі на втіху батькам.

Господиня: Хай звеличить вас святе Сонце,

Осяють ясні зорі!
Будьте багаті, як земля,
Здорові, як вода,
Милі, як місяць! (Пригощає всіх).

Іноді посівальники водять з собою парубка, перевдягнутого козою:

Го-го, коза, го-го, сіра,
Ой розходилася, розвеселилася,
При своєму двору, при господару!
Де коза ходить, там жито родить,
Де не буває, там вилягає;
Де коза туп-туп,
Там життя сім куп,
Де коза рогом,
Там жито стогом,
Де коза хвостом,
Там жито кустом.

Головного засівальника запрошують сісти на лаві, кажучи: "Сідай же у нас та посидь, щоб усе добре у нас садилось: кури, гуси, качки, рої і старости". [3].

При засіванні дівчата і хлопці ловлять зерна і по ним гадають: якщо число зерен виявиться парне, то дівчина вийде заміж, і навпаки. Зерна, якими засівали, господарі ретельно збирають і зберігають до посіву, і тоді з іншим насінням кидають в землю. Частину їх також дають курям, думаючи, що від цього вони будуть частіше нести яйця. [4, 5].

Якщо діти засівають удосвіта, то після Богослужіння роблять це і дорослі, відвідуючи одне одного. При цьому була одна відмінність – зерном не засівають оселю, а потрушували господарів, примовляючи:

Сійся, родися, жито, пшениця, всяка пашниця,
На щастя, на здоров'я та на Новий рік,
Щоб уродило краще, як торік, –
Коноплі під стелю, а льон до коліна,
Щоб у вас, онуків Дажбожих, голова не боліла.
Будьте здорові. З новим роком.
Дай, Боже! [2, 29].

Степан Килимник зауважує, що "посівне" зерно мусить з'їсти лише птиця, бо в яйці є зародок життя, як і в зерні, у яйці птиці є сонячна сила, яка є доброю й прихильною до людини, а птиця є близькою до неба – вона підіймається у повітрі, у небо. [1, 130].

Вдень на Новий рік селом ходять ватаги переодягнених мандрівників. Серед них обов'язково має бути Василь, Миланка, дід та баба тощо. Вони беруть із собою козу, коня, плуга чи рало, серпа та цурку. Заходячи в подвір'я, вчиняють новорічний засів: орють і засівають сніг, а потім волочать. Зайшовши до оселі, вчиняють різноманітні жартівливі дієства – кроплять присутніх водою,

розмальовують комина, мастять глиною господарські речі, "розмовляють" з піччю, замітають "навиворіт" долівку, вчиняють "сварки" й "мирові", а на останок вимагають могорич. [2, 29].

Література:

1. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.1. – К.: Обереги, 1994. – 400 с.
2. Скуратівський В.Т. Дідух: свята українського народу. – К.: Освіта, 1995. – 272 с.
3. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994.
4. Чубинський П.П. Мудрість віків: У 2 кн. – Кн2. – К.: Мистецтво, 1995 – 124 с.

Водіння Кози*

Діти збираються у ватагу, обирають між собою Козу та Кота. Для них роблять маски. Як стемніє, йдуть до оселі. Один з товариства підходить до вікна і накликає:

– Дядьку, пустіть козу до хати, бо змерзла!
– Нема де тій козі розгулятися – тісно в хаті! – відказує господар.
– Та пустіть, бо ж змерзла!
– Та я вже пустив би, але що господиня скаже?
– Будьте ласкаві, – звертається козовод до господині, – пустіть бо й козенята померзнуть!

Жінка вдає, що вже пізно, діти лягли спати, хата помащена і причіпок побілений...

– Та пустіть нас. М-е-е...
– Та йдіть уже, йдіть, тільки добре співайте, - зголошується нарешті господиня. Першим заходить козовод, ведучи за собою Козу, за ним Кіт, решта щедрівників. Знявши шапки, вітаються, старший козовод починає:

Нуте, панове,
Нуте, мурове,
Поставайте вперед,
Я козу веду!

Перевдягнені на тварин підтупцювують у такт пісні, а діти смикають їх за хвости та вуха. Хор заспівує:

Наша козиця
Вже стара птиця,
Недавно з Києва,
З довгими кісами:
– Ногами стопчу,
Рогами сколю,
Хвостом змету!..

Коза тим часом падає, задирає хвіст і вдає, що мертва. Кіт її обнюхує, крутячи хвостом. Хор співає далі:

Треба козиці три куски сала,

Кіт: Мяу, мяу ... сала!

Щоб коза встала.

Хор: Ой устань, козо,

Та й струсися.

По цьому дому,

По господарю

Ізвеселися!

Кізка нараз схоплюється і починає танцювати:

Ой слухай, козо,

Де труби гудуть,

Там млинці печуть,

То і нам дадуть.

Метка "тварина" нахабно підходить до печі, обнюхує її, а хор співа:

Хазяїн іде, пожиток несе,

Перший пожиток –

Мірочка гречки,

Другий пожиток –

Мірочка жита,

Третій пожиток –

Решето вівса,

Та й щедрівка вся!

За ці щедрівки –

Кружельце ковбаски,

А з цієї мови

Будьте здорові!

Усі, поклонившись, кажуть вголос: – Будьте здорові з празником!

Старший козовод, посіпуючи кізку, наказує їй:

– Кланяйся господарю й господарці та їхнім діткам!

За таку виставу господар обдаровує юних віншувальників піріжками, грішми чи іншим, а Кіт тим часом біжить до господині:

– Мяу, мяу, давай ще сала, щоб Коза брикала!

– Так, так, – встряє і козовод, – давайте господине, сала, бо Кіт здохне!

– Нема сала – миша вкрала! – відказує господиня.

– Сало погасло! – додає і господар. – Не звикайте до сала, бо й нам мало!

Але наполегливий Кіт добивається свого, доки господиня не ощедрить шматочком свіжини.

Після цього всі бажають:

– Прощайте! Дай, Боже, щоб того року діждати і вас пошанувати.

Література:

1. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. - К.: Перлина, 1994.

Водосвяття (Водохреще). Богоявлення*

5-6 січня

При шестиденному тижні на суботні дні припадають головні свята. Від Різдва проходить два тижні, тобто 12 днів, і відзначають Водосвяття та Богоявлення 5-6 січня. Цілком імовірно, це свято пов'язане з тим, що човен-місяць 1 січня (Новий рік) "рушив рікою", тому вшановувалася Вода. У цей час водойми промерзали, Вода очищалася, ставала прозорою, "живою" (на відміну від літньої, коли є засилля зелених водоростей). Згідно з віруваннями, у цей час Вода набувала цілющих властивостей.

Наші предки особливо цінували чисті води, бо це необхідно для здорового життя. У Вілесовій Книзі часто згадується Вода:

"І тако пребудемо славні, яко же славимо Богів наших і молимося за тілеси омовлені водою чистою." [1, ВК3а].

"І тече Вода Жива на нас, і пиймо тую, бо та всяко од Сварога до нас життям тече. А ту пиймо, яко істочниця живота Божого на Землю." [1, ВК8(2)].

Для нас важливо це календарне свято прив'язати до водохрещення дитини. Вважаємо, що це варто робити на 12-й день від народження. Інші календарні свята теж прив'язуються до побутової обрядовості, ніби ми разом з Богами творимо Світ.

Напередодні Богоявлення проводять Святвечір – Голодну кутю. Як і на Багату кутю, на другу Вілію готують лише пісні страви, але в меншій кількості.

Починаючи з вечора в храмах здійснюють відправу і святять воду. Саме освячення води має закінчитися до сходу Сонця. Така вода вважається корисною для здоров'я і проти усякого лиха: її вживають при різноманітних хворобах, змащують хворі місця, окроплюють хати та господарства. [2, 145].

Мітологічне заходження Сонця у Світові Води символізує поєднання чоловічого і жіночого начал у божественному шлюбі. Це зображено на українському державному прапорі, де синя смуга – це Вода, а жовта – Сонце. Поєднання цих двох стихій є і на шестикутній зірці, де трикутник з кінцем угору символізує Вогонь, а донизу – Воду. Цей божественний шлюб називається Ордан, де Ор – Сонце, а Дана – Вода. Свято продовжується наступного ранку, коли зустрічають вихід Сонця – Богоявлення.

До сходу Сонця люди йдуть на Богоявлення, а перед тим мають запастися свяченою водою на увесь рік. В кожній хаті впродовж року

мала обов'язково стояти під образами пляшечка з такою водою, яка, якщо освячена і зберігається за всіма правилами, не псується.

Якщо лід товстий, на річці чи ставку випилюють з льоду хрест, що символізує Сонце і ставлять біля прорубу. Поруч з хрестом стоїть престол, також зроблений з льоду й обвитий сосновими гілками – так звані "царські врата". З храму, де проходило Богослужіння, люди несуть хоругви, прапори.

На березі річки розпалюється Вогнище, відбувається святкова богослужба, головнями від вогнища (або свічками) освячують воду у річці. Обливають навколо червоним соком (або вином), що символізує божественне кровозмішування від шлюбу Сонця і Води.

Іван Огієнко пише, що рівно о 12-ій годині вночі під Водохреща вода в ріках обертається в вино. [див. 3, 281]. З цього робимо висновок, що у воду могли лити червоне вино і що цю дію робили опівночі, коли й проходило основне освячення Води.

Люди набирають з прорубу воду. Набравши свячениці, люди промивають цією водою очі, щоб добре бачити, вуха, щоб добре чути, лоб, щоб бути розумними і добре думати, груди, шию та руки, щоб усе тіло було здоровим. [2, 147].

Схід Сонця-Дажбога називається Богоявленням, його прославляють молитвами і співом. Після відправи на річці випускають голубів, що принесли з собою, палять з рушниць, гармат і таке інше.

Сміливці купаються в ополонці, вірячи, що цілий рік не хворітимуть. Купатися у відкритій водоймі – давній звичай, в тому числі і купання в ополонках після бані. Обряд має повторити Божу дію. В даному випадку Сонце занурюється в Світові Води і освячує їх. Людина, як онук Дажбожий, теж занурюється у Води разом із Сонцем.

Люди після відправи запрошують волхва свяченою водою окропити оселю. Якщо такої можливості немає, освячення робить господар самотійно.

Література:

1. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7531 (2023). – 192 с.
2. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.1. – К.: Обереги, 1994. – 400 с.
3. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. моногр. Видання друге. – К.: АТ "Обереги", 1994. – 424 с.

Посвятки

7 січня

Своєрідним перехідним днем між розвагами і будніми клопотами є посвятки, що припадають на другий день після Водосвяття. У цей день виносять з хати хліб і сіль, що лежать на покуті від Багатої Куті, і, розламавши на шматочки, годують тварин. Це ж саме роблять і з сіном. [1].

Література:

1. Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994.

Чорнобог. Отдання. Видення*

15 січня

Чорнобог – Бог темряви, ночі, зими, холоду, але водночас таємничості, ворожіння, марення, сну. Чорнобог вічно бореться з Білобогом, вони по чергово перемагають один одного, і від цієї взаємодії на землі змінюється день (літо) і ніч (зима). У цій боротьбі твориться життя: *"А обаполи Його Білобог і Чорнобог се перуться. І тих Ісварг держить, аби цьому Світу не бути поверженому."* (ВК,11а) [2]. Тож поняття добра і зла тут умовне – ні Білобог, ні Чорнобог не існують без взаємної рівноваги, а обидва перебувають у володінні Сварога, який і править Світом.

Деякі вірування схильні наділяти Білобога виключно добром, а Чорнобога – злом. Так, Гельмольд у "Хроніці слов'ян" XII ст. зазначав: *"Слов'яни мають дивний забобон: під час учт та пиятик вони пускають колом жертовну чашу, в ім'я Бога добра і зла складаючи до неї слова, однак не посвяти, а прокляття. Вони вірять, що добра доля перебуває у владі доброго Бога, а зла – у руках злого. Тому своєю мовою вони називають цього злого Бога Дияволом, або Чорнобогом, тобто Чорним Богом."* [3, 152].

Чорнобог – він же Кощій, Велес, Вій, Кас'ян, Чорт, Сатана (пор. сутінки) – має багато імен, що належать до різних рівнів Наві. Його образ пов'язаний із смертю і зародженням нового життя.

Арабський мандрівник Аль-Масуді у X ст. подає опис святилища Чорного Бога: *"І [є у них] будинок, який створив один з їхніх царів на Чорній горі, яку оточують дивовижні води, що відзначаються різними кольорами та смаками, усі дуже корисні. І у них в ньому є величезний ідол в образі Сатурна, зроблений у вигляді діда з патерицею в руці, якою він рушить кості мертвих з могил. Під правою його ногою є зображення чогось на взірець комахні, а під другою [його ногою] вороночорні зображення граків та інших*

[птахів – ?] і дивовижні зображення чогось подібного до абісінців та негрів." [6, 34].

Це зображення можна пояснити так: ворони – чорнота в небі, мурахи – чорнота під землею, абісінці та негри – чорнота на землі. Таким чином, Чорнобог керує чорнотою у всьому просторі. Чорний колір у більшості народів – це колір землі, символ належності до підземного світу мертвих. Ворон – живиться падлом, завжди пов'язаний зі смертю, старістю, мудрістю. Мураха – пов'язується з марою, мором, мороком. [4, 66].

За схематичною уявою Всесвіту у вигляді восьмикутної зірки, образ Чорнобога має розташовуватися в лівому куті, що відповідає півночі, середині ночі та зими.

У календарній системі це 15 січня – середина зими, що настає на 21-й день після Різдва Коляди. Образ Бога вітрів Стрибога за схемою восьмикутної зірки стоїть у в центрі і утворює променями, які від нього відходять, розу вітрів. Промінь, спрямований на північ, припадає на народне свято Отдання або Чаклунський день (15 січня). Вважалося, що цього дня слід бути обережним, щоб чаклунки, які можуть "давати даннє", не наслали на людину біду чи хворобу. З огляду на це, люди виробили чимало ритуалів, щоб повертати назад "даннє" та відвертати погані наслання за допомогою молитов і замовлянь. Вірогідно, до таких захисних дій слід віднести й те, що в цей день після вечері залишали горщик із кашею на припічку для домовика. [див. 1, 37-38; 5, 44].

Слід зазначити, що центр восьмикутної зірки відповідає середині (21-му дню) вертикального розташування семи силових точок-чакр людини, що складають при шестиденному тижні 42 дні. Ця точка відповідає "сонячному сплетінню". У корабельній символіці їй відповідає хрестовидна щогла – місце жертвоприношення, тобто Отдання. Разом із жертвою могли просити волхва і "видення" – чаклування про долю новонародженого (в даному випадку Сонця).

Народного свята, безпосередньо пов'язаного з ушануванням Чорнобога, не збереглося. Однак за схематичною річного кола воно мало би бути на цьому місці, так само як свято Білобога, що припадає на середину літа (15 липня) й відповідає Вітрогону – святу вітрів, онуків Стрибога. Це ж свято пов'язане зі стихією Води, адже вона в цей час у вигляді снігу та дощу вкриває землю й перебуває на її поверхні.

Література:

1. Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения славян на природу: Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов / А. Н. Афанасьев. – М.: Современный писатель, 1995. – Т. 2.
2. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7524 (2016). – 192 с.
3. Гейштор А. Слов'янська міфологія / Пер. з польськ. – К.: Кліо, 2015. – 416 с.
4. Пашник С.Д. Руська Православна Віра у питаннях і відповідях. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7529 (2021). – 72 с.
5. Скуратівський В.Т. Вінець. – К.: Вид-во УСГА, 1994. – 240 с.
6. Слов'янські вірування. Писемні джерела до вивчення курсу "Релігієзнавство" для студентів гуманітарного факультету денної форми навчання / Укладач В. О. Артюх. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – 130 с.

Оксана*

24 січня

Свято Оксани відзначають за церковним календарем 24 січня [5, 192]. Спробуємо пояснити це свято з позиції рідновір'я. Ми відносимо його до ушанування Мокоші, порівнюючи з аналогічними датами 23 квітня, 24 липня, 24 жовтня. На ці числа в місячному календарі нічне світило має розкритися у формі літери "С".

Свята Мокоші передують проміжному вшануванню Сонця. Як правило такі свята припадають на 24-те число (коли місяць має 30 днів) чи 25-те число (коли місяць має 31 день). Можливі й невеликі календарні зміщення. Розбіжність у датах ми пояснюємо різною кількістю днів у місяцях, тому давні свята регулювалися відносно місячної системи. Ймовірно, свято Мокоші символізує розкриття лона і витік вод перед народженням нового прояву Сонця, причому попередній прояв мав би завершити свій цикл.

Жінки із
символом
плодючості.
Трипілля

Багато імен можуть або втрачати першу літеру, або навпаки – набувати її. Скорочений варіант імені *Оксана* – це *Ксена*. Припускаємо, що розширена форма може звучати як *Моксана*, що наближає нас до імені *Мокоша*. У *Велесовій Книзі* згадуються мокошани (різновид лісовиків чи водяників): "*мокошани, якож в подах сплять*" (ВК, 38а) [1].

Зазвичай словники пояснюють ім'я *Оксана* від грецького *Xenia* – "гостинність" або "чужа". [4, 167]. *Ксенія* – це також епітет *Атени* як опікунки гостей [6, 162]. Можливо, що жінка гостинно приймає чоловіка, а "чужа" – як символ потойбічного світу. З української мови ім'я можна осмислювати і як пов'язане зі словами "окошує", "скошує". Скошують (жнуть) у полі серпом-місяцем чи косою. І якщо *Мокоша* уособлює жіноче лоно, то тут виникають і статеві уявлення:

жінка (порівняйте – "жнива") ніби "скошує" чоловічий прутень, який віддавши насіння, падає, мов скошене стебло. Матерія з короткою ворсою – оксамит – нагадує поверхню скошеного поля, назву тканини можна тлумачити як "скошена нитка".

Також виникає образ колоса, що потрапляє під жорна, які можуть символізувати жіночі сідниці. Дослідник статевого життя українців Олександр Виженко, приводить наступну пісню:

*Ой нема, нема, гей, та кращого
Понад Івана, понад нашого.
Причипив жорна та й до пояса,
А сам полетів аж під небеса.
І крупу меле, і кашу варить...*

Він пояснює, що жорна – то жінка, яка обвила талію Івана своїми ногами. [див. 2, 243-244].

Поєднання двох літер "кс", що пов'язується з косою і місячною сутністю, латинською передається символом "X". Символ косого хреста водночас пов'язаний з потойбічним світом (чужим) і плодючістю. Його можна бачити на давніх жіночих трипільських статуетках.

Як версію розглянемо й корінь "сан", що трапляється у складних іменах. В етимологічному словнику "сани" пов'язують зі змієм чи полозом [див. 3, 177]; полоззя саней дійсно нагадують змію, а їхня округлість може символізувати Місяць – на відміну від сонячних коліс воза.

Не відкидаймо і зв'язок з ім'ям Роксана, яке виводять із перської та перекладають як "світло" (rūšanī). Звідти ім'я потрапило до грецької. Rōxanē – так звали дружину Олександра Македонського. [див. 4, 176]. Однак такі пояснення слід перевіряти, адже походження часто шукають у чужих мовах, хоча імена можуть мати власну, місцеву основу. Порівняймо, що жіноче лоно теж пов'язують із *пролиттям світла*, "розою" чи "ружею" – народженням прояву Сонця, поки ще "домашнього", "печного", як дитина-вогнище.

Ще один мітологічний образ, близький до нашої Русалки, найвідоміший персонаж у народних уявленнях фольклору Астурії та Леону (Іспанія) – Ксана (ісп. Хапа). Вона мешкає у потоках чистої води, подібної до струмків, в колодязях і навіть у морі. Образ Ксани тісно пов'язаний з водяними німфами.

Література:

1. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7526 (2018). – 192 с.
2. Виженко О.Є. Україна кохання. Фольклорне дослідження. – К.: Деркул, 2005. – 280 с.
3. Етимологічний словник української мови. Том 5: Р–Т. – К.: Наук. думка, 2006. – 705 с.

4. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. – К.: Наук. думка, 1996. – 336 с.
5. Скуратівський В.Т. Місяцелік: Український народний календар. – К.: Мистецтво, 1993. – 208 с.
6. Словник античної мітології / Упоряд. Козовик І.Я., Пономарів О.Д. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2006. – 312с.

Григор. Домовик*

25 січня

Свято Григора припадає на один із "сонячних" днів календаря. Можна припустити, що це день маленького Сонця, яке ще не виходить за межі двору. Воно може позначати вогнище, яке "горить" в печі.

Піч для нагрівання чи плавлення металів називається горн чи горно, і це слово походить від праслов'янського *gъnъ – "горіти", "жар". Вогонь виступає охоронцем домівки, саме так перекладають з грецької Григорій, що позначає охоронця "не сплю", "пильную", тобто страж. [6, 81]. "Горном" (від нім. Horn – "ріг") також називають духовий музичний інструмент, який у давнину слугував для сповіщення подій, зокрема й тривоги.

Близьким за змістом до імені Григорія є й відносно новий термін "Егрегор" (дав.-гр. ἐγρεγοροῖ – "дух-охоронець", "той, хто пильнує"). Під егрегором розуміють колективний ментальний стан – "душу" групи, що проявляється у спільних думках, емоціях і прагненнях людей. Це умовна невидима субстанція, котра "огортає" певні явища чи поняття. Егрегор виникає там, де група людей переживає сильні емоції й об'єднується навколо однієї мети. Це можуть бути релігійні громади, творчі або філософські школи, навіть робочі колективи. Сила віри у спільну ідею формує колективну свідомість, яка, у свою чергу, впливає на людину, нерідко незалежно від її волі. [див. 1].

Отже, й родина має свій "охоронний егрегор" – внутрішню єдність, що працює як один організм зі спільною ідеєю. Велика родина поширюється на рівень Держави. Порушення правил спільноти позначається терміном "гріх", етимологія якого складна, та його пов'язують словами: *гріти, пекти, кривий, пагорб*.

Не менш загадковою виглядає етимологія слова "горіх" – своєрідної міцної хата для ядра. Де шукати символ чарівного горіха? На нашому рідному Триглаві. Середній "зуб" Триглава внизу має форму горіха, а в його середині – перевернута п'ятикінцева зірка – символ вогню

(зародку Сонця). Тобто Вогонь перебуває всередині "хатки-пагорба" – це володіння Велеса. І місце, де твориться "первородний гріх": там сходяться два крайніх "зуба" Триглава, що можуть символізувати чоловіче і жіноче начало. Також перевернута п'ятикінцева зірка позначає посланця ангела-охоронця, що падає з Небес. Зірки на небі – це душі наших Предків, то вони мають повернутися на землю і відродитися серед свого роду. Тому і горіх отримав назву "грецький" чи "волоський" не від етнонімів, бо народи мають інші самоназви, а через світоглядне розуміння. Наш горіх-егрегор в шкаралупі тримає тепло домашнього вогнища – зародок Сонця всередині гори.

Аналогічний образ є в христосівців, де народження Ісуса зображають у печері гори (порівняймо з піччю). Це місце називають Вифліємом (Бедламом), бо немовля народжується в потойбіччі серед бидляти (скотини) – цим місцем опікується Велес. На іконах і картинах малюють, як від Сонця (Геліуса) падає зірка (ан-гел) і світить усередині гори. Вона позначає народження малюка. [див. 4, 87].

Одну з давніх назв острова Хортиці (Хортич) подає Костянтин Парфіроген – "острів Св. Григорія". Сам острів може символізувати човен-камін, де міститься вогнище – зародок Сонця [5, 4,10].

Ім'я Григор багатокomпонентне, від нього походять такі форми, як Грицько, Ігор, Єгор. Воно також співзвучне з ім'ям єгипетського Бога Гора, що відображався у вигляді сокола чи яструба. Гор уособлював ранкове Сонце-дитину, світло, син Ісиди і Осириса. Він бореться зі своїм дядьком Сетом, що володів темрявою і демонами. Гор (Горос, Хорос) в іншому міті є сином Ра – Богом Сонця. Геродот порівнював Гора з Аполлоном. [див. 7, 464, 469].

Треба згадати й Богиню Хатхор (Хата-Гора), що тримає між рогами Сонце і могла зображатися коровою. Вона була чи матір'ю, чи дружиною Гора, й символізувала жіноче лоно: те, що приймає чоловічий фалос, або народжує. Водночас вона уособлювала зоряне Небо, тому вона "володарка неба" чи "володарка зірок", що нагадує звід печі. У деяких цервах і нині зводи оздоблюють зірками, а сам храм розглядають як місце перебування зародку Сонця – Вогню.

Степан Наливайко подає співзвучне ім'я на індуському ґрунті, що підтверджує наше тлумачення значення імені й свята: "Гріхапаті (griha "оселя" +pati) – "Владика оселі, Господар, Хазяїн". Це одне з імен Сур'ї-Сонця й Агні-Вогню." [2, 330]. Отже, свято Григора можна ототожнювати з Домовиком-Вогнищем – охоронцем родини.

Такої ж думки про Домовика був Іван Нечуй-Левицький, який у праці "Світогляд українського народу" зазначав, що "тепер, під впливом християнства, народ має домовиків за нечисту силу, трохи шкідливу в хаті... У давні часи домовик був Богом хатнього огню й печі і був певно добрим Богом, а не дідьком..." Також Нечуй-Левицький порівнює Домовика з індуським Богом Агні – Богом блискавки або просто вогню. Давні народи сприймали земний огонь, як на украдений на небі й перенесений на землю. Індуси вважали Агні за господаря в хаті та в сім'ї; він обороняв родину від усякої напасти, дбав про господарське багатство, про харч, щастя й мир в сім'ї господаря. [див. 3, 52-54].

Також від імені Григорій може походити Орій (Ор), тобто той, що йде вгору – Сонце, яке сходить. Звісно, це відбудеться тоді, коли Богу потойбіччя Вію вікриють його віко і з-під вягара півної заслінки випустять Сонце на простори Яви.

Література:

1. Егрегор: що це таке, і як впливає на людину. - <https://dailyday.com.ua/nepiznane/egregor-shcho-tse-take-i-yak-vplivae-na-lyudinu.html> (дата звернення – 23.01.2023).
2. Наливайко С.І. Українська індоаріка. – К.: Євшан-зілля, 2007. – 640 с.
3. Нечуй-Левицький І.С. Світогляд українського народу. – Київ: Обереги, 1993. – 88 с.
4. Пашник С.Д. Біблійна мітологія. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7531 (2023). – 92 с.
5. Пашник С.Д. Священний острів Хортиця. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7522 (2014). – 64 с.
6. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. – К.: Наук. думка, 1996. – 336 с.
7. Щокін Г.В. Людство і віра. Всесвітня історія народів і релігій – К.: МАУП, 2005. – Т.ІІ – 640 с.

Передстрітня. Берегиня*

1 лютого

Переддень свята Стрітня називається Передстрітня. Це свято добре пояснюється в місячно-сонячному календарі. Човен-місяць, що пішов у мандри 1 січня, має досягти іншого берега 1 лютого. У цей час люди за місячно-сонячною традицією виходять на берег річки зустрічати Молодик.

На 40-й день закінчувалося очищення для новонароджених, пошлюблених, померлих, а також для породіллі – про це ми згадували у зв'язку зі святами Різдва і Нового року. Саме ця

календарна закономірність пояснює звичай посвячувати дитину і поминати небіжчика на 40-й день. В календарі Передстрітіння протистоїть Спасу на воді, який також проводиться біля водойм. Інші свята цього самого типу припадають на 1 травня (Маї) та 1 листопада (Діди), вони теж пов'язані з ушануванням Предків. Тільки в першому випадку відбувається поява молодої парості дерев та схід ярових, а в другому – дерева скидають листя і люди зустрічають сходи озимини.

На жаль, українська народна традиція зберегла мало відомостей про Передстрітіння. Тому для пояснення цього свята скористаємося західноєвропейськими джерелами ушанування Бригіти 1 лютого, тотожної за ім'ям нашої Берегині.

Хрест Бригіти

Ірландська Богиня Бригіта вважається покровителькою поезій, ремесел, цілительства, вона допомагає жінкам під час пологів. В ірландських сагах Бригіта є дружиною Бреса (нагадує нашого Велеса) та донька Бога Дагди. На півночі Англії її називали Бригантією. Свято Бригіти – Імболк. [див. 2].

З упровадженням христосівства Богиню замінила свята Бригіта. Вважається, що у передсвято Бригіта мандрує країною благословляючи людей. Очікуючи її приходу, за звичаєм, на підвіконня викладають пиріг або шматки хліба з маслом. У деяких районах Ірландії до цього дня випікали хліб у вигляді хреста. Поруч залишали кілька колосків для її улюбленої білої корови (очевидний натяк на місячну сутність).

У цей день плели очеретяні хрести для захисту оселі впродовж року. Їх кріпили над дверима замість торішніх. У свято Бригіти також забороняли будь-які дії, пов'язані з обертанням колеса (ймовірно, це символізувало, що сонячне колесо вже "дісталось берега чи двору", тобто завершило свій шлях).

На мотузках для білизни розвішували хусточки, шматки тканини, стрічки, які називалися "одягом Бригіти". Вважалося, що ця тканина приймає цілющі властивості, якщо Бригіта торкнеться їх. (Це нагадує наш звичай розвішувати тканину на гілки дерев для русалок).

У давнину ходили ряджені від дому до дому, носили з собою солом'яну ляльку, веселили людей піснями і танцями, а господарі віддячували їм солодощами і грошима. [див. 1].

Можна припустити, що це свято вшанування жіночої сутності пов'язане із завершенням очищення після народження дитини (у календарному випадку – після Різдва Божича Коляди). У церковному приписі зазначалося, що породіллі 40 днів не сміла заходити до храму, бо вважалася нечистою. По їх закінченні мати новонародженої дитини приходила до храму і приносила "жертву очищення" [3, 371]. Тому стрітенське свято ще називається "Очищення Пречистої Діви Марії".

Етнографічні свідчення доводять, що обряд очищення породіллі був традиційним і для нашого народу, і його дотримувалися здавна. У цей період жінки не мали статевих стосунків, були незаплідненими, тобто не освяченими. [див. 4, 46]. Можливо породіллі давався час для загоєння післяпологових ран і для особливого догляду за новонародженою дитиною.

Література:

1. День святой Бригиты в Ирландии. – <http://calend.ru>.
2. Імболк. – <http://uk.wikipedia.org/wiki/Імболк>.
3. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! Літургійний рік Української католицької церкви. – Нью-Йорк, Рим: ОО. Василян, 1982. – 493 с.
4. Пашник С.Д. Іменослов – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7524 (2016). – 68 с.

Стрітення. Громниця*

2 лютого

Церковне свято Господнього Стрітення припадає на 2 лютого й пов'язане з тим, що малого Ісуса через 40 днів після народження батьки принесли до храму, де він зустрівся із Семе(о)ном, якому, за євангельською оповіддю, було відкрито Святим Духом, що він не побачить смерті, доки не узріє Месію. Семен пізнає в Ісусі довгожданого Спасителя й бере його на руки. Це свято христосівською церквою було запроваджене лише в другій половині IV століття, і протягом кількох віків воно поширилося на теренах панування релігії. У храмах того дня прийнято носити свічки. [див. 1, 372-374].

Вважаємо, що церква використала стародавнє свято для своїх потреб, адже в багатьох народів існує звичай посвячувати новонароджену дитину на 40-й день. Саме на цей час Місяць-човен, що відправився у подорож 1 січня, досягнув іншого берега – завершується місяць очищення як для новонародженого, так і для померлого сонячного божества. Тоді ж завершується й весільна подорож, яка остаточно утверджує постання нової родини.

Число 40 і слово "с(т)рок мають праслов'янське походження. Воно пов'язане з давньоруським "сьрокъ" та праслов'янським *сьгокъ, що

означало "угода" або "домовленість". Етимологічно, "строк" вказує на певний період часу, встановлений для важливої події, або на момент, коли ця подія має завершитися.

40 днів – священне число. Від смерті старого Сонця, народження нового Світила та божественного шлюбу має пройти 40 днів до моменту "строку-угоди". Тому всі "зустрічаються" в храмі, щоб укласти угоду.

Припускаємо, що саме цього дня дитину мали вперше вводити до храму і приєднувати до Роду Земного, тоді як душа померлого приєднувалася до Роду Небесного. Вони зустрічалися в храмі, щоб кожен зайняв своє місце. Тож проводили відповідні обряди посвячення і поминок. До цього часу душа померлого ще "митарствує", а згодом знаходить спокій. Новонароджену дитину начебто переслідують навські божества – триває вічна боротьба за душу між світами. Тому до посвячення намагалися не показувати немовля чужим людям; раніше навіть не виносили на вулицю. Відмінно від євангельського сюжету, де дитину до храму приходять батьки, у нашому звичаї це роблять куми – підмінні духовні батьки. Бо потойбічні сили знають справжніх батьків і можуть зашкодити дитині (див. легенди про переслідування божественного малюка).

Далі подаємо народний звичай святкування Стрітення за дослідженнями М. Шмайди. На Стрітення люди йшли до храму на Службу Божу й несли з собою або купували свічку, яку після освячення називали громничною, а також пляшку з водою, яку священик кропив свяченою водою разом із свічками.

Кожен з прихожан, хто приносив в храм свічку, робив на ній якийсь знак (шкрябав нігтем, обв'язував кольоровою ниточкою чи позначав якимось іншим знаком), щоб після освячення впізнати її серед інших.

Громничні свічки застосовували у багатьох життєвих ситуаціях. Коли хтось не міг умерти, йому давали свічку в руки (а якщо не тримав – запалювали її за головою). Коли хтось вирушав у далеку дорогу – на війну чи за океан. Коли в селах лютувала пошесть – холера чи мор. Коли вперше йшли орати або вперше виганяли худобу навесні – завжди запалювали свічку-громничку. Коли в хаті водилося нещастя – нею обкурювали обійстя.

Коли навесні налітала велика буря з громом і блискавками (у народі казали "б'ють перуни"), селяни, щоб захистити себе, господарство і худобу від вогняної блискавиці, запалювали свічку-громничку, посвячену в храмі, ставили її перед образами або приліплювали до столу і молилися: "Врятуй, Боже Всемогутній, мене від усякого зла".

Тоді брали зілля – багнітки, посвячені на Квітну неділю, та ліщину, якою замаювали вікна й двері на Русаля, – і кидали у вогонь як жертву Перунові. Вірили, що святий дим зі свяченого торішнього зілля розганяє хмари.

Разом із свічками-громничками в церкві святили й воду – стрітенську. Її берегли як цілющу: вживали проти пристріту (наврочення), лікували вуха, натирали хворі місця на тілі. Нею навесні окроплювали господаря, коли він уперше йшов орати, та худобу, коли вперше виганяли в поле, щоб її не "пристрітили" погані очі. Нею ж окроплювали кути хати, щоб у ній панував спокій, а решту залишали на випадок якоїсь недуги. У таку воду кидали вуглики як протиотруту від хвороб (пристріту). [див. 2].

Припускаємо, що зустріч човна-місяця, а разом із ним і вшанування на 40-й день від Різдва новонародженого, пошлюбленого і померлого сонячного божества супроводжувалася грюканням у дзвони, наче грім, сани прикрашали дзвонами, і люди могли нести дзвоники. І гриміло, коли з'їжджалися до храму, тому свято мало й другу назву – Громниця.

Література:

1. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! Літургійний рік Української католицької церкви. – Нью-Йорк, Рим: ОО. Василян, 1982. – 493 с.
2. Шмайда М. З обрядового календаря русинів-українців Пряшівщини // Пам'ятки України, 1992, – ч.1. – С.50-54.

М'ясниці. Велес Вовчий*

4 лютого

При шестиденному тижні М'ясниці припадають на період між 1 і 6 лютим, тобто їх відзначають за 9 тижнів до Великодня, перед тижнем Колодія (Масниць). Цей тиждень називають Всеїдним [1, 200], адже можна було споживати будь-яку їжу, зокрема й м'ясо. Тому саме в цей час особливе значення мало жертвопринесення тварин.

В цьому періоді знаходиться церковне свято 4 лютого – христосівці східного обряду вшановують пам'ять преподобного Миколи Сповідника, якого в народі прозвали Миколою Студеним. Наші предки назву обителі, яку часто додавали до імені її ігумена (Микола Студійський), сприймали як слово "стужа". А тому дали йому прізвисько "Студений". Може і не даремно, адже його свято в зимовому місяці лютому.

Микола отримав також прізвисько "Вовчий сват". Обумовлюють тим, що в цей період у звірів проходять шлюбні ігри і вони збиваються у зграї. За народними повір'ями, тільки Микола Студений може знати, де живуть лисиці і вовки. А люди не бажали цього знати,

тому просили Миколу захистити їх від цих зустрічей із хижаками. У цей день жінки займалися хатньою працею, доглядали худобу та читали молитви, щоб уберегти її від диких звірів.

Часто зазначається, що христосівський Микола перебрав властивості слов'янського Бога Велеса. Тому замість свят Миколи Весняного (9 травня) і Миколи Зимового (6 грудня) рідновіри встановлюють свята Велеса. Один із тотемних втілень Велеса вважається Вовк, що добре узгоджується з образом "Вовчого свата".

Щоб краще зрозуміти походження вовчого образу Велеса, варто звернутися до Луперкалій Стародавнього Риму – свята родючості на честь Юнони Фебруати та бога Фавна, покровителя лісів, стад і пастухів. Луперкалії відзначали 15 лютого. Луперк – одне з імен Фавна, лат. *Lupercalia* походить від *lupus* – "вовк". Обряди обмежувалися печерою Луперкаля, Палатинським пагорбом і Форумом, які були центральними місцями в міфі про заснування Риму, де вовчиця, згідно з легендою, вигодувала Ромула та Рема (засновників Риму). Це місце вважається у римлян священним, і саме там здійснювалися головні ритуали. Зазначимо, що в інших місцях свято також проводилося.

Під час Луперкалій приносили в жертву тварин – цапів і кіз. При офіруванні жерці-луперки торкалися скривавленими ножами чола двох юнаків, які стояли біля жертовника, потім стирали плями крові вовною, змоченою в молоці. Із шкур тварин виготовляли паски і, надягши фартухи, виготовлені з цих же шкур, брали ці паски, виходили з храму і бігли містом. Всіх, кого зустрічали, вдаряли пасками. Одружені жінки охоче підставляли себе, вважаючи, що ці удари дадуть їм плідність і легкі пологи. Паски луперкалій називались фебруа, звідси назва місяця фебруарій – лютий. [див. 2].

На цьому святі Луперк (Фавн) пов'язаний з вовком. Волхви ототожнюються з Велесом і вважалися провідниками між світами, охоронцями священного вогню в храмі. Слова "вовк" (давньоруське "вълкѣ") і "волхв" – є спорідненими. Найбільш близьке до слова "волхв" германське "wolf" (вовк), адже латинська літера *f* кирилицею передається двома літерами – "хв".

Вважають, що свято Валентина (14 лютого), яке є тотожним святу Велеса-Власія 11 лютого, начебто замінило Луперкалії, хоча ця версія не є загальноприйнятою. Можна припустити, що Луперкалії могли мати функціональну подібність до "Всеїдного тижня" (М'ясниць), що передуює Колодію: їх поєднує принесення в жертву тварин, що вже стає забороненим на Масницях.

Відмінності у датах могли виникнути через різний початок посту в окремих традиціях або через поступове зміщення юліанського календаря відносно астрономічних подій.

Фавна вважають римським відповідником грецького Пана, який зображувався з козячими ногами і рогами. Римляни так шанували фавнів, що присвятили їм ще урочисті дні – Фавналії, які починалися 5 грудня. Вони могли певним чином відобразитися у передодні свята Миколи (6 грудня), якого пов'язуємо з Велесом.

Література:

1. Воропай О. Звичай нашого народу. Етнографічний нарис. – Т.1. – К.: Оберіг, 1991. – 456 с.
2. Словник античної міфології / Уклад. І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів; вступ, стаття А.О. Білецького – 2-е вид. – К.: Наук. думка, 1989. – 240 с.

Дорота* 6 лютого

Св. Дорота –
Франсиско де Сурбаран

Це свято є вершиною послідовного циклу, що починається від Різдва. На схемі восьмикутної зірки при шестиденному тижні це дата відповідає найвищій точці календарної ділянки (див. схему). Свято тотожне Трійці 6 травня та Великому Спасу 6 серпня. Свято 6 листопада залишається поки що недослідженим.

Ім'я Дорота може означати запліднену жінку, що носить дитину. Огрядну жінку, схожу на вагітну, називають дорідною. Від того ж кореня походить слово дорідний – врожайний, багатий, великий. Узимку насіння вкладене в лоно Землі, перебуває в її утробі, щоб навесні прокинутися й народитися.

Чоловічий відповідник імені – Дороф(т)ій, Доро(х)тей, Дорош, Федір – тлумачать з грецької як "Дар Божий". [3, 56,105]. Можливо, це означення новонародженої дитини або фалоса, що "одаровує" сім'ям. Прізвище Дорожний інколи пов'язують не з дорогою, а з іменем Дорош. Проте й образ дороги тут не випадковий: новонароджений починає новий шлях "вирушає в дорогу життя".

Етимологія слова *дорога* також непроста. У слов'янських мовах це слово виводять від значень "рівчак, канава, ущелина, заглиблення, борозна". Воно споріднене зі словами "дергати, тягти, рвати, дерти", а також ст.-слов. "*дърати*", псл. *derti*, *dъro* і *dъrati*, *dero* та ін. Тобто, "дорога" – це місце, де обдирають дерен, розчищають шлях. [див. 2,

41,112]. Цей сенс перегукується із сороміцьким "дерти чи відідрати жінку". Так і товар стає "дорогим" після проходження такої "дороги".

Близьким за змістом є слово "дорослий". Ось що пише М. Дикарев: "Доросле жито є символом дорослої молодіжі, котру пора дружити:

*Пора, мати, жито жати –
Колос похилився;
Жени, мати, свого сина,
Бо розволочився.
Ой час, мати, жито жати –
Колос похилився;
Пора мені заміж дати –
Голос змінився."* [1, 236].

Не все слід зводити до грецької етимології, адже маємо й слов'янські відповідники імені, побудовані на корені *дар/дор*. Болгарська царівна, перша королева Боснії Доротея Видинська (пом. 1390 р.) мала ім'я Дорослава. Відповідно існувало і чоловіче ім'я Дорослав. Павло Чучка вважає, що воно походить від Дорогослав. Також ім'я Дорож могло стати основою прізвища Дорош, хоча можливе й походження від Доротея. [див. 4]. У будь-якому разі ім'я має широке використання серед різних народів.

За церковною легендою свята Дорота зображалася з кошиком фруктів або квітами – очевидним символом плодючості. Це перегукується з протилежним у річному колі святом Спаса (1 і 6 серпня), де також використовують квіти, яблука та іншу садовину.

Свято Дороти належить до тих, що вшановують жінку-породілля. Цілком доречно віднайти первісне значення свята, а не спотворене пізнішими церковними вигадками про закатованих мучеників. Припускаємо, що після народження Дитини-Сонця (25 грудня) Матір-Земля проходила місячний період очищення. Цей період завершується на Стрітіння, коли дитину приєднують до Земного Роду. Дата 6 лютого може бути вершиною породільного часу, коли жінка знову набуває здатності бути заплідненою, стає дорідною. Також Дорота покровителькою молодих подружжів.

Література:

1. Дикарев М. Знадоби до української народної ботаніки / Бандурка: Українські сороміцькі пісні / Упоряд. М.Сулима. – К.: Дніпро, 2001. – 280 с.
2. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 2 / Уклад.: Р. В. Болдирев та ін. – 571 с.
3. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. – К.: Наук. думка, 1996. – 336 с.
4. Чучка П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. – Ужгород: Ліра, 2011. – 432 с.

Колодка (Колодій)*

7-12 лютого (за 8 тижнів до Великодня)

Початок тижня Колодія або Масниці у постійному сонячному календарі відзначається за вісім шестиденних тижнів до Великодня (Благовіщення). Воно триває з 7 лютого (понеділок,) до 12 лютого (субота), якщо дні тижня прив'язані до сталих чисел, як це було у давнину. У христосівців Масниця теж прив'язана до днів тижня, але дати можуть бути різними в залежності від вирахування Великодня за Пасхалією.

Фольклорно-обрядовий колектив
"Оріани" (Запоріжжя) на святі Колодія

Кожен день цього тижня є святковим – Колодка народилася в понеділок, хрестилася у вівторок, похрестини (як варіант – вінчання) – середа, колодка вмирає у четвер. [див. 3, 202; 5, 22]. І ось 11 лютого (п'ятниця) відбувається похорон Колодки, а провідником у потойбічний світ є Велес. Тому це є день Велеса (церковне – Власія). Похорон Колодки проводиться масовим гулянням і веселощами. На останній день, суботу, Колодку

оплакують. За народним світоглядом Колодка мала воскреснути через сім тижнів – на Великдень і пробудити Природу своєю буйною силою.

Степан Килимник подає думку окремих етнографів-істориків, що первісно "Колодка" було святом Бога Велеса (Волоса) – "скот'єго бога" – опікуна худоби. [5, 15-16].

Олекса Воропай пише наступне: "Нам відомо, що по християнізації України-Руси місце поганських богів зайняли християнські святі. Згідно з народнім уявленням, вони стали покровителями тих ділянок людського життя, якими опікувались давніше поганські боги. Так громовержця Перуна замінив святий пророк Ілля, а Волоса – святий мученик Влас... В народніх віруваннях святий Влас – покровитель худоби, а особливо корів. В цей день селяни служили по дворах молебні, вносили образ святого мученика в стайню або загороду, де стояв скот, кропили худобу свяченою водою та обкурювали ладаном – "щоб скот добре плодився та не хорів"... Народи скандинавських

країн у своїх мітах теж мають вола-бога, що зветься у них «Val-ass» або «Valiass». Див. «Edda Saemundina», t. III." [3, 209, 211].

Свято Колодія тотожне католицькому Карнавалу. Етимологія слова "карнавал" має дві основні версії: одна пов'язує його з латинською фразою "carne vale" ("прощай, м'ясо"), що відсилає до періоду святкування перед Великим постом [див. 4, 71], а інша – з латинським висловом "carrus navalis" ("повозка-корабель"), що походить з римських сатурналій. Проте не можна відкидати паралелі з ім'ям Богині Карни (Кари), яка згадується у "Велесовій Книзі" і "Слові о полку Ігоревім" [7, 49], а закінчення співзвучне Велесу (Валу), якому, як вже зазначалося, й присвячуються проводи – "похорон" Колодки.

У греко-ортодоксів Масницю часто відзначають у другій половині лютого, а то і у березні через місячний принцип обчислення Великодня, через що її помилково змішують з Явдохою (1 березня) – першим днем Весни і проводом Зими, опудало якої спалюється.

Степан Килимник у книзі "Український рік у народних звичаях в історичному освітленні" подає детальний опис свята Колодки-Колодія:

"На останньому тижні перед Великим постом, сирної, чи сиропустної неділі, в понеділок – сходилися лише жінки до корчми. Непомітно одна з жінок кладе на стіл сповите полінце й тоді всі разом викрикують:

"Народилась, Колодка (чи Колодій) – народилась! Бралися всі за руки й жвакими рухами, з веселими викриками-вигуками та співом відповідних пісень, співаних нині на хрестинах, на зразок: "А вже наше дитя народилось, а вже дитя на світ Божий та й з'явилося", – тричі обходять навколо стола. Колодка народилась!"

Тут же, навколо, "колодки", що лежала посеред стола, розкладали принесені вареники, сир, масло, яєчка, ставили пляшку й веселилися. Кожна з жінок мала з собою маленькі колодочки. Коли приходять в той час до корчми чоловіки – тут же їм чіпляли колодку, а вони мушили ставити викуп – горілку чи мед...

Характерним є те, що зарання умовлені заміжні жінки мушили дістати пелюшки з 3-х хат, де є немовлята та сповивач, і цим

Жінки пов'язують колодку неодруженим

сповивали колодку. Після цього балювання жінки розходились по своїх домівках.

У вівторок замужнього жіноцтва збирається вже значно більше до корчми, де залишалась на столі покладена в понеділок колодка. Після веселого балювання, співів та взаємного поштування принесеним, – а на цей час уже приходили й чоловіки в більшій кількості, яким одразу чіплялася колодка й які розважаються вже разом.

"Колодка" – збір спогаданої людяності, – виходила поза межі корчми, на село. Свято-звичай приймав загально громадський характер. Жінки несли з собою сповиту в понеділок народжену "колодку", та й кожна жінка мала 2-3 колодки, які чіпляли в першу чергу бездітним чоловікам з подружжя, та чоловікам, у яких були сини на оженені й не одружилися минулих м'ясниць та матерям, що мали доньок-дівчат на порі й також не видали заміж. Як покарані, всі ті, що їм причеплена колодка до ноги, мусять відкупитися прийняттям, а чи горілкою, інакше не мають права знімати колодку.

Чіпляли колодку й парубкам, власне в першу чергу, які не женились та дівчатам, насамперед тим, що відмовили тому, чи іншому парубкові. Колодка діяла та галасала по всьому селу з понеділка до суботи, до "похорону колодки". До прийняття жіночого гурту-колодки готувалися всі ті батьки, які мали синів на одружені та доньок на порі. Колодку прив'язували чоловікам до лівої ноги, а хлопцям-парубкам та дівчатам – до лівої руки, а чи до пояса. Чіпляли й дівчата хлопцям колодку. Це маленька колодка, оздоблена кольоровим папером та стрічками. Парубок мусив відкупитися: купував дівчині (зарання) намисто, чи дві стрічки, своїй дівчині здебільшого хлопець купував хустку та ще щось. А дівчина на Великдень мусила "віддати колодку" – подарувати хлопцеві кілька писанок у гарно вишитій хусточці. Парубок за це наймав дівчині танець." [5, 17-18].

Свято Велеса 11 лютого можна ототожнювати з постійним (за сонячним календарем) святом святого Валентина 14 лютого, популярного зараз у молоді, коли даруються сердечка зі стрілою – це свято закоханих. Ми можемо порівняти його з еротичними сценами карнавалу і фалічною колодкою. Різниця між 11 лютим у православних і 14 лютим у католиків лише в тому, що одні починають піст в понеділок, а інші в "попільну середу".

Спробуємо дослідити ім'я Валентин і його тотожність із Велесом. Valentis (Валент) – латинське ім'я, від якого утворилася зменшувальна форма Valentinus (Валентин). Ім'я відповідає нашому

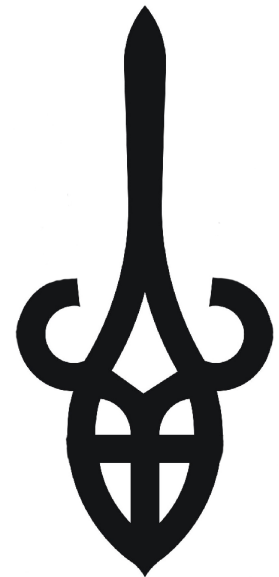
Велетню (випадає носова "н"). В мітології і давніх святилищах – це образ Велеса. Примітивно можна розкласти: Велес + тин (огорожа домівки, тобто двір) – це роги Велеса; отин – малий замок від батька, отнина.

Велети (Волоти) – це сх.-слов'ян. міфологічні персонажі, відомі з фольклору та з деяких середньовічних пам'яток ("Слів" Григорія Богослова, "Палеї" та ін. У давньорус. текстах велети – велетенські й гарні предки людей, що зросли з насіяних змієвих зубів. У фольклорних переказах – героїчні велетні, які виривали дерева, пересували гори і т.п. Вважається, що вони перетворилися на каміння або живими пішли в землю. Їхні могили – кургани, які називаються "воловками", "волотками". У багатьох легендах волоти належать до потойбічного світу. Дослідники вказують на подібність образів волотів та рідновірського Бога Волоса (Велеса). [див. 2].

В германо-скандинавській та англо-саксонській мітології з подібним ім'ям є кульгавий (напевно первісно мав козлячі ноги) Бог-коваль Воланд, Велюнд, Велент (давньоскандинавська Velent) та ін. варіанти, який в христосівстві перетворився на образ Сатани. Велент був сином водяного велетня Вадда, який віддав його в учні до Міміра – у германо-скандинавській міфології – велетень, який охороняє джерело мудрості, а потім до гномів. В ісландських рукописах, починаючи з XIV ст., терміни "Лабіринт" і "дім Дедала" перекладаються як Völundarhús ("будинок Вулундра"). Можливо і наше слово "валун" має відношення до імені Бога, тим більше, що Воланд жбурляв великі камені. Також давньоскандинавська Völundr, Velent виводять від vél –

"мистецтво, хитрість, вигадливість". Англійці пов'язують Велюнда з поховальним курганом в Оксфордширі, так званим Wayland's Smithy ("Кузня Вейланда"). Ця пам'ятка була названа так саксами, але сам курган мегалітичний, тобто відноситься до набагато ранішого періоду. Все це, безумовно, тотожно із образом Велеса. (За словниками).

Також ім'я Валентин виводять від спорідненого з гот. waldan "вистачати", двн. waltan "управляти", можливо, також лит.

Фрагмент
Триглава

valdýti "володіти, правити", псл. *voldēti, укр. володіти [див. 1]. Це наближає до імені Володимир як "володар миру", а воно в свою чергу мітологічно відноситься до Велеса-Волоса.

Зараз іноді виникають суперечки доцільності святкування свята закоханих на Валентина 14 лютого, що начебто переймаємо чужі для нас звичаї із заходу. Так святкуйте його 11 лютого як свято Велеса, тоді буде відповідати нашій традиції.

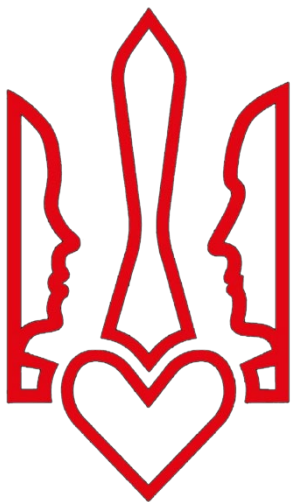
З приводу дня закоханих наведемо кілька висновків професора Степана Килимника у порівнянні з іншими ушануваннями богів кохання: "Звичай "чіпляти" чи "в'язати" колодку й дорослими жінками, й дівчатами парубкам, та звичай "купувати" та "віддавати колодку", а чи "колодія", напрошується думка, що в основі "колодки-колодія" лежить таки якийсь мітологічний образ своєрідного, чи близького образу античного грецького Бога шлюбу – Гемінея, що накладав "узи шлюбу" – одруження на дозрілу молодь та й другого Бога, на зразок староримських звичаїв, – Бога народження дітей." [5, 24].

Замкова щілина у вигляді сердечка

Сердечко є важливим атрибутом свята, бо воно позначає жіноче начало і також може відображати голову Велеса. Дивіться традиційні серги з сердечком, від якого відходять роги. Збереглися давні образи волів, на чолі яких малювали сердечка, а то й сама голова ототожнювалася із формою сердечка.

А одним із проявів Перуна є Бог кохання Лель (ляля – дитина), яка на зразок Купідона або Амура, зображувалась у вигляді дитини з луком і стрілою. Лель (Ілля) кидає стріли у Велеса (чорта). Тобто відбувається боротьба верхнього і нижнього світу (чоловічого і жіночого начала). Ця боротьба породжує нове життя.

На Триглаві (Тризубі) зображена боротьба Перуна і Велеса на середньому зубі: стріла (копіє) б'є у сердечко в нижній частині, або копіє б'є між риг Велеса, які одночасно можуть символізувати і жіночий двір (лоно).

Ще один із образів сердечка бачимо на давніх замкових щілинах. Вираз "знайти ключ до твого серця" означає кохання. Індолог Степан Наливайко

зазначає: "У народних уявленнях замок символізує Землю, ключ – Небо... Ключ та замок мають і еротичну символіку (УМ, 185, 229-230).

Таким ключем у міфах є зброя Індри – ваджра-перун, яка й собі має еротичну символіку. Причому через її виняткову міцність ключ-ваджра часто називається алмазною. Цією ваджрою Індра і вбиває Врітру, тобто розбиває-відкриває ворота, які тримають у своєму полоні молоде, весняне Сонце. Найцікавіше в усьому цьому те, що ім'я супротивника Індри – Врітра й споріднене з укр. ворота. Недарма у наших веснянках ведійський Врітра виступає як Ворот, Верет, Воротар (іноді видозмінене на Володар)." [6, 197-198].

В додаток приведемо приклад Японії, де використовують фалічну колодку на святі плодючості Hounen Matsuri, під час якого люди просять у Богів здорових діток і багатого врожаю.

Свято супроводжується відповідним обрядом: чоловіки в білому одязі проносять вулицями величезні, довжиною 2,5 метра і вагою 400 кг, дерев'яні скульптури у вигляді фалосів. Урочиста хода, яку веде синтоїзький священик, супроводжується музикою бамбукових флейт. Вагітним жінкам дозволяється доторкатися до фалічних образів, щоб вони упевнилися в успіху майбутньої дитини. Можна припустити, що це свято аналогічне нашому Колодію.

Так як протягом Масниць не вживали м'яса, а лише молочні продукти, то зазвичай ушановують худобу. У храмі освячуються продукти тваринного походження, зокрема, масло, молоко, сир, які складали біля образів Велеса. Звідси й приказка: "У Велеса й борода в маслі". Люди вірять, що Велес у цей день пильно наглядає за тваринами. Тому з образом Велеса йшли благословляти тварин і кропити їх свяченою водою.

Література:

1. Валентин – етимологія / Горох. – <https://goroh.pp.ua/Етимологія/Валентин> (дата звернення – 19.02.2023).

2. Вілкул Т.Л. Велети, Волоти // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2003. – 688 с. – http://www.history.org.ua/?termin=Velety_voloty (дата звернення – 19.02.2023).
3. Воропай О. Звичай нашого народу. Етнографічний нарис. – Т.1. – К.: Оберіг, 1991. – 456 с.
4. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! Літургійний рік Української католицької церкви. – Нью-Йорк, Рим: ОО. Василян, 1982. – 493 с.
5. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.
6. Наливайко С.І. Українська індоаріка. – К.: Євшан-зілля, 2007. – 640 с.
7. Пашник С.Д. Руська Православна Віра у питаннях і відповідях. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7524 (2016). – 68 с.

Жиляник. Зубочист. Початок Великого посту*

13 лютого

За давнім календарем з шестиденним тижнем 13 лютого припадало на понеділок. Це початок Великого посту – за 7 тижнів до Великодня. У шестиденці 7 тижнів становлять 42 дні, що добре узгоджується з традиційним уявленням про Чотиридесятницю.

Існує думка, що до юдо-христосівства постів не було, однак сама наявність Масниці (Колодія) чітко вказує на перехід до періоду стримання. У цей час м'ясо вже не споживали, а також прощалися зі стравами на маслі.

Не слід вважати, що під час посту суворо уникали всього забороненого – люди, які тяжко працювали, мусили добре харчуватися, тому допускалися послаблення або "перерви" посту на вихідні. Для дітей піст також був значно м'якшим. Можемо припустити, що через природне зменшення доїння корів та кіз у цей період (отелення, окот) дорослі віддавали дітям молочні продукти.

Про те, що піст існував ще до прийняття юдо-євангелізму і був пов'язаний з господарським ритмом життя наших пращурів, пише Василь Скуратівський, посилаючись на Олексу Воропая. Перший понеділок посту мав кілька назв:

- "жилавий" – бо цього дня господині пекли житні коржі жиляники;
- "чистий" – адже обіду не варили, і горщики залишалися чистими;
- зубочист або полоскозуб – бо полоскали зуби, щоб не лишилося нічого "скромного" після Масниці.

У цей день хлопчики зранку оббігали сусідів, оповіщаючи: "Здрастуйте, з постом будь здорові!" [див. 2, 208; 4, 660-661].

Валерій Войтович зазначає: "Субота на Колодія – день оплакування Колодки. Ці плачі, мабуть, також пов'язані з богинею жалю, бо колись був звичай випікати в кінці сирного тижня жалованики,

желяники. Їли їх також у перший день Великого посту, що називається Жилавим (Желяним) понеділком. Слово "жаль" у старослов'янській мові визначає часом і труну, могилу". [1, 222].

Звернемося також до свідчень христосівських писань про піст з книги о. Юліана Катрія, щоб з'ясувати історію, призначення і поширення серед різних народів.

"Піст це не новий винахід, але скарб по батьках. Усе, що давнє, гідне похвали. Пошануй же стародавність посту! Він такий давній, як саме людство" (Св. Василій Великий: Про піст I). Первинно піст у церковників проходив від кількох днів до кількох тижнів. Історик Сократ пише: "Піст перед Пасхою в різних місцевостях заховують різно, а саме в Римі перед Пасхою постять без перерви три тижні, крім суботи й неділі. В Ілїрії, по всій Греції й Олександрії зберігають піст шість тижнів до Пасхи й називають його Чотиридесятниця. Інші знову починають свій піст сім тижнів перед празником Пасхи" (Істор. Церкви, 5, 22).

За традицією Східної Церкви субота і неділя не вважаються постними днями. Отже, щоб мати число 40, то піст зі шістьох продовжили на сім тижнів. Але все одно маємо 36 днів, хоч і говорять про 40-денний піст. Латинська Церква має 6-тижневий піст, бо й субота входить до постних днів. Щоб мати повних 40 днів посту, то Латинська Церква в 7-му сторіччі додає ще 4 дні і починає піст у Попелову середу. У цей день голову посипали попелом на знак початку посту. [див. 3, 75-78].

Складнощі виникали і щодо визначення страв, які були заборонені під час посту. Дехто вважав, що рибу, птицю, яйця, молоко можна вживати, а інші відмовлялися від цього. Хтось придумував собі обмеження у веселоощах і статевих стосунках. Однозначності тут не спостерігається. Останнім часом Церква також не наголошує на суворості посту.

В Рідній Вірі сьогодні допускається вільне регулювання харчуванням в залежності від особистих потреб. Якщо хочете зробити "розвантаження" для тіла – можна дотриматися днів посту задля підтримання стародавнього звичаю. Якщо не маєте потреби або вважаєте, що постування може зашкодити вашому здоров'ю – можна дотриматися посту безпосередньо перед Великоднем. Не слід також відмовлятися від розваг, адже на цей час припадають свята, пов'язані із зустріччю Весни та пробудженням Природи.

Література:

1. Войотович В. Українська міфологія. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.

2. Воропай О. Звичай нашого народу. Етнографічний нарис. – Т.1. – К.: Оберіг, 1991. – 456 с.
3. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! Літургійний рік Української католицької церкви. – Нью-Йорк, Рим: ОО. Василян, 1982. – 493 с.
4. Скуратівський В.Т. Русалії. – К.: Довіра, 1996. – 734 с.

Обертіння*

24 лютого

Церква цього дня відзначає 1-ше і 2-ге знайдення (обретіння) голови Івана Предтечі [3, 396, 400]. Іван мітологічно уособлює Сонце другої половини року (дня), що скочується із зеніту, яке у нас має назву Купало чи Рай (Різдво – 24 червня). Нагадаємо, що цій події передувало свято Головосік (29 серпня) – день усікновення голови Івана Предтечі. У нашій мітології Матир-Сва, як жар-птиця, несе вогняну головню з Неба до людей, і цей вогонь має запалати в печі:

"І та Сва-Птиця речить, яко Огень-Смарь понесла до нас і Гелу поручила, да тоє горіння було, і Богам купалити, і Даждю даждіти." [1, ВК, 36а].

Таким чином, обретіння голови Івана Предтечі символічно осмислюється, як знаходження вогнища-голови. Варто також зазначити, що 3-тє знайдення голови відбувається щорічно 25 травня. За цією аналогією вираховуємо дату, на яку повинно припасти 1-ше знайдення голови – 24 листопада, однак нині в цей день такого свята немає, натомість відзначають свято Долі (Катерини).

Можемо з впевненістю сказати, що всі дні 24 (25) числа кожного місяця пов'язувалися з Сонцем або його зародком у вигляді вогню. Степан Килимник, посилаючись на Чубинського, подає народне тлумачення цього дня: "24 лютого, яке в народній етимології стало святом "обернення", "оборотіння". В сей день чоловік до жінки обертається, і птахи обертаються з вирію, до нас головами, збираються летіти до нас". [4, 242].

Так само кажуть: "Діти – від хліба, а птахи – до гнізд", "На обретіння прилітають з вирію птахи; це святий Іван чудом своєї голови повертає їх назад додому". В цей час відбувається приліт перших перелітних птахів. Одним із них є жайворонк – справжній благовісник весни в Україні. Він з'являється на наших полях тоді, як сніг ще лежить на горбках і долинах, але весна вже з кожним днем, з кожною годиною все певніше перемагає зиму. В одній з народніх веснянок про жайворонка дівчата співають:

Чом ти, жайворонку, рано з вирію вилетів:

Іще по горах сніженьки лежать,

Іще по долинах криженьки стоять!

А жайворонок ніби відповідає їм:

Ой, я тії сніженьки крильцями розжену,

Ой, я тії криженьки ніжками потовчу!" [див. 2, 216].

Лев Силенко ставить на 24 лютого свято Обрітенська неділя – птахи обрітаються з Вирію. [див. 5, 80]. Про обертіння пташок пише і Василь Скуратівський. [6, 67]. Проте за суттю цей день символізує обертання молодого Сонця на Весну, його пробудження і поступове весняне піднесення.

Література:

1. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7526 (2018). – 192 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – У 2 т. – К.: Оберіг, 1991. – Т.1. – 256 с.
3. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! Літургійний рік Української католицької церкви. – Нью-Йорк, Рим: ОО. Василиян, 1982. – 493 с.
4. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. – Кн. I, II. – К.: Обереги, 1994.
5. Священна книга обрядів. Требник. – Нью-Йорк: видавництво РУНВіри, 1991. – 112 с.
6. Скуратівський В.Т. Вінець. – К.: Вид-во УСГА, 1994. – 240 с.

Вій*

29(28) лютого

В останній день зими, напередодні весни (Ранку Сварожого) ми вшановуємо Вія (Вия) – Бога потойбічного світу. За народними уявленнями, Вій одним поглядом здатен убивати людей і спалювати міста і села. Його згубний погляд прихований за густими зрослими бровами й довгими віями. І тільки у тому випадку, коли потрібно знищити ворожі раті чи спалити вороже місто, піднімають йому вії вилами. Віки порівнюють з пічною заслінкою – дуже гарячою, масивною, яку можна зрушити лише стороннім предметом.

Відгороджений від світла віками, Вій нагадує Землю-піч: чорну зовні та розпеченою всередині. У надрах цього образного "печища" утримуються такі сили, стикання з якими рівнозначно долученню до Нижнього Світу, а значить – або смерть, або безсмертя. [див. 5, 47].

Образ Вія перегукується зі святим Касяном. У народних описах Касян схожий на людину, надмірно суворий, увесь у шерсті, з

довгими віями та бородою, аж до землі, і весь чорний. [див. 7, 56]. Касянові через вії погано бачити, і нечиста сила підіймає йому вії гуртом. Ім'я Касян пов'язане з кістями мертвих. Вій же вважається одним із головних служителів Чорнобога, а також суддею над мертвими.

Напередодні першого дня весни запалювали в печі священне вогнище. Цій події передувало за календарем паралельне свято Симаргла, коли мусили вперше на закінчення літа і початок осені розтопити піч. 1 вересня також вважається церковним Новим роком. Назва місяців "березень" і "вересень" має спільні витоки, і пов'язана з Богом Велесом, який повертає календарне коло. Звідси й слово "вірш" (вертати, повертати), що перегукується з ведичним врішем (биком). А Велес є опікуном поезії. Тобто Сонце повертає до Весни.

Якщо умовно уявляти рік як одну добу з 12-ма годинами-місяцями (згідно з первісною системою виміру часу), то 1 березня символізує початок ранку Сварожого. Тому Вію мають підняти заслінку-віки і вогонь, як зародок Сонця, має вийти з потойбіччя на Світ Божий. А 1 вересня (вечір) на свято Комина (та ж сама пічка) головню від Сонця Матир-Сва на крилах має принести людям, тобто назад у піч, яку до цього свята ретельно готують і освячують (див. Свято Комина).

Два крила Матир-Сви символізують ранкову й вечірню зорю, про що й мовиться у Велесовій Книзі. Але Сонце на Небо виводить саме Велес – провідник між Навою та Яв'ю – у комнощі (місяці-човні):

"Молимо Велеса, отця нашого, да потягне в небі комноць Суражову, да зійде на нас сурі

вішати, золоті кола вертячи. То бо Сонце наше, іже світить на домівки наші. І перед його ликом блідим єсь лик огнищ домашніх. Сьому Богу-огнику Семурглу речемо показатися і востати на Небесах і се взійти аж до мудрого світа." (ВК,3а) [2].

Образ Вія простежується у структурі святилища-обсерваторії доби бронзи на острові Хортиця. Жіночий (потойбічний) двір має образ Велеса: голова-комора і два роги, що охоплюють хату-вівтар, де горить вогонь – зародок Сонця. Святилище має дивну асиметрію вівтаря-голови щодо основної осі святилища з південного-заходу на північний схід. Якщо дивитися як на форму Ока Божого, все стає на

свої місця. Довший ріг (західний) ймовірно символізує очницю або лунку в землі, центральний вівтар – це зіниця або зерно, а короткий, східний ріг символізує горбок над зерном, або кришку труни чи скрині, яка ще називається *віко*, що дійсно відповідає *вікові* Ока Божого. Віко привідкрите на сходження літнього Сонця, а сходження зимового Сонця мало б спостерігатися через візир біля початку короткого рогу. Тобто віко – це проміжок між сходом літнього і зимового Сонця. (Див. Малюнки "Схема розкопок святилища-обсерваторії на вис. Брагарня (о. Хортиця)"). [6, 30-31].

В індуській мітології згадано демонів Кока і Вікока. Це сини дракона Врітри, які б'ються з Калкі – 10-м та останнім аватаром Бога Вішну. [див. 4, 28]. Імена Кока і Вікока співзвучні українськими словами: *коко* (яйце) і *віко*. Тож і саме святилище-обсерваторію на Хортиці можна мислити як яйце, контур якого утворюють два роги (змії) бика, які потрібно роз'єднати, аби відкрити віко й звільнити Сонце.

Таке ім'я як Віктор (Віхтор), що пов'язують з римською крилатою Богинею-Зорею Вікторією (наша Матир-Сва з ВК), легко пояснюється нашою мовою. Віктор має позначати Сонце, яке торує дві Віхи на сходженні чи заходженні, а також відліковує час – Віки.

Цю схему святилища порівняємо з Балором – одноокий бог смерті, ватажок потворних демонів-фоморів, що правили Ірландією до племен богині Дану. Балор вражав ворогів смертоносним поглядом свого єдиного ока. Під час битви повіку бога піднімали четверо слуг. Балору судилося загинути від руки онука, і, щоб уникнути смерті, він ув'язнив свою єдину дочку Етлін у вежу на острові Торі. Але Кіан, син бога-лікаря Діан Кехта, зумів проникнути до Етлін, і вона народила Луга, бога Сонця. Бог-коваль Гоїбніу, брат Кіана, врятував немовля від люті Балора.

Фатальна зустріч вже дорослого онука та діда відбулася під час другої битви при Мойтурі (Маг Туїред), останній битві між фоморами та племенами богині Дану. Ніхто не міг витримати смертоносного погляду Балора. Племена богині Дану вже були близькими до поразки, коли Луг помітив, що око Балора закривається від втоми. Щоб завдати вирішального удару, Лугу довелося пробратися через бойові порядки ворога на одній нозі, із заплющеним оком, наслідуючи одноногих фоморів і одноокого Балору. Луг із чарівною пращею підкрався до циклопа і кинув камінь з такою силою, що око Балора вилетіло з іншого боку його ж голови. Тепер уже фомори стали відчувати на собі руйнівну силу цього погляду. За переказами,

переможений Балор запропонував Лугу відрубати йому голову і поставити її на свою, щоб той міг перейняти його силу. Луг ставить голову Балора на камінь, і камінь розколовся на чотири шматки: така сильна отрута витекла з голови короля фоморів. [див. 1].

Ототожнимо це свято також із Маха-Шиваратрі (велика ніч Шиви) – індуїстський фестиваль, що проводиться щороку на 13 ніч / 14 день темної половини місяця Маагха або Пхалунга за індуїстським календарем (остання ніч перед новим місяцем). Тобто це останній день зимового місяця в місячно-сонячному календарі, коли Місяця не видно на небі.

Не оминемо і Миколу Гоголя з його твором "Вій". Дехто вважає, що це вигаданий персонаж, але він має народну демонологію. Ось як Гоголь описує сцену за участі Вія:

"– Приведіть Вія! Біжіть по Вія! – почулися слова мреця. І нагло тиша запала в церкві; віддалеки долинуло вовче виття, і невдовзі загула важенна хода, відлунюючи в церкві. Поглянувши зіскоса, побачив він, як вели якогось присадкуватого, кремезного, клишоногого чоловіка. Був він увесь облиплий чорною землею. Немов те жилаве, міцне коріння, випиналися його притрушені землею руки й ноги. Важко ступав він, щохвилини спотикаючись. Довгі повіки звисали йому аж до землі. З жахом побачив Хома, що твар його була залізна. Його привели попід руки і поставили саме коло того місця, де стояв Хома.

– Підніміте мені повіки: не бачу! – мовив підземним голосом Вій, і все збіговище кинулося підіймати йому повіки.

– Не дивись! – шепнув якийсь внутрішній голос філософові.

Не витерпів він і глянув.

– Ось він! – вигукнув Вій і показав на нього залізним пальцем.

І всі, скільки їх було, кинулися на філософа. Бездиханний гримнувся він на землю, тут і дух йому вилетів зі страху.

Заспівав півень. Це був уже другий спів: першого недочули нечисті. З переляку вони кинулися, хто куди трапив, у вікна, в двері, аби втекти мерщій, та було вже пізно: так і zostалися вони там, позастрявавши у дверях та вікнах." [3].

Для нас цікаво, що Вій відображений демоном підземелля. І коли йому піднімають віки, то відповідно має вийти Боже Око – Сонце, через що настає прозріння. Люди теж стають бачити Світ при сходженні Сонця. Спів півня знаменував його вихід, що підземна нечисть не встигла сховатися.

Образ Вія пов'язаний з підземним світом Велеса, де утримується Сонце в пагорбі-могилі, печері чи хаті. Людина відкриває Віки-рушники (штори) на вікнах (однооких), коли сходить Сонце, і закриває їх увечері. Щоб Сонце вийшло на простори синього Неба, відкриваємо інші Віки – двері хати чи ворота двору, а разом із ним іде і людина у своїх справах, як онук Дажбожий – помічник Сонця на Землі.

Література:

1. Боги Ірландії. Морріган – ірландська богиня смерті. – <https://rt82.ru/uk/the-theory-of-suppression/bogi-irlandii-morrigan-irlandskaya-boginya-smerti> (дата звернення – 11.02.2023).
2. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7525 (2017). – 192 с.
3. Гоголь М.В. Вій. – <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=14&page=7>
4. Левалуа К. Калкі, десятій аватар // Сварог. – 2014. – № 24. – С.26-30.
5. Пашник С.Д. Руська Православна Віра у питаннях і відповідях. – Запоріжжя: РПК, 7528 (2021). – 72 с.
6. Пашник С.Д. Символіка святилища-обсерваторії на острові Хортиця // Священний острів Хортиця. – Запоріжжя: РПК, 7526 (2018). – С. 24–39.
7. Скуратівський В.Т. Вінець. – К.: Вид-во УСГА, 1994. – 240 с.

МАЛЮНКИ

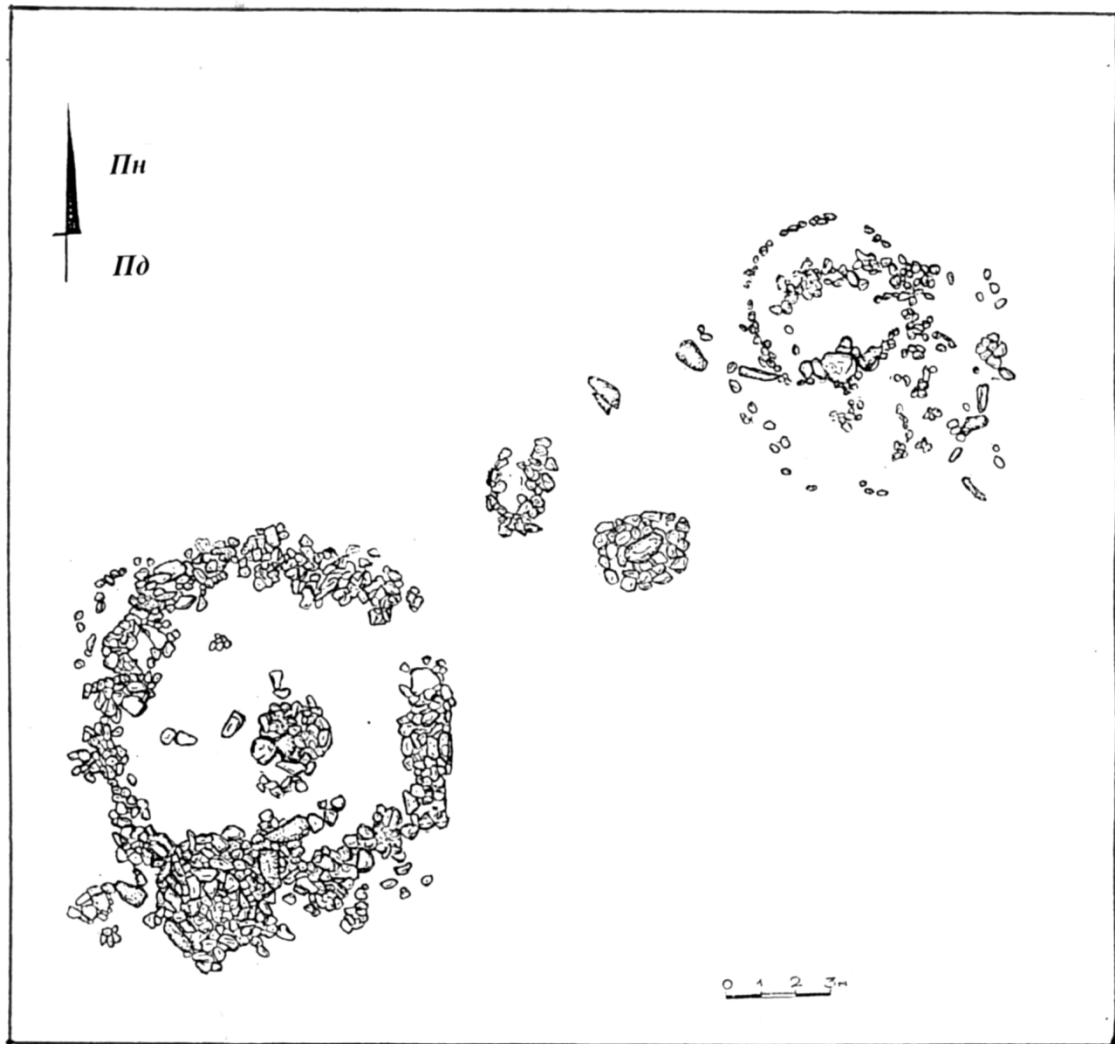
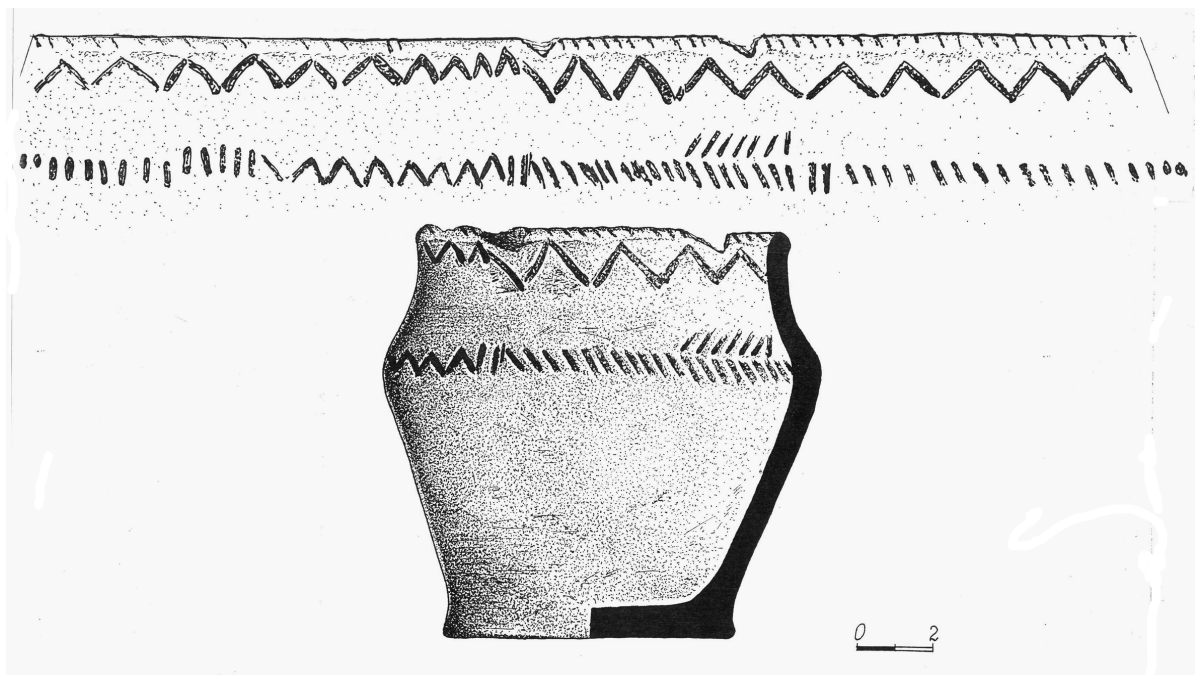

Схема розкопок святилища-обсерваторії на вис. Брагарня (о. Хортиця)

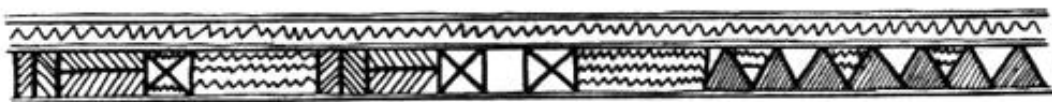

Ритуальний горщик з насічками календарного призначення, о. Хортиця, висота Брагарня, святилище-обсерваторія II тис. до н.е.

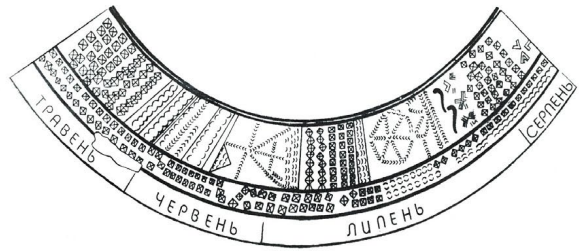

Кімерійські кістяні прикраси календарного типу:

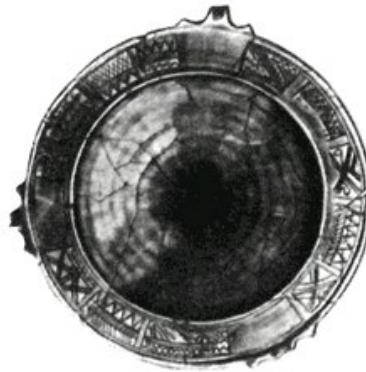
Ліві-праві великі кола – це сонцестояння з проміжком на Різдво і Купало. Верхнє-нижнє – рівнодення Великодня і Радогоста. По колу сонячні свята в місяцях: ГРУДЕНЬ-січень-лютий-БЕРЕЗЕНЬ-квітень-травень-ЧЕРВЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ-липень-серпень-ВЕРЕСЕНЬ-жовтень-листопад-ГРУДЕНЬ. Всі сонячні свята в традиційному календарі стоять на 24 (25) число кожного місяця.

Чаша з календарними знаками. Кам'янка Дніпровська.

**Ритуальна посудина-календар IV ст. Черняхівська культура, с. Ромашки
Київської обл.**

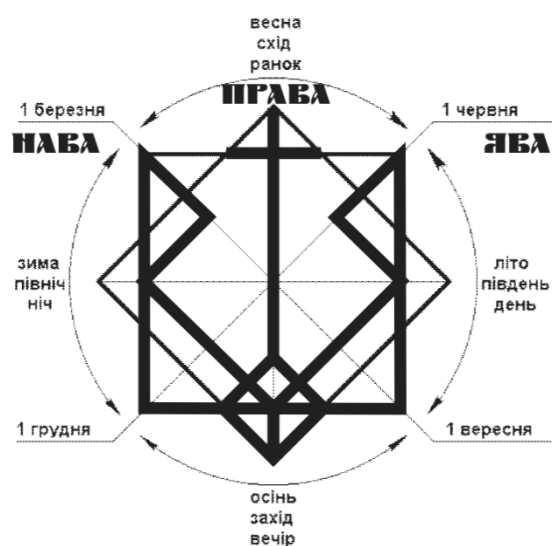

B

Ваза черняхівської культури з с. Лепесовка, IV в.

Глечик черняхівської культури з могильника поблизу с. Військове (на Дніпрі), III-IV ст.

Календар на базі Триглава (схема автора)

ЗАГАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьев А.Н. Поэтические воззрения славян на природу: Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов – М.: Современный писатель, 1995. – Т. 2.
2. Бондарчук П. Язичницькі та радянські світоглядні елементи в релігійній свідомості віруючих в УРСР (середина 1940-х – середина 1980-х рр.) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. – К., 2008. – Вип. 14. – С. 147-193.
3. Бандурка: Українські сороміцькі пісні / Упоряд. М. Сулима. – К.: Дніпро, 2001. – 280 с.
4. Барчук І. Хрест і хресне знамення. – Чикаго – Саскатун, 1951. – 52 с.
5. Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового заповіту. – Druckhaus Gummersbach West-Germany, 1988.
6. Бойовий дух воїна / упор. Пашник С.Д. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7527 (2019). – 52 с.
7. Борисенко В. Культ предків в обрядах українців // Родовід. – Черкаси: Родовід, 1991. – Ч.2.
8. Варга Д. Древний Восток. – Будапешт: Корвина, 1985. – 166 с.
9. Введение христианства на Руси / Ин-т философии АН СССР; Отв. ред. А.Д. Сухов. – М.: Мысль, 1987. – 302 с.
10. Велесова Книга / Упор., перек., ком. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7527 (2019). – 192 с.
11. "Великая хроника" о Польше, Руси и их соседях XI–XIII вв. / Под. ред. В.Л. Янина. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1987. – 264 с.
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. – 1440 с.
13. Видейко М.Ю. Трипільська цивілізація. – К.: Академперіодика, 2003. – 184 с.
14. Виженко О.Є. Україна кохання. Фольклорне дослідження. – К.: Деркул, 2005. – 280 с.
15. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – <http://uk.wikipedia.org>.
16. Вінчання / Уклали Пашник С., Яковенко Я. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7529 (2021). – 44 с.
17. Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології. – К.: Мистецтво, 1995. – 336 с.
18. Войтович В.М. Сокіл-Род. Легенди та міфи стародавніх українців. – Рівне: Оріяна, 1997. – 332 с.
19. Войтович В. Українська міфологія. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
20. Волхвиня Зореслава, Проповідник Світлояр. Купайло – Бог земних радощів // Сварог, вип. 6. – К., 1997.
21. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – У 2 т. – К.: Оберіг, 1991.
22. Гаврилюк Е. Еротичні імплікації рослинної символіки в українській календарній обрядовості // Ритуал. Студії з інтегральної культурології. – Львів, 1999 – С.32–55.
23. Гейштор А. Слов'янська міфологія / Пер. з польськ. – К.: Кліо, 2015. – 416 с.

24. Геродот. Історії в дев'яти книгах / пер. А.О. Білецького. – К.: Наук. думка, 1993. – 576 с.
25. Горох (українська публічна електронна бібліотека). – <https://goroh.pp.ua>
26. Гримич М.В. Зелені свята // Родовід. – № 5. – 1993. – С.21-29.
27. Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн./ Редкол.: П.С. Сохань та ін. – К.: Наук. думка. – Т.1. – 1991. – 736 с.
28. Губерначук С. Дажбог мене вислав... // Сварог. – 2001. – №11-12. – С. 34-38.
29. Гуменна Д. Минуле пливе в прийдешнє. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1978. – 384 с.
30. Гумилев Л., Панченко А. Чтобы свеча не погасла: Диалог. – Ленинград.: Сов. писатель, 1990. – 128 с.
31. Давидюк В.Ф. Первісна міфологія українського фольклору. – Луцьк: Волинська обл. друк., 2005. – 310 с.
32. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2003. – 688 с.
33. Енциклопедія Рідної Віри. – <http://wiki.svit.in.ua>.
34. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1983-2012.
35. Жуйкова М. Номінація смерті та архаїчне мислення // Студії з інтегральної культурології. – Вип. І: Thonatos. – Львів, 1996. – С. 28-62.
36. Забашта Р.В. До проблематики середньовічних ритуальних дубів басейну середньої та верхньої течії Дніпра // Археологія і давня історія України, 2024, 3 (52). – С. 195-214.
37. Знойко О.П. Міфи Київської землі та події стародавні. – К.: Молодь, 1989. – 304 с.
38. Залізник Л.Л. Нариси стародавньої історії України. – К.: Абрис, 1994. – 256 с.
39. Златковская Т.Д. Исторические корни европейского календаря // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. – Москва: Наука, 1983. – С. 24-39.
40. Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі / Упор. М. Москаленко. – К.: Дніпро, 1988. – 296 с.
41. Іваннікова Л. Зоря // Українські символи. – К.: Ред. час. "Народознавство", 1994. – С. 110-114.
42. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. моногр. Видання друге. – К.: АТ "Обереги", 1994. – 424 с.
43. Калайда Г.І. "Рігведа" для спраглих. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 2009. – 220 с.
44. Калита / упор. С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7523 (2015). – 16 с.
45. Катрій Ю.Я. Пізнай свій обряд! Літургійний рік Української католицької церкви. – Нью-Йорк, Рим: ОО. Василян, 1982. – 493 с.
46. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.1. – К.: Обереги, 1994. – 400 с.
47. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. – Кн.2. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.
48. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. – Т. V (Осінній цикл). – Вінніпег, Торонто, 1963. – 250 с.

49. Климеч Ю.Д. Купальська обрядовість на Україні. – К.: Наук. думка, 1990. – 144 с.
50. Кобрин В.Б. и др. Вспомогательные исторические дисциплины. – М.: Просвещение, 1984. – 208 с.
51. Костомаров М.І. Слов'янська міфологія. – К.: Либідь, 1994. – 384 с.
52. Купало / уклад Пашник С.Д. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7527 (2019). – 40 с.
53. Купальські пісні. Українські народні пісні: пісенник. – К. Музична Україна, 1989. – 196 с.
54. Курочкін О. Маски тварин у поховальних іграх // Родовід. – № 4. – 1992. – С. 32-38.
55. Ларичев В.Е. Колесо времени. (Солнце, Луна и древние люди.). – Новосибирск: Наука, 1986. – 176 с.
56. Левагуа К. Калкі, десятый аватар // Сварог. – 2014. – № 24. – С.26-30.
57. Легенди та перекази / упор. А.Л. Юаніді. – К.: Наук. Думка, 1985. – 400 с.
58. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л.Є.Махновця. – К.: Дніпро, 1989. – 591с.
59. Лозко Г.С. Волховник. Правослов. – К.: Сварог, 2001. – 144 с.
60. Лозко Г.С. Коло Свароже: Відродження традицій. – К.: Укр. письменник, 2005. – 222 с.
61. Лозко Г.С. Русальна обрядовість у Рідній Вірі // Сварог. – № 24. – 2014. – С.35-41.
62. Лозко Г.С. Українське народознавство. – К.: Зодіак-ЕКО, 1995. – 368 с.
- 63.1. Лосев А.Ф. Античная мифология в ее историческом развитии. – Москва, 1957. – 616 с.
64. Маковій Г.П. Затоптаний цвіт: Народознавчі оповідки. – К.: Укр. Письменник, 1993. – 205.
65. Мировое дерево иггдрасиль. Сага о Вельсунгах. – М.: Эксмо, 2002. – 432 с.
66. Наливайко С.І. Таємниці розкриває санскрит. – К.: Вид. центр "Проміт", 2000. – 288 с.
67. Наливайко С.І. Українська індоаріка. – К.: Євшан-зілля, 2007. – 640 с.
68. Нечуй-Левицький І.С. Світогляд українського народу. – Київ: Обереги, 1993. – 88 с.
69. Никифор архимандрит. Иллюстрированная полная популярная Библийская энциклопедия. – Москва, 1990 (Репринт 1891). – 902 с.
70. Паїк В. Корінь безсмертної України і українського народу. – Лівів: Червона Калина, 1995. – 240 с.
71. Пашник С.Д. Біблійна мітологія. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 2019. – 88 с.
72. Пашник С.Д. Іменослов. – Запоріжжя: Рідна Віра, 7533 (2025). – 76 с.
73. Пашник С.Д. Мітологічні таїни літописів. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 2019. – 80 с.
74. Пашник С.Д. Образ Матир-Сви, як священної птахи русів, у Велесовій Книзі / Бойовий дух воїна. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 2019. – С. 35-42.
75. Пашник С.Д. Про наше весняне свято Матері-Землі та нежидівське свято Пурим. – www.svit.in.ua/sta/st30.
76. Пашник С.Д. Руська Православна Віра у питаннях і відповідях. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 2019. – 72 с.

- 77.Пашник С.Д. Священний острів Хортиця. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 2019. – 108 с.
- 78.Пашник С.Д. Спроба відтворення святилища корабельного типу на острові Хортиця та його символіка. – www.svit.in.ua/stat/st19.htm.
- 79.Писаренко Ю.Г. Топос Пирогощі: історія та сучасність (до 830-ліття "Слова о полку Ігоревім") // Практична філософія №3-2015 (№57). – С.91-103.
- 80.Пісенник / упорядник С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 2019. – 60 с.
- 81.Пістун Т.В. Рідні свята в Колі Сварожему: сценарії виховних заходів. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 224 с.
- 82.Поховання. – Уклад С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7527 (2019). – 28 с.
- 83.Раввин Исраэль-Меир Лау. Практика иудаизма в свете устной Торы. – Израиль: Масада, 1991. – 459 с.
- 84.Рыбаков Б.А. Календарь древних славян // Сквозь века. К истокам культуры народов СССР: Сборник. Вып.1. – М.: Знание, 1986. – 240 с.
- 85.Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси. – М.: София, Гелиос, 2001. – 744 с.
- 86.Священна книга обрядів. Требник. – Нью-Йорк: видавництво РУНВіри, 1991. – 112 с.
- 87.Серяков М. Рождение вселенной. Голубина книга. – М.: Яуза, Эксмо, 2005. – 576 с.
- 88.Силенко Л. Мага Віра. – Нью-Йорк, 1979. – 1144 с.
- 89.Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. – К.: Наук. думка, 1996. – 336 с.
- 90.Скуратівський В.Т. Вінець. – К.: Вид-во УСГА, 1994. – 240 с.
- 91.Скуратівський В.Т. Дідух: свята українського народу. – К.: Освіта, 1995. – 272 с.
- 92.Скуратівський В.Т. Місяцелік: Український народний календар. – К.: Мистецтво, 1993. – 208 с.
- 93.Скуратівський В.Т. Русалії. – К.: Довіра, 1996. – 734 с.
- 94.Скуратівський В.Т. Святвечір: У 2 кн.: К.: Перлина, 1994.
- 95.Словник античної мітології / Упоряд. Козовик І.Я., Пономарів О.Д. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2006. – 312с.
- 96.Словник рідновіра / Уклад С.Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7517 (2009). – 48 с.
- 97.Слов'янські вірування. Писемні джерела до вивчення курсу "Релігієзнавство" для студентів гуманітарного факультету денної форми навчання / Укладач В. О. Артюх. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – 130 с.
- 98.Сосенко К. Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечера / Репр. вид. – К.: Сінто, 1994. – 360 с.
- 99.Стрельник М. "Календарні" знаки на давній кераміці України (за матеріалами Національного музею історії України) / Українське небо 2. Студії над історією астрономії в Україні : збірник наукових праць / за заг. ред. О. Петрука. – Львів: Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я.С.Підстригача НАН України, 2016. – С. 45-64.
100. Творун С.О. Практична етнологія для ділових людей. Навчальний посібник. – Вінниця: Книга-Вега, 2005. – 216 с.

101. Тесленко Д.Л., Остапенко М.А. Мегалітичне культове спорудження доби бронзи на о. Хортиця / Спеціальний випуск міжвузівського збірника наукових праць "Проблеми археології Подніпров'я". – Дніпропетровськ: Вид. Дніпропетровського університету, 2000. – С. 73-95.
102. Тиводар М.П. Весняні скотарські свята, обряди та вірування населення українських Карпат (друга половина XIX – середина 40-х років XX ст.) // НТЕ. – 1990. – № 5. С. 32-39.
103. Товстуха Є.С. Українська народна медицина. – К.: Рось, 1994. – 350 с.
104. Фаминцын А.С. Божества древних славян. – С.-Петербург : Тип. Э. Арнгольда, 1884. – 331 с.
105. Федоренко Д.Т. Спочатку був Дажбог... Про що розповідає першоукраїнський літопис Велесова книга. – Кривий Ріг: Саксагані, 1994. – 87 с.
106. Федорович Н. Українська народна астрономія / Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні: збірник наук. праць / за заг. ред. О. Петрука. – Львів: Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, 2014. – С.88-155.
107. Хислоп А. Два Вавилона, или папское поклонение, являющееся на самом деле поклонением Нимроду и его жене. – [http://www.herbert-armstrong.org/Russian%20Translations/Two%20Babylons%20\(Russian\).pdf](http://www.herbert-armstrong.org/Russian%20Translations/Two%20Babylons%20(Russian).pdf)
108. Цьось А.В. Українські народні ігри та забави: Навчальний посібник. – Луцьк: Надстир'я, 1994. – 96 с.
109. Чубинський П.П. Мудрість віків: У 2 кн. – К.: Мистецтво, 1995.
110. Чучка П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. – Ужгород: Ліра, 2011. – 432 с.
111. Шаповалов Г.И. Корабли веры: Судостроение в духовной жизни древней Украины. – Запорожье: Дикое Поле, 1997. – 160 с.
112. Шаян В.П. Віра Предків Наших. – Гамільтон, Канада: Об'єднання Української Рідної Віри, 1987. – Т.1. – 893 с.
113. Шевченко Т.Г. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 4: Повісті. – С. 208-326.
114. Шевчук В.О. Мисленне дерево: Роман-есе про давній Київ. – К.: Молодь, 1989. – 360 с.
115. Шилов Ю.А. Пути Ариев: Роман, документы, хроника. – К.: Полиграфкнига, 1996. – 426.
116. Шмайда М. З обрядового календаря русинів-українців Пряшівщини. // Пам'ятки України, 1992, – ч.1. – С.50-54.
117. Щокін Г.В. Людство і віра: Всесвітня історія народів і релігій: Енцикл.-довід, вид.: [У 4 т.]. – К: МАУП, 2002-2005 – Т. I, II.
118. Яценко Б. "Слово о полку Ігоревім" та його доба. – http://svit.in.ua/kny/slovo/slovo_yatsenko.pdf